شىنجاڭ بويىچە تۇنجى نۆۋەتتە باھالانغان ئىجتىمائىي پەن تۈرىدىكى مۇنەۋۋەر ژۇرنال

首 届 新 疆 社 科 优 秀 期 刊

ISSN1008 — 6498

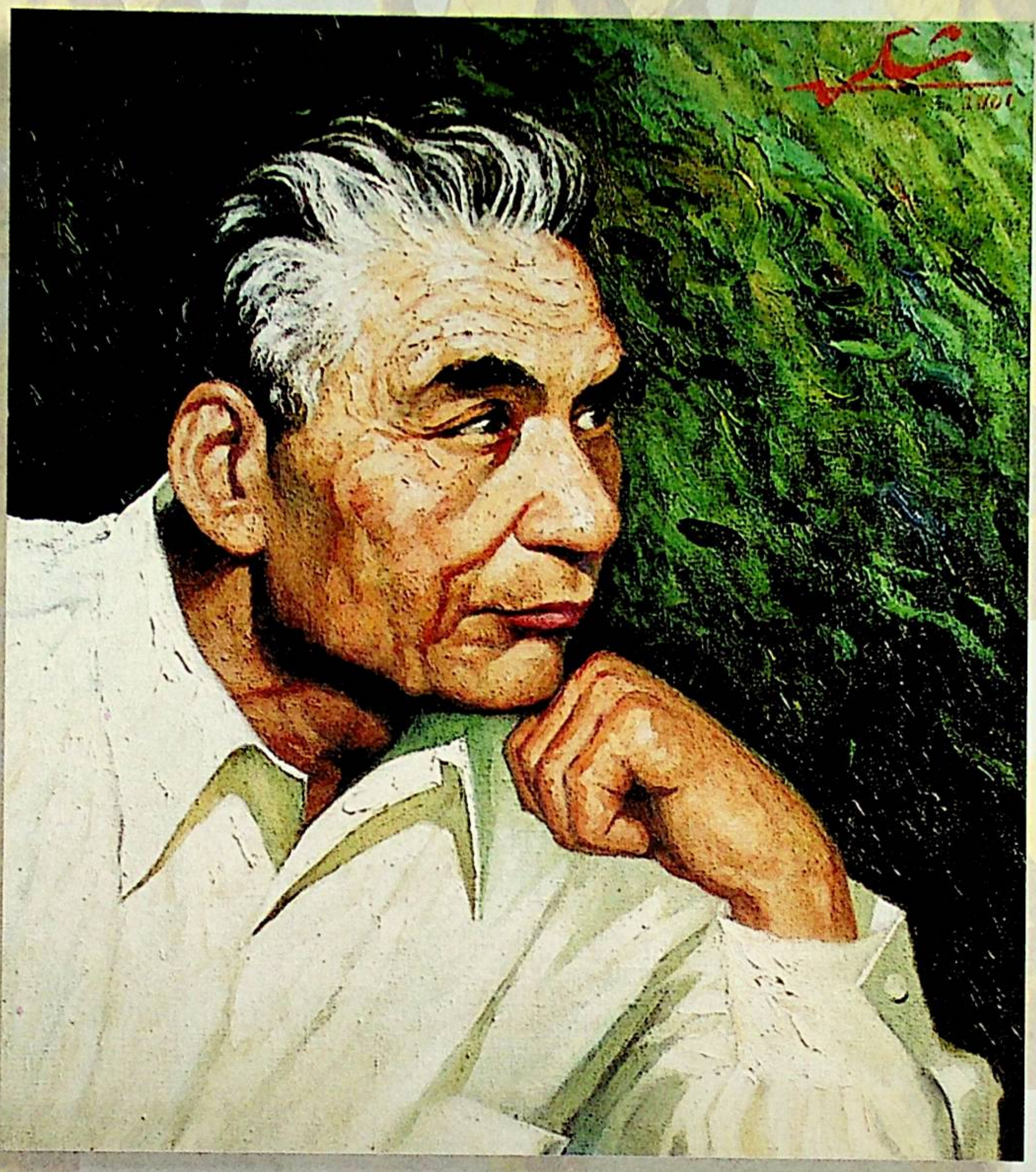

XINJIANG CIVILIZATION XINJIANG CIVILIZATION

4

2001

شىنجاڭ مەدەنىيىتى

新疆文化

ISSN 1008-6498
07>
9 771008 649003

medeniyet@163. net medeniyet@163. net medeniyet@163. net

ئۇلۇغ مائارىپچى، تالانتلىق تەشكىلاتچى، كومپوزىتور، شائىر مەمتىلى (تەۋپىق) ئەپەندى (1937 - 1901)
تەۋەللۇتىنىڭ 100يىللىقىنى خاتىرىلەيمىز

شىنجاڭ مەدەنىيىتى

(50-يىل نەشرى)

قوش ئايلىق ئۇنىۋېرسال ئەدەبىي ژۇرنال
2001-يىل 4-سان
(ئومۇمىي250-سان)

ژۇرنال تەھرىر ھەيئىتى

مۇدىر:
شۇخۇاتيەن
زۇنۇن قۇتلۇق

مۇئاۋىن مۇدىرلار:
ئابلىجان ھېيت
لۇشنخۇا
خەن زىيۇك

ھەيئەت ئەزالىرى:
مايىگشىك
يۆفېك
جۇجۇفاك
ھاۋاقنز باھاۋۇدۇن
لى يىگمىن
بەي جيەنياۋ
جىن من
قۇربان ماموت
ياك فېك
فەن ياۋجىك
جاك تىگۇبي
رىسالەت مۇھەممەت

شوئار سۆز: خەلقچىللىق، ئىلمىيلىك، ئاممىباپلىق، ئۇيغۇشچانلىق

بۇ سانىدا

«ئاتاقلىق مۇقام ئۇستازى تۇردى ئاخۇن ئاكا تۇغۇلغانلىقىنىڭ 120يىللىقىنى خاتىرىلەش ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى» غا تەبرىك خەت ..... ش ئ ئ ر مەدەنىيەت نازارىتى 2

ساداا

يىلتىزىمىز ھامان شەرقتە ..... مامبەت تۇردى 3
ئەدەبىياتىمىزنىڭ روچىۋىنلىرى..... (ئەبجەش خاتىرە) ..... ئابدۇقادىر جالالىددىن 6

سەنئەت دۇنياسى

دېڭىز بىلەن قوملۇقنىڭ دىئالوگى ..... ئەسەد سۇلايمان 9
ئۇلۇغ ئوكياندىن كەلگەن ساداا ..... مەريەم ساقىم 10
كۈي تومۇرى ..... ئابدۇلباست ئابدۇراھمان 13

ئەدەبىيات گۈلزارى

بۇ مەھەللىمۇ چىقىلغۇدەك..... (ھېكايە) ..... ئادىل يىلدىرىم 16
خىيال ۋە رېئاللىق ئارىسىدا..... (« ») ..... ئەزىز ھاشىم 21
«غەربكە سايا ھەت» كە ماڭغانلارنىڭ غەيرىي رەسمىي تەرجىمھالى..... (فىلىيەتون) ..... ھېيت مۇسا 23
لۇگۇچياۋ ئىلھاملىرى.. (ئەدەبىي خاتىرە) ..... م. زۇنۇن 25

مەدەنىيەت ـ سەنئەت گېزىتى

مەدەنىيەت ـ سەنئەت ئۇچۇرلىرى..... ر. مۇھەممەت قاتارلىقلار 28

ئەسەر ۋە ھاسىلات

ئۇ تىلەمچى ئەمەس، مېنىڭ سۆيگىنىم! ..... ئا. مەتتۇمۇر 32

ئىبرەتلىك پاراكلار

ئۇنىۋېرسال مۇلاھىزىلەر ..... توختى باقى ئارتىشى تەرجىمىسى 40

تەپەككۇر كۆزى

تەپەككۇر تارىخىغا تولۇقلىما..... ئابلەت قەيۇم 53
رېئاللىقنىڭ قاتلىرىنى ۋاراقلاپ ..... ئا. بەرقىي 57

تەبرىك ۋە ئۈمىد

مۇبارەكنامە ..... نۇرمۇھەممەت توختى 62
چاڭقاش ۋە چاقناش ..... ئابدۇغوپۇر مۇھەممەدىي 72
ئۇن سەككىز يۇەن، ئۇن سەككىز مىڭ ئالەم، ئالتە تەخسە تاماق..... ئابدۇكېرىم خوجىئابدۇرېھىم 73

مۇقاۋىدا: شۇھرەتلىك خەلق شائىرى، جامائەت ئەربابى روزى سايىت. رەسسام: ئابدۇشۇكۇر كېرىم. مۇقاۋىنىڭ 4-بېتىدە: پېشقەدەم سەنئەتكارلار «داۋان ئاشقانلار سەنئەت كېچىلىكى» دىن تاللانغان كۇرۇنۇشلەر. ئۇركەش جايبار فوتوسى. مۇقاۋا لايىھىلىگۈچى: رىسالەت مۇھەممەت

باش مۇھەررىر: قۇربان ماموت مۇئاۋىن باش مۇھەررىر: رىسالەت مۇھەممەت

«ئاتاقلىق مۇقام ئۇستازى تۇردى ئاخۇن ئاكا تۇغۇلغانلىقىنىڭ 120 يىللىقىنى خاتىرىلەش ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى» غا تەبرىك خەت

25-ماي يېڭىسار ناھىيىسىدە «ئاتاقلىق مۇقام ئۇستازى تۇردى ئاخۇن ئاكا تۇغۇلغانلىقىنىڭ 120 يىللىقىنى خاتىرىلەش ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى» نىڭ ئېچىلغانلىقىنى قىزغىن تەبرىكلەيمىز.

«شەرق مۇزىكىسىنىڭ گۆھىرى» دەپ شۆھرەت قازانغان ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى ئەمگەكچان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەقىل-پاراسىتىنىڭ جەۋھىرى، ھەقىقىي مەنىسىدىن ئالغاندا، ئۇ، پۈتكۈل ئۇيغۇر ھاياتىنىڭ ھەممە تەرەپلىرىنى مۇزىكىلىق تىل بىلەن ئىپادىلىگەن چوڭ ھەجمدىكى بەدىئىي قامۇس، غايەت زور ھەجمدىكى قىممەتلىك مەدەنىيەت خەزىنىسىدىكى ئەسىرى، ۋەتىنىمىزنىڭ مەدەنىيەت خەزىنىسىدىكى قىممەتلىك، بىباھا مىراستۇر. ئۇ، ئىلمىي، تارىخىي، بەدىئىي قىممەتكە ھەم ھوزۇر ئېلىش ۋە ئۆرنەكلىك قىممىتىگە ئىگە. شۇڭا ئون ئىككى مۇقامنى ئاساسىي گەۋدە قىلغان ئۇيغۇرلارنىڭ ناخشا-ئۇسسۇل سەنئىتى دۆلىتىمىز ۋە دۇنيانىڭ مەدەنىيەت تارىخىدا قەدىمدىن تارتىپ ھازىرغىچە مىللەتنىڭ پاراسەت ۋە ماھارەتلىرىنى نامايان قىلىپ كەلمەكتە. تۇردى ئاخۇن ئاكا سەئىدىيە خانلىقى زامانىدا رەتلەنگەن كلاسسىك ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى نوپۇزلۇق ۋەكىلى، ئون ئىككى مۇقامنى ئەڭ تولۇق ۋە ئەڭ ساپ ساقلاپ دەۋرىمىزگىچە يەتكۈزگەن پېشقەدەم نامايەندە، يېتۈك مۇقام ئۇستازى، تۆھپىكار مۇقامشۇناس بولۇپ، ئۇ، بۇ بۇيۇك تۆھپىسى بىلەن 1978-يىلى ب د ت تەرىپىدىن نەشرگە تەييارلانغان «دۇنيا مۇزىكا قامۇسى» غا كىرگۈزۈلگەن. ئۇ، ئۇيغۇر مۇزىكا تارىخىدا تۇنجى قېتىم «دۇنيا مۇزىكا قامۇسى» غا كىرگۈزۈلگەن مەشھۇر مۇقامشۇناستۇر.

تۇردى ئاخۇن ئاكا ئەۋلادتىن ئەۋلادقىچە داۋاملاشتۇرۇپ زامانىمىزغىچە يەتكۈزگەن ئون ئىككى مۇقامدىن ئىبارەت تارىختىكى بۇ ئۇلۇغ مەدەنىيەت مىراسىمىزنى ھازىرقى زامان سەنئىتىمىزنىڭ مەنبەسى سۈپىتىدە قەدىرلەش، ئۆگىنىش، تەتقىق قىلىش، ۋارىسلىق قىلىشتىن مەقسەت - ئىسىل مىللىي، ئەنئەنىۋى مەدەنىيەتكە ۋارىسلىق قىلىش ۋە ئۇنى ئىجادىي راۋاجلاندۇرۇش ئارقىلىق، ناخشا-ئۇسسۇلنى ئاساس، ئون ئىككى مۇقامنى مەنبە ۋە خۇرۇچ قىلغان ئۇيغۇر سەنئىتىنى زامانىۋىيلىق يولىغا باشلاش، مۇقامنىڭ سەنئەت شەكلى، ئىجادىيەت تەجرىبىلىرىنى ئۆرنەك قىلىپ، ئۇنىڭدىن ئىجادىي پايدىلىنىپ، يېڭى دەۋر ئالاھىدىلىكى بىلەن بىرلەشتۇرۇپ، سوتسىيالىستىك مەزمۇن ۋە مىللىي شەكىل تەلىپى بويىچە قەدىمكىنى بۈگۈنكى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇپ، كونىلىرىدىن يېڭىلىرىنى يارىتىپ، كۈچلۈك دەۋر روھىغا، روشەن مىللىي ئالاھىدىلىككە، يۇقىرى بەدىئىي سۈپەتكە ۋە تەسىرچانلىققا ئىگە بۆسۈش خاراكتېرىدىكى بىر تۈركۈم نادىر مۇزىكا ئەسەرلىرىنى ئىجاد قىلىپ، شىنجاڭنىڭ سەنئەت سەۋىيىسىنى، بولۇپمۇ ناخشا-ئۇسسۇل سەنئىتىنى مەملىكەت بويىچە ئالدىنقى سەۋىيىگە يەتكۈزۈپ، شۇ ئاساستا يېڭى ۋە يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈپ پۈتكۈل مەملىكەتكە ۋە دۇنياغا يۈزلەندۈرۈشتىن ئىبارەت.

ئۇلۇغ مۇقام ئۇستازى تۇردى ئاخۇن ئاكىنىڭ تۆھپىسى تارىختا مەڭگۈ نۇر چاچىدۇ.

ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىنىڭ مول ئىلمىي نەتىجىلەر بىلەن ئۆتكۈزۈلۈشىگە تىلەكداشمىز.

ھۆرمەت بىلەن:

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتى

2001-يىل 22-ماي(M2)

يىلتىز سىمىز هامان شەرقتە

مامبەت تۇردى

مىللىي ئەدەبىياتقا يېڭى يول ئېزدىگەنلەر، ئۇزۇندىن ئۇزۇنغا سوزۇلغان كونا، قېلىپلاشقان ئىجادىيەت ئادەتلىرىدىن بىزار بولغانلار ۋە يېڭىدىن ئىجادىيەتكە كىرىشكەن ياشلار تەبىئىي يوسۇندا تاشقى دۇنياغا يۇزلىنىپ، چوڭ تەسىرگە ئىگە ئەدەبىي ئېقىملار توغرىسىدا ئىزدىنىپ، ئۇنىڭدىن ئۆرنەك ئېلىپ، ئۆزىگە ۋە ئۆز مىللىتىنىڭ ئەدەبىياتىغا يېڭى چىقىش يولى تاپماقچى بولۇۋاتىدۇ. دوگما، قاتمال تەپەككۇر ئادەتلىرىگە جەڭ ئېلان قىلغان بۇنداق ئىزدىنىش روھى شىنجاڭدىكى بارلىق مىللەتلەرنىڭ ئەدەبىياتى ئۈچۈن ھاۋادەك زۆرۈر. ئۇزۇندىن بۇيان «زىيارەت رېئالىزمى» لىق مېتودىغا بېقىنىپ قالغان ئىجادىيەت قارىشىغا خاتىمە بېرىپ، ئىجادىيەتنىڭ يېڭى، چوڭقۇرقاتلاملىرى ئۈستىدە ئىزدىنىش ناھايىتى ئەھمىيەتلىك باشلىنىش. شۇڭا گۈڭگا شېئىرلار ۋە يېڭى ھېكايىچىلىق نامىدا ئېلان قىلىنىۋاتقان ئەسەرلەرنى تارىخىي مۇقەررەرلىك قاتاردا قوبۇل قىلىشقا توغرا كېلىدۇ، بۇنداق قىلماسلىققا ھېچكىمنىڭ ئاساسى يوق. نۆۋەتتە ياشلارنى ئاساس قىلغان ئەدەبىيات ئاۋانگارتلىرى شىنجاڭدىكى مىللەتلەر ئەدەبىياتىغا يېڭى قان، يېڭى تىنىق بېغىشلىماقتا. بۇ بىز ئۈچۈن بىر تەسەللىي. لېكىن ياشلارنىڭ ئىجادىيىتىدە غەربنىڭ ئەدەبىيات ئېقىملىرىغا تەقلىد قىلىش خاھىشلىرى كۆرۈلمەكتە. دەرۋەقە، غەرب ئەدەبىياتىنىڭ ئالەمشۇمۇل نەتىجىلىرى ۋە تەجرىبىلىرى ئادەمنى ئۆزىگە قىزىقتۇرىدۇ، ماگنىتتەك تارتىدۇ. ئەدەبىياتقا ئىشتىياق باغلاپ يېڭىدىن ئىجادىيەتكە كىرىشكەن ياشلار، ھەۋەسكارلار بۇ قىزىقارلىق، ئاجايىپ ئەدەبىياتقا ئاسانلا باغلىنىپ قالىدۇ.

مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن زامانداشلىرىمغا بىر ئىشنى ئەسكەرتىپ قويۇش زۆرۈرلۈكىنى ھېس قىلىپ قالدىم. بىز شەرق تۇپرىقىدا ياشىماقتىمىز. بىزنىڭ قېنىمىز، ئەجدادلىرىمىز مۇشۇ زېمىنغا مۇناسىۋەتلىك. شۇڭا، شەرق ئەللىرىنىڭ ئەنئەنىسى، دۇنيا قارىشى ۋە پەلسەپىۋى، ئوبرازلىق تەپەككۇرىدىكى ئالاھىدىلىكلەرنى چۈشىنىشىمىز كېرەك. ئۆزىمىزنى ئۇنتۇپ قېلىشىمىز، ئۆزىمىزنى تولۇق چۈشەنمەي، چۈشىنىشكە ئۇرۇنماي، ئۆزىمىزنىڭ يىلتىزىغا ئەمەس، غەرب تەپەككۇرىنىڭ كۆزنى ئالىچەكمەن قىلىدىغان ئالاھىدىلىكلىرىگە بەك قىزىقىپ كېتىشىمىز توغرا بولمىسا كېرەك. ئەدەبىي ئىجادىيەتتە قانداق ئۇسلۇب ۋە مېتودنى قوللىنىش ھەربىر يازغۇچىنىڭ ئۆزىنىڭ ئىشى. ئەسەرنى شەكىل جەھەتتىن چەكلەش ناتوغرا، لېكىن ئۆز خەلقىغە تەۋە بولغان بارلىق ئالاھىدىلىكلەرنى بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ، مۇشۇ زېمىندىكى خەلق

سادا

چۇشەنمەيدىغان، ياقتۇرمايدىغان ئەسەرلەرنى يېزىشقا بېرىلىپ كېتىش كىشىنى ئەندىشىگە سالىدۇ. بۇ ھەرگىز غەزەل، مۇخەممەسلەردىن ھالقىماسلىق كېرەك دېگەنلىك ئەمەس. ئەسەر تىلىنىڭ ئالاھىدە، قۇرۇلمىسىنىڭ قاتلاملىق بولۇشى، ئۇي-پىكىرنى يوشۇرۇن ئىپادىلەش قاتارلىق ئېستېتىكىلىق «ئورۇنلاشتۇرۇش» لارنى ئېتىراپ قىلىش كېرەك. لېكىن ئەسەرلەردە ئەتراپىمىزدىكى كىشىلەرنىڭ تىنىقى ئۇرۇلۇپ تۇرماستىن، فرۇئىدنىڭ ياكى يەنە بىرسىنىڭ گۆردىن چىققان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇرسا، كىشى گۇمانىي نەزەر سالماي تۇرالمايدۇ.

مەن رېئاللىزم تونىغا ئورۇنۇۋېلىپ، ئىجادىيەتنىڭ بەدىئىي قانۇنىيەتلىرىگە خىلاپلىق قىلىپ كەلگەن دوگما ئىجادىيەت ئۇسۇللىرىغا خاتىمە بېرىپ كونا ئەندىزىلەرنى بۇزۇش، ۋاقتى ئۆتكەن پىكىر قىلىش ئادەتلىرىنى ئۆزگەرتىشتە مۇھىم رول ئويناۋاتقان يېڭى ئىزدىنىشلەرنى قوللايمەن. بۇنداق ئىزدىنىشلەرنىڭ دەسلەپتە مۇرەككەپ ، ئەگرى-توقاي يوللارنى بېسىپ ئۆتۈدىغانلىقىنى چۈشىنىمەن، لېكىن مۇشۇ ئانا تۇپراقتىن ئايرىلغان، تامامەن غەربلەشكەن ئىجادىيەت خاھىشىغا سوئال قويماي تۇرالمايمەن.

بەدىئىي ئىجادىيەتتىكى گۈزەللىككە ئىنتىلىش ئادەم توغرىسىدىكى ئىزدىنىش دۇنياۋى ئورتاقلىققا ئىگە. لېكىن مىللىيلىك شۇ يۇكسەك پەللىگە چىقىشتىكى شوتا. مىللىيلىك ئاروز ۋەزنىدە شېئىر يېزىشتىن ياكى تۆكمە شائىرلىقتىنلا دېرەك بەرمەيدۇ. شەكىلنىڭ مىللىي تۇسكە ئىگە بولۇشى ئىجادىيەتتىكى بىردىنبىر ئامىل ئەمەس. شۇڭا، ئىجادىيەتتە بىر مىللەتنىڭ مەدەنىيەت پىسخىكىسى، روھىي دۇنياسى، ھېسسىيات رېئاللىقى ۋە جەريانى، تەپەككۇر تارىخىدىن ئۇزۇل-كېسىل قول ئۇزۇشكە بولمايدۇ.

مېنىڭچە ئەسەرنىڭ رېئالىزمغا ياكى مودېرنىزمغا تەۋە بولۇشى مۇھىم ئەمەس، مۇھىمى ئىجادىيلىقى ۋە ئۆزىلتىزى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىدە. گارسىيامارکوس ئۆزىنى سېھرىي رېئالىزمچى ياكى مودېرنىزمچى دەپ ئاتىغان ئەمەس، بەلكى «ھەقىقىي رېئالىزمچى» دەپ قارىغان. ئۇنىڭچە بولغاندا، پەردازلانمىغان ۋە تەھلىل قىلىنمىغان سېھرىي چۈشەنچىلەر ، پاراڭلار، ئېتىقادلار لاتىن ئامېرىكىسى تۇرمۇشىنىڭ رېئال بۆلىكى، شۇنداقلا شۇ يەردىكى خەلقنىڭ مەنىۋى دۇنياسىغا ۋەكىل بولالايدىغان ، ئۇنى ئەكس ئەتتۈرەلەيدىغان ھەقىقىي ھادىسە. شۇڭا سېھرىي تۇسكە ئىگە چۆچەكتەك ۋەقەلەرنى ، غايىۋىي پېرسۇناژلارنى تەسۋىرلىگەندىمۇ ياۋروپا بىلەن ئەمەس، لاتىن ئامېرىكا قۇرۇقلۇقى بىلەن زىچ باغلىغان.

غەرب ئەدەبىياتى توغرىسىدا قىرغىزستانىنىڭ ئاتاقلىق يازغۇچىسى قۇباتبېكنىڭ مۇنداق قىزىقارلىق بايانى بار: «. . . 1964-يىلى ئەرەبشۇناس ۋەلىمجان دېگەن دوستۇم ماڭا شەيخ سەئدىنىڭ ‹گۈلىستان› دېگەن كىتابىنى بەردى، بىر قېتىم ۋاراقلىدىم، ھەممىسى مەنىسىز، قۇرۇق پەندى-نەسىھەتتەك تۇيۇلدى. ئۇ چاغدا غەرب ئەدەبىياتىنىلا ئوقۇيتتۇم، غەربنىڭ كىتابلىرىنىلا كۆرەتتىم. 20-يىلدىن كېيىن، 1984-يىلى ھېلىقى كىتابنى قايتىدىن قولۇمغا ئالدىم، كوچىدىمۇ ئوقۇدۇم، يېتىپمۇ ئوقۇدۇم، تۇرۇپمۇ ئوقۇدۇم. شۇنداق قىلىپ، 20-يىلدىن كېيىن سەئدىنىڭ يېنىغا قايتىپ كەلدىم. پۈتكۈل غەربنى ئوقۇپ، ئۇلارنىڭ تۇگىمىنىدە يەنچىلگەندىن كېيىن سەئدىنى چۈشەندىم. قارىسام، غەرب ئەدەبىياتى كېلىشكەن، سۆزلەتلىك مودا يىگىت ئىكەن، ئايال دېسە ئايالغا، ھاراق دېسە ھاراققا تويمايدىكەن، تىياتىر، توي-تاماشىغا ئامراق ئىكەن، يىگىتنىڭ گۈلى ئىكەن. ئۆزۈك بۇ، تاپقان ئەقلىڭ شۇ بولسا، يىگىتنىڭ گۈلىگە ئەگەشمەي ، كىمگە ئەگىشەتتىڭ؟ ئۇ ھەممىنى بىلىدۇ، قىزلار بىلەن يۇرىدۇ، تانسىلارغا بارىدۇ، ئۇنىڭغا قاراپ تۇرساڭ، كۈنلەر قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى بىلمەيسەن. ئادەم دۇنياغا ئويناپ-كۈلۈش، يېيىش-ئىچىش ئۈچۈنلا كەلمەيدۇ-دە. كۈندىن-كۈنگە سارغىيىپ، ئۆڭى ئۆچكەن يىگىتنىڭ پېشىنى قويۇۋېتىپ ئەتراپقا قارىدىم. شۇ چاغدا ئوشتىكى ئۇيغۇرنىڭ چايخانىسىدا چاي ئىچىپ ئولتۇرغان بىر بوۋاينى كۆرۈپ قالدىم. ئۇ، سەئدىي ئىدى. ئۇ، بۇ تەرىپى قەشقەردىن، ئۇ تەرىپى مەككە -مەدىنىگىچە پىيادە ئايلىنىپ كېلىپ، بۇ چايخانىغا كىرىپ ئولتۇرغانىكەن. پاراڭلىشىپ قالدىم. شەرقتە مانا شۇنداق قايتىپ كەلدىم. شەرقنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشى ئاددىي بولسىمۇ، ئىچىدە ناھايىتى نۇرغۇن دۇنيا بار ئىكەن. ئۇنى بىلىش ئۈچۈن تەييارلىقنىڭ بولۇشى كېرەك ئىكەن. ئۇ تەييارلىقنى مەكتەپلەر بەرسە بولاتتى، بىراق بىزنىڭ مەكتەپلەردە سەئدىي ئەمەس، مايا كوۋسكىي، جامىي ئەمەس، بابايېۋسكىي ئۆتۈلىدۇ. . . »

كۆرۈنۈپ تۇرۇپتىكى، غەرب ئەدەبىياتىدىكى كافكا، كامىۇ، پروست، جويسلارنىڭ پېشىنى تۇتۇپ، ياۋروپا ۋە جەنۇبىي ئامېرىكا ئەدەبىياتىنى 20 يىل ئۆگەنگەن ئوتتۇرا ئاسىيالىق يازغۇچى ئاخىرى شەرقە قايتىپ ، سەئدىينىڭ ئىدىيىسى، پەلسەپىسىگە ھەيران قالغان. «شەرقنى چۈشىنىش ئۈچۈن تەييارلىقنىڭ بولۇشى كېرەك ئىكەن» دېگەن سۆزنىڭ چوڭقۇر مەنىسى بار. شەرقنى قېلىپبازلىقنىڭ، ئەندىزىنىڭ ئۇۋىسى دەپ قارىماسلىق كېرەك. ئوبرازلىق تەپەككۇر ھېچقاچان ئالدىن بەلگىلەنگەن قائىدىلەر ئاساسىدا تىكلەنگەن ئەمەس. ئىنسان تەپەككۇرى ئىجادىي، چەكسىز بولىدۇ. شۇڭا، مەيلى نەدىن ئۆگەنگەن نەزەرىيە بولسۇن، باشقىلار ئارقىلىق ئۆزلەشكەن ئۇسلۇب ۋە تەجرىبە بەدىئىي تەپەككۇرنىڭ ، ئىجادىيلىقنىڭ خوجايىنىغا ئايلىنىپ قالسا بولمايدۇ. ۋاستىنى مەقسەتكە ئايلاندۇرۇۋېلىش ئوخشاشلا قېلىپبازلىق بولىدۇ.

كىشىنى ئەپسۇسلاندۇرىدىغىنى شۇكى، مىللىي ئەدەبىياتنى شەكىل ۋە مەزمۇن جەھەتتىن يېڭىلاش يولىدا جاپالىق ئىزدىنىۋاتقان بىر قىسىم ياشلىرىمىز شەكىلنىڭ ئاجايىپ-غارايىپ بولۇشىنى قوغلىشىپ، تەكلىماكان ۋە تەكلىماغ ئېتەكلىگەن كىشىلەرنى ئۇنتۇپ قالماقتا.

ھەرخىل ئەدەبىي ئېقىملارنى ئۆگىنىپ، ئۇنىڭدىن ئىجادىي پايدىلىنىش ئورنىغا نوقۇل دورامچىلىققا ئۆتمەكتە. راست گەپنى قىلغاندا، تېخى پىشمىغان بەدىئىي تەپەككۇرنىڭ ئاددىيلىقىنى شەكىللىنىڭ مۇرەككەپلىكى بىلەن يوشۇرماقتا. شۇڭا، ئادەتتىكى ئوقۇرمەنلەرلا ئەمەس، ئەدەبىيات كەسپى بويىچە مەخسۇس تەربىيىلەنگەن ئوقۇرمەنلەرمۇ ھېس قىلالمايدىغان، شىنجاڭلىقلارغا ناتونۇش، غەربنىڭ ھەسرەتلىرى بايان قىلىنغان ، غەرب ئەدەبىياتىدا ئاللىقاچان پاخالاشقان سەمۇوللار، تەسۋىرلەر تەكىتلەنگەن شېئىرلار ئۇزۇلمەي يېزىلماقتا. بۇنىڭدىكى تۇپ سەۋەب شەكىلۋازلىقتا. شۇئار ۋە مەدھىيىلەرگە ، ۋەزىيەتنىڭ كانىيىغا ئايلانغان بۇرۇنقى شېئىرلار بىلەن ھازىرقى بەزى چۇشىنىكسىز شېئىرلار ئوتتۇرىسىدا ماھىيەت جەھەتتە چوڭ پەرق يوق، ئۇمۇ ئوخشاشلا شەكىلۋازلىق ئارقىلىق بەدىئىي ئىجادىيەتنى مەلۇم مەخسەتنىڭ ۋاستىسىگە ئايلاندۇرغانلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

ئىزدىنىش ھەممىدىن مۇھىم. ئىزدىنىش قانچىلىك مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىسا، مۇۋەپپەقىيەتكە شۇنچىلىك يېقىنلىشىدۇ. شۇنى ئۇنتۇمايلىكى، بىز بارىدىغان مەنزىل غەرب ئەمەس، شەرقنىڭ ئۆزى. مودېرنىزم، سىمۋولىزم، داداىزم، ھالقىما رېئالىزم قاتارلىق يۇزلىگەن ئېقىملارنى شىنجاڭدا مانېۋر قىلىش ئۈچۈنلا ئۆگەنسەك، خاتا قىلغان بولىمىز. ئۇلارنى ۋاستە قىلىپ تۇرۇپ، مىللىي ئەدەبىيات بىلەن قوشۇپ يۇغۇرۇپ، پۈتكۈل ئىنسانىيەت ئۈچۈن، ئالدى بىلەن ئۆزىمىزنىڭ ئوقۇرمەنلىرىمىز ئۈچۈن مەنۇى ئوزۇق يارىتىشىمىز كېرەك. غەرب ئەدەبىياتىنى دوراشنى مىللىي ئەدەبىياتنىڭ بىردىنبىر چىقىش يولى، دەپ قارىماسلىق كېرەك. غەرب ئەدەبىياتىنىڭ ئاجايىپ بەدىئىي تەجرىبىلىرىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇنى شەرق تۇپرىقىدا تەبىئىي يېتىلدۇرۇپ، يېڭىچە ئىجادىي ئالاھىدىلىككە ئىگە بولغان ئەسەرلەرنى يارىتىش جەريانى ئۇنداق ئاددىي جەريان ئەمەس.

شەرق ئەدەبىياتىدا سۆزنىڭ تاشقى شەكلىگە ئەمەس، ئىچكى مەنىسىگە زور ئېتىبار بېرىلىدۇ. شەرقتە سۆز سەنئىتى ھەممىدىن يۇكسەك ئورۇندا تۇرىدۇ. بىزنىڭ مىللەتلىرىمىزدە سۆزنى قەدىرلەيدىغان ئېسىل ئەنئەنە بار. شەرق ئۇچۇن ئاددىي ئېيتىلغان بىر ئېغىز سۆز ئېتىلغان ئوق بىلەن باراۋەر. بىراق بىز بۇنى ئانچە چۇشىنىپ كېتەلمىدۇق. بۇرۇن ئەسەرلەردە مەدھىيە، خۇشامەت، ھەشقاللا سۆزلىرىنى، ئەمدىلىكتە سىرلىق، دەبدەبىلىك سۆزلەرنى سامانداك ئىشلىتىپ، سۆزنىڭ ئەسلى قىممىتىنى يوقىتىپ قويماقتىمىز. ئۆتكەن كۈنلەر ئۈچۈن ئارتۇقچە ئۆكۈنۈشنىڭ ھاجىتى يوق. ئۆزىمىزنى ئالساق، غەربلىك مودا يىگىتنىڭ ئارقىسىدىن ساما كەزدۇق، شاراب ئىچىپ ئازابلاندۇق، دوزاققا چۈشۈپ قەبرىلەردىن كېپىنىمىزنى سۆرەپ چىقىپ، قاراڭغۇ بوشلۇققا قاراپ: ئادەملەر، ماڭا قاراڭلار، مېنى ئېتىراپ قىلىڭلار، تونۇۋېلىڭلار، دەپ چۇقان سالدۇق. قان پۇرايدىغان مىسرالارنى يازساقمۇ ھېچكىم ئىچ ئاغرىتمىدى، ھېچكىم ھاياجانلانمىدى، چۈنكى ئۇ سۈنئىي ئازاب ئىدى، يۈرەكنىڭ قېتىدىن چىقمىغان چۇقان ئىدى. ئۇ، شۇ مىللەت، شۇ كىشىلەرنىڭ مەنۇى دۇنياسىدا ، تەبىئىتىدە، ئانا سۈتى بىلەن ئاپىرىدە بولغان خاراكتېرىدە ساقلىنىپ كېلىۋاتقان ھەسرەت ۋە خۇشھاللىق بىلەن ئاھاڭداش ئەمەس ئىدى. بىز ئۇنى تاپالمىغانىدۇق. ئۇنىڭ بار يېرىنى غەرب ئەدەبىياتى ياكى شەرق ئەدەبىياتى ئېيتىپ بېرەلمەيدۇ. ئۇنى ھەربىر ئادەم ئىجادىيەت جەريانىدىلا تاپالايدۇ. ، چۈنكى ئۇ فورمۇلىسىز، تېئورمىسىز ھالەتتە، رېئال ھاياتنىڭ تومۇرلىرىدا ئەركىن ئېقىپ يۈرىدۇ.

مەن بەزى زامانداشلىرىمنىڭ ئەسەرلىرىدىن ئۇلارنىڭ قانداقتۇ تۇيۇق يولغا قاراپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىمەن. ئۇلار بۇ يولنىڭ ئايىغى چىقماس يول ئىكەنلىكىنى بىلگىچە 20يىل، ھەتتا 30يىل ئۆتۈشى مۇمكىن. ئاخىرى غەرب ئارقىلىق شەرققە ئۆتۈدىغار يولنى تاپسىغۇ ياخشى، تاپالمىسا قانداق بولار؟ دەيمەن. تاپالمىسا، بۇ كېيىنكىلەرگە ئاچچىق ساۋاق، ئالتۇندەك تەجرىبە بولىدۇ، لېكىن ھەممە ئادەم تەجرىبىنىڭ قۇربانى بولسا بولمايدۇ-دە! بەزىلەر چوقۇم ئۆز يولىنى تاپىدۇ، تېپىشى كېرەك.

دوستلىرىم! ماڭغان يولۇڭلار ئاق بولسۇن، يىراق-يىراقلارغا، كۆز يەتمەس ئۇپۇقلارغا بېرىڭلار، لېكىن ئۆسۈپ يېتىلگەن تۇپراقنى ۋە ئۇنىڭدا ھايات كەچۈرۈۋاتقان ئادەملەرنى ئۇنتۇپ قالماڭلار. بىز ئۇچۇن تۇغۇلۇش ۋە ئۆلۈشنىڭ ماكان ۋە زامان چەكلىمىسى بار. بۇركۇت قانچىلىك ئېگىز ، قانچىلىك يىراق پەرۋاز قىلسىمۇ، ئۆز ئۇۋىسىنى تاشلاپ كەتمەيدۇ، شۇڭا دۇنيادا بۇركۇت بۇركۇتلا بوپكەلمەكتە. ئىنسانلار مۇشۇنداق ئوبرازنى ، مۇشۇنداق سىمۋولنى جان دەپ قوبۇل قىلسا كېرەك.

---

*ماۋزۇ مۇھەررىر تەرىپىدىن قويۇلدى.

ئاپتور: قىرغىز، ش ئۇ ئا ر ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسى ئەدەبىيات تەتقىقات ئىنستىتۇتىنىڭ كاندىدات تەتقىقاتچىسى(M1)

كومپيۇتېر مەشغۇلاتىدا: ماشىنىست ۋە بەتچى رىسالەت مۇھەممەت بۇ سانىنىڭ تېخرىداكتورى ۋە مەسئۇل كوررېكتورى: قۇربان مامۇت

ئەدەبىياتىمىز نىڭ روچىۋىنلىرى

(ئەبجەش خاتىرە)

ئابدۇقادىر جالالىددىن

«چايانەك چاقۇرلەر، چۈننەك شورارلەر،
ئىتتەك قاۋارلەر، قايسىسىنى ئۇراي مەن.»

- يۈسۈپ خاس ھاجىپ

كەچكۈزنىڭ يېتىپ كېلىشى ناۋاكەش قۇشلارنى جىمىقتۇرۇپ قويىدۇ، توپلىشىپ ئۇچقان قاغىلارنىڭ ئالا-تاغىل ۋارقىراشلىرى سۆرۈن ھاۋانى بىر ئالىدۇ. بۇنداق ئاۋازلار قويۇقلاشقانسېرى ئېگىز سۈزۈادانلارنىڭ ئۇچلىرى يالىڭاچلىنىپ، بىرقانچە تال ناتىۋان ياپراقلىرى مۇزدەك شامالدا ئاجىزغىنە تىترىشىدۇ. ئېقىن سۇلارنىڭ غوللىرى جۇدەشكە باشلاپ، ئېرىقلارنىڭ گىرۋەكلىرى ئەينەكتەك مۇز تۇتىدۇ. شۇنداق قىلىپ، قاغىلارنىڭ ئاۋازى گۈلخۇمار ھاشارەتلەرنىڭ ئۆچەككە كىرىشىنىڭ غەم-غۇسسىلىك بىشارىتىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. يازنىڭ ۋە باش كۈزنىڭ ئاشقان-تاشقان مەئىشەتلىرىدىن جانلىنىپ كېتىشكەن چۈنلەرنىڭ بېشىغىمۇ كۈن چۈشىدۇ. تەبىئەت جىمى جانلىقلارغا ئەكەلگەن بۇ ئومۇمىي قىسمەت رىسقى ھەممىدىن كۆپ، تېز ئاينىيدىغان، يېپىشقاق چۈن قەۋمىنىمۇ ئۆزىدىن ساقىت قىلىۋەتمەيتتى. سوغۇققا ھەممىدىن بەك چىدىمايدىغان بۇ جانىۋارلار دېرىزە تەكچىلىرىنىڭ بۇلۇڭ-پۇچقاقلىرىدا پۇت-قوللىرىنى تۇگۈشكەن ھالدا جان تەسلىم قىلىشىدۇ. بەزىلىرىنىڭ كۆزى قىيمامدۇ ياكى پەسىلەرنىڭ قانۇنىغا تەن بەرمەمدۇ قانداق، ئەبگا جىسمىدىكى ئاخىرقى جانلىرى بىلەن پۇت-قوللىرىنى سۈس مىدىرلىتىپ قويىدۇ، بەزىلىرى كەم كۆرۈلىدىغان جان ئاچچىقىدا گىژىلدىشىپ قويىدۇ. كەچكۈزنىڭ ئاخىرقى تىنىقلىرى ئادىمىزاتقا قىلغان ئاخىرقى چاقچىقى سۈپىتىدە روجەكلەرگە گۈلدار نەقىشلەرنى قالدۇرغاندا، كىشى پۇراق ۋە ناۋادىن ئەسەرمۇ يوق ئەشۇ «گۈلىستان» غا قاراپ باھار ئەسلىمىسىگە چۆكۈش ئۈچۈن دېرىزە ئالدىغا ئىختىيارسىز كەپقالىدۇ. شۇ چاغدا بىر ئىش كىشىنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلىدۇ: چۈن تائىپىسىنىڭ قاناتلىرى پارقىراقلىقىنى يوقاتقان، ئادەتتىكى چۈندىن سەل-پەل چوڭ، كۆكۈش كەلگەن بىر ئەزاسىنىڭ كۆزنەكلەرگە ئۆزىنى ئۇرۇپ، كېلەڭسىز ئۈچۈپ يۈرگىنى نەزىرىگە چۈشۈپ قالىدۇ. ئۇ شۇنداق زەئىپكى، سەنمۇ ئۆزۈڭدىكى زەئىپلىكنى ئاشكارىلىغان ھالدا ئەشۇنداق زەئىپ نەرسىلەرگە ئىچ ئاغرىتىپ قالىسەن.

ـ ئۇنىڭغا چېقىلماي، ئاۋايلاپ سىرتقا چىقىرىۋەت، ـ دەيتتى چوڭ ئانام گۆدەك چاغلىرىمدا، ـ ئۇنى روچىۋىن دەيمىز، ئۆلگەنلەرنىڭ ئەرۋاھى چىۋىن بولۇپ كېلەرمىش.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، توساتتىنلا شۇركۈنۈپ كېتەتتىم. رو چىۋىن ئۆزىنىڭ زەئىپلىكى بىلەن سەبىي يۈرىكىمگە ئەندىشە سالاتتى.

بۇرۇنقىلارنىڭ گېپى سىرلىق بولىدۇ، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ساددا كۆزىتىشلىرى بىلەن ھەممە نەرسىدىن روھنى كۆرىدۇ. روھ ئۇلار ئۈچۈن ئېيتقاندا، شەيئىلەرگە ئۆزىنى سىغدۇرالماي بالقىپ تۇرىدۇ. ئۇلار مەيلى ئاخشىمى، مەيلى كۈندۈزلەردە بولسۇن، روھىي بالقىشلارنىڭ ئاپتاپلىرىدا ئەپسانىنىڭ گۈل-چېچەكلىرىنى تاماشا قىلىدۇ.

تۇزۇك تەلىم كۆرمىگەن، سىدام بوۋاي-مومايلار-نىڭ ھەشىمەتسىز گەپلىرى يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قەلبىڭدە تەكرار تەلقىن بولۇپ، زامانىۋى جەمئىيەتنىڭ قىممەتلىك خام ئەشياسىغا ئايلىنىدۇ. چوڭ ئانامنىڭ روچىۋىن ھەققىدە ئېيتقان سۆزى ھازىرغىچە مېنى ئويغا سېلىپ كەلدى.

شۇنچە بىچارە ھالغا چۈشۈپ قالغان بۇ روھنىڭ ئىگىسى زادى كىم بولغىيتتى؟ ئۇنىڭ ئۇستىگە چىۋىن سىياقىغا كىرىپ بۇ دۇنياغا كەپتۇ، ئۇنىڭ پانىي دۇنيادا چالا قالغان بىرەر ئىشى بارمىكىنە؟ بەلكىم، بىرەرسىنىڭ روھى بولماستىن، نەق چىۋىنىنىڭ ئۆزىدۇ. ئۇ، يازدا ياشاپ بولالمىغان ئۆمرىنىڭ ئىشرەتلىرىنى قىش بوسۇغىسىدىن ئىزدىمەكچىمۇ؟

بۇنى تەبىئىتىڭدىن كۆر، سەندە قىشتا ياشىغۇدەك خىسلەت يوق، دەپ قويىمەن خىيالىمنىڭ ئاخىرىدا.

خىيالنىڭ پۇتاقلىرى كۆپ بولىدۇ، تۇرۇپلا بىر خىيالدىن يەنە بىر خىيالغا ئۆتۈپ كېتىسەن. روچىۋىنىنىڭ يىرگىنىشلىك ئەپتى ئەجنەبىي قىياپەتتىكى مەدەنىيەتلىك جەمئىيەتنىڭ شالغۇت بەندىلىرىنىڭ خۇي-پەيلىگە ئىشارەت قىلدى.

ئەدىبلەر ۋە زىيالىيلارنىڭ چوڭ شەھەرلەرگە يىغىلىۋېلىشى زامانىۋىيلىك ئالامەتلىرىنىڭ بىرى بوپقالدى. مەن ئەدەبىيات بازىرىدىكى قىزىق نۇقتىلىق ھۆپىگەر بولمىساممۇ، ھۆپىگەرلەرنىڭ تېۋىنىشقا ئوخشاپ كېتىدىغان توۋلاشلىرى ئىچىدە ئايىنىۋانقانلارنىڭ بىرى.

بەزىدە ئۆزۈم سەبىي ئۇرۇنۇش بىلەن كىرىپ قالغان زىيالىيلار تەبىقىسىنى شەلۋەرىگەن يارا ئەتراپىغا ئولىشىۋالغان چىۋىنلەر توپىغا ئوخشىتىپ قالىمەن. ھە، راست، روچىۋىنچۇ؟

ئەدەبىيات قوشۇنىمىز ئىچىدە ئاچچىق تۇز سېپىلگەن يۇرىكىنى ۋايسىماستىن كۆتۈرۈپ يۈرۈپ، لېۋىنى چىڭ چىشلىگەن ھالدا ھايات ھەقىقەتلىرىگە يۈزلىنىۋاتقان نۇرغۇن قەدىرلىك ياشلىرىمىز بار. ئۇلار جەمئىيەتلىرىمىزدىن ۋە ئالىي مەكتەپلىرىمىز-دىن كۆپلەپ تېپىلىدۇ. ئەدەبىياتىمىز دەل ئەشۇنداق ياشلارنىڭ خەلق بىلەن چەمبەرچەس غۇرۇرى ۋە دەۋر بىلەن-ماس قەدەمدىكى سەممىي مەسئۇلىيىتى ئارقىسىدا كامال تاپىدۇ، دەپ قارايمەن. لېكىن، ئەدەبىيات قوشۇنىمىزنىڭ قۇيرۇقىدا ئەدەبىياتنىڭ باھادىر تەبىئىتىگە مۇخالىپ كېلىدىغان يات ئەرۋاھلارمۇ بار. ئۇلار پىتنە نىجاسەتلىرىنىڭ يۇقۇندىلىرىنى ئورۇق ـ ئىنچىكە پۇتلىرىغا يېپىشتۇرۇپ ئۆي-ئۆيلەرگە توشۇيدۇ.

دەم ئېلىش كۈنلىرىدە ياكى كەچلەردە مېنىڭ ئۆي تېلېفونۇم ئىش بېجىرىش باشقارمىلىرىنىڭ مەخسۇس تېلېفونىدەك ئارقا-ئارقىدىن جىرىڭلاپ كېتىدۇ. تېلېفون بەرگۈچىلەرنىڭ ئىچىدە مەن بىلەن كۆرۈشكىسى بار ئەدەبىيات مۇخلىسلىرى كۆپ سانىنى ئىگىلەيدۇ. ۋاقتىم قىس بولغاچقا، كۆپىنچىلىرىگە ئۆزرە ئېيتىمەن. لېكىن، بەزىلىرى مېنى ئىزچىل دېرەكلەپ، كۆرۈشۈش ئارزۇسىنى ئېيتىپ تۇرۇۋالىدۇ. بازار ئىگىلىكى ئەدەبىياتتىكى ئىخلاسمەنلەرنى شالاڭلاشتۇرۇپ قويدى. ئىنسان كەيپىياتىنىڭ كۆرسەتكۈچى بولغان يۈرەك ھەققىدىكى گەپلەر بارغانسېرى يانچۇق ۋە قورساق ھەققىدىكى گەپلەرگە ئورۇن بوشتىشقا باشلىدى. كىشىلەر قورساقلىرىنى سىلاشقان ھالدا جەمئىيەت خاھىشلىرىغا نەزەر ئاغدۇرۇدىغان بوپكېتىشتى. مۇشۇنداق ئەھۋال ئاستىدا، ئەدەبىيات ۋە مەنىۋىيەتتىن گەپ ئېچىش ھەۋىسى بارلار مايىللىق قوزغىماي قالمايدۇ. ئاخىرى مەن بوسۇغامغا كەلگۈچىلەرنى تۆرگە باشلاپ، چاي ياكى تائام بىلەن مېھمان قىلىپ، ئۇلارنىڭ گېپىنى ئاڭلايمەن، سوئاللىرىغا جاۋاب بېرىمەن.

مېنىڭ شۇنداق قىلىپ كەلگىنىمگە ئۇزۇن يىللار بوپكەتتى. ئۇلارنىڭ ناھايىتى ئازساندىكىلىرى بۇرۇنقى ئىخلاسىدا تۇرۇپ، ئاز-تولا نەتىجە يارىتقان بولسىمۇ، ئەمما، نۇرغۇنلىرى قۇدۇققا چۈشكەن تاشتەك غايىب بوپكېتىشتى. غايىب بوپكەتسىمۇ مەيلى ئىدى، چۈنكى غايىب بولۇشقا تېگىشلىك نەرسىلەرنىڭ ئۆزىنىڭ دەرگاھىنى تېزراق تاپقىنى ئەۋزەل. ئەپسۇسكى، ئۇلار غايىب بولۇش بىلەن بولدى قىلمايدۇ. جەمئىيەتتە ئەدەبىياتنىڭ يۈزىنى قىلىپ، ھىممەت داستىخىنى يايىدىغان ھاياجان تېپىلىق ئادەملەر مۇشۇ كۈنلەردىمۇ تېپىلىپ قالىدۇ. نېمىشقىدۇر ئانچە روناق تاپالمىغان بۇنداق سورۇنلار بىر قىسىم كىشىلەرنى جەلپ قىلىدۇ، ۋەھالەنكى، بۇنداق جەلپكارلىق ئەدەبىياتنىڭ روچىۋىنلىرىنى ئاپىرىدە قىلىدۇ. ئۇلار كەچ كىرىش بىلەنلا، ئىلدام قەدەملىرى بىلەن ئەدىبلەرنىڭ ئۆيىگە يول ئېلىشىدۇ، ئۇلار مۇلايىملىق، رايىشلىق، مىسكىنلىك،

كەمتەرلىك، خۇشخۇيلۇق كەبىي چىراي سەنئىتى بىلەن ئەدەبىلەرنىڭ ئېھتىياتچان ئىچكى دۇنياسىغا زۇكامدەك سىڭىپ كىرىدۇ. ئەدەبىلەر كۆز ئالدىدا تەلەپچان ھەم ساددا كۆرۈنگەن «ھەۋەسكار» لارغا ئەسەر، ئاپتور، ۋەزىيەت ھەققىدە سەممىي سۆزلىرىنى ئېيتىدۇ. «ھەۋەسكار» لار ئەتەي قايىللىق چىقىپ تۇرغان قىياپەتلىرى بىلەن ساھىپخانغا چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغان ھالدا قايتىشىدۇ.

مەرھابا! بىر قانچە ھەپتە ئۆتىدۇ. «ھەۋەسكار» لارغا كۆيۈپ-پىشىپ ئېيتقان سۆزۈڭنىڭ تامامەن ئۆزگەرگەن شەكلىنى باشقىلارنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلايسەن. ئۇلار تۇپەيلى ئەدەب دوستلارنىڭ ئارىسىدا ئۇقۇشماسلىق ۋە ئىختىلاپ پەيدا بولىدۇ.

«ھەۋەسكار» دېگەن بۇ نام ئەسلىدە ماڭا يېقىملىق ئاڭلىناتتى. مېنىڭمۇ تەمتىرەش، ئارىسالدا بولۇش، قورۇنۇش، مەيۈسلىنىش بىلەن تولغان ھەۋەسكارلىق دەۋرىم بولغان. پىشقان ئەدەبىلەرنىڭ ئەدەبىياتقا بولغان ئەقىدىسى ھەۋەسكارلارنىڭ ئىشتىياقىدەك سىرلىق، رومانتىك بولمايدۇ. ھەتتا، ھەۋەسكارلار ئەدەبىياتنى توتىمغا ئايلاندۇرۇپ، ئۇنىڭ ئۈچۈن خېلى كۆپ قۇربانلارنى بېرىشتىن يانمايدۇ. مانا بۇ ئەدەبىيات ئىشقى ئەكەلگەن لەززەت. ئەپسۇس! ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئۇخشىمىغان قاراشتىكى ئەدەبىلەرنىڭ ئايىغاقچىسى ۋە تىنىڭ-تىنچىسى بولۇشنى كەسىپكە ئايلاندۇرۇۋالغان جانباقتىلارمۇ ئاز ئەمەس. شان-شەرەپ كوچىسىدا سەۋدالىق كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ، باشقىلارنىڭ نەتىجىسىدىن ئەندىشە قىلىپ، قارا تەر بېسىپ تۇزۇك ئۇخلىيالمايدىغان بەزى ئەدەبىلەر ئاللىنېمىلەرنى پەش قىلغان ھالدا ئەتراپىدا چۆرگىلەپ يۈرگەن ھەۋەسكارلارنى ياللىۋالىدۇ.

ئۆزىنى «ھەۋەسكار» دەپ ئاتىۋالغان بۇ بىر يۈرۈش روچىۋىنلەر قونغانلىكى يەردە پىتىنە-پاساتنىڭ رەزىل قۇرتلىرى مېغىلداپ كېتىدۇ. ئۇلار ئىجتىمائىي مەيدان جەھەتتە ناجىنس كېلىدۇ، ئۇلار ئادەمگەرچىلىك، ئىنسانچىلىق، ئەدەبىيات-سەنئەت دېگەنلەرنىڭ ھەممىسىدە چالا. بۇخىل چالىلىق ئۇلاردىكى ئېغىر ئەخلاقىي چۈشكۈنلۈكنى پەيدا قىلغان بولۇپ، بۇ چۈشكۈنلۈك ئۇلارنى ھاياتنىڭ لىللا كوچىسىدىن ئىپلاسلىق كۆلەڭگىسىدىن زەيلىشەپ كەتكەن كوھىقاپقا سۆرەپ ئاپارغان. ئۇلار قاراڭغۇ چۈشۈش بىلەنلا پاپىپاسلاپ ھەركەت قىلىشقا باشلايدۇ. ئۇلار سەسكىنىشلىك لىچىنكىلىرىنى قالدۇرۇپ قويۇش بەدىلىگە جەمئىيەتتىن كۈتۈلمىگەن نېسىۋىگە ئېرىشىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئەدەبىياتنىڭ ۋۇجۇدى كېچىكىپ بايقىلىدىغان ئۇرۇسلار بىلەن توشۇپ كېتىدۇ.

چالىلىق كىشىنى نېمىگە باشلىمايدۇ؟ ئوغۇلبالىنىڭ خۇرۇجىمۇ چالا بوپقالسا، قىلمىغىنى قالمايدۇ. ئەدەبىياتنىڭ روچىۋىنلىرى دەل ئىنسانىي مەرىپەتتىكى چالىلىق تۇپەيلى كېچىگە ياكى كۈندۈزگە تەۋە بولمىغان زاۋال پەيتلىرىنى ئۆزىنىڭ تۇرمۇش پائالىيىتىنىڭ سەھنىسى قىلىپ تاللىۋېلىشقان. بۇددا رىۋايەتلىرىدە ئېيتىلىشىچە، بەزى روھلار يائادەم بەدىنىگە، يامەخلۇقلارنىڭ بەدىنىگە كىرەلمەي، سەرسانلىقتا لەيلەپ يۈرىشىدىكەن. ئەدەبىياتنىڭ روچىۋىنلىرى ئۆزىنىڭ تەۋەلىكىنى تېزراق تونۇسا ياخشى بولاتتى. ئۇلار ياچىۋىن بولۇشى يامەغپىرەت تىلەۋاتقان ئۇزۇل-كېسىل روھلاردىن بولۇشى كېرەك. ئۇلارنىڭ روھ چۈشىنى بولۇۋالغىنى نېمىسى؟

ئۆزىنىڭ تەۋەلىكىنى تونۇماسلىق ئاسىيلىقنىڭ سىپايە پاكىتى. روھ چۈشىنى ئۆزى ياشاشقا تېگىشلىك پەسلى ياكى ماكان-زامانىنى توغرا تاللىمىغان ناتىۋانلارنىڭ ئەرۋاھى.

ئاداققى دەرگاھلاردىمۇ ئۆزىنى تاپالمىغان ئەرۋاھلارنى تەبىئىتىدىن بىراقلا يالتايتىش ئاسان ئەمەس، ئۇلارنىڭ تارىختىن ئىبارەت نوھ كېمىسىگە سوقۇنۇپ چىقىۋېلىشى ھەر زامان مۇمكىن. بىز پەقەت ئۇلارغا ھېسداشلىق قىلىشتىن ھەزەر ئەيلىسەكلا، ئەخلاق رىسالىمىزنىڭ قىممىتى ئالدىراپ سۇنمايدۇ.

2001-يىل 10-ئىيۇن، ئۇرۇمچى

ئاپتور: شىنجاڭ ماتارىپ ئىنستىتۇتى ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنىڭ دوتسېنتى(M2)

بايانات

ئۇرۇنلىمىزدا ئېلان قىلىنغان ئەسەرلەرنىڭ نەشر ھوقۇقى ئۇرۇنلىمىزغىلا تەۋە. خىلاپلىق قىلغۇچىلارنىڭ قانۇن بويىچە جاۋابكارلىقى سورۇشتۇرۇلىدۇ.

- «شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ئۇرۇنلى تەھرىراتى

«كرورمن گۈزىلى»ياپونىيەدە

دېڭىز بىلەن قۇملۇقنىڭ دىئالوگى

- مەريەم خانىمنىڭ «ئۇلۇغ ئوكياندىن كەلگەن سادا»ناملىق ماقالىسىگە ئىلاۋە

ئەسەد سۇلايمان

يېقىندا شىنجاڭ تېببىي ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ دوتسېنتى مەريەم خانىم ياپونىيەدىن ئەكەلگەن «كرورەن گۈزىلى» ناملىق چوڭ تېپتىكى زامانىۋى ئۇسسۇلنىڭ سىنئالغۇ لېنتىسىنى كۆردۈم. 15 مىنۇت ئەتراپىدا ئويىنالغان بۇ ئۇسسۇل غەربنىڭ زامانىۋى ئۇسسۇلى (ModernDance) بىلەن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەنئەنىۋى ئۇسسۇلى بولغان سەنەم ئاجايىپ يۇقىرى ماھارەت بىلەن سەنئەت يۇكسەكلىكىدە بىرلەشتۇرۇلگەنىدى...

بىرقانچە كۈنگىچە «كرورەن گۈزىلى» ناملىق بۇ ئۇسسۇلنىڭ سەنئەتلىك ئەۋجىدە گاڭگىراپ يۈردۈم. قەلبىمدىكى ھاياجان ئاستا-ئاستا بېسىققاندىن كېيىن، ئۆز-ئۆزۈمگە تەمكىنلىك بىلەن سوئال قويدۇم: ئۇيغۇر سەنئىتى ۋە ئۇنىڭ كۆپ مەنبەلىك مەدەنىيەت قاتلىمى تارىختىن بۇيان ئۆزىگە قانداق بىر ئەندىزىنى تۇرغۇزۇپ كەلدى، ئۇ ئۆزىگە تالىق بولغان مەنبۇى ئېنېرگىيىنى قانداق تولۇقلىدى، ئۇنىڭ ئۆزىنى ئىپادىلەش ۋە دۇنيا سەنئىتى بىلەن دېئالوگ ئېلىپ بارالىشىنىڭ سىرى نېمە، دۇنيا بىر گەۋدىلىشىۋاتقان، ئىقتىساد، مەدەنىيەت يەرشارىلىشىۋاتقان بۇگۈنكى كۈندە مىللىي مەدەنىيىتىمىزنىڭ، سەنئىتىمىزنىڭ چىقىش يولى نەدە!؟...

تەرەققىيات ۋە ئۆزگىرىش بۇگۈنكى دۇنيا مەدەنىيىتىنىڭ رېئال تەلىپى. ھەرقانداق بىر خەلقنىڭ مەدەنىيىتى ۋە سەنئىتى دۇنيا مەدەنىيىتىدىن ئىبارەت بۇ بۇيۇك گەۋدە بىلەن ئۆزگىرىش دىئالوگ ئېلىپ بارالىغاندا شۇنداقلا ئۇنىڭ تەركىبىي قىسمىغا ئايلىنالىغاندىلا ئاندىن دۇنيا خەلقىنىڭ ئېتىراپ قىلىشىغا ئېرىشەلەيدۇ. ئەمما شۇنىمۇ تەكىتلەش زۆرۈركى، مىللىي سەنئەتنى دۇنياغا يۈزلەندۈرۈشنىڭ ئالدىنقى شەرتى ھەرگىزمۇ مىللىي مەزمۇننى يوقىتىپ، غەرب سەنئىتى بىلەن بولغان ئوخشاشلىقنى ساقلاشتا ئەمەس. تەرەققىيات ۋە زامانىۋىلىشىش ئاجايىپ زىددىيەتلىك بىر جەريان. ئۇنىڭ ھەربىر قەدىمىگە ئېغىر بەدەل تۆلەشكە توغرا كېلىدۇ. ئۇلۇغ ئوكيان ئارقىلىق ئاسىيا قۇرۇقلۇقىدىن ئايرىلىپ تۇرغان ياپونىيە تەرەققىيات ئۇچۇن ئەنە شۇنداق ئېغىر بەدەل تۆلىگەن دۆلەتتۇر. بۇگۈنكى ياپونىيە ئىقتىسادىي تۇزۇلمە ۋە تەپەككۇر ئەندىزىسى جەھەتتە ئاللىقاچان غەرب چەمبىرىكىگە ئۇسۇپ كىردى. ياپون خەلقى 2-دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ تراگېدىيىلىرى ئىچىدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ، ئۆزىنى ۋە دۇنيانى، ئىنسانىيەتنىڭ ئورتاق سىمفونىيىسىنى چۈشىنىشنىڭ قانچىلىك مۇھىملىقىنى تونۇپ يەتتى. ياپونىيىلىكلەرنىڭ تەرەققىيات چۈشەنچىسى ئەنە شۇنداق شارائىتتا تۇغۇلدى. شۇڭلاشقا ئۇلار: «Sayonara Asia» (خەير-خوش ئاسىيا)

سەنئەت دۇنياسى

دىگىنىچە ئاسىيانى تاشلاپ كېتىپ قالدى. ۋەھالەنكى، ياپونىيىنىڭ تەرەققىيات مۇساپىسىگە شەرقتىكى باشقا كۆپلىگەن ئەللەرگە ئوخشاشلا ئەنئەنە بىلەن يېڭىلىقنىڭ مەڭگۈلۈك زىددىيىتى يوشۇرۇنغانىدى. ياپونىيە تەرەققىي قىلىپ دۇنيانىڭ ئالدىنقى قاتارىغا ئۆتكەن بۈگۈنكى كۈندە ئۆزىنىڭ تەرەققىيات هېسابىغا قۇربان بەرگەنلىرىنى، ئېرىشىش بەدىلىگە يوقاتقانلىرىنى، يېڭىلاش يولىدا ۋاز كەچكەنلىرىنى ئېسىگە ئالدى. دەرۋەقە، كۆپلىگەن ياپونىيىلىكلەر زامانىۋى يۈكسەكلىكتە تۇرۇپ، شەرق مەدەنىيىتىگە تويۇنغان ئاسىياغا نەزەر سالدى. جىددىي تەرەققىيات دولقۇنى كەلتۈرۈپ چىقارغان مىللىي ئەنئەنە ۋەهىمىسىنى چوڭقۇر هېس قىلدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ روهىي دۇنياسىدىكى تەرەققىيات ئىلىپ كەلگەن زامانىۋى كەمتۈكلۈكلەرنى سەنئەت يۈكسەكلىكى ئارقىلىق تولۇقلاشقا تىرىشتى. فۇجى مىئېكو خانىم لايىهىلىگەن «كرورەن گۈزىلى» ناملىق ئۈسسۇل دەل مۇشۇنداق شارائىتتا مەيدانغا كەلدى.

«كرورەن گۈزىلى» نىڭ جەستى بايقىلىپ 12 يىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ كېپەن ئارىسىدا تۇغۇلۇپ قالغان جىسمى ۋە چىرايى ياپونىيەدە ئىلېكترونلۇق مېڭە تېخنىكىسى ئارقىلىق ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. دۇنيا خەلقى تەكلىماكان قۇملۇقىدا ئاستىدا نەچچە مىڭ يىللاپ ئۇخلىغان كرورەنلىك ئانىنىڭ مىسلىسىز گۈزەل جامالىدىن لەرزىگە كەلدى. يەنە 20 يىل ئۆتكەندىن كېيىن، 2001-يىل 29-مارتتا توكيودا «كرورەن گۈزىلى» ناملىق چوڭ تېپتىكى زامانىۋى ئۈسسۇل ئۇيىنالدى هەمدە تاماشىبىنلارنىڭ ئارىسىدا ئاجايىپ زور زىلزىلە قوزغىدى.

فۇجى مىئېكو خانىم لايىهىلىگەن بۇ ئەسەردىكى باش رولنى، يەنى «كرورەن گۈزىلى» نىڭ رولىنى 20 ياشلىق ئۇيغۇر قىزى - مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئۈسسۇل فاكولتېتىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى، ئۇلۇغ ئىنقىلاب پېشۋاسى مەرھۇم ئەھمەتجان قاسىمىنىڭ نەۋرىسى - ئاينۇر قاسىمى ئورۇندىغانىدى. پۈتكۈل ئۈسسۇل جەريانىدا يۈزىگە نىقاب تارتقان ئالتە نەپەر ياپون قىزى ئاينۇرقاسىمىيىنىڭ ئۈسسۇلىغا تەڭكەش قىلىپ ئويناغانىدى. هازىرقى زامان ئۈسسۇلى (ModernDance) بىلەن ئۇيغۇرلارنىڭ ئەنئەنىۋى ئۈسسۇلى زىچ بىرلەشتۈرۈلگەن بۇ ئۈسسۇل ئەسىرىدە ئۇلۇغ ئوكيانىدىن مەركىزىي ئاسىيادىكى تارىم چوڭقۇرلۇقىغا تاشلانغان بۈيۈك بىر سوئال گەۋدىلىنىپ تۇرىدۇ: ئۇيغۇر سەنئىتى مىللىيلىك بىلەن دۇنياۋىيلىقنىڭ ئورگانىك بىرلىكىدە، ئەنئەنە بىلەن يېڭىلىقنىڭ كېسىشىمە نۇقتىسىدا، تارىم ئويمانلىقى بىلەن دۇنيا مەدەنىيىتىنىڭ ئەركىن دىئالوگىدا يېڭى هاياتىي كۈچكە ئېرىشىدۇ!...

«كرورەن گۈزىلى» ناملىق بۇ ئۈسسۇل ئۇيغۇر سەنئىتىنىڭ دۇنياغا يۈزلىنىشىدىكى تۇنجى كۆزنەكنى ئاچتى. ئوكيانىنىڭ ئۇ قىرغىقىدىكى خەلقلەر بىلەن ئاسىيا قۇرۇقلۇقىنىڭ كىندىكىدىكى خەلقلەرنىڭ مەدەنىيەت دىئالوگىنى ئىلگىرى سۈردى. تارىم ئويمانلىقىغا دۇملەنگەن قەدىمكى مەدەنىيەتنى ۋە مۇشۇ مەدەنىيەتكە ۋارىسلىق قىلغۇچى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەنئەنىۋى سەنئىتىنى دۇنيا بىلەن تۇتاشتۇردى. ئۇلۇغ ئوكيانىدىكى ئارال دۆلىتىدە ياشايدىغان ياپونىيىلىكلەر سەنئەت ۋاستىلىرىنىڭ چەكسىز ئىمكانىيىتىدە يىراق تەكلىماكاندىن كېلىۋاتقان مىسلىسىز گۈزەل كۈينى ئاڭلاشقا ۋە قەلب چوڭقۇرلۇقىدا چۈشىنىشكە مۇۋەپپەق بولدى!... ئەمەلىيەتتە بىزنىڭ خەلقىمىز «بۇ گۈزەل كۈينى قەدىمدىن تارتىپ تا هازىرغىچە تەكلىماكان گىرۋەكلىرىنى يالاپ ئېقىۋاتقان تارىم سۇيىنىڭ يېنىك شاۋقۇنىدىن، سانجاق-سانجاق قۇم بارخانلىرىنىڭ تىنىمسىز جىمىرلىشىدىن، لوپنۇر كۆلىنىڭ بارا-بارا ئاجىزلاپ كەتكەن تىنىقىدىن، قەدىمىي شەهەر خارابىلىرىنىڭ مۇگدىشىدىن، تەكلىماكان چۆلىنىڭ مەڭگۈلۈك سۈكۈناتىدىن ئاڭلاپ كەلدى هەم مەڭگۈگە ئاڭلىغۇسى!...»

مەريەم خانىم توكيو خوكوتوپىئا ساريىدا قويۇلغان «كرورەن گۈزىلى» ناملىق بۇ زامانىۋى ئۈسسۇلنىڭ بىۋاستە تاماشىبىنى سۈپىتىدە مەزكۇر تەسىرات ماقالىسىنى يېزىپ چىقتى. ماقالە ئانا يۇرتتىن ئايرىلىپ يىراق ئەلدە هايات ۋە كەسپ ئۈچۈن كۈرىشىۋاتقان ۋەتەنداشلارنىڭ يۈرتقا بولغان مۇهەببىتى، مىللىي سەنئەتكە بولغان غورۇر-ئىپتىخارى شۇنداقلا 78 ياشلىق ئۈسسۇل پېشۋاسى فۇجى مىئېكو خانىمنىڭ ئۇيغۇرلار ۋە ئۇلارنىڭ سەنئىتىگە بولغان تەسىراتىنى بايان قىلىشنى مەقسەت قىلغان. مۇشۇ مەندىن ئېيتقاندا، مەزكۇر ماقالە زور مەسىلىلەرنى هەل قىلىشقا تىرىشقان ئىلمىي ئەمگەكلەردىن هېسابلانمىسىمۇ، ئەمما ئۇلۇغ ئوكيان بىلەن تەكلىماكان قۇملۇقىنىڭ سەنئەتلىك دىئالوگىدىن ئۇچۇر بېرەلەيدىغان جەلپكار تەسىرات ماقالىسى دېيىشكە بولىدۇ.

ئاپتور: شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى فىلولوگىيە ئىنستىتۇتىنىڭ دوتسېنتى، ئەدەبىيات دوكتورى(M2)

ئۇلۇغ ئوكياندىن كەلگەن ساداﻻ

ـ ياپونىيە هازىرقى زامان ئۈسسۇلى (مودېرنىزملىق ئۈسسۇل)پېشۋاسى فۇجى مىئېكو خانىم ۋە ئۇنىڭ «كرورەن گۈزىلى»ناملىق ئۈسسۇلى هەققىدە

مەريەم ساقىم

ئانا!
ساچىر خانىمنىڭ داچىسى بارمىش.
سېنىڭمۇ بار داچىدەك كەپەك.
بارمىش يەنە شاهزادە ئوغلى،
سېنىڭمۇ بار بىر شائىر ئوغلۇڭ.
ساچىر خانىممۇ ئۆزىگە خانىش،
سەن خانىشى تەكلىماكانىنىڭ،

سېنىڭ ئاناڭ كرورەن خانىش!
ـ ئابدۇلباست ئابدۇراهمانىنىڭ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى 1988-يىل 1-سانىغا بېسىلغان «ئانا» داستانىدىن.

ياپونىيە هازىرقى زامان ئۈسسۇلى (ModernDance) پېشۋاسى، 78 يىللىق ئۆمرىدە كۆپ قېتىم دۆلەتلىك ئەلچى ئالىي ئۈسسۇل مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن فۇجى مىئېكوخانىمنىڭ «كرورەن

گۈزىلى» ناملىق ئۇسسۇلى 2001-يىلى 29-مارتتا ياپونىيە توكيو خوكوتوپىتا ساريىدا 33-قېتىملىق «قۇياش پەرزەنتلىرى ئۇسسۇل كۆرىكى» سەنئەت كېچىلىكىدە ئويناندى ۋە تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىش - مەدھىيىسىگە ئېرىشتى.

يىلدا بىر قېتىم ئۆتكۈزۈلىدىغان «قۇياش پەرزەنتلىرى ئۇسسۇل كۆرىكى» پروگراممىسىنىڭ دۇنيايى سالامىدا مۇنداق يېزىلغانىدى: «بۈگۈن ئالدىراشلىقىڭلارغا قارىماي〈33-قېتىملىق قۇياش پەرزەنتلىرى ئۇسسۇل كۆرىكى〉نى كۆرۈشكە كەلگىنىڭلارغا، ھەممە ئارتىسلار نامىدىن رەھمەت ئېيتىمىز.

21-ئەسىرنىمۇ كۈتۈۋالدۇق. دۇنيانىڭ تەرەققىياتى ئادەتتىكى تەسەۋۋۇرىمىزدىن ئالاھىدە تېز بولماقتا. تۇرمۇش رەڭگارەڭ مەزمۇنلار بىلەن تويۇنۇپ، ئۆزگىرىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە كىشىلەر مەنىۋى ھاياتىدا نېمىنىڭدۇر يېتىشمەيۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىشماقتا. ئۆزئارا تەقدىم قىلىشقا - بېرىشكە تېگىشلىك نەرسىلەر ئەسلىدە ناھايىتى كۆپ بولسىمۇ، ھازىر كىشىلەر بىر-بىرىگە بېرەلەيدىغان نەرسىلەرنىڭ تولىمۇ ئازىيىپ كېتىۋاتقانلىقى كۆڭلىمىزنى بەكمۇ يېرىم قىلىدۇ.

بىز ئۇسسۇل ساھەسىدىكىلەر كىشىلەر ئارىسىدىكى ئۆزئارا چۈشىنىش، تەجرىبە ئالماشتۇرۇش يەنى ئىنسان ئۈچۈن زۆرۈر بولغان قىزغىن - مول ھېسسىياتنى كىشىلەر قەلبىدە ئويغىتىش ئۈچۈن تىرىشىمىز.

بۈگۈنكى سەنئەت نومۇرلىرىنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا، فۇجى مىئېكو خانىمنىڭ ئۇسسۇل تەتقىقات ئورنىغا بىلىم ئاشۇرۇشقا كەلگەن ئۇيغۇر قىزى ئاينۇر قاسىمىمۇ〈قۇياش پەرزەنتلىرى〉نىڭ بىر ئەزاسى سۈپىتىدە بىز بىلەن بىللە سەھنىدە يۇقىرىقى ئارزۇلىرىمىزنىڭ رويابقا چىقىشىدا ئۆز ھەسسىسىنى قوشقۇسى».

ئۇچ قىسىمدىن تەركىب تاپقان «كرورەن گۈزىلى» ناملىق ئۇسسۇل باشلىنىشى بىلەنلا تاماشىبىنلارنى كۈچلۈك جەلب قىلىۋالدى.

15مىنۇتلۇق بۇ ئۇسسۇلنىڭ 1-قىسمىدا، تەكلىماكانىنىڭ شەرقىي بۇرجىكىدە ئاللىقاچان غايىب بولغان كرورەن شەھەر دۆلىتىنىڭ سىرلىق ئۆتمۈشى، چەكسىز ئۇزاق زامانلار، تەكلىماكان قۇملۇقىنىڭ چوڭقۇر سۇكۈناتى؛

2-قىسمىدا تەبىئەتنىڭ سېھرىي كۈچى - گۈزەللىكى، قۇم بارخانلىرىدىكى قۇياش جۇلاسى، پايانسىز قۇملۇق ئۇستىنى ئوراپ تۇرغان ساماۋى بوشلۇق، قۇم ۋە قۇياش بىر گەۋدىگە ئايلانغان، ساناقسىز قۇم بارخانلىرى قۇياش نۇرىغا چۆمۈلگەن تەكلىماكان چۆلىنىڭ سېھرىلىك مەنزىرىسى؛

3-قىسمىدا كرورەن شەھەر دۆلىتىنىڭ گۈللەپ-ياشنىغان ئالتۇن دەۋرى، سەلتەنەتلىك ئۆتمۈشى، ئىنسانىيەتنىڭ سىرلىق تەبىئەت قوينىدا جاسارەت بىلەن ياشاۋاتقان ساپ، سەبىي دەۋرى... دېگىزنىڭ ئۇ قىرغىقى بىلەن قۇرۇقلۇقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مەدەنىيەتنىڭ گىرەلىشىشى، سىڭىشىشى، ئۆتۈشۈشى ... تەبىئەتنىڭ تۈيۇقسىز كۆتۈرۈلگەن قەھرى-غەزىپى، قۇم بارخانلىرىنىڭ سىرلىق غايىۋى بوشلۇقتا قۇتۇرۇشى، پۈتكۈل ئالەمنى يالماپ يۇتۇۋېتىدىغاندەك شىددەتلىك ھۇجۇمى، قۇملۇق گويا تىترەپ، نەرە تارتىۋاتقاندەك قۇم بارخانلىرىنىڭ سىلكىنىشى... 〈كرورەن گۈزىلى〉نىڭ تەبىئەتنىڭ ياۋۇزلۇقى بىلەن كۈرەش قىلىشى، ئارقىدىن تەكلىماكان قوينىنىڭ ئۆزىنىڭ مەڭگۈلۈك ھەمراھى بولغان چۆل سۇكۇناتىغا ئەسىر بولۇشى... تەكلىماكان كېچىسىنىڭ سىرلىق سۇكۇناتىنىڭ قايتا باشلىنىشى... شەھەرنىڭ سەلتەنەتلىك ئۆتمۈشىنى ئۆزى بىللەن بىللە تەكلىماكان قۇملۇقىغا دەپنە قىلىشى... تەكلىماكان 〈كرورەن گۈزىلى〉نى ئۆزىنىڭ يۇمشاق قۇملىرىغا ئوراپ، پەپلەپ ئەللەيلىتىپ، مەڭگۈلۈك تىنچ ئۇيقۇغا كەتكۈزىشى. ... تەنىنىڭ يەر ئاننىسىنىڭ ۋۇجۇدىغا سىڭىپ كېتىشى... كرورەندە پاتقان سىرلىق قۇياشنىڭ جىلۋىسى، تەكلىماكاندا غايىب بولغان قەلئە - شەھەرلەرنىڭ شاۋقۇنلۇق ھاياتى، «كرورەن گۈزىلى» نىڭ غايىۋى ھېكايىسى، گۈزەل ئۆتمۈشى، تاتلىق تەبەسسۇمى بىلەن ئاچچىق كۆز يېشىدىن پۈتۈلگەن سىرلىق رىسالىسى... تاماشىبىنلارنىڭ قەلبىنى زىلزىلىگە سالدى. ئەڭ ئاخىرىدا ئاستا-ئاستا كۆتۈرۈلۈۋاتقان قۇياشنىڭ «كرورەن گۈزىلى»نىڭ روھىنى قايتا يورۇتۇپ، تەكلىماكان سوۋغا قىلغان مىسلىسىز گۈزەل كۆيى... نى ياڭرىتىپ، ئىنسانلارنى ھاياتقا، ياشاشقا - بەختكە چىللىشى... تاماشىبىنلارنى ئۈمىد، ھاياجانغا چۆمدۇردى. ئۇلار بۇ ھېسسىياتنى ئۆزاققا سوزۇلغان ئالقىش - مەدھىيىلىرى بىلەن ئىپادىلەشتى.

فۇجى مىئېكو خانىم 1994-يىلى ياپونىيە «گۆھەر تاج» سەنئەت مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن ۋە «ياپونىيە ئۇسسۇل بىلەن كېسەل داۋالاش ئىلمىي جەمئىيىتى» نىڭ رەئىسلىكىگە تەيىنلەنگەن. ئۇ ھازىرغىچە شۇ ۋەزىپىنى ئۆتەپ كەلمەكتە.

فۇجى مىئېكو خانىمنىڭ شەخسىي نامىدىكى بۇ ئۇسسۇل تەتقىقات ئورنى 1947-يىلى قۇرۇلغاندىن بۇيان ئۆچ ياشتىن تارتىپ 70ياشقىچە بولغان تالاي ئادەمنى تەربىيىلەپ يېتىشتۇردى. فۇجى خانىمغا ئەتىنىڭ ئۇمىدى ۋە كۈچ-قۇدرىتىنى بېغىشلاپ كېلىۋاتقانلار ئۇنىڭ شاگىرتلىرى. شۇ شاگىرتلىرىدىن بىرى 43ياشلىق بابا خىكالى خانىم بەش يېشىدا فۇجى خانىمنىڭ تەتقىقات ئورنىغا ئۇسسۇل ئۆگەنگىلى كەلگەن، كېيىن ئامېرىكا جۇلىئادو ئۇسسۇل-مۇزىكا ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇغان، 19يىل ئامېرىكىدا ياشاپ، ئۆچ يىل ئاۋۋال فۇجى خانىمنىڭ ئۇسسۇل تەتقىقات ئورنىغاقايتىپ كەلگەن. تەتقىقاتچىلار فۇجى خانىمنىڭ ئۇسسۇل ماھارىتى ۋە ھېسسىياتى باباخىكالىنىڭ ئۇسسۇلىدا ئىپادىلىنىدۇ، دېيىشىدۇ.

1988-يىلى فۇجى خانىم ئىچكى موڭغۇل ئاپتونوم رايونىغا ئويۇن قويۇشقا بارغاندا بىپايان يايلاقتا كۈننىڭ چىقىشىنى تاماشا قىلغان. ئۇ، شۇ چاغدىكى ھېسسىياتىنى ماڭا مۇنداق بايان قىلغانىدى: «شۇ مىنۇتتىكى ھېسسىياتىمنى ئاددىي تىل بىلەن

ئىپادىلەشكە ئاجىزمەن. مەن گويا قۇياش بىلەن ئايىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇرغاندەك، ۋاقىت توختاپ قالغاندەك، يۈرىكىم ھەيرانۇ-ھەسلىكتە قېتىپ قالغاندەك ھالەتتە بولدۇم ۋە ئاستا-ئاستا ئۆزۈمگە كەلدىم. شۇ چاغدىكى ھېسسىياتىمدىن ۋۇجۇدۇم، زېھنىم، يۈرىكىم بىلەن ساغلاملىقىنىڭ ھاياتلىق ئۇچۇن نەقەدەر زۆرۈر ۋە ئۇلۇغلۇقىنى چۇشەندىم.

شۇ سەپەردىن قايتىپ كېلىپلا〈 فۇجى مىئېكو ئۇسسۇل تەنتەقات ئورنى〉 نى كېچەيتىپ〈 ئۇسسۇل بىلەن كېسەل داۋالاش〉 تەتقىقاتىنى باشلىدىم» .

ئۇ، تەتقىقات خىزمەتلىرىنى قانات يايدۇرۇش بىلەن بىللە، ئۇسسۇل بىلەن كېسەل داۋالاش بىلىملىرىنى ئاكتىپ تەشۋىق قىلغان.

فۇجى خانىم 1999-يىلى ئۆكتەبىردە ئۇرۇمچىدە «ئۇسسۇل بىلەن كېسەل داۋالاشنىڭ ئەمەلىي مەشقى» توغرىسىدا لېكسىيە سۆزلىگەنىدى.

فۇجى خانىم 1981-يىلى جۇڭگو مەدەنىيەت مىنىستىرلىكىنىڭ تەكلىپى بىلەن جۇڭگوغا زىيارەتكە كەلگەندە ئۇرۇمچىدە بولغان ۋە مەشھۇر ئۇسسۇل ئۇستازى قەمبەرخانىم بىلەن كۆرۈشكەن. بۇ ئۇچرىشىش فۇجى خانىمنىڭ قەلبىدە تولمۇ چوڭقۇر تەسىرات قالدۇرغاچقا ، ئۇ ھەمىشە: «مەن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مېھماندوست پەزىلىتى ، گۈزەل ئۇسسۇلىنى كۆرۈپ بەكمۇ سۆيۈندۇم. بىز قايتىدىغان چاغدا قەمبەرخانىم مېنى قۇچاقلاپ خوش ئېيتتى. شۇ چاغدا مەن مېھرىبان ئانامنىڭ ئىللىق باغرىغا بېشىمنى قويغاندەك غايەت يېقىملىق بىر ھېسسىياتتا بولغانلىقىمنى ھەرگىزمۇ ئۇنتۇيالمايمەن» دېگەن سۆزنى ئاغزىدىن چۇشۇرمەيدۇ.

فۇجى مىئېكو خانىمنىڭ ئىلتىماس قىلىشى بىلەن، ياپونىيە مەدەنىيەت باشقارمىسى خەلقئارالىق پەن-مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش ئورنى بېيجىڭدىكى مەركىزىي مىللەتلەر ئۇنىۋېرسىتېتى ئۇسسۇل فاكۇلتېتىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى ئاينۇر قاسىمىنى 2000-يىل ئۆكتەبىردىن 2001-يىل 31-مارتقىچە ئىلمىي زىيارەتكە تەكلىپ قىلدى. ئاشۇ قىسقىغىنە ئالتە ئاي جەريانىدىكى ھېسسىياتىنى فۇجى خانىم مۇنداق ئىپادە قىلىدۇ: «ئاينۇر مېنىڭ تەتقىقات ئورنۇمغا كېلىپ بىللە ئۆگىنىش، تەجرىبە-ئىلىم ئالماشتۇرۇش جەريانىدا زامانىۋى ئۇسسۇلنى ئۆگەندى ۋە بۇ ئۇسسۇلغا ئىشتىياق باغلىدى. مەن ۋە مېنىڭ گۇرۇپپامدىكى ياپونىيەلىكلەر ئۇيغۇر ئۇسسۇلىدىكى كۆكۈلنى سۆيۈندۇرۇدىغان جەلۇنى، تولمۇ يېقىملىق گۈزەل ھېسسىياتنى ئىپادە قىلىش سەنئىتىنى ياقتۇرۇپ قالدۇق. زامانىۋى ئۇسسۇلدىكى بەدەن ھەرىكىتىگە ئۇيغۇرلارنىڭ ئۇسسۇلىدىكى ئاشۇ گۈزەل ھېسسىياتنى بىرلەشتۇرۇشنى خالايمەن. ئاينۇر بىزنىڭ تەتقىقات ئورنىمىزدا ئۆگىنىش جەريانىدا ، سىلەردە ھازىر كەملىك قىلىۋاتقان، كەلگۈسى ئۇچۇن زۆرۈر بولغان نەرسىنى ھېس قىلىپ يەتتىم. بۇ تولمۇ قىممەتلىك تەسىراتتۇر.

ئاينۇرنىڭ ئۆگىنىش خۇلاسە دوكلاد ئويۇنى ئۇچۇن〈 كرورەن گۈزىلى〉 ناملىق ئۇسسۇلنى ئىشلىدۇق. مەن تۇنجى قېتىم - 1985-يىلى شىنجاڭغا بېرىپ، شىنجاڭنى - ئۇيغۇرلارنى كۆردۇم. قەمبەرخانىم بىلەن ئۇچراشتىم. 1994-يىلى شىنجاڭ سەنئەت ئىنىستىتۇتى ئوقۇغۇچىلار سەنئەت ئۆمىكى ياپونىيەگە〈 خەلقئارا مىللىي ئۇسسۇل فېستىۋالى〉 غا قاتنىشىش ئۇچۇن كەلگەندە، ئۇلار بىلەن كۆرۈشتۇم ۋە ئۇلارنىڭ ناخشا-ئۇسسۇللىرىنى كۆردۇم. شۇنىڭدىن بېرى ئۇيغۇرلار بىلەن تونۇش-تۇم ۋە سىرداشتىم. ئاينۇرنىڭ مومىسى، ئاپىسى بىلەن ئۇچراش-تىم، ئۇلارنىڭ ئارزۇ-ئۇ-مىدىنى ئاڭلىدىم. ئاينۇر مەن بىللە ياشىدى، ئۆگەندى ۋە ئۆگەتتى. ئۇيغۇرلار قەلبىمدە بەكمۇ چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى. ئۇلارنىڭ يۇرت چۇشەنچىسى - ئانا يۇرتىغا بولغان چوڭقۇر ھېسسىياتى، تەڭداشسىز مېھرى-مۇھەببىتى يۈرىكىمنى قاتتىق تىترەتتى. بىز ياپونىيەلىكلەردىمۇ ئەينى يىللاردا مۇشۇنداق ئانا يۇرت ھېسسىياتى بار ئىدى، ھازىر بۇ ھېسسىيات بارا-بارا سۇسلىشىۋاتىدۇ، بۇ ھال بىزنى تولمۇ ئەپسۇسلاندۇرىدۇ. 〈كرورەن گۈزىلى〉 ناملىق ئۇسسۇل ئاشۇ تەسىراتىمنىڭ تۇرتكىسى، دەپمۇ ئويلايمەن. . .

. . . ئۇيغۇرلارنىڭ گۈزەل ئۇسسۇل سەنئىتى ئۆز تارىخىدا بەلكىم تۇنجى ياپونىيە سەھنىسىدە زامانىۋى ئۇسسۇل بىلەن ئۇيغۇر ئۇسسۇلى بىرلەشتۇرۇلۇپ ئوينالغان سەھنىنى ئاچتى، دەپ ئويلايمەن. بۇ، ئۇيغۇر ئۇسسۇلى مۇساپىسىدىكى چوڭ بىر بۇرۇلۇشنىڭ مۇقەددىمىسى بوپقېلىشى مۇمكىن» .

فۇجى خانىم ئاخىرىدا ماڭا: ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ ئانا يۇرتىغا بولغان تولمۇ چوڭقۇر ئوتلۇق مۇھەببىتىنى، يۈرىكىدىكى سەنئەت ھېسسىياتىنى مەڭگۇ ساقلىشىنى ئۇمىد قىلىمەن، دېدى.

سۇرەتتە ئاينۇر قاسىمى فۇجى مىئېكو خانىم بىلەن بىللە(M2)

كۈي تۇمۇرى

ئابدۇلباست ئابدۇراهمان

مەن بۇ يەردە زىكرى قىلىۋاتقان كۈي - تەكلىماكاندا ئادەم ئاپىرىدە بولغاندىن كېيىنكى تالاي-تالاي ئېرالار مابەينىدە تەكلىماكانلىقلارنىڭ قەلبىدە ۋە جىسمىدا مەۋج ئۇرۇۋاتقان بىپايان مېلودىيىگە ئېيتىلمىدۇ.

* * *

كۈي ئادەم قەلبىدىن ئۇرغۇپ زېمىن جىسمىغا سىڭىدۇ. زېمىن كۈي زەۋقىدىن تەبىئەتنى گۈزەل جامال بىلەن بېزەيدۇ. بۇ گۈزەللىك قۇشلار ئىشقىنى ئۇرغۇتۇپ چاڭىلداپ ناۋا قىلىشقا ئۇندەيدۇ. زۇمرەت سۇلار شىلدىرلاپ ئېقىپ كۈي تومۇرىنى دېڭىزلارغا ئۇلايدۇ. بىپايان دېڭىزنىڭ كەڭلىك لېرىكىسى يەنىلا ئادەم قەلبىگە قايتىدۇ. كۈي ئادەم بىلەن ئادەمنى، زېمىن بىلەن دېڭىزنى، دېڭىز بىلەن تەبىئەتنى، تەبىئەت بىلەن قۇشلارنى بىر رىشتىگە باغلاپ، كۇللىي مەۋجۇداتنى ئۆملەشتۇرىدۇ.

تەكلىماكان ئادەملىرى تەكلىماكان كۈيلىرى بىلەن ئۇزۇن زامانلار بىرگە ياشىدى. ئەمگەكتە، ئىجادىتا كۈي بىلەن بىرگە بولدى. زۇلۇمغا كۈي بىلەن بىرگە قارشى تۇردى. بىز تەكلىماكان كۈيلىرىدىن مۇھەببەتنى، نەپرەتنى، باتۇرلۇقنى، ئادەمىيلىكنى، ئەركىنلىكنى ھېس قىلىمىز. بىز تەكلىماكان چۆللۈكلىرىدىن، تەكلىماكان بوستانلىقلىرىدىن، تەكلىماكان شەھەرلىرىدىن ئاڭلانغان ئاجايىپ كۈيلەردىن تەكلىماكان ئادەملىرىنىڭ تەمبەل بەستىنى، جەزبىدار سەلتەنتىنى، شاھانە ئۆتمۇشىنى كۆرگەندەك بولىمىز؛ تەكلىماكان باغرىدىكى باتۇر توغرا قىلارنىڭ ئېگىلمەس بەستىدىن، كۇمۇش ياپراقلىق جىگدىلەرنىڭ ئالتۇن مېۋىسىدىن، قىپقىزىل يۇلغۇن چېچەكلىرىدىن كۈي ھىدلىرىنى پۇراپ تۇرىمىز. كۈي تەكلىماكانىنىڭ تىلى، جىمىكى ئىنسانىنىڭ تىلى، ئون سەككىزمىڭ ئالەمنىڭ ئورتاق تىلى. قۇشلار سۆزلىيەلمىگىنى بىلەن كۈيلىيەلەيدۇ. قۇشلار گويا كى شائىرلارغا ئوخشاش. تىل پىشىپ شېئىرغا ئايلىنىدۇ، كۈي پىشىپ يۇرەككە ئايلىنىدۇ. يۇرەك ھەممە جانلىقتا بار. نىھايەتتە كۈي ئاجايىپ سېھىرلىكتۇر.

* * *

يۈرىكى دائىما قاغجىراپ تۇرۇدىغان، دۇنيادىكى جىمىكى ئىللىقلىقنى ئۆز قەلبىگە سىغدۇرۇدىغان تەكلىماكانلىقلارنىڭ ئارىسىغا بېرىپ، ئۇلار ئورۇندىغان قەدىمى ئاھاڭلارغا قۇلاق سالىدىغان

بولساق، بۇ كۆيلەر تامامەن بىزنى ئۆز ئىسكەنجىسىگە ئالىدۇ. مۇشۇ نازىنىن كۆيلەرگە تېرەن چۆككەنسېرى نازۇك - يۇمران كۆيلەر «يىپەك يولى» نى بويلىتىپ، كارۋان قوڭغۇراقلىرىغا ئەگىشىۋېتىپ جاھان چەكسىزلىكىگە ئېلىپ بارىدۇ. تەكلىماكان كۆيلىرى ئىپادىلەۋاتقان ھەربىر تەسۋىردىن كونا بىر مەدەنىيەتنى، دۇنيانىڭ كۆمۈلۈپ كەتكەن باھادىر مەدەنىيىتىنى كۆرگەندەك بولىمىز. كرورەندىن ئۇدۇنغىچە، ئىدىقۇتتىن ئوردۇكەند ۋە بالاساغۇنغىچە بولغان شانۇ-شەۋكەتلىك تارىخنىڭ سىماسى يېزىقتىن ھالقىغان ھالدا كۆز ئالدىمىزدا ئايان بولىدۇ. بىز تەكلىماكان مۇقام كۆيلىرىدىن سېھىرلىك ئەرەبىستاندىكى ئەرەب بەدىۋىيلىرىنىڭ جاھىلانە يۇمۇرىستىك ئەلنەغمىلىرىنىڭ ھېدىنى ھىدلىيالايمىز. مۇتەكەببۇر پىرئەۋنلەرنىڭ ئىشرەتلىك تۇرمۇشىنى ھەمدە ئېھرام قۇرۇلۇشىدىكى ئەقىلدىن ھالقىغان لاتاپەتلىك ھەيۋەتنى كۆرگەندەك بولىمىز. تەكلىماكان كۆيلىرىنىڭ ئەرەب، ھىندى، پارس مۇزىكىلىرى بىلەن «يىپەك يولى» قانداشلىقى بولغىنىدەك ئۇلۇغ ئۇستاز، باغدانتا ئىلىم تەھسىل قىلغان، ئىسلام ۋە غەيرى ئىسلام ئەللىرىگە مەشھۇر كۆيشۇناس، شەرقنىڭ ئارىستوتېلى فارابىي ھەزرەتلىرىنىڭ تومۇرىدا تۇركىي قان بار. دولان دەرياسى ۋادىسىدىن تارالغان، ئوغۇزخان رىۋايەتلىرىدىكى بۆرە كۆزىدەك جۇلالىق بولغان قۇملۇق ۋە قىشلاق كۆيلىرىنى سىر-ئامۇ، دەجلە ۋە ئىفرات بويلىرىدىن تېرىۋېلىش مۇمكىن. نىل دەرياسى بويىدىكى لېۋەن ئەرەب كۆيلىرىنى يۇرۇقتاش ۋە تۇمەن بويلىرىدىن تەكلىماكان ئۆزلەشمىسىدە تىكشاپ ھوزۇرلىنىش مۇمكىن. تەكلىماكان بوستانلىقلىرىدىن شوخشۇپ چىقىپ كەتكەن ئويناق - شوخ كۆيلەر باغدادنىڭ مەرمەر كوچىلىرىدا «مىڭبىر كېچە» دىكى گۈزەل رىۋايەتلەر بىلەن ئۇچرىشىپ، شاھ ئوردىسىدا كىرپىك قاقماي چۆچەك سۆزلەۋاتقان مەستۇرە شەھرىزاتنىڭ مۇشكۈلىنى ئاسان قىلىپ، تەكلىماكانىنىڭ ئىللىق ھېسلىرى بىلەن تاتلىق چۆچەكلەرنى سۆزلەپ بەرگەن بولۇشى مۇمكىن.

* * *

بۇخارا بىلەن قەشقەر، يەركەند بىلەن سەمەرقەند كۆي چېھرىدىكى زىناقلار ئىدى. بۇ، ئەرەب مۇغەننىيلىرىنى ھامان مەستانە قىلىپ تۇراتتى. تېھران بۇ لېۋەن كۆي نازىنىلىرىغا ھەسەت بىلەن ئىشىق باغلايتتى. مەشرەپ شېئىرلىرىدىكى جۇشقۇن كۆيلەر، نەۋائىي شېئىرلىرىدىكى ساھىبجامال لەتاپەت، گۈمنام شېئىرلىرىدىكى يۇرت ئىشقى تەكلىماكانلىقلارنىڭ يۇرەك تارىنى لەرزىگە كەلتۈرۈپ زامان-زامانلار ياشىدى. قەشقەر، بۇخارا، ئىستانبۇل، باغداد، خوتەن، يەركەند، دەمەشق، تېھران قاتارلىق مۇسۇلمان شەھەرلىرىدىكى بىناكارلىقنىڭ تەڭداشسىز گۈل نەقىشلىرىدەك تەكلىماكانلىقلارنىڭ قەلبىگە تەكلىماكان قەدىمىي كۆيلىرى نەقىشلەنگەن. بۇگۈن سىز ئاڭلاۋاتقان ئون ئىككى مۇقام كۆيلىرى تەكلىماكان كۆيلىرىدىن ئىبارەت تارىخىي مېلودىيىنىڭ بىر تەركىبىي قىسمىدىن ئىبارەت.

* * *

كۆي -
يېزىقسىز تارىخ،
يىلنامىسىز ئۆتمۈش.
كەلگەندۇر ئۇ
ياشاپ يۇرەكنىڭ قەرىدە.

كۆي ئىشقىدا مەجنۇن پادىچى،
كۆي ئىشقىدا مەجنۇندۇر مەشرەپ.

كۆي چېھرىدە
كۆيىدۇ ئادەم،
كۆيىدۇ ئالەم.
كۆينىڭ ئازابلىق ئالتۇن قەتىسى
سەھرايى كەبىر قۇملۇقى بىلەن تەكلىماكان قۇملۇقى ئوتتۇرىسىدىكى ئىقلىم ئوخشاشلىقى نەپىس چۆل كۆيلىرى ئارقىلىق باغلىنىپ، ئورتاق سۇ ئىستەر ئىدى. پىيالىما چۆلى بىلەن كەربالا چۆلى ئىمام ھەسەن بىلەن ئىمام ھۈسەينىنىڭ ماتەمى ئۇچۇن ئورتاق ياش تۆكەر ئىدى. نىل ساھىلىدىكى يۇمىلاق قۇببىلىق سالاپەتلىك قەدىمىي مەسچىتلەردىن ئاڭلىنىۋاتقان ئەزان كۆيلىرىنى تۇمەن ۋادىسىدىكى ئەزىزانە قەشقەرنىڭ كۆز قارىچۇقى بولغان ھېيتگاھ جامەسىدىن كۆندە بەشۋاق ئاڭلاش مۇمكىن. «يىپەك يولى» دىن ئىبارەت بولغان بۇ مەشۇت لېنتا جاھان باغرىغا تارتىلغان كۆي تارىسى بولۇپ، مەختۇمسۇلا بىلەن شەھرىزاتنىڭ قەلب رىشتىسىنى باغلاپ قويغان. تەكلىماكان چۆچەكلىرىدىن «مىڭبىر كېچە» ۋاريانتلىرىنى، «مىڭبىر كېچە» چۆچەكلىرىدىن تەكلىماكان چۆچەكلىرى ۋاريانتلىرىنى ئۇچرىتىش كۆي تومۇرىنىڭ سېھرىي تۇتاشلىقىدۇر.

* * *

تۆكۈلىدۇ كۆز يېشىدەك
نىمجان يۇرەككە.
قاقشال كۆيلەر
قاقشال توغراقلار
قاقشال ئادەملەر
ياشىماقتا رىۋايەت بولۇپ،
ياشىماقتا گىگانت بولۇپ؛
ياشىماقتا يەنە
كۆي بىلەن بىرگە
سۇرىتى مۇبەددەل بولۇپ
سۇ سىز تەكلىماكاندا.

كۆي -

ئەسلىتىدۇ ئادەمگە
مىڭ يىللىق غېرىبلىقنى،
مىڭ يىللىق شادىمانلىقنى،
مىڭ يىللىق سۈلتانلىقنى.

* * *

بىر مومىيا ئادەم -
بەش ياشلىق ئادەم -
بەش مىڭ ياشلىق ئادەم
دۇمباق چالار
دولان دەرياسى بويىدا -
يېڭى مىڭ يىلنىڭ بېشىدا.

چاچ - ساقاللىرى ئاقارغان ئادەم،
كۆزلىرى پىيالىدەك ئادەم،
چىشلىرى توكاي،
بارماقلىرى ئارىدەك ئادەم،
تەكلىماكان توغراقلىرىدەك قۇرۇپ
قاقشال بوپكەتكەن ئادەم
چالار دۇمباقنى تازا ئەۋجىگە چىقىرىپ؛
كۆيلىمەكتە ئۇ ئۆزىنى،
كۆيلىمەكتە كۆز يېشىنى.
چىللاپ كېلەر غېرىبلىقنى -
چىللاپ كېلەر رىۋايەتنى.
كۆيلىمەكچى بولار ھەم يەنە
ئول زامانداۋ گۈمران ئېتىلگەن
قەلئەسىنى، سۈلتانلىقىنى،
ئوردىسىنى، خاندانلىقىنى.
كۆي -
كۆي ئاقار دولان دەرياسىدا.
جان -
جان ئاقار دولان دەرياسىدا.
يېڭى مىڭ يىلنىڭ بېشىدا.
ئاقار ھەم يەنە
دۇمباقچى مومىيا ئادەم
دولان دەرياسىدا.
سىڭىپ كېتەر دۇمباق ساداسى،
سىڭىپ كېتەر دولانىنىڭ سۈيى،
سىڭىپ كېتەر ھەم كۆزنىڭ يېشى
شۇ قاغجىراق تەكلىماكانغا.

* * *

دۇمباق -
مىڭ يىللىق تارىخ،
ئون مىڭ يىللىق تارىخ،
يۈز مىڭ يىللىق تارىخ،
- مانا مەن، - دەپ
مەيدە قاققان تارىخ.

دۇمباق كۆيى -
تەكلىماكان كۆيى.
ئوغۇزخان كۆيى.
سەھرايى كەبىرنىڭ كۆيى.
مەمەدان ئەرەبلەرنىڭ كۆيى.
دۇمباق كۆيى -
شەرقنىڭ كۆيى.
يۈرۈكقاش -
ئاھ، كۆي ئاقمىدىغان دەريا،
ئۇدۇن بۇددا كۆيلىرى،
ئۇدۇن دۇمباق كۆيلىرى،
ياڭرىغان ۋادا.
ئاھ! يۈرۈكقاش -
ئاقار سەندە ياش،
سېغىنار سېنى ھىندى دەرياسى.
بىر ھىندى راھىب
تاۋاپ قىلىپ يۈرەر ئۇدۇندا.
ئۇدۇن دېگەن كۆمۈلگەن قۇمغا.
تاۋاپ قىلىپ باققىن خوتەننى.
تارىخ -
كۆي يېزىقلىرى بىلەن
يازار ئۆز قىلمىشىنى،
ئىقرار قىلار يەنە كۆي بىلەن
يىغىسىنى ھەم كۈلكىسىنى.

دۇمباق!
سېنىڭ قۇرغاق كۆيلىرىڭگە
سىڭىپ كەتكەن نېگىرنىڭ قېنى،
سەندە بار سەھرايى كەبىرنىڭ
دەردلىك كۆز يېشى،
قۇرغاق كۆيلىرى.
ئەي دۇمباق -
كۆيلىرىڭ بىلەن
ئۇچسەن،
قەلبىمىزدەك ئازابقا تولغان
بىپايان ئافرىقىغا.

* * *

تۇمەن دەرياسى
شىلدىرلايسەن شۇرلاپ،
ياكى -
شۇرلايسەن شىلدىرلاپ.
كۆيلەيسەن ساددا خەلقىنى.
ئاقسەن -
دۇمباقچى خەلقىنىڭ
قاغجىرىغان يۈرىكىگە.
ياڭرىسا ھېيتگاھ مۇنارىدىن
دۇمباق ساداسى،
چۈشەر تەكلىماكان ساماغا.
ئاھ، يېڭى مىڭ يىل!
دۇمباق كۆيىدەك -
ئاقار قەلبىمدە.
2000-يىل ئاپرېل، يېڭىسار

ئاپتور: يېڭىسار ناھىيە ساغان يېزىسىدا خۇسۇسىي چىش دوختۇرى(M1)

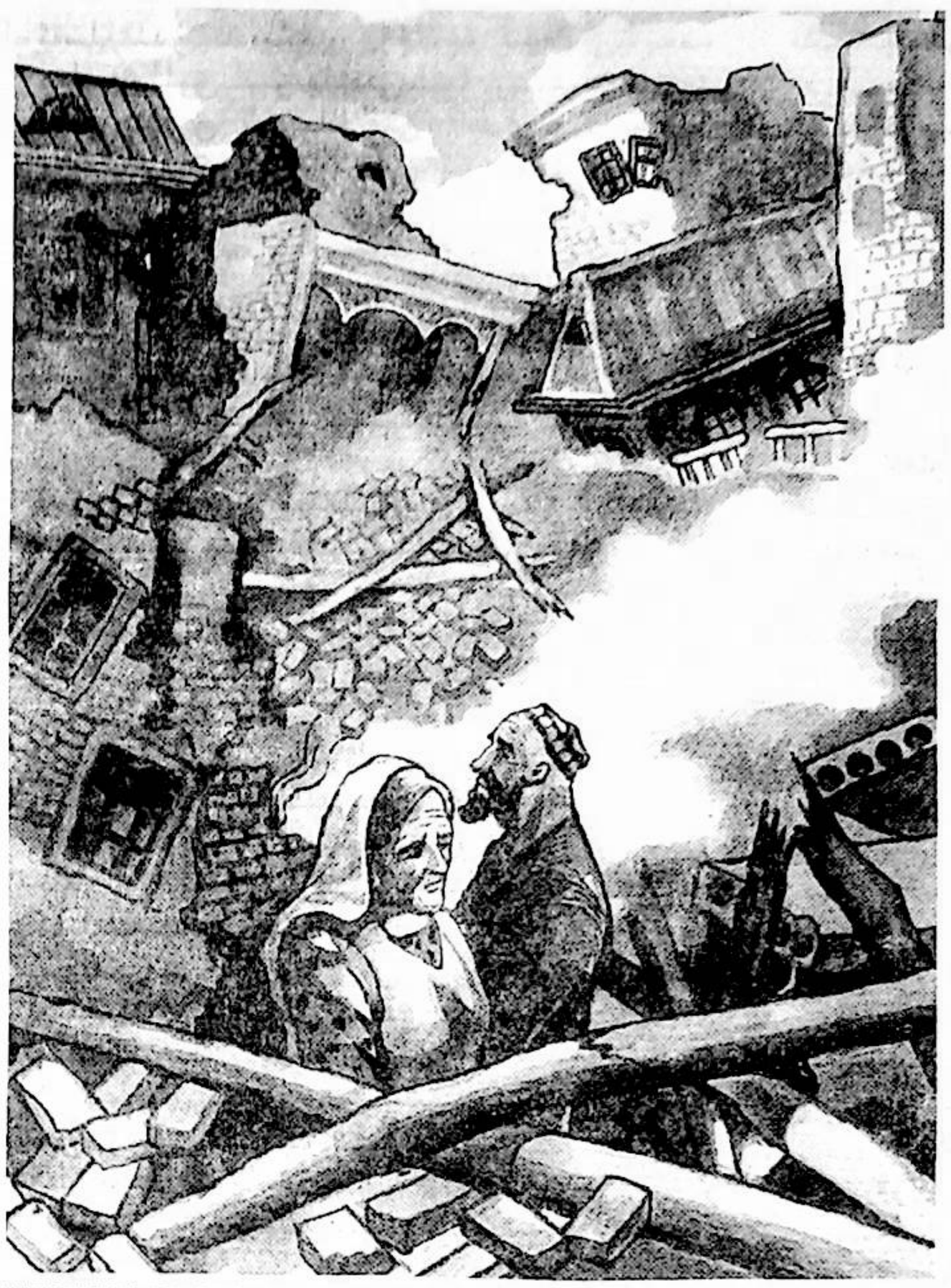

بۇ مەھەللىمۇ چېقىلغۇدەك

(ھېكايە)

ئادىل يىلدىرىم

ـ بۇ مەھەللىمۇ چېقىلغۇدەك... بوراندا توزىغان كۈلدەك توزۇپ كەتمەي،ئەسكى بولساقمۇ ئايرىلىپ كەتمىسەك بولاتتى. ئاتا-بوۋىلىرىمىزنىڭ ئىزى قالغان مەھەللە ئىدى... ھېلىھەم بولسمۇ، ساقلىنىپ قالسا بولاتتى-دە!

بۇنداق گەپلەرنى 20يىلدىن بېرى ئاڭلاپ كېلىۋاتاتتۇق. قىزىق بېرى، بۇ گەپلەر يىلدا ئىككى قېتىم خەقنىڭ ئاغزىغا چىقىپ قالاتتى.ئەتىيازدا:«پەقەت بىر يىل قاپتۇ! ئېسەنلىككە بۇ مەھەللىدىن ئىز يا ئەسەر قالمايدىغان بولدى!» دېسە، كۈزدە،«مۇشۇ قىش ئۆتكەندىن كېيىن ،ئىش تامام،ۋەسسالام بولغۇدەك!» دېيىشەتتى.ھەرقانداق جايىنىڭ بىر ياكى ئىككى ئاجايىپ ئادەمى بولغىنىدەك مەھەللىمىزدىمۇ ئاجايىپ ئىككى ئىنسان بار ئىدى.بىز ئۇلارنى «مەھەللىنىڭ 〈گۇلى〉»

ئەدەبىيات گۈلزارى

دەۋالغانىدۇق.ئىككىسىنىڭ بىرى تۇل ئايال ـ ئانىسى بولسا، ئىككىنچىسى ـ بويتاق، ئوغلى ئىدى. مەھەللىمىزدىكى ھەرقانداق بىر بېكى پاراڭ ئەڭ ئالدى بىلەن ئاشۇ ئىككىسىنىڭ تىلى ئارقىلىق تارقايتتى. ئەلۋەتتە،«بۇ مەھەللىمۇ چېقىلغۇدەك!»،«كېلەر يىلى»... دېگەن گەپلەرنىڭ ھەممىسى ،ئالدى بىلەن شۇلاردىن تارقايتتى. ئانىسى ئىسمائىل ئەھمەتتىن تارتىپ شۆھرەت زاكىرغىچە بولغان رەھبەرلەرنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك «تۇغقىنىم»،«ئاكام»، «ئانامنىڭ بىرنېمىسىنىڭ بىرنېمىسى»... دەۋالاتتى. ئىشقىلىپ، بېكىدىن رەھبەر بولغانىنىڭ ھەرقاندىقىنى ئۆزىنىڭ تۇغقىنى قىلىۋالاتتى. بەزىدە ئۇ:«كىم مېنى بوزەك قىلىدىكەن،ئىككى پۇتى بىر ئۆتۈككە تېقىلىپ، چىچار بېرى سامانلىق بولىدۇ!» دەيتتى. بۇ مەھەللىدىكىلەرمۇ قىزىق! بۇنداق چاغدا، بىرسى ئەسكى ئىشتاندىن بىرنېمە چىققانىدەك:«ئۇنداقتا ۋاڭ لېچۇەن قاتارلىق رەھبەرلەرگىمۇ تۇغقان كېلەمسەن؟» دەپ قويساتتى-دە، جىدەل باشلىناتتى. ئۇ ئايال: «قامىتىۋېتىمەن!» دېگىنىچە ئۇدۇل مەھەللە دوقمۇشىدىكى ساقچىخانىغا كىرىپ كېتەتتى. ئوغلى بىر ياقتىن پەيدا بولۇپ:«قايسىڭ ئۇ؟ پېيىگىنى

كېسىمەن!» دەپ سۈرەن سالاتتى. بۇ چاغدا ئىشلار مۇرەككەپلىشىپ جىددىي هالەتكە تەرەققىي قىلاتتى.دەل شۇ چاغدا بايانىن بېرى تاماشا كۆرۈپ پۇخادىن چىققانىدىن بېرىنەچچىسى ئۇلارنى ئاجرىتاتتى. بىراق مۇمكىن بولماي قالاتتى. پەقەت ئامال بولمىغاندا:

ـ هەي خالايىق! يېقىن تۇرساق چىشلىشىپ،بىراق كەتسەك كىشىنىشىپ ئۆتەمدۇق؟ مۇشۇ ئاي، مۇشۇ كۈنلەرنى قەدىرلەيلى! ئەتىگەندە ئۆزئارا :«ئەسسالامۇ ئەلەيكۈم» دېيىشىمىز،بىر-بىرىمىزدىن ئۆتىنە -يېرىم قىلىشىمىز ،بىرىمىز ئۆلسەك،تۆتىمىز يۈيۈپ-تاراپ كۆممىمىز... يەنە نېمە ئىش بۇ؟ ئۇنتۇپ قالمايلى، بۇ مەھەللىمۇ چېقىلغۇدەك! ـ دېگەن گەپ ئوتتۇرىغا چىقاتتى-دە، جېدەل شاپىدە بېسىقاتتى.دەل مۇشۇنداق مىنۇتلاردا هەممە ئادەم بىر-بىرىنىڭ كۆزىگە دۇنيادىكى ئەڭ سۆيۈملۈك بولۇپ كۆرۈنەتتى. بەزى ئاقساقال ـ مۆكچەيگەن بوۋايلار بىلەن ،قورۇلغان،جەينەكتەك مومايلار كۆڭلى بۇزۇلۇپ يىغلاپ تاشلايتتىدە:

ـ مۇشۇ مەھەللىدە تۇغۇلۇپ ئۆستۈق،قېرىدۇق، ماغدۇردىن كەتتۇق، پۈتىمىز گۆرگە ساڭگىلىدى... بۇ مەھەللە چېقىلىپ بولغۇچە، ئاللائنىگەمنىڭ ئامانىتىنى تاپشۇرساق بولاتتى. نەـنەلەرگە تاراپ كېتەرمىز؟! ـ دېيىشەتتى ئۇلار.

ـ ئېيتىڭلارچۇ ئۇلۇغلار، ـ دەيتتىم مەن، بىرنەرسىلەرنى بىلمۇالغۇم كېلىپ، ـ مەرھۇم ئۇستازىمىز رەجەپ قارىم: بۇ مەھەللىدىن بىر باتۇر چىققان،توي قىلماي تۇرۇپ ئۆلۈپ كەتكەن،دەيدىغان، ئۇ كىم؟

ـ راست، ـ دەيتتى ئۇلار، ـ ساۋۇر پالۋان دېگەن بىرى چىققان. ئېگىز بوي،قاڭشارلىق،ئورا كۆز،بۇغداي ئۆڭ، قارا قاش،خۇشخوي يىگىت بولىدىغان.كۈلىدىن كەلگەن خەنزۇ، تۇڭگان چامباشچىلارنىڭ ئەدىپىنى بېرىدىغان.ئۆزى يالغۇز بىرەر مەھەللىنىڭ يىگىتلىرىگە تېتىيتتى... ئۆيلەنمىگەن،23 ـ 24ياشلاردىكى بالا ئىدى.زۇكامنى سەل چاغلاپ،ئاخىرى شۇ مەرەز كېسەل بىلەن ئۆلۈپ كەتكەن.

ـ مەھەللىمىزنىڭ ئەسلىدىكى ئىسمى نېمە ئىدى؟

ـ دەريابويى مەھەللىسى.

ـئاهالە كۆپمىدى؟

ـ كۆپ ئىدى... ئۆي-قورۇلارئاز-ئازدىن چېقىلىۋېرىپ، مۇشۇنچىلىك قالدى...

ـ يەنە قانداق ئىشلار بولغان؟

ـ شەھەرنىمىز بويىچە تۇنجى مەھەللە پۇتبول كوماندىسى بىزدە قۇرۇلغان. تەخمىنەن 1952-يىلىغۇ دەيمەن. .. قۇمۇل ئىنقىلابىغا ۋە باشقا زور ئىنقىلابلارغا قاتناشقانلارمۇ بولغان. خوجىنىياز هاجى دەۋرىدە مەخسۇس قورال،ئوق ياسايدىغان ئۇستىلار بار ئىدى... هە... بۇ مەھەللىدىن داڭلىق سەنئەتكارلار،يازغۇچى، ئالىملار،كاتتا بايلار،دىنىي ئۆلىمالار،مەرپەتچىلەر،تەشكىلاتچىلار،مۇشتلاشچى ـ باتۇرلار، ئوغرى ـ قىمارۋاز،لۇكچەكلەر... هەتتا ئۆمرىدە 25ئوغۇل بالىنى تۇغۇپ،بىرىنىمۇ ئەيىبناق قىلىپ قويماي تەربىيىلەپ ئۆستۈرگەن ئۇلۇغ ئانىلارمۇ،بوي-بەستى خانتەڭرىدەك ئاتىلارمۇ چىققان ... شۈكرىكىم! پەقەت مۇناپىق، هېجىقىز، جالاپ چىقمىدى!

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان بىرقانچە ئادەم دىماق قېقىپ قويۇپ:

ـ هازىر جاهان ئۆزگەردى. هېجىقىز چىقمىغىنى بىلەن جالاپ بىلەن مۇناپىق قۇرتلاپ كەتتى!ـ دەيتتى. بۇنى ئاڭلىغان مومايدىن بىرى ئاچچىقلىنىپ:

ـ كىمكەن ئۇ جالاپ!؟ ئاغزىغا چاتىرقىمنى ياقمەن!

ـدېسە، بوۋايدىن بىرى غەزەپ بىلەن ۋارقىراپ كېتەتتى:

ـ مۇناپىقتىن بىرىنىلا دەپ بېرە،كۆت قىلمۇيتىمەن! ـ ياشلار پاراكەنىڭ داۋامىنى چاقچاققا ئايلاندۇراتتى:

ـ هەي قېرى، ئۇنداق قىلساڭ، مەھەللىمىزدىن چىقىپ باقمىغان هېجىقىزلار چىقىپ قالمامدۇ؟ ـ ئەتراپتىكىلەر پاراقلاپ كۈلۈشەتتى. بوۋاي قاقشاپ كېتەتتى:

ـ سەن شۇۋىچىلارمۇ چاتاق! هەيي ...ياش ۋاقتىم بولىدىغان بولسا... مەھەللىدىن جالاپ بىلەن مۇناپىق چىققان بولسا ،ئۇلارنى ئۆلتۈرۈۋېتىمەي مۇشۇنداق كۈلۈپ ئولتۇرۇشساڭ...لەنەت سەنلەرگە! هۇ... شۇۋا گەدەنلەر!...

ـ سەن ئۇنداق دېگىنىڭ بىلەن دۆلەتنىڭ قانۇنى بار، هۆكۈمەت بار.

ـ ۋۇ خوتۇنۇڭنى ... مۇناپىقنى، هېجىقىزنى، جالاپنى ئۆلتۈرسەڭ... خۇش بولماقتا يوق، تېخى سېنى جازالايدىغان قانداق دۆلەت قانۇنى ئۇ، قانداق لامزەللە هۆكۈمەت ئۇ...

ـ ماڭۋا، ئالجىغان قېرى! قايسى زاماندا ياشاۋاتسەن؟!

ـ ئوبدان بىلىمەن! جاهان كىمنىڭ ؟ جاهان خاقانى چىنىڭ! دېگەن زاماندا ياشاۋاتقىنىم. قانداق، بىلەمدىكەنمەن؟!

ـ هە، بەللى، تازا ئوبدان بىلىدىكەنسەن .بىلگەندىكىن غەت قىس!

ـ ئاه، خۇدا! جېنىمنى ئال! ـ دەيتتى ئۇ بوۋاي تېرىكىپ، ـ ئابلىزخان تۆمۈرچى سەكراتقا چۈشكەندە بېشىدا بار ئىدۇق.ئۇ قېرى:« جاهان بۇزۇلدى، بالدۇر ئۆلگىنىمگە رازىمەن! بۇ مەھەللىنىڭ چېقىلغىنىنى كۆرۈشتىن ئىلگىرى ئۆلدۇم، ئاللاغا تەمەنمىگە هەمدۇسانا... ئەلھەمدۇلىللاه» دېگىنىچە كۈلۈپ يېتىپ جان ئۈزگەنىدى. يامان چېچەن قېرى قاقباشكەن ئۇ...مەنمۇ شۇنداق ئۆلۈمنى تىلەيمەن! ـ قاراپ تۇرغانلارنىڭ كۆڭلى غەش بولاتتى. بىراق شەيتان مىجەزدىن بىرسى يەنە بىرنېمىدەپ بوۋاينىڭ چىشىغا تېگەتتى. شۇنىڭ بىلەن بوۋاي هاسسىنى دېۋەيلەپ قوپاتتى ۋە هاسراپ تۇرۇپ:

ـ ئاناڭنى... سېرىق تۇك... يوتقان تېشى... ئوغلۇم نۇرنى چاقىر ! ماۋۇ هېجىقىزنى ... ـدەيتتى.باشقىلار سالا قىلسىمۇ پايدىسى بولمايتتى.ئاخىرى بىرسى: «بولدى! بۇ مەھەللىمۇ چېقىلغۇدەك! يامانىنىڭ ئوتى يامان، ئەسكى چاپانىنىڭ پېتى دەپ، بىركۈنى بولمىسا بىر كۈنى قەدىرىمىز ئۆتۈلۈپ قالمىسۇن يەنە... بىر مەھەللىدە چوڭ بولۇپ ئەجەب بىلمەپتىمەن قەدرىڭنى، دەيدىغانلار بىز بولۇپ قالمىزمۇ تېخى!...» دېگەندىن كېيىن ،هالەت ئەسلىگە يانىاتتى.

مەھەللىمىز بۇرۇن ياپېشىل بوستانلىق مەھەللە ئىدى. ئېرىقتا سۇ ئۇيناقشىپ ئاقاتتى. بۇلاقلىرى قايناپ تۇراتتى. هەر بىر قورۇدا دېگۈدەك باغ(گەرچە مېۋىسى بولمىسىمۇ)بولۇپ، گۈللەر هۆپپىدە ئېچىلىپ تۇراتتى. قۇشلار، چېكەتكىلەر، پاقىلار ئومۇمىي خورغا چۈشەتتى. قۇمچاق-قۇلۇلدىن تارتىپ توخۇ-كەپتەر،قوي-كالا،ئات-تۆگىلەر...خېلى كۆپ ئادەملەرنىڭ قورۇسىدا بار ئىدى. قورۇ-قورۇلاردا دۇتار،تەمبۇر، غىجەك،داپ تەڭكەش قىلىنغان ئولتۇرۇشلار ئۆتكۈزۈلۈپ تۇراتتى.دەرەخ شېخىدا،ئۆگزىلەردە چېپىپ يۈرۈشكەن بالىلار بىر-بىرىدىن چىرايلىق ئىدى. ياش-يۇسەنلەر گىتار چېلىپ

ئولتۇراتتى. توي-تۆكۈنلەر بەك قىزىيتتى. مىجىت، ساكىن دېگەن ئۇستا ئۇسسۇلچىلار بار ئىدى. ئىبراھىم، ھېيتەم دېگەندەك زابويلارمۇ بولىدىغان. تويلارنى ئەنە شۇلار قىزىتىدىغان. قىز-يىگىتنىڭ تويى بولغان ئاخشىمى دېرىزىدىن مارايدىغان ئاجايىپ مەنىلىك ،قىزىقارلىق بىر ئويۇن بولىدىغان. مۇھەببەتلىشۈاتقانلارنىڭ ئۆستەڭ بويىدا ئانچە-مۇنچە سۆيۈشۈپ قويۇشىشى بولۇپ تۇرۇدىغان ئىشلار. ئۇنداق ئىشلارنى كۆرۈپ قالغان باللارغا بوپېھرەتتى، كىمنى كۆرسە دەپ.ئىسلام، ئەخمەت،ئەسقەر، پەرھات، مۇھەممەت، ھوشۇرجان، غەيرەت...دېگەندەك ئاجايىپ قورقماس ،مەرد ئوغۇلبالىلار بولىدىغان. ئۇلارنىڭ بەزىسى خەقنىڭ قولىدا ،بەزىسى ھۆكۈمەتنىڭ ئوقىدا ئۆلىدى. بەزىسى ھاراق - تاماكا، نەشە، خىروئىن دېگەنلەرگە كۆنۈپ قېلىپ نابۇت بولىدى. بەزىلىرى تۇرمىدىن نېرى بولالمىدى.قالغانلىرى خوتۇن - بالىلىق بولغاندىن كېيىن تۇرمۇش ھەلەكچىلىكىدە بوششىپلا كەتتى...

مەن چوڭ بولغان قورۇدا 120يېشىدا تۇغگەن ئوغۇلخان ئانام دەيدىغان بىر مومای بولىدىغان. ئۇ، شۇ يېشىدا ھويلىدىكى ئېگىز ھەم يوغان قاپاق تېرەكنىڭ شاخلىرىغا مايمۇندەك يامىشىپ پۇلاڭشىپ يۈرەتتى. بالا-چاقا، نەۋرە-چەۋرىلىرى ئەنسىرەپ ،يوغان ئەدىيالنى يېيىپ تۇرۇپ، پەستە چۇرقىرىشىپ كېتەتتى. ئۇزۇن يولنىڭ شوپۇرلىرى سەپەرگە چىقىشتىن بۇرۇن ئۇ مومايدىن دۇئا ئالاتتى. مومای ئۆزىنىڭ ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىنى بىلگەن چېغى،جاينامаз ئۈستىدە جان ئۈزدى.

مەھەللە دوقمۇشى ئۇششاق ئوقەتچىلەر، قارت، ئاتلىمۇچۇق،ھوشۇق،ساقا ئۆيىنايدىغانلار، بىكارچىلار، مۇشتلىشىدىغانلار، جېدەللىشىدىغانلار... بىلەن تولۇپ تۇراتتى. مۇھەممەتچوكىدەك ئىككى مېتىر بويى بارلاردىن تارتىپ، ئەكبەرجاندەك جىۋەكلەر،روزى بوۋەكتەك سېمىزلاردىن تارتىپ، باتۇر تۇلكىدەك ئاۋاقلار، ئېلى بايدەك كاتتا بايلاردىن تارتىپ، ئامىنەخاندەك كۆك نامراتلار... ھەرقانداق ئادەم بۇ مەھەللىدىن تېپىلاتتى. بۇ مەھەللىدە ئاجايىپ قىزىقارلىق ئىشلارمۇ تولا يۈز بېرەتتى. مەسىلەن، بىرەرسى ئۆلسە، مېيىتنى گۈلساي قەبرىستانلىقىغا ئېلىپ ماڭغاندا، ماشىنا، پىكاپ،ئاپتوبۇسلاردا ھازىرلار سۇكۇت ئىچىدە بولىدۇ.قايتقاندا بولسا،خۇددى توي كۆچۈرۈپ ماڭغاندەك ماشىنا، پىكاپ،ئاپتوبۇستىكى ئادەملەر كۈلكە-چاقچاق دېگەننى ئەۋجىگە كۆتۈرۈۋېتىدۇ. بۇنداق ئىشنى ھەسەنجان، تۇرسۇنجان،ئەخمەت دېگەنگە ئوخشاش غەلىتە مىجەز باللار باشلاپ بېرىدۇ. چوڭلار تولا قاقشاپمۇ، ھەرخىل تەدبىرلەرنى ئىشلىتىپمۇ بۇ غەيرىي رەسمىي ئادەتنى پەقەت ئۆزگەرتەلمىدى. مەھەللىگە يەنە تۇرۇپ-تۇرۇپلا ساقچىلار ئادەم تۇتقىلى كېلەتتى. كېلەتتىيۇ، ئۇمىدسىزلىنىپ ۋاقتىنچە قايتىشقا مەجبۇر بولاتتى. چۈنكى تۇتماقچى بولغان ئادەمنى ئاختۇرۇپ تاپالمايتتى.ھەممە ئادەمنى يىغىۋېلىپ ئۇلارنىڭ چېكىسىگە قورال تەڭلەپ تۇرۇپ:«دەرھال ئۇنى چىقىرىپ بېرىش! بولمىسا، قەتلىئام يۈرگۈزىمىز» دېيىشنىڭ ئورنىغا يوقتە؟! بەزىدە بىرەر ھاڭۋاقتى ساقچى يالغۇز كەلسە،ئۇنىڭ ئۇستۈبشى،كىيىم - كېچىكى بۇلغىنىپلا كېتەتتى. بۇنداق ئىشلار مەھەللىدە نەچچە كۈنگىچە كۈلكە بولاتتى. ساقچىلار مەھەللە دوقمۇشىغا چىقىپ بولغان ھامان ھېلىقى تۇتۇلماي قالغان ئادەم ھېجىيىپ پەيدا بولاتتى...

- نېمە ئىش قىلىپ قويغانسىلەر؟

- ئىككى كۈينى ئۇرۇپ قويغان...

ھەرىيلى بەش - ئوندىن قورۇ - جاي چېقىلۇەردى. مەھەللىنىڭ نى-نى كاتتىلىرى نەلەرگىدۇر كۆچۈپ كېتىشتى. بۇ چېقىلىش،بۇ كۆچۈش ھېلىھەم داۋاملاشماقتا. ئۆلۈدىغانلار ئۆلۈپ، كۆچۈدىغانلار كۆچۈۋەردى. مەھەللە كوندىن كۈنگە تارىيىۋاتىدۇ،ئېگىز بىنالار سېلىنىۋاتىدۇ.بىزنىڭ مەھەللە ئەنە شۇنداق كىچىكلەپ كېتىۋاتىدۇ،ئاھالىسى ئازلاپ كېتىۋاتىدۇ. ئەكسىچە،بۇ مەھەللىنىڭ ئورنىدا بىزگە يات بىر مەھەللە ئاستا-ئاستا شەكىللىنىۋاتىدۇ. بۇ شەكىللىنىۋاتقان يېڭى مەھەللىنىڭ نوپۇسى شىددەت بىلەن كۆپىيىۋاتىدۇ. ئەپسۇسكى، ئۇلارنىڭ بىرىنمۇ تونۇمايتتۇق. مەھەللىنىڭ نوچىلىرى نەچچە قېتىم ئۇلاردىن تاياق يەپ كېتىپتۇ. بىز يەنىلا يىلدا ئىككى قېتىم«بۇ مەھەللىمۇ چېقىلغۇدەك» دەپ ئۆتۈۋەردۇق. بەزىدە بۇ گەپتىن زېرىكىپ كەتكەنلەر قايناپ قويىدىغان بولۇۋالدى:

- ئەجەبمۇ شۇم ئېغىز خەقلەركەنسەن. چېقىلغۇدەك، چېقىلغۇدەك... دەۋېرىشسەن،20يىل بولدى،مەھەللىدىكى پۇلدارلار ئۆيلىرىنى يېڭىلاپ ئىككى - ئۈچ قەۋەت قىلىپ سېلىۋاتىدۇ.... يەنە شۇ گەپ! ھامان بىر كۈنى چېقىلىپ يوقىلىدىغىنى راست.لېكىن،تەس.ھۆكۈمەت بۇنچىۋالا كۆپ ئادەمنى ،بۇنچىۋالا كۆپ شەخسىي زېمىن ئۆيلەرنى بىر تەرەپ قىلىشنىڭ ئاسان ئەمەسلىكىنى ئوبدان بىلىدۇ. بىز تاش سانساق، ھۆكۈمەت قۇم سانايدۇ، - بۇنىڭ بىلەن كىشىلەر تالاش-تارتىش قىلىشىپ كېتەتتى، ھەممىسى ئۆزىنىڭ گېپىنى توغرا،دەپ قارايتتى.

- سەن جۇڭگونىڭ ھۆكۈمىتىنى نېمە چاغلاپ قالدىڭ؟ قىلمەن دېگىنىنى قىلماي قويمايدۇ،بۇ ھۆكۈمەت. قۇيرۇقنى كۆتۈردىمۇ، چىچماي قويمايدۇ. چىڭخەيگە 50مىڭ ئادەمنى كۆچۈرۈپ، كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقىچە ماكانلاشتۇرۇپ بولدى. قازاق چارۋىچىلىرىنى ئولتۇراقلاشتۇرۇۋاتقىلى نەۋاق؟! ئەمدى تاجىكلارنى ئولتۇراقلاشتۇرىمىز، دەۋاتىدۇ.قىرغىزلارنى يىغىۋاتىدۇ... بۇ ئىشلارنى قىلالىدىغۇ؟! ئۇچ بوغۇز توسما قورۇلۇشنى باشلاشتىن ئاۋۋال قانچىلىك ئادەمنى كۆچۈرۈپ ھەم جايلاشتۇرۇپ بولغانلىقىنى بىلەمسەن؟ مىليونلىغان ئادەمنى ئۇياقتىن - بۇياققا شۇنداق چىرايلىق كۆچۈرۈپ ماكانلاشتۇرالايدىغان ھۆكۈمەتزە، ئالتە توك-توك ئۇيغۇرنى ، غۇلىچى تۇگەپ غېرىچى قالغان كىچىككىنە مەھەللىنى بىر تەرەپ قىلالماي قالارمۇ؟... ئۆتمۈشتىمۇ بارغۇ، قارا، قالماق، مانجۇ دېگەن تائىپىلەر ئالتە شەھەردىن نۇرغۇن ئۇيغۇرنى ئىلىغا بىردەمدىلا كۆچۈرۈپ بوپتىكەن،تارانچى دەپ!...

- ھەي سارائ! سەن دېگەن گەپ بىلەن بۇ ئىش ئوخشمايدۇ. مۇنۇ شەھەر قىستاڭچىلىق بوپكەتتى. ماڭا قارا، كۆچۈرۈش، ماكانلاشتۇرۇش، چېقىش، سېلىش، قۇرۇش... دېگەنلەر كىچىك گەپ ئەمەس...

- ماڭ - ماڭ... ئېشىكىڭنى مىن! نېمە دەۋاتىدۇ ماۋۇ... نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا ،ساقچى مەكتىپىنىڭ يېنىغا بەش - ئونمىڭ ئادەم ئۆي سېلىۋېدى،قانداق بولدى؟ بىردەمدىلا بىرياقلىق قىلىندى. تەسمىكەن؟! شەھىرىمىزنىڭ جەنۇبىي قوۋۇق، غەربىي شىمال يولى، چوڭ كۆۋرۈك مەھەللىسى ... دېگەن چوڭ-چوڭ مەھەللىلەرى قېنى؟

- خۇداغا شۈكرى، مەھەللىمىز يەنىلا مەۋجۇد.

- ماڭەۋا قاراقورساق؟ - دەپ گەپ باشلىدى بىرسى،

ـ تېخىچە بايقاپ بولالمايۋاتامسەن؟ بىز چېقىلغۇدەك، چېقىلغۇدەك... مانا، ئەنە... دەپ ئولتۇرغىنىمىز بىلەن، مەھەللىمىز ئەمەلىيەتتە چېقىلىۋاتىدۇ. ھەر يىلى دېگۈدەك بەش-ئون قورۇ ئادەم كۆچۈرۈلۈۋاتىدۇ. مەھەللىنى بىراقلا چاقمىسمۇ ئاز-ئازدىن چېقىۋەردى.ئىككى سەككىز ئون ئالتە، دېگەن شۇ.ھېلىمۇ ئۇچتىن ئىككى قىسمىدىن كۆپرەكى تۇگىدى. قالغىنىنى بىردەمدىلا ئالمامدۇ؟ ـ بۇ گەپلەرگە كۆپ سانلىق كىشىلەر قايىل بولۇشۇپ :«راست، شۇنداق» دېيىشتى ۋە ئۇلۇغ-كىچىك تىنىشتى. بىرەردەملىك جىملىقتىن كېيىن بىلەرمەندىن بىرى سۆزلەشكە باشلىدى:

ـ ئاتا-بوۋىلىرىمىز بۇ مەھەللىنى قۇرغان چاغدا،قىبلە تەرىپىمىز دەريا ئىدى. كېيىن دەريا تارىيىپ ئۆستەڭ بولدى. ئۇنىڭدىن كېيىن ئۆستەڭ بىلەن مەھەللە ئارىلىقىغا كەڭرى تاش يول ياسالدى. چوڭ-كىچىك ئاپتوموبىللار بۇ يولدىن توختىماي يۈرۈشىدۇ... بۇ ئۆستەڭنىڭ مۇزدەك سوغۇق سۈيىدە چۆمۈلمىگەن قايسى ئوغۇلبالا بار، بۇ يەردە؟ ئەمدىچۇ؟ چۆمۈلگىلىمۇ بولمايدۇ... دادام بالا ۋاقتىدا بۇيەردە قومۇشلۇقنى، بۇلاقلارنى، سازلىقنى ۋە تۇلكە ـ ئۆردەك... دېگەنلەرنى كۆزى بىلەن كۆرۈپتىكەن. ھەتتا بىر قېتىم ئۇنىڭ بارمىقىنى تۇلكە چىشلىۋالغانىكەن.بىزگە كەلگەندە ھەممىسى يوقالدى. ئەمدىلىكتە بىزلەرمۇ يوقلىش ئالدىدا تۇرۇۋاتىمىز! پاكستانلىق ئەسمەتخانىنىڭ بېشىغا كەلگەن كۈن بۇ مەھەللىلىك ئابىخانىنىڭمۇ بېشىغا كېلىدىغان بولدى...

ـ بۇ ئوخشاتقىنىڭ قاملاشمىدى! ـ دېدى بىرسى ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈپ.

يەنە بىرەيلەن تۇرۇپ كېتىپ:

ـ پۇلۇم جىق بولغان بولسا، ئائىلىلىكلەر بىناسى سېلىپ،مەھەللىدىكىلەرنى تەرەپ-تەرەپكە تارقىتىۋەتمەي، يەنە مۇشۇ مەھەللىگە جايلاشتۇراتتىم. يەسلى قۇراتتىم... يەنە! ـ دېۋىدى، يەنە بىرسى گەپنى تارتىۋالدى:

ـ پۇلۇڭ بولغان بىلەن ھۆكۈمەت ئۇنمايدۇ. ھۆكۈمەت ئۇنىغان تەقدىردىمۇ سەن ئۇنچىۋالا كۆپ پۇلنى چىقىرىشقا ئۇنمايسەن. جان چىقسا چىقىدۇ،پۇل چىقمايدۇ بۇ ئۇيغۇر دېگەندىن! قېنى، قايسىبىر باي پۇل خەجلەپ مەھەللىلەرنى ساقلاپ قالالىدى؟!... تووا دەيمەن-دە... ئالمىڭنى كەڭ ياراتتىڭ، زېمىنىڭنى تار... دېگەن راستكەن.شۇنچىۋالا كەڭرى زېمىن تۇرسا، بىزنىڭ مەھەللىنى چاقماي بولمايدىكەن. خۇددى بۇ ھۆكۈمەتنىڭ ھەربىر قۇرۇلۇشى توپتوغرا چوڭ مەھەللىلەرگە ،دەرەخ بار، سۇ بار يەرلەرگە توغرا كەپقالغىنىغا ئوخشاش. ئېگىز بىنالارنى سالمىسا ، تەرەققىيات بولمايدىغاندەك... چەت ئەللەرنىڭ ھەر-ھەر تەرەققىي قىلغان چوڭ شەھەرلىرىدە ئۆيلەر بەش قەۋەتتىن ئاشمايدىكەن،بولمىسا... ئالما-ئاتا،تاشكەنت،ئىستانبۇل، لوندون،پارىژ...دېگەن شەھەرلەرگە قارىمامسىلەر ـ ئازادە، ياپېشىل...

ـ ھەي كالۋا، ـ دېدى بىرسى، ـ قاراپ باققىن، مەھەللىمىز ئېگىز بىنالارنىڭ، چوڭ يوللارنىڭ ئارىلىقىدا قىستىلىپ قالدى. ھۆكۈمەت بۇ يەرلەرنى چېقىپ،شەھەرنى گۈزەل قىلسا، بۇنىڭ نېمىسى بولمايدىكەن؟ ئۆلۈككە گۆر تېپىلمىدۇ، تىرىككە ئۆي. ھەممىمىزگە ئۆي بېرىپ، جايلاشتۇرۇپ قويۇپ ئاندىن چاقىدۇ.شۇنىسى،قۇرۇلۇش پۇتكەندە يەنە قايتىپ كېلىپ بۇ يەردە ئولتۇرالمايدىكەنمىز. بىر-بىرىنىڭ قازىنىدىن تۇز-تاماق يېگەنلەر قېرىنداشتىن چارى بوپقالغانلار ،تەرەپ-تەرەپلەرگە تارقىلىپ كېتىدىكەنمىز شۇ..

ـ ۋاي ... ئۇنى دەيمىز، بۇنى دەيمىز... يەنىلا بايلار،زېمىندارلار پايدا ئالىدۇ.سەن-بىزگە ئوخشاش كەمبەغەللەرگە توخۇ كاتىكى تەگسە چوڭ گەپ! بايىقى مىسالىڭنىڭ ئاخىرى «بەزىلەرنى ئەزىز ياراتتىڭ،بەزىلەرنى خار» ئەمەسمۇ؟ ـ دېدى بىرسى. كۆپچىلىك جىمىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ نېمە ئويلاۋاتقىنىنى بىلگىلى بولمايتتى. ئۇلارنىڭ كۆزلىرى مەلۇم چېكىت ـ نۇقتىلارغا تىكىلىپ قېتىپ قالغانىدى. مىنۇت ئۆتەر- ئۆتمەي بىرسى گەپ باشلىدى:

ـ ئالىم خىيال ئېسىڭلاردىمۇ؟ ئاجايىپ غەلىتە نېمىدە، ئۇ؟ ھەممە خەق مۇشۇ شەھەردە پۇل تېپىۋاتسا، ئۇ سارالڭ پۇل تاپمەن ،ئوقۇيمەن،دۇنيا كۆرۈپ نەزەر دائىرەمنى كېڭەيتىمەن... ھە... يەنە نېمە قىلىمەن، بىرنېمە قىلىمەن، دەپ ئون يىلنى نىشانلاپ ئوتتۇرا ئاسىيا دەمدۇ، تۇركىيە دەمدۇ... ياكى گېرمانىيە دەمدۇ... ئەيتاۋۇر بىر «يە» گە كېتىۋېدى،مانا ئون يىلمۇ ئۆتۈپ كەتتى،خەۋىرى يوق. ئۇنى ساقلىماقچى بولغان ۋاپادار يارىمۇ ساقلاپ-ساقلاپ، ئاخىرى ئەرگە تەگدى، باللىق بولدى، ئەمدى ئېرىدىن خېتىنى ئېلىپ جالاپ بولدى!

ـ غەيۋەت قىلىشمىساڭ قانداق؟ ئالىم يامان نېمە، ئۇ كېلىدۇ، تېخى ياش، ئەمدى 32لەرگە كىرگەندۇ،نى-نى قىزلارنى ئالالايدۇ ئۇ...

ـ بولدى-بولدى! ئۇ گەپنى دېيىشمەيلى... بۇ مەھەللىنى چاقمىز دېگىنىمۇ بەك ياخشى بولدى. ساپلا قەشقەرلىكلەر بېسىپ كەتكەن بۇ مەھەللىنى ! ـ دېدى بىرسى يەرگە تۇكۈرۈپ قويۇپ.

ـھەي ـ ھەي... يۈرتۇازلىق قىلما!

ـ راستىمۇ؟ ئەمەلىيەتمۇ...

ـ ھەي خوتۇنتالاق!...

ـ جالاپ خوتۇنىڭ بالىسى!...

ـ تىللىماي گەپ قىل،ھەزىلەك!...

ـ سەن باشتا تىللىدىڭغۇ، شۇڭىكەش! ...

ئىككىسى بىردەمدىلا بوغۇشۇپ كەتتى. باشقىلار ئاجرىتىپ بولغۇچە، بىر-بىرىنىڭ ئاغزى-بۇرنىنىڭ قان قىلىشتى. ئاخىرى: «ئايرىلىپ كېتىمىزغۇ ئاخىر! بۇ مەھەللىمۇ چېقىلغۇدەك» دېگەن گەپ بىلەن، بىر-بىرىگە:«رازى بول جۇمۇ!» دېيىشىپ جودا بېسىلدى.

ئىل ئۆرۈلدى. پۇتۇن مەھەللىنى نامىنى ئاڭلاپ باقمىغان بىر چوڭ شىركەت گۈرۈھى سېتىۋاپتۇ. ھۆكۈمەت ئۆزىنىڭ پىلانى بويىچە مەھەللىدىكىلەرگە ئۆي، يەر تەقسىم قىلدى ۋە دەرھال كۆچۈشنى ئۇقتۇردى. كىشىلەر غەمكىنلىك بىلەن كۆدەك-كۆرپىسىنى توشۇغىلى باشلىدى. بۇ بىر چوڭ كۆچۈش بولۇپ، قىيا-چىيا،سۈرەن ـ چۇقانلار قۇلاق ـ مېڭىلەرنى يېرىۋەتكىلى تاس قالدى.بۇ ئۇلۇغ كۆچۈش، ئادەمگە «كۆچ-كۆچ» دەۋرىنى ئەسلىتەتتى. بەزى ئائىلىلىكلەر سەرمەجانلىرىنى قىرىق كۈندە ئاران يۆتكەپ بولۇشتى.

ـ ۋاي دادا... سەن بىنا قىلغان ھويلا - ئارام‌لار قېنى؟!

ـ ۋاي ئانا ... سەن سۇ قۇيغان گۈللەر، سەن سۈپۈرگەن يەرلەر قېنى؟!...

رازى بولماي جېدەللەشكەنلەرمۇ، خۇشھال بولغانلارمۇ ئوخشاشلا كۆچتى. ھايت-ھۇيت دەپ بولغىچە بىرەر يۈزچە ئىشلەمچى كېلىپ، چېدىر تىكتى. ئۇ يەر-بۇيەرنى كولىغىلى تۇردى. يەر كولايدىغان ،توپا ئوسىدىغان يوغان-يوغان

ماشىنىدىن ئىككى-ئۈچى كىلىپ گۈرۈلدەپ تۇرۇۋالدى. پۈتكۈل مەھەللە توپا-توزان، ۋاراق-چۈرۈك،قالايمىقانچىلىقلار بىلەن تولۇپ كەتتى. ئۇنىڭ ئاۋازىنى بۇ ،بۇنىڭ ئۇنىنى ئۇ ئاڭلىغىلى بولمايتتى. ھەممىلا ئادەم ئۆز ئىشلىرى بىلەن ئالدىراش ئىدى،ئىككىنچى بىرسىگە قاراشقا ھالى يوق ئىدى. خۇددى قىيامەت كۈنىدەكلا.

– ۋۇي ... مەمەتخان ئۇستام، نېمە ئالامەت بۇ؟!

– ۋاي...ي... توختاخۇن ئاداش، نېمە ئالامەت بولماقچىدى؟ بۇ مەھەللىمۇ چېقىلغۇدەك!

– ۋادەرىغا! شەھەر بويىچە ھەممىدىن كونا- ئېسىل بىر مەھەللە ئىدى،شەھەرنىڭ كۆركى ئىدى. ئۆز ئالدىغا بىر دۇنيا ئىدى... دۇنيادا، بۇنداق مەھەللىدىن يەنە بىرىنى تاپقىلى بولمايتتى.قىسقىسى، نەق ئۇيغۇر دۇنياسى ئىدى-دە! ئىسىت، ئىسىت...

مەھەللە مىڭ يىللىق خارابىگە ئايلىنىپ قالدى. ھەممە ئادەم غايىب بولدى. بەجايىكى بىر مەدەنىيەت دەۋرى ئاياغلاشقاندى...

ئۆيلەر چېقىلىپ تۈگىدى. ئاندا-ساندا ساقلىنىپ قالغان يالغۇز دەرەخلەرمۇ قۇرۇلۇش ئېھتىياجى سەۋەبىدىن كېسىپ تاشلاندى. مەھەللىنىڭ دوقمۇش تەرىپىدە قۇرۇلۇشقا ھازىرچە بەك دەخلى يەتكۈزمەيدىغان ،ھۆكۈمەت بىلەن «قېرىشىپ» تۇرۇۋاتقان ئۇچ قورۇ ئادەملا قالدى. ئۇلار سۇ، توك ۋە ئۆتەر يولنىڭ ئاۋارىچىلىقلىرىنى تارتىشقا رازى ئىدى. ئەمما بۇ قورۇ ئۆيلەر بىراقتىن قارىغاندا، بەئەينى ئەسكى مازارلىققا ئوخشاپ قالغاندى. ئۇنىڭ يېنىدىلا ئوتتۇز نەچچە قەۋەتلىك بىر ئالىي مېھمانسارايىنىڭ ئۇلى جەددىي قوپۇرۇلماقتا ئىدى...

مەن كۈندە بىر قېتىم بۇ يەرگە كېلىپ، بىرەر سائەتچە تۇرۇۋېلىپ ئاندىن كېتەدىغان بوپقالغانىدىم. بۇرنۇمغا پۇراۋاتقان توپا،شامالالاردا ئۇچۇپ يىراق-يىراقلارغا توزۇپ كېتىۋاتاتتى. شامالنىڭ غۇرقىراشلىرىدىن:«سېنىڭ رىزقىڭ، سېنىڭ قەبرەڭ مۇشۇ توزۇپ، ئۇچۇۋاتقان توپىدا! شامال ئۇنى ئۇچۇرۇپ،توزۇتۇپ نەگە ئاپىرىپ قوندۇرسا، شۇ يەر سېنىڭ مەنزىلىڭ! سېنىڭ تاللاش ھوقۇقۇڭ يوق! ھەممىنى باشتىن باشلايسەن، ئۇنىڭىچە مۇشۇ توپىدەك سورۇلسەن،توزۇيسەن، ئۇچسەن... بىلدىڭمۇ! سەن ماھىيەتتە ئەرگىنە قۇندىن چىقتىڭ!!!» دېگەنلەرنى سەزگەندەك قىلاتتىم.

بىر كۈنى بىرسى:«قارا» دېگەندەك قىلدى. شۇنداق قارىسام، كۆرۈشمىگىلى ئون يىل بولغان ئالىم خىيال تۇرىدۇ. ئۇ، مەھەللە خارابىسىغا قارىغىنىچە قېتىپ قالغاندەك تۇرۇپ قالغاندى. ئۇنىڭ يارىشملىق بۇرۇتى بىلەن چىرايلىق قوي كۆزلىرى -يۈز يىلدىن كېيىن كۆرسەمۇ دەررۇ تونۇپ ئالالايمەن.

– ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، – دېدىم.

– ۋائەلەيكۇم ئەسسالام، – ئۇ ماڭا ئېتىلدى. بىز قۇچاقلىشىپ كەتتۇق. ئۇنىڭ ئۇزايىدىن ئەتىر پۇرىقى كېلىپ تۇراتتى. قىسقىچە تىنچلىق سوراشقاندىن كېيىن، ئۇ غەمكىنلىك بىلەن سورىدى:

– نېمە ئىش بۇ؟

– چېقىلدى،ئاداش...

– خۇددى پۈت - قولۇمنى ئۇرۇپ چىقىۋەتكەندەكلا بوپقالدىم.

– مەنمۇ شۇنداق... ئاز-ئازدىن چېقىلىپ كېلىۋاتاتتى، ئېشىپ قالغىنىنى، مانا، بىراقلا چاقتىغۇ.

ئالمىنىڭ كۆزلىرىدىن ياش تۆكۈلدى.

– چېقىلغۇدەك، چېقىلغۇدەك...دەۋاتاتتى... ئاخىرى...

– يىغلىما، – دېدىمەن، – سەن يىغلىساڭ،مەنمۇ يىغلىۋېتىدىغاندەكلا قىلىمەن...بولغۇلۇق ھامان بولاتتى. بالدۇر بولغىنى ياخشى بولدى. نېمە دەيمىز؟ نى-نى ئادەملەر بىر-بىرىگە خوش دېمەيلا كېتىپ قالدىغۇ؟

ئۇ يەرگە تىزلاندى. قولىدىكى كىچىك قول سومكىسىنى تاشلاپ قويۇپ، يەرگە – ئاشۇ توپىغا مەڭزىنى سۈركىگىلى تۇردى. ئۇنىڭ ئاقىرىپ، پارقىراپ،سۈپسۈزۈك بوپقالغان چىرايى توپا بولدى. بۇ ئىشلارنى كۆرۈپ، يولدىن ئۆتۈۋاتقانلار قەدەملىرىنى ئاستىلاتتى. بېشىغا قالپاق كىيىۋالغان پاكار-پاكارئىشلەمچىلەرمۇ بىزگە، بولۇپمۇ ئالىمغا ھەيران بولۇپ قاراشتى، بەزىلىرى كۈلۈشتى...

بارا-بارا ھاڭۋاقتىدىن ئون-يىگىرمىسى چۆرىمىزگە ئولاشتى.

– مەن بۇ مەھەللىنى قانچىلىك سېغىنغانىدىم – ھە؟! – دېدى ئالىم، – قېنى مېنىڭ مەھەللەم؟ قېنى، بىزدە يۈكسەك غايىلەرنى بېتىلدۇرگەن بىر پارچە زېمىن؟... مەسچىت چېقىلدىمۇ؟

– ياق. مەسچىت قۇرۇلۇشقا تاقاشمىغۇدەك.

– بىراق ئۇنىڭغا كىرىدىغانلار ھازىر نەلەرگە تاراپ كېتىشتى؟ ئەمدى بىزنىڭ مەھەللە مەسچىتسىزئۆتكەن - كەچكەن – مۇساپىرلارنىڭ مەسچىتى بوپقالامدۇ؟

– ئۇنداقمۇ بوپكەتمەس!

– ئاداش... مەھەللىمىز چېقىلىپتۇ...بىلەمسەن؟! قەلبىمدىكى مەھەللەم مەڭگۈ چېقىلمايدۇ...

– ئەلۋەتتە شۇنداق، – دېدىمەن ۋە بىردەم تۇرۇۋېلىپ، گەپنى چاقچاققا ئايلاندۇرغۇم كەلدى-دە، – كىم بىلىدۇ دەيسەن؟ ئەتە-ئۆگۈن قەلبىمىزدىكى مەھەللىمىزنىمۇ چېقىلغۇدەك، چېقىلغۇدەك دەپ قوپامدۇق تېخى؟! - دېدىم، بىراق ئالىم خىيال كۈلمىدى،ھەتتا كۈلۈمسىرەپمۇ قويمىدى.

تۇيۇقسىز قېشىمىزدا مۇسا ئۇستام پەيدا بولدى.

– ۋۇي... ئالىم خىيالغۇ سەن؟! نېمە قىلۋاتسەن، سەجدە قىلىپ؟! – دېدى ئۇ ئادەم.

– كۆڭلۈم يېرىم،ئاكا... بۇ مەھەللىمۇ چېقىلغۇدەك، – دېدى ئالىم.

– نېمە دەۋاتسەن،ئۇكا ھوي... ھېلىمۇ چېقىلىپ بولدىغۇ ئەنە! – مۇسا ئۇستام ھەيران بولغاندى. ئالىم خىيال ماڭا قاراپ قويۇپ بىردەم تۇرۇۋالدى-دە، مۇنداق دېدى:

– ياق، بۇ ھېساب ئەمەس تېخى.ئەمدى بۇنىڭدىن كېيىن چېقىلغۇدەك.

ئالىم خىيالنىڭ بۇ گېپىنى مۇسا ئۇستام ئەمەس، ھەتتا مەنمۇ چۈشىنەلمەي قالدىم...

2001-يىل 19-ماي، ئۈرۈمچى رەسسام: ئابلىمىت ئابلىز

ئاپتور: مەدىكار(M1)

خىيال ۋە رېئاللىق ئارىسىدا

(هېكايە)

ئەزىز هاشىم

مۆجىزىلىك ئىشلار بولۇپ تۇرۇدىغان بۇ دۇنيادا نېمە ئىشلار يۈز بەرمەيدۇ، دەيسىز؟ يەنە كېلىپ، بۇگۈنكى هەممە نەرسە سېهرلىنىپ قالغاندەك، ئېلىم-پەن هەربىر نەرسىنى نۇرغۇن بۆلەكلەرگە بۆلۈپ، ئۇنى سىرلىقلاشتۇرۇپ، سۇنئىيلەشتۇرۇپ چۈشەنگىلى بولمايدىغان بىرنەرسىگە ئايلاندۇرۇپ قويىۋاتقان دەۋردە تېخىمۇ شۇنداقتە.

«تاغدىن-باغدىن» ژۇرنىلىنىڭ بىر سانىدىن ئادەمنى تاشقى پلانىت ئادەملىرى يارانقانلىقى، لۇت ئەلەيهىسسالامنىڭ قەۋمىنىڭ ئاتوم بومبىسى زەربىسىدە هالاك بولغانلىقى، پەرىشتىلەرنىڭ ئەمەلىيەتتە تاشقى پلانىت ئادەملىرىنىڭ ماشىنا ئادەملىرى هەققىدىكى بايانلارنى ئوقۇپدىم. ئەمدى بۇگۈن مانا ئاغىنىمىز تۇرسۇننىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ، خۇدانىڭ قۇدرىتىگە هەيران قالدىم. نېمىلا دېگەنبىلەن خۇدا دېگەن يەككە-يېگانە ۋە بۈيۈك، هامان ئۆز قۇدرىتىنى كۆرسىتىش ئارقىلىق ئازغۇن بەندىلىرىنى ئازغۇنلۇق پاتقىدىن چىقىرىپ، ئېزىۋاتقان بەندىلىرىنى ئازغۇنلۇقتىن ساقلايدۇ-دە.

ئۇ، بۇ گەپنى تۇنۇگۈن بىزنىڭ ئۆيگە كەلگەندە ئېيتىپ بەرگەن، ئۇمۇ بۇنى قايسىدۇر بىر ژۇرنالدىن ئوقۇپتىكەن، بىراق قايسى ژۇرنالدىن ئوقۇغانلىقىنى ئەسلىيەلمىدى. ئىشقىلىپ، غەلىتە ئىشلارغا ئامراق، بىر كۈندىلا تۈيۇقسىز يۇقىرى ئىقتىدارلىق ياكى مال-دۇنيالىق بولۇشنى ئويلايدىغان هەۋەسكارلار كۈنسېرى كۆپىيىۋاتقاندا، ئەلۋەتتە شۇنداق گەپلەرنى باسىدىغان بىر ژۇرنالنىڭ بولۇشى هەيران قالغۇدەك ئىش ئەمەستە.

ئەمدى گەپنىڭ ئۆزىگە كېلەيلى. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە ژۇرنالغا مۇنداق دەپ بېسىلغانىكەن:

«ئىنسانلار ئۆزىنىڭ كېلىپ چىقىشى هەققىدە ئىزدىنىپ، ئۆزىنىڭ بىر ئىلاهىي كۈچ تەرىپىدىن يارىتىلغانلىقىنى بىلگەندىن بۇيان ئاشۇ يېگانە كۈچنى دۇنياغا ئادالەت ئورناتقۇچى دەپ بىلىپ(تەڭرى) دەپ ئاتاپ ئۇنىڭغا ئېتىقاد، ئىبادەت قىلىپ كەلگەنىدى. بىراق يۇقىرى ئىلىم-پەن بىلىملىرىگە ئىگە بولغاندىن كېيىن، داۋاملىق يوسۇندا ئۆزىنىڭ ئىجادچانلىقىنى قوزغاش ئۈچۈن يارىتىپ، كېيىنچە ئىنسانىنىڭ پىكىر

قىلىش ئۇسۇلىغا سىڭىپ كەتكەن گۇمانىزم ئىدىيىسى ئۇلارنى خۇدانىڭ مەۋجۇدلۇقىدىن، ئۆزىنىڭ شۇنداق بىر كۈچ، شۇنداق بىر ئالاھىدە ئىقتىدارلارنىڭ بىرىكمىسى تەرىپىدىن يارىتىلغانلىقىدىن گۇمانلىنىدىغان قىلىپ قويدى. تەكرى ئىنسانلارنى يارىتقان ۋە ئانا بالىسىغا مۇھەببىتىنى بېغىشلىغاندەك چەكسىز مۇھەببىتىنى بېغىشلىغان بولغاچقا، يېقىندىن بۇيان ئەۋج ئالغان قانداقتۇر تاشقى پلانىت ئادەملىرىنىڭ ئادەمنى يارىتقانلىقى توغرىسىدىكى نەزەرىيىلەرگە رەددىيە بېرىش ئۈچۈن، ئىنسانىيەتنىڭ ئەڭ بۇرۇنقى ئەجدادى، تەكرى ئەڭ دەسلەپتە تۇپراقتىن يارىتقان ئىنسان ئادەم ئەلەيھىسسالامنى تىرىلدۇرۇپ، ئىنسانىيەتكە ئىبرەت قىلماقچى، ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلدۇرۇلىدىغانلىقىغا ئىشەندۇرۇپ، ئىنسانلارنى ئازغۇنلۇقتىن ساقلىماقچى بولغان. شۇنىڭ بىلەن خۇدا ئادەم ئەلەيھىسسالامنى تىرىلدۇرگەن. بىراق كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭغا ھەيران قېلىپ ۋە ھەسەت قىلىپ، ئۇنىڭغا زىيان يەتكۈزۈشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن ، ئۇنىڭ ئېگىز بويىنى پاكارلاتقان (چۈنكى كىشىلەردە، بولۇپمۇ ھازىرقى زامان كىشىلىرىدە ئۆزىدىن قابىلىيەت جەھەتتە ئارتۇقراق ئادەمنى كۆرسىلا ئۇنىڭغا ئورا كولاش قارشى تۇرغىلى بولمايدىغان ئادەتكە ئايلانغان ـ دە) ، پەقەت كىشىلەرنىڭ ئىشەنمەي قېلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن ، ئۇنىڭ ھەۋژا ئانا يارىتىلغان سول قوۋۇرغىسىدىكى بىر تال قوۋۇرغىنى ئۆز پېتى قالدۇرغان.

ئادەم ئەلەيھىسسالامغا قايتا ھاياتلىق ئاتا قىلىنغاندىن كېيىن، ئۇ ھەرقايسى جايلارغا ، بولۇپمۇ ئازغۇنلۇق ئەۋج ئالغان جايلارغا بېرىپ كىشىلەرگە ئۆزىنىڭ كىملىكىنى دېگەن. كىشىلەر دەسلەپتە ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ئىشەنمەي، ئۇنى(سارالىق ـ مەجنۇن) دەپ تىللىغان بولسىمۇ، بىراق كېيىنچە يۇقىرى پەن-تېخنىكىلىق تەكشۈرۈش ئارقىلىق، ھەقىقەتەن ئۇنىڭ بىرتال قوۋۇرغىسىنىڭ كەملىكىنى سېزىپ، ئاندىن ئۇنىڭغا ئىشەنگەن ۋە نۇرغۇن كىشىلەر ئازغۇنلۇقتىن قۇتۇلغان. لېكىن ئۇ مۇشۇخىزمەتلەرنى جىددىي ئىشلەۋاتقاندا بىر قىسىنچىلىققا يەنە قورساقتا نېمە يېيىش قىسىنچىلىقىغا دۇچ كەلگەن. چۈنكى نۇرغۇن خىمىيىلىك تەركىبلەر قوشۇلغان تاماقلار ئۇنىڭ ئاشقازىنىنى بۇزغان، بۇلغانغان ھاۋا ئۇنىڭ نەپەسلىنىش ئەزالىرىنى كاردىن چىقارغان. ئاز ھەرىكەت ئۇنىڭدا زىيادە سەمىرىپ كېتىش ۋە يۇقىرى قان بېسىمى كېسەللىكلىرىنى پەيدا قىلىپ، ئۇ دوختۇرخانىغا كىرىپ قالغان ۋە داۋالانغاچ سەھرادا دەم ئېلىپ بىرئاز ياخشىلانغان بولسىمۇ، دوختۇرنىڭ خىمىيىلىك دورىلىرىغا خۇمار بوپقېلىپ، دوريدىن ئايرىلالمايدىغان ھالغا چۈشۈپ قالغان. كېيىنچە تۇرمۇشنى كۆزىتىپ، ئىنسانىيەت ئارىسىدا خۇدانى ئۇنتۇشلا ئەمەس، يەنە گۇمانخورلۇق، ئىشەنچسىزلىك، نامەردلىك، ئىتتىپاقسىزلىق، ئەجدادىنى ئۇنتۇش قاتارلىق ئىللەتلەرنىڭ ساقلىنىۋاتقانلىقىنى ، كىشىلەرنىڭ تەبىئەتتىن ـ ئىنسانىيەتنىڭ مەۋجۇدلۇقى ئۈچۈن ئۆزىنىڭ بارلىقىنى ئاتىغان ھۆ ئاندىن ئايرىلىپ قېلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىپ قاتتىق ئازابلانغان ۋە (تەبىئەتكە قايتىڭلار، خۇدانى تېپىڭلار!) دەپ ۋەسىيەت قالدۇرۇپ، ئۇزۇن ئۆتمەي ئۆلۈپ كەتكەن. دوختۇرلار ئۇنى تەكشۈرۈش ئارقىلىق ئۆسۈملۈك ۋە يېمەكلىكلەر تەركىبىدىكى ئۇغۇت ۋە خىمىيىلىك دورىلار تەسىرىدىن پەيدا بولغان مېڭە ئۆسمىسى تۈپەيلىدىن ۋاپات بولغانلىقىنى ئېنىقلىغان. ئۇ تۇنجى قېتىم دۇنياغا كەلگەندە، ھازىرقىنىڭ 500ھەسسىچىلىك ئۆمۈر كۆرگەن بولۇپ، ئۇنى خۇدانىڭ سۇۋغىسى دېيىش كېرەكمۇ ياكى تەبىئەتنىڭ ئىلتىپاتى دېيىش كېرەكمۇ؟

ئىنسانىيەتنىڭ دەسلەپتە يارىتىلغان ئاتىسى كەتتى، بىزمۇ ھەم كېتىمىز، بىراق ئەۋلادلىرىمىز ياشايدۇ. بۇ زېمىن، بۇ ھاۋا، بۇ تاغ-دەريا ئۇلارغا قېلىشى كېرەك. بۇلاردا ئۇلارنىڭمۇ ھەققى بار. بىز ئاشۇ ئىنسانغا، ئاتا ئىنسانغا ماتەم بىلدۇرۇۋاتقان بۇ كۈندە ئۇنىڭ ۋەسىيىتىنى ئاستا پىچرلىماقتەك: (تەبىئەتكە قايتىڭلار، خۇدانى تېپىڭلار!) (ئادەم ئەلەيھىسسالامنىڭ ئاغىنىلىرىنىڭ دەپ بەرگەنلىرىگە ئاساسەن رەتلەندى) » .

ئۇ، بۇ گەپلەرنى ماڭا تۇنۇگۈن ئېيتقان، مانا بۈگۈنگىچە ئۇلار كاللامدىن چىقىپ كەتمەيۋاتىدۇ. بالكۇندا ئولتۇرۇپ شۇلارنى خىيال قىلغاچ پەسكە قاراپ، ماشىنىدىن چىقىۋاتقان گازلارنى كۆرۈپ، مەنمۇ زەھەرلىنىپ ئۆلمەي، دەپ بالكۇننىڭ ئىشىكىنى چىڭ يېپىۋېتىپ ئۆيگە كىردىم-دە، توڭلاتقۇنى كۆرۈپ ئەرۋاھىم ئۇچتى. چۈنكى ئۇنىڭ گازىمۇ ئوزۇن قاتلىمىنى بۇزۇپ، ئادەمنى ۋاستىلىك كېسەل قىلىدۇ-دە.

توڭلاتقۇنىڭ توكىنى ئۇزۇۋېتىپ، بىرەر باغچىغا ماڭاي دەپ تۇراتتىم، تۇيۇقسىز يىغا ئاۋازىنى ئاڭلاپ، بايا ئوغلۇمنى: «تاپشۇرۇقۇڭنى ئىشلەپ بولالمىساڭ سىرتقا چىقمايسەن» دەپ ياتاق ئۆيگە سولاپ قويغانلىقىمنى ئەسلەپ ئىشىكنى ئاچتىم. ئەسلىدە بالام تاپشۇرۇقنى ئىشلىيەلمەي يىغلاۋېتىپتۇ. ئۇنىڭ دەپتىرىگە قاراپ قېتىپلا قالدىم. چۈنكى ئۇ كالىنى« يىرتقۇچ ھايۋان» دەپ يېزىپتۇيۇ، بۆرىنىڭ قانداق ھايۋان ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي يىغلاۋېتىپتۇ. بۇنى كۆرۈپ مېنىڭمۇ كۆڭلۈم بۇزۇلۇپ، كۆزلىرىم تۇمانلىشىشقا باشلىدى. ئاشۇ دەقىقىدە: «تەبىئەتكە قايتىڭلار، يارىتقۇچىنى تېپىڭلار! » دېگەن ئاۋاز قۇلىقىم تۆۋىدە ئەكس سادا قايتۇرۇپ ياڭرىغاندەك بولدى.

2001-يىل ئاپرېل، خوتەن

ئاپتور: گۇما ناھىيە چودا يېزا مەركىزىي باشلانغۇچ مەكتەپتە پراكتىكانت ئوقۇتقۇچى (M1)

«غەربكە سايامەت» كە ماڭغانلارنىڭ غەيرىي رەسمىي تەرجىمھالى

(فېلىيەتون)

ھېيىت مۇسا

ئەلقىسسە، بۇيۇك تاڭ خاقانىنىڭ يارلىقى ۋە ئىززەت - ئېكرام بىلەن ئۇزىتىپ قويۇشى بىلەن ، ئۆز زامانىسىدا ئالىي مەلۇماتى بىلەن دۇنياغا مەشھۇر بولغان راھىب تاڭ سىڭ بۇددا دىنىنىڭ تاۋاپگاھى بولغان ئەنەتكەككە قاراپ يولغا چىقتى. خاقان تاپشۇرغان ۋەزىپىنىڭ مۇقەددەسلىكى ۋە ئەلنىڭ ئۈمىدىنى ئۆز زىممىسىگە يۈكلىگەنلىكىنى ھېس قىلغان بۇ راھىب ئالدىدا جاپا-مۇشەققەتلەر ، توسالغۇ ھېچنېمىگە ئەرزىمىدى. ئوقۇرمەنلىرىمىزگە مەلۇم بولغىنىدەك ، تەقدىرنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى ۋە پىشانىسىنىڭ ئوڭلىقى بىلەن، يولدا ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئات، سۇنۇڭ، شاسىڭ، جۇباجىي قاتارلىق ھەمراھلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ، مۇشكۇللىرى تېخىمۇ ئاسان بوپكەتتى. ئۇلار شۇ تەرىقىدە ئون كۈن ماڭغاندىن كېيىن ، بۇيۇك تاڭ خاقانىنىڭ يارلىقىنى تاپشۇرۇۋالدى:

يارلىق

خانلىقىمىزدىكى مەكتەپلەرگە، تەتقىقات ئورۇنلىرىغا«تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ، ئىقتىسادچانلىق بىلەن كىرىم توپلاش» ۋەزىپىسى چۈشۈرۈلدى. مەكتەپ دەرىجىسى قانچە يۇقىرى بولسا، ۋەزىپىمۇ شۇنچە يۇقىرى بولىدۇ. شۇ سەۋەبتىن تاڭ سىڭ قاتارلىقلار ھەركۈنى نوپۇس بېشىغا 5000 سەردىن جەمئىي 25000 سەر پۇل تېپىشى شەرت. تاڭ سىڭ قاتارلىقلار ئالىي بىلىم يۇرتىنىڭ ئادىمى، ئۇنىڭ ئۈستىگە مەغرىپ ئىتقلىمىد ئالتۇن كۆپ. شۇڭا، بۇ ۋەزىپىنىڭ كۈنىگە 1000 ھەسسە ئاشۇرۇپ ئورۇنلىنىدىغانلىقىغا ئىشىنىمىز!

- خان ئالجىپتۇ! ، - دېدى سۇن ۋۇكۇڭ، - سەپەر ئۇزاق دەپ خىراجەت بېرىش ئۇياقتا تۇرسۇن. . .

- ئاتمۇ پۇل تاپامدىكەن؟! - دېدى جۇباجىي سەكرەپ.

- شاگىرتلىرىم، ئاچچىق ئەقلىنى كېسىدۇ. بىرلىكتە چارە تاپايلى، - دېدى تاڭ سىڭ سالماقلىق بىلەن .

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار سەپەر جەريانىدا پۇل تېپىشقا كىرىشتى: سۇن ۋۇكۇڭ بارغانلا يېرىدە ئادەم يىغىپ، خىلمۇ خىل ماھارەت كۆرسىتىپ پۇل تاپتى. جۇباجىي يىغىلغان كىشىلەرگە قىياپىتىنى كۆرسىتىپ پۇل تاپتى. تاڭ سىڭ يىغىلغان كىشىلەرگە نوم تەپسىرى قىلىپ بېرىپ پۇل تاپتى. شاسىڭ بىلەن ئات بۇ ئۇچەيلەننىڭ يوڭ-تاقىنى كۆتۈرۈشۈپ، تامىقىنى ئېتىش، نەرسىلىرىگە قاراپ بېرىش بەدىلىگە ھەق ھېسابلاپ، ئۇلاردىن پۇل يىغدى. ئامال قىلىپ ۋاقىت چىقىرىپ ، ئارام ئالماستىن كىراكەشلىك قىلىشنى نومۇس ھېسابلىمىدى.

بۇ بەشەيلەن: «تېزراق ماڭساق، كۈن سانى

ئازىيىپ، تاپىدىغان پۇلمۇ ئاز بولىدۇ» دېگەن مەسلىھەتكە كېلىشتى. تاك سىنك ئاتتىن بولۇشىغا چاپتۇردى. قالغان ئۇچەيلەن موللاق ئېتىپ، ئۇچۇپ تېز مېڭىش ئۇچۇن بار ماھارىتىنىنك ھەممىسىنى چىقاردى. يول ئويلىغاندىكىدىنمۇ تېز ئاۋۇدى. بىراق پۇل تېپىشنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالمىدى.

يەنە ئون‌كۇن ئۆتكەندە، ئۇلار بۇيۇك خاقانىنىنك يارلىقىنى تاپشۇرۇۋالدى:

يارلىق

1. نومغا ماڭغانلار چەت ئەلگە چىقىدۇ. شۇڭا ئۇلار ئىدىيىنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، سىياسىي تەربىيىنى كۆپلەپ قوبۇل قىلىشى زۆرۈر. بۇنىنىك ئۈچۈن ھەركۈنى ۋاقىت چىقىرىپ، مۇنتىزم سىياسىي ئۆگىنىش قىلىشى، ئۆگەنگەنلىرى ئاساسىدا ھەركۈنى 5000 خەتلىك تەسىرات ۋە ئىزادەنامە يېزىشى كېرەك. ئۇلار قايتىپ كەلگەندە خانلىق سىياسىي مەھكىمىسىدە سىياسىي-نەزەرىيە ئىمتىھانىغا قاتنىشىدۇ. ماقالىسىنى قوشۇپ تاپشۇرىدۇ.

2. نومغا ماڭغانلار ھەر بىر ئۆتكەلدە قاتناش ھەققى تاپشۇرىدۇ. پىيادىلەر كۈنىگە 50 سەردىن، ئاتلىقلار كۈنىگە 500 سەردىن، ئۇچۇپ ماڭغانلار كۈنىگە 5000 سەردىن، يۈك-تاقىنىك ھەر كىلوگرامىغا كۈنىگە ئىككى سەردىن پۇل تاپشۇرىدۇ. تاپشۇرمىسا ياكى كۆز بويامچىلىق قىلسا، ھەسسىلەپ جەرىمانە تۆلەيدۇ. (ئالاھىدە ئىزاھات: يارلىق دەخلىسىزدۇر!)

ئازراق تالاش-تارتىش بولغانىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئۇلار كونا-يېڭى يارلىقنى تولۇق ئىجرا قىلىپ، پۇل تېپىش، سىياسىي ئۆگىنىش قىلىش، تەسىرات ۋە ئىزادنامە يېزىشنى چىنىك تۈتۈپ، سەپەرنى داۋاملاشتۇردى. قاتناش ھەققىنى تاپشۇرۇپ تۇردى. قاتناش ھەققىنى كىمەيتىش ئۈچۈن ھەممەيلەن پىيادە مېڭىشقا مەجبۇر بولدى. بىراق ئات...

ئىلگىرى يول ماڭغاندا، جۇباجىي باداك قورسىقىنى كۆتۈرۈپ مېڭىپ بولالماي ئارقىدا قالاتتى. ھازىر سۇن ۋۇكۇڭنىك قەدەملىرى كىچىك بولغاچ، ھەممىنىك ئارقىدا قېلىپ كۈلكىگە قالاتتى، شۇڭا تېخىمۇ تىرىككەك بوپكەتكەندى.

- ئاتمۇ قاتناش ھەققى تاپشۇرۇدىغان بولغاندىكىن، مىنىسەك بولمامدۇ؟ - دېدى بىر كۈنى جىلە بولغان سۇن ۋۇكۇڭ.

- ئۇنداقتا، ئاتلىق ئىككى بوپقالىدۇ، - دېدى تاك سىنك قاپىقىنى تۇرۇپ.

- ئەمىسە، ئاتنى ھەيدىۋېتەيلى، بۇنداق قىلغاندا كۈنىگە تاپشۇرۇدىغان 5500 سەر پۇلنىنك ھەم ئۇنىڭغا تەسىرات ماقالىسى يېزىپ بېرىشنىنك ئاۋارىچىلىقىدىن قۇتۇلىمىز...

«چاك» قىلىپ تەككەن تەستەكتىن جۇباجىيمۇ جىممىدى. ھازىر تاك سىنك ئىلگىرىكى مۇلايىملىقى يوقاپ، سىياسىي سەزگۈرلۈكى ئېشىپ، خانلىق چۈشۈرگەن تۇرلۇك ۋەزىپىلەرنى ئورۇندىشنى چىنىك تۇتۇش بىلەن بىللە ھەمراھلىرىنىنك سىياسىي ئارخىپىنى تۇرغۇزۇش، سىياسىي پوزىتسىيەسىنى كۆزىتىش بىلەن مەشغۇل بولاتتى. بۇيرۇقلارنى ھەيۋەتلىك چۈشۈرەتتى. بويسۇنمىغانلارنى تەكشۈرۈشنامە يېزىشقا، مەسىلە تاپشۇرۇشقا قىستايتتى. خىزمەت مىقتارى ئارتۇق بولغاچ، ئىنتايىن چېچىلغاق بوپكەتكەندى.

كۈنلەر ئۆتۈۋەردى. بىراق يۇرۇش سۈرئىتى ئاستىلاپ كېتىۋاتاتتى. چۈنكى بىر تەرەپتىن ئۇلارنىنك ۋەزىپىلەرنى ئورۇنداش ئۈچۈن كۈنلۈك ئىشلىشى ئۆگىنىش ۋاقتىنى ئۇزارتسا، يەنە بىر تەرەپتىن تەسىرات ماقالىسى سېلىنغان بوغچىلار كۈندىن كۈنگە ئېغىرلاپ كەتكەنلىكتىن كۆتۈرۈش قىيىن بولغانىدى. ئۇنىنىك ئۈستىگە ھەق ئېلىنىدىغان ئېغىرلىق ئاشقانلىقتىن، پۇل تېپىش ۋەزىپىسى ئىشىپ كېتىۋاتاتتى. جىسمانىي ۋە روھىي بېسىم ئاشقانلىقتىن، ئۇلار بەك چارچاپ كېتىۋاتاتتى.

شۇنىنىك بىلەن ئۇلار ئىلگىرىكى پۇل تېپىش ئۈسۈلىنى قوللانغاندىن سىرت، يېڭى كىرىم مەنبەسىنى تېپىۋالدى: تاك سىنك چىرايلىق ناملار بىلەن بېرىلگەن يارلەرنى رەت قىلىش ئۈياقتا تۇرسۇن، تەمە خالتىسىنىنك ئېغىزىنى چوك ئېچىۋەتتى. خېنىملار پۇل بەرسىلا ئۇ قېچىپ يۇرمىدى. قالغانلار ماھارەتلىرى بىلەن بۇلاڭچىلىق قىلىش، پۇقرالارنى قاقتى-سوقتى قىلىشنى باشلىۋەتتى. بىراق جىن-شەيتانلارغا ئۇچرىسا، يۇرىكىنىنك چوڭقۇر قاتلىمىدا قورقۇنچ پەيدا بولۇپ، ئۇلارنى يوقىتىشقا جۈرئەت قىلالماي، ئاستا ئەگىپ ئۆتۈپ كېتىشكە ئالدىرايتتى...

ئۇلار يول يۇرۇپ، يۇرگەندىمۇ مول يۇرۇپ، ئاخىرى ئەنەتكەكتىن ئەكەلگەن نوملىرى بىلەن يولدا توپلىغان پۇللىرىنى مۇناسىۋەتلىك خادىملارغا تاپشۇردى. بىراق ئۇلارنىنك قىلمىقلىرى ۋە قىياپىتى ھەممىنى ھاڭ-تاڭ قالدۇردى: ئېلىنغان سىياسىي ئىمتىھاندىن ھېچكىم ئۆتەلمىدى. تەسىرات ماقالىسى بىلەن نوم پۇتۇكلىرى ئارىلىشىپ كەتكەن بولۇپ، قايسىسى نوم پۇتۇكلىرى، قايسىسى تەسىرات ماقالىسى ئىكەنلىكىنى ھېچكىم ئايرىپ بېرەلمىدى. ھېچقايسىسى نوم توغرىسىدا ئىككى ئېغىز تەپسىر قىلىپ بېرەلمىدى! تاك سىنك خىزمەتنىنىك جىددىيلىكىدىن راھىبلارنىنك چېچىنى قىردۇرۇپ يۇرۇش ئادىتىنى ئۇنتۇپ، چاچ-ساقاللىرىنىنك ئۇزۇن ئۆسۈپ كەتكەنلىكىنى تۇيمىغانىدى. ئەيدىز كېسىلىنىمۇ يۇقتۇرۇۋالغانىدى تېخى! جۇباجىي ئورۇقلاپ، قورساقلىرى ئەسكى خالتىدەك ساڭگىلاپ كەتكەنىدى. سالپاك قۇلاقلىرى ۋە تىلى تېخىمۇ ساڭگىلاپ، ھەجۈيى تۇسكە كىرىپ قالغان بولۇپ، خوتۇنلارنى كۆرسە يىراقتا قاچىدىغان بوپقالغانىدى! ئات ئورۇقلاپ، قوتۇر بېسىپ، تاۋۇنغا ئوخشاپ قالغانىدى. ئېغىر-بېسىق شاسىنك ئىنتايىن جىمغۇر بوپكەتكەن بولۇپ، بىر يەرگە قارىسا كەچكىچە ھاڭۇنقىپ بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇرۇپ كېتەتتى. سەپرا مىجەز، ناھەقچىلىك يۈز بەرگەندە ئەمەلدار، پۇقرا دەپ ئايرىپ ئولتۇرمايدىغان، بىرلا موللاق ئېتىپ 18 مىنىك ئالەمنى كېزىدىغان سۇن ۋۇكۇڭ باراڭ ئەۋلىيالىق ماھارىتىدىن قېلىپ، ئاندا-ساندا چىرقىراپ قويۇدىغان، گەپمۇ قىلالمايدىغان، ئاران-ئاران ئۆمىلەپ ماڭىدىغان قېرى مايمۇنغا ئۆزگىرىپ قالغانىدى!

ئاپتور: باي ناھىيە سايرام يېزا قاراقاش مەكتەپنىنىك ئوقۇتقۇچىسى (M1)

لۇگۇچياۋ ئىلھاملىرى

(ئەدەبىي خاتىرە)

مۇھەممەتئىلى زۇنۇن

لۇگۇچياۋ!

ئەي پەخىرلىك تارىخىي ئابىدە! سەككىز ئەسىرلىك بوران - چاپقۇن، كەلكۇن - قىيان، يەر تەۋرەشلەر سىناقلىرىغا بەرداشلىق بېرىپ، ساڭا ئوخشاش مىسلىسىز ھەيۋەت بىلەن سوزۇلۇپ ياتقان تاش ئەجدىھادىن پۈتكۈل مەملىكەتتە نەچچىسى باردۇ؟ پۈتكۈل ئالەمدىچۇ؟

1189-يىلىنىڭ قاينىق تومۇز پەسلىدە يۈندىڭخې دەريا[1] قىرغىقىدا تۆرەلمە ھالىتىدە پەيدا بولغىنىڭدىن تارتىپ، 1192-يىلىنىڭ باش باھارىدا قەددىڭنى رۇسلىغىنىڭغا قەدەر قانچىلىك جاننى ئۆزۈڭگە سىڭدۈرۈپ بولغانسەن؟ قانچەمىڭلىغان قۇرغۇچىنىڭ روھ - ئەرۋاھى ئۇستۇڭدە ئۇچۇپ - لەيلەپ يۇرۇدىغاندۇ؟

2418 كۈادرات مېتىر زېمىننى باغاش ئېتىپ ياتقان 260 مېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى ئەي تاش ئەجدىھا، سېنىڭ بەش جۈپ تاش پۈتۈڭ - تۇۋرۇكۇڭ نەقەدەر مەزمۇت، نەقەدەر ھەيۋەتلىك - ھە! ھەر قەدەمدە قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان جۈپ - جۈپ تاش شىرلىرىڭچۇ تېخى!

گەجگەڭدە مەن، ئەي تاش ئەجدىھا! شىمالدىن سوققان نويابىر شامالىلىرى ئاستىڭدىكى ئېقىنسىز دەريا قۇملىرىنى قەيەرلەرگىدۇر ئۇچۇرۇپ كەتمەكتە، يۇز - قۇلاقلىرىمنى سوغۇققىنا چېقىپ ئۆتمەكتە. قەلبىمدە بولسا بىر ئىللىق سېزىم، ئىپتىخارلىق ئەسلىمە، ئوتلۇق ئىلھاملار.

ئېيتقىنا، پاك ۋەتىنىگە ناپاك قەدەم تاشلىغان مۇتتەھەم باسمىچىلاردىن يىرگىنىدىغان قايسىبىر ھەقىقىي ئىنسان ساڭا چەكسىز مېھىر - مۇھەببەت بىلەن باقمىغان؟ شەرەپلىك نامىڭ بىلەن قولغا قەلەم ئالغان قايسى شائىر تومۇرلىرىدا ئىلھام دەرياسى ئۆركەشلەپ ئاقمىغان؟ بىزنىڭ مۆھتەرە ئۇستازىمىز، ئۇيغۇر ھازىرقى زامان شېئىرىيىتىنىڭ داڭدار ۋەكىللىرىدىن بىرى مەرھۇم نېمشىھىت ئەرمىيا ئېلى دامواللا سايرامىي ھەزرەتلىرى سېنى «بۇيۇك جۇڭگو» نامىلىق سىياسىي لىرىكىسىدا مۇنداق كۈيلىگەن ئەمەسمىدى:

«بوش كەتمىدى كۆكنى يېرىپ لۇگۇچياۋدا ئېتىلغان توپ،
سەندىن بۇيرۇق بولدى بىزگە:
قارشى تۇرغىن، قوزغالغىن، قوپ!»

ئۇنىڭ زوق - شەۋقى بىلەن كۈيلىگىنى ئار-نومۇس كۆچىدىن چاك - چاك بولۇپ كەتكەن باغرىڭدىن 1937-يىل 7-ئىيۇلدا پارتلاپ چىققان قانلىق قىساس ئوتلىرى ئەمەسمىدى؟ بۇ ئوتتىن يارالغان ئالەمچە گۈلخانلارنى ۋە ئۇنىڭ تۇمەن مىليونلىغان پەرۋانىلىرىنى بىزنىڭ ئۇلۇغ ئىنقىلابىي شائىرىمىز، ھۇرلۇك - نىجاتلىق كۈيچىسى لۇتپۇللا مۇتەللىپ مەڭگۈ ئۆچمەس يالقۇنلۇق ھېسسىيات بىلەن تەرىپلىگەن، مەدھىيىلىگەن ئەمەسمىدى؟

«ياز!
كۆرەش مەنبەسى دۇڭبېي، لۇگۇچياۋنى،

---

① تېخىنىمۇ ئېنىقى غەربىي جەنۇبىدىن 15 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى دەريا.

يازا!
ۋەتەنپەرۋەر، جەسۇر
ياش ئەسكەرلەرنى،
يازا! ئارسلانلارنى،
يانماس كۆكۈللۈك پارتىزانلارنى.»
(«جۇڭگو»، 1938-يىل سېنتەبىر، غۇلجا)

«پاكار قانخور بۇنىڭ بىلەن توختىمىدى، چوڭ كۆۋرۈك - لۇگۇچياۋدا يەنە بىردىنلا ئوت ئاچتى، زەھەر - ئۆلۈم چاچتى. شىر ئورنىدىن دەس تۇردى. ئۆزىدە تاغدەك كۈچ سېزىپ، پولاتتەك مۇشتۇمىنى تۇگۇپ، كۆرەش ئۇچۇن تۆمۇر قەسەم بەرگەندە، پاكار ئەجدىھا ئۇنىڭغا چىشىنىدەك كۆرۈندى...» («ئۇنىڭ كەلگۈسى زور ھەم پارلاق»، 1943-يىل، ئۇرۇمچى)

ئەي لۇگۇچياۋ، ساڭا تەلپۈنگەن، سېنى سۆيگەن، سېنى تەرىپلىگەن داڭلىق ۋەتەنپەرۋەر شائىرلىرىمىز ئازمۇ؟ سېنى كۆيلىگەنلىكى، ئەركىنلىك - نىجاتلىقنى سۆيگەنلىكى تۇپەيلىدىن ئۇشتۇتتەك بېشىغا تاغدەك ئېغىر قىسمەتلەرچۇشۇپ، ئارمان بىلەن دۇنيادىن ئۆتكەن تۆھپىكارلىرىمىز زمۇ؟ شانلىق نامىڭدىن كۈچ - دەرمان ئېلىپ، چىش تىرنىقىغچە قورالانغان ياۋۇز دۇشمەننى يەر بىلەن يەكسان قىلىۋەتكەن قەھرىمان يىگىت - قىزلىرىمىز ئازمۇ؟ دەل شۇنداق قەيسەر جەڭچى يىگىتتىن بىرى كۆز ئالدىمدا نامايان بولماقتا، يالقۇنلۇق يۈرەك خىتابىنى ياڭراتماقتا:

- ياز، ئىنىم، ماڭا ئوخشاش نىجاتلىق تەشنالىرىغا ھاياتىي كۈچ بەخش ئەتكەن قەھرىمان لۇگۇچياۋنى يازا!...

ئەنە، قان بىلەن يېلىكنى شوراپ تۇگەتكۈچى سۇ تۇرمىسىنىڭ چىدىغۇسىز ئازاب - كۈلپەتلىرى تۇپەيلى قولتۇق تاياققا چۇشۇپ قالغان بىگۇناھ مەھبۇس ھوشۇق ئەتراپلىرىنى ئېچىرقاپ كەتكەن قېرى قاۋاندەك غاجاۋاتقان ئېغىر كىشەن - زەنجىرلەرنى شاراقلاتقان ھالدا سەھنىگە قاراپ كەلمەكتە، تامدەك تاتارغان بىچارە جاۋابكار ھالىتىدە ئەمەس، غالىب سوراقچى قىياپىتىدە مەغرۇرانە ئۆرلىمەكتە. يان-يېنىدا شىتىكلىك مىلتىق تەڭلەپ كېلىۋاتقان بىر-بىرىدىن بەدرەڭ ئالتە چېرىك. زالىنىڭ تۆت بۇرجىكىدە ئاغزىدىن ئەجەل مۆلدۈرى ياغدۇرۇشقا تەييار تۇرغان تۆت پىلىموت. پۈتكۈل زال تاپتىن چىققان چېرىك - چېرىك كاتتىۋاشلىرى، ئوردا خەير - ئېھسانلىرى ۋە ھارام پوشكاللار بىلەن سەمرىپ كەتكەن ئىككىيۈزلىمىچى موللا - ئاخۇنلار، قولىدىن قان تېمىپ تۇرغان جاللات - چوماقچىلاربىلەن لىق تولغان. تولۇق ھەربىي فورما كىيگەن، كەلكىلىك، تەكەببۇر شەخس قىزىل مىس غاڭزىسىدىن قارا تۆتەك چىقارغان ھالدا ئۇياقتىن بۇياققا مېڭىپ يۈرمەكتە. ئۇ، يەكەن ۋىلايىتىنىڭ ئەشەددىي زالىم ھۆكۈمرانى، ھەربىي قوماندانىسى جۇفاڭگاك!

- قانداق؟ قورقۇۋاتامسەن؟ - دەپ مەسخىرىلىك كۈلۈمسىرىدى ئۇ، - تاتىرىپ كېتىپسەنغۇ؟ يۈرىكىڭ پوكۇلداۋاتامدۇ؟ پېيىڭ سىرقىراۋاتامدۇ!؟

- قورقۇۋاتقان مەن ئەمەس، دەل ئۆزۈڭ! - دېدى مەھبۇس ۋەھشىي تىمسالىقتەك ئاغزىنى ئېچىپ تۇرغان قەبىھ جاللاتنى قىلچە مەنسىتمەي، - قورقمىغان بولساڭ، يۈرىكىڭ پوكۇلدىمىغان، پېيىڭ سىرقىرىمىغان بولسا، بىر تال قۇمۇشتىن ياسالغان ئاددىيغىنە قەلەمنى تارتىۋالاتتىڭمۇ؟ نەشتەردەك تىكىلىشلىرىمىزدىن، شىردەك نەرە تارتىشلىرىمىزدىن قورقمايدىغان بولساڭ، كۆزىمىزنى ئويۇاتتىڭمۇ؟ تىلىمىزغا پېچەت سالاتتىڭمۇ؟ ئادەملىك قەدىر - قىممىتى بىلەن ياشاشنى تەلەپ قىلغان ماڭا ئوخشاش گۇناھسىزلارنى تۇتقۇن قىلاتتىڭمۇ؟ دەھشەتلىك قىيىن-قىستاقلىرىڭدا ناكار بولغان پۇتقا 16 جىڭلىق ئىشكەل سالاتتىڭمۇ؟ بىز ئەمەس، سەن قورقىسەن. ھەربىر قەدەملىرىمىزدىن، نەپەسلىرىمىزدىن، ئارزۇ-ھەۋەسلىرىمىزدىن قورقىسەن!...

- ھەي مەيمەيتىمىلىك، ئاغزىڭنى يۇم!

- ھەي چۇفەنگەن، مۇنچە كۆرەڭلەپ كەتمە! - دېدى مەردانە مەھبۇس ئۆز رەقىبىنىڭ نام - نەسەبىنى قەستەن بۇزۇپ، پەسلەشتۇرۇپ.

- مېنىڭ ئېتىمنى تېخىچە بىلمەمسەن؟ - دېدى جۇفاڭگاك ئۆزىگە تەمەننا قويغان ھالدا، - مېنىڭ ئېتىم باشقىچە ئەمەس، توپتوغرا جۇ...فاك!

- ھەي چۇ...فەن...گەن، سەنمۇ مېنىڭ ئېتىمنى تېخىچە بىلمەمسەن؟ - دېدى تىز پۈكمەس مەھبۇس، - مۇھتەرەم ئاتام تاڭسەھەر پەيتىدە دۇئا - تەگبىرلەر بىلەن قويغان خاس ئىسىم - شەرىپىم، قانداقتۇ مەيمەيتىمىلىك ئەمەس، مۇھەممەدئىمىن، بىلىپ قال، مۇھەممەد - ماختالغۇچى، مەدھىيىلەنگۈچى، ئەمىن - تىنچ-خاتىرجەم، سەممىي، ئىشەنچلىك دېگەن بولىدۇ. مۇھتەرەم ئاتامنىڭ مۇبارەك ئىسىم - شەرىپى توختىنىياز، يەنى تەڭرى يولىغا سەدىقە قىلىنغان ئوغۇل، بۇنىمۇ بىلىپ قال: ئەدەبىي تەخەللۇسىم - سۇزۇك! پاك، مۇقەددەس نام - نەسەبىمنى توغرا تەلەپپۇز قىلالمىساڭ، ئىپلاس تىلىڭنى چاينىپ يۈرمە!

1920-يىلى چىرا ناھىيىسىدە ئوقۇمۇشلۇق ھۇنەرۋەن ئائىلىسىدە تۇغۇلۇپ، 1929-يىلدىن بۇيان يەكەندە تۇرۇۋاتقان، چارەك ئەسىرلىك ھايات مۇساپىسىنى ئەمدىلا بېسىپ تۇگەتكەن بۇ ساداقەتمەن ماتارىپچى يىگىتنىڭ پەخىرلىك نام-شەرىپى، راست، مۇھەممەتئىمىن توختىنىياز، ئەدەبىي تەخەللۇسى «سۇزۇك» ئىدى.

ئەي لۇگۇچياۋ! تۇمەن - تۇمەن مىڭ يول يىراقتا، قاتمۇ - قات ئازاب - كۈلپەت ئىسكەنجىسىدە تۇرۇۋاتقان بۇ ئۇيغۇر يىگىتمۇ باغرىڭدا گۈمبۇرلىگەن توپ - زەمبىرەك ئاۋازلىرىغا پۈتكۈل زېھنى بىلەن قۇلاق سالغان ئەمەسمىدى؟ خەقنىڭ ۋەتىنىگە

شىر-يولۇاستەك ھەيۋە بىلەن بېسىپ كىرگەن ھەرقانداق باسمىچىنىڭ ھامان بىر كۈنى نىمجان قۇرت - قوڭغۇزدەك ئۆمىلەپ چىقىپ كېتىشكە مەجبۇر بولىدىغانلىقىغا شەكسىز ئىشەنگەن پاك ئېتىقادلىق بۇ يىگىت بۇيۇك ئارزۇ - ئارمانلار بىلەن قولىغا قەلەم ئالغان ئەمەسمىدى؟ ئۇ، ئۆزى يازغان بۇ جەڭگىۋار خىتابقا جان-دىل بىلەن سادىق ئەمەسمىدى؟

«قەلەمنى تۇلپارەك چاپتۇر، يۈگۈرۈك قىل،
تەپەككۇر ئەۋجىگە ئۇنى تۇڭرۇك قىل.
قەلەمگە سىياھ قىل يۇرەك قېنىڭنى،
ۋەرەقنى قان بىلەن بەزە - گۈللۈك قىل!»

ئۇنىڭ مەردانە ئاۋازى، ھەققانىي سوئال - سوراقلىرى زەربىدىن دىرىلدەشكە باشلىغان بۇ زوراۋان تەلۋىلەرچە ۋارقىراش - جارقىراش يولى بىلەن ئۆز مەغلۇبىيىتىنى ياپماقچى، توزغاقتەك توزۇپ كېتىۋاتقان سۇر-ھەيۋىسىنى ساقلاپ قالماقچى بولدى-دە، كۆپ قېتىم بازارغا سېلىنغان ئەسكى ماتانى يېڭىچە بوياق بىلەن يايمىغا يايدى:

- سەن تېخىچە بىلمەمسەن؟ مانا بۇ خىسلەتلىك ئۇچ خەتتىن تۇزۇلگەن «جۇ-فاڭ-گاڭ» دېگەن ئىسمىنى سېپىل دەرۋازىسىغا ئېسىپ قويىدىغان بولسام، مىڭ باشلىق جىن - ئالۋاستىلارمۇ يەكەن قەلئەسىگە يېقىنلىشىشقا پېتىنالمايدۇ؛ ھېمىتىنىڭ سېيىغا ئېسىپ قويىدىغان بولسام، چەكسىز ساي - جەزىرىلەر جىن - ئالۋاستىلار تەھدىتىدىن ئۇزۇل - كېسىل خالاس بولىدۇ! . . . ئەي ئاسىي - گۇناھكار، ئەنە شۇنداق خىسلەتلىك نام - نەسەبىم يېزىلغان لەۋھە ئالدىدىلا ئەمەس، دەل مېنىڭ ئالدىمدا تۇرۇۋاتقانلىقىڭنى تېخىچە بىلمەمسەن؟! قاچانغىچە ھوشۇڭنى تاپمايسەن!؟

ئەي لۇگۇچياۋ، ئەي پەخىرلىك تارىخىي ئابىدە، تىز پۈكمەس ئۇيغۇر ئوغلانىنىڭ قانداق جاۋاب بەرگەنلىكىنى بىلەمسەن؟ جاھانغا پاتماي قالغان ئاشۇنداق بىر تەكەببۇر جاللاتنى سېنىڭ مۇقەددەس نامىڭ بىلەن يېڭىپ، رەسۋايى ئالەم قىلىۋەتكەنلىكىنى بىلەمسەن؟ مەشھۇر نامىڭنى پۈتكۈل يەكەن زېمىنىدا قانداق تەنتەنە قىلدۇرغانلىقىنى بىلەمسەن؟

ئۇ، بىگىزدەك قادىلىپ، قەستەن سورىماقتا:

- ئۆزۈڭنى ئەمەس، ئاشۇ ئۇچ خەتلىك ئېتىڭنى ئېسىپ قويساڭ، پۈتكۈل قەلئە - شەھەر، ساي-جەزىرىلەردىكى جىن - ئالۋاستىلار مىڭ يول، تۇمەن مىڭ يول يىراققا قېچىپ كېتىدۇ، بۇ گېپىڭ راست - ھە؟

- ئەلۋەتتە! شۇنداق دەپ قانچە - قانچە قېتىملاپ جاكارلىغانمەن، سەندەك ئاسىي - گۇناھكارلارنى ئالدىنئالا ئاگاھلاندۇرغانمەن!

- ئۇنداق بولسا، ئاشۇ مۆجىزىلىك ئېتىڭنى نېمىشقا لۇگۇچياۋغا ئېسىپ قويۇپ بۇيۇك سەددىچىن ئۇستىگە ئېسىپ قويۇپ، ياپون ئالۋاستىلىرىنى قوغلىۋەتمەي، بۇ يەرگە قېچىپ كېلىۋالغان؟ بىزدە: «لاپ ئۇرغىلى ياقايۇرت ياخشى» دېگەن گەپ بار. بۇيۇك سەددىچىن، لۇگۇچياۋدەك ئالەمگە مەشھۇر ئابىدىلەرنى بىنا قىلغان، سەككىز يىلدىن بۇيان قان تۆكۈپ، جان بېرىپ جەڭ قىلىۋاتقان قەھرىمان خەلقتىن يۈز ئۆرىگەن ئەي شەرمەندە ئاسىي، دەپباققىنە، بۇ يەر سېنىڭ لاپ ئۇرۇش سەھنەڭمۇ-سىدى؟! بارچە گۇناھ ئۆزۈڭدە تۇرۇپ، مېنى: «ئاسىي - گۇناھكار» دەيسىنا تېخى!

- تىلىڭنى تارت! - دەپ خىرقىرىدى جۇفاڭگاڭ قانلىق قىساس پەنجىسى تويماس كېكىردىكىنى مەھكەم قىسىۋاتقاندەك تىپىرلاپ.

- يەنە بىر دەپباققىنە! - دەپ قىستاپ كەلدى قولتۇق تاياقلىق مەھبۇس يىگىت، - سېنىڭ ئاشۇ قورقۇنچلۇق ئىسمىڭنى كۆرگەن جىن - ئالۋاستىلار تۇمەن مىڭ يول يىراققا قاچقان يەردە، ياپون ئالۋاستىلىرى يىرگىنچلىك ئەپتىڭنى كۆرسە، پۈتكۈل شەرقىي شىمالدىن ئۆلەر - تىرىلىشىگە قارىماي قاچقىنىچە ئۆزىنى ياپون دېڭىزىغا ئېتىپ، بىراقلا تۇگەشمەسمىدى؟! نېمىشقا ئالدىنقى سەپتىن قېچىپ كېلىۋالدىڭ، ئەي شەرمەندە ئاسىي!؟

. . .

لۇگۇچياۋ، ئەي پەخىرلىك تاش ئەجدىھا! قىساس زەمبىرەكلىرىنىڭ باغرىڭدا گۇمبۇرلىگىنىگە توپتوغرا 60يىل، يۇقىرىقى ۋەقەنىڭ بولۇپ ئۆتكىنىگە نەق 50يىل تولغان بۇگۈنكى كۈندە مەن دەل سېنىڭ ئۈستۈڭدە يېڭىۋاشتىن ھاياجانلانماقتە-مەن، ئىلھاملانماقتىمەن. يۈرەكنىڭ قات-قېتىدىن ئۇرغىغان ئىلھام دۇردانىلىرى ھۆرمەت چاچقۇسى بولۇپ چېچىلماقتا:

ئەنە، ئاستىدا لۇگۇچياۋ، كۆز ئالدىمدا ئايان تارىخ،
تەۋرۈك مويسىپىت تارىخ، ھاياتبەخش نەۋقىران تارىخ.
كىشىلىك ئەركىنىڭ گۈستاخ، ھاياسىز دۈشمىنى ھەرئان
ياسايدۇ مىڭ ھىيلە - نەيرەڭ بىلەن يالغان - يامان تارىخ.
كىشەن - زەنجىرگە بوي بەرمەس غۇرۇرلۇق، قەھرىمان مىللەت،
ياراتقاي ئاخىرى شانلىق، پەخىرلىك قەھرىمان تارىخ! . . .

1997-يىل نويابىر، بېيجىڭ - ئۇرۇمچى
رەسسام: ئابلىمىت ئابلىز

ئىزاھاتلار

*جۇ فاڭگاڭ 1953-يىلى باستۇرۇلغان.

*پېشقەدەم ماتارىپچى، تەۋرەنمەس شائىر مۇھەممەتئىمىن توختىنىياز (سۆزۈك) ئەپەندى 1992-يىلى يەكەندە ئالەمدىن ئۆتكەن.

* بۇ ۋەقەنى ماڭا قەشقەر ۋىلايەتلىك ئوتتۇرا سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى يەھياجان ئاكا (ئۆزبېك) 1989-يىلى مايدا قەشقەر

2-دوختۇرخانا كادىرلار ياتقىدا سۆزلەپ بەرگەن.

ئاپتور: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق 1-دەرىجىلىك ئىجادىيەتچىسى (M2)

مەدەنىيەت ـ سەنئەت گېزىتى

2001 ـ يىل 4 ـ سان، ئومۇمىي 32 ـ سان

ـ مەدەنىيەت ـ سەنئەت ئۇچۇرلىرى

(2001 ـ يىل مايدىن ئىيۇنغىچە)

● يېتىلىۋاتقان ياش ئەدەبىيات تەتقىقاتچىسى كېرىمجان ئابدۇرېھىم ئۆزئىزدىنىشلىرىنىڭ دەسلەپكى مېۋىلىرىنىڭ بىرى سۈپىتىدە «20 ـ ئەسىر ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىكى 100 مەشھۇر ئەسەرنىڭ ئىسىملىكى» ناملىق ماقالىسىنى «شىنجاڭ ئىشچىلار ھەربكىتى» ژۇرنىلىنىڭ 2000 ـ يىل 2 ـ سانىدا ئېلان قىلدى. بۇ 100 پارچە ئەسەرنىڭ توققۇز پارچىسى «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ 1987 ـ يىل 2 ـ سانىدىن باشلاپ ئېلان قىلىنغان ئەسەرلەردۇر. ئۇلار (كېرىمجان تىزغان رتىپ بويىچە) تۆۋەندىكىچە: « مەختۇمقۇلا» ، (پوۋېست، ئاپتورى الىدە ئىسرائىل، 1995 ـ يىل 2 ـ سان) ، «كەلكۇن» (پوۋېست، ئاپتورى ۇھەممەت باغراش، 1993 ـ يىل 5 ـ ، 6 (قوشما) سان) ، «كەچكۈز» ، پوۋېست، ئاپتورى زوردۇن سابىر، 1990 ـ يىل 1 ـ ، 2 (قوشما) سان) ، «ئاپئاق ئېچىلغان سۆگەت گۈلى» (ھېكايە، ئاپتورى مۇھەممەت باغراش، 1989 ـ يىل 1 ـ سان) ، «قوش مەسچىت» (ھېكايە، ئاپتورى مۇھەممەتئېلى زۇنۇن، 1987 ـ يىل 2 ـ سان) ، «قەشقەردىكى يەرشارى» (داستان، ئاپتورى ئادىل تۇنىياز، 1995 ـ يىل 5 ـ ، 6 (قوشما) سان) ، «سادا» (نەسر، ئاپتورى ئەخمەت ئىمىن، 1996 ـ يىل 3 ـ سان) ، «يىراق قىرلاردىن ئانا يەرگە سالام» (ئەدەبىي خاتىرە، ئاپتورى ئەختەم ئۆمەر، 1994 ـ يىل 1 ـ ، 2 (قوشما) سان) ، «موسكۋا خىياللىرى» (ئەدەبىي خاتىرە، ئاپتورى ئەبجان تۇرسۇن، 1998 ـ يىل 5 ـ ، 6 (قوشما) سان) دىن ئىبارەت.

ـ رىسالەت مۇھەممەت

●8 ـ ماي كەچتە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ تاشقى مەدەنىيەت ئالاقە ۋەكىللەر ئۆمىكىدىكىلەر قويغان ئويۇن رۇسىيەنىڭ سانكت پېتېربۇرگ شەھرى مۇزىكا زالىنى لەرزىگە سېلىپ قالتىس ئالقىشلاندى.

مۇزىكا زالى جۇڭگولۇقلار، سانكت پېتېربۇرگ ئوبلاستى ۋە شەھەرلىك ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى، 37 دۆلەتنىڭ سانكت پېتېربۇرگدا تۇرۇشلۇق كونسۇللىرى بىلەن تولدى. ئۇيغۇرلارنىڭ ئەنئەنىۋى «تەخسە ئۇسسۇلى» ئويىنالغاندا گۈلدۇراس ئالقىش سادالىرى ياڭراپ ئارتىسلارنىڭ قۇچاقلىرى دەستە ـ دەستە گۈللەرگە تولدى.

ـ چېن يەن

●13 ـ ماي كەچتە پېشقەدەم سەنئەتكارلار «داۋان ئاشقانلار سەنئەت كېچىلىكى» ئۇرۇمچى «خەلق» تىياتىر خانىسىدا تەنتەنىلىك ئۆتكۈزۈلدى.

ئويۇن باشلىنىپ، جىگەررەڭ دۇخاۋا پەردە ئېچىلىش بىلەن تەڭ سەھنىدە نامايان بولغان سەنئەت پېشۋالىرىمىزنىڭ سىماسى تاماشىبىنلار قەلبىنى لەرزىگە سالدى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ بۇ قەدىردانلىرىغا ئۇزاقتىچە ھۆرمەت ئالقىشى ياڭراتتى. كوللېكتىپ ئورۇندالغان تۇنجى نومۇر «بىزنىڭ ناخشىمىز» ھەربىر تاماشىبىنىڭ يۈرەك تارىنى تىترەتتى...

«داۋان ئاشقانلار» ناملىق سەنئەت كېچىلىكى «تۇغمەس ناخشا» ، «كۆپ ئەجىردىن مىڭداستان» ، «سالام ئۇستازلار» دىن ئىبارەت ئۇچ قىسىمغا بۆلۈنگەن. سەنئەت كېچىلىكىدە پاشا ئىشان، ئايتىللا قاسىم، ھۈسەنجان جامىي، مۇساجان روزى، زەينەپ سىددىق، خەمىت ئىسھاق، سالى بوربۇش، زەينەپ سابىت، مەريەم ناسىر، مۇھەممەت داۋۇت قاتارلىق سەنئەت پېشۋالىرىمىز ئۆزلىرىنىڭ ياڭراق ناخشا، جارانلىق ساز، نەپىس ئۇسسۇللىرى بىلەن تاماشىبىنلارنى ئۆزىگە جەلپ قىلسا، ئەينى يىللاردا «غېرىب ـ سەنەم» ئوپېراسىدا رول ئالغان مۇھەممەت شېرىپ، ھەنىپە ئىسمائىل، ئاپرىل سەمەت، قادىر قۇتلۇق، زۇنۇنقىز ئېلاخۇن، ماھىرە زاكىر، ئەبەيدۇللا تۇردى، مەمتىمىن نورۇز قاتارلىقلار «ئاشىق ـ مەشۇقلارنىڭ كېيىنكى كۈنلىرى» ناملىق ئىنتوتنى ئورۇنداپ، تاماشىبىنلارنى ئەينى چاغدىكى ئاشىق ـ مەشۇقلار دۇنياسىغا باشلاپ كىردى... سەنئەت كېچىلىكىدە گۈلدۇراس ئالقىش ساداسى ۋە سەھنىگە چىقىپ گۈل تەقدىم قىلىنغانلار ئۇزۇلمىدى.

ـ مېھرىبانلىق ياقۇپ

● تونۇلغان ياش فوتوگراف ئادىل ئىسمائىل 2001 ـ يىل 15 ـ مايدىن 20 ـ مايغىچە بېيجىڭدا ئۆز خىراجىتى بىلەن «ئۇيغۇر فوتوسۈرەت كۆرگەزمىسى» ئاچتى. كۆرگەزمىگە ئادىل ئىسمائىلنىڭ فوتوگرافىيە ساھەسىگە قەدەم قويغان 15 يىلدىن بۇيانقى ۋەكىللىك خاراكتېرىگە ئىگە ئەسىرىدىن 150 پارچىسى قويۇلدى.

ئادىل ئىسمائىلنىڭ ھازىرغىچە 1500 پارچىدىن ئارتۇق فوتوسۈرەت ئەسىرى مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلىنغان. ئۇنىڭ «ئۆزىمىز يول تاپايلى» (ژۇرنىلىمىزنىڭ 1996 ـ يىل 6 ـ سانىدا ئېلان قىلىنغان . ـ مۇھەررىردىن) ، «ئۇستاز مېھرى» قاتارلىق بەدئىيلىكى يۇقىرى، تۇرمۇش پۇرىقى كۈچلۈك، ئۆزگىچە رەڭ ۋە خاسلىققا ئىگە فوتوسۈرەتلىرى كۆپ قېتىم مۇكاپاتلانغان. ئادىل ئىسمائىل ئۇيغۇر فوتوگرافلىرى ئىچىدە ئۆز خىراجىتى بىلەن بېيجىڭدا فوتوسۈرەت كۆرگەزمىسى ئاچقان تۇنجى فوتوگراف ھېسابلىنىدۇ.

ـ نىجات ئەخمەت

●23 ـ مايدىن 28 ـ مايغىچە ياپونىيە پايتەختى توكيودا ئۆتكۈزۈلگەن « ئاسىيا تىنچلىق سەنئەت بايرىمى» غا جۇڭگوغا ۋاكالىتەن شىنجاڭ ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ داڭلىق سازەندىلىرىدىن داۋۇت ئاۋۇت،

ئەكرەم ئۆمەر، ياسىن ياقۇپ، مەشھۇر ئۇسسۇلچى تۇرسۇنئاي ئىبراھىمجان قاتارلىق سەككىز ئارتىس قاتنىشىپ شۆھرەت قازاندى.

بۇ قېتىمقى سەنئەت بايرىمىغا جۇڭگو، تۈركىيە، ئىران، قىرغىزستان، ياپونىيە سەنئەتچىلىرى قاتناشقان بولۇپ، ئۇلار سەنئەت بايرىمىدا بىرلەشمە ئويۇن قويدى. كېچىلىكتە شىنجاڭ ناخشا-ئۇسسۇل ئۆمىكى ئارتىسلىرى ئوچ كىشىلىك قىزلار ئۇسسۇلى «كۆسەن ئۇسسۇلى» نى، داۋۇت ئاۋۇت راۋاب بىلەن «يارۇ» مۇزىكىسىنى، ئوچ كىشىلىك قىزلار ئۇسسۇلى «خۇشھاللىق» نى، ئورۇنداپ، تاماشىبىنلارنىڭ يۇرەك تارىنى چەكتى. ئۇلار توكيو، ئوساكا قاتارلىق جايلاردا 15 مەيدان ئويۇن قويدى.

كېچىلىكتە بىرلىشىپ ئوينالغان «يېڭى ئەسىر دوسلۇق كۈيى» ناملىق نومۇر ئالاھىدە ئالقىشقا ئېرىشتى. تاماشىبىنلار ھاياجىنىنى باسالماي، دەستە-دەستە گۈللەرنى سەھنىگە ئېتىپ ئۆزلىرىنىڭ ھۆرمىتىنى بىلدۈردى.

شىنجاڭ ناخشا-ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ سازەندىلىرى سەنئەت بايرىمىغا قاتناشقان باشقا دۆلەتلەرنىڭ نومۇرلىرىغا مۇزىكا تەڭكەش قىلىپ بېرىپ، كېچىلىكنىڭ تېخىمۇ ياخشى ئۆتكۈزۈلۈشىگە تۆھپە قوشتى.

- ئامىنە ئابدۇرېشىت

●شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتى 24-ماي ئۇرۇمچى «بوستان» رېستورانىدا مەرىكە ئۆتكۈزۈپ يازغۇچى ئابدۇراخمان قاھارغا تون كىيگۈزدى ۋە يازغۇچىنىڭ ئەسەرلىرى ھەققىدە ئىلمىي مۇھاكىمىلەر بولۇپ ئۆتتى.

ئاتاقلىق يازغۇچى ئابدۇراخمان قاھار «ئىلى دولقۇنلىرى»، «ھايات سىرى»، «يىراقتىكى كىشىلەر»، «ئاۋات شەھەرنىڭ يېڭى پۇقراسى»، «كەچۈرمىنى نازاكەت»، «ئادەملەر ماڭا رەھىم قىلمامدۇ» قاتارلىق رومان-پوۋېستلىرى بىلەن ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا بەلگىلىك تەسىر ۋە ئورۇنغا ئىگە.

- ئىلغارجان سادىق

●جۇڭگو ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى بىلەن جۇڭگو مۇزىكانتلار جەمئىيىتى بىرلىكتە ئۇيۇشتۇرغان جۇڭگو مۇزىكىچىلىقى تۇنجى نۆۋەتلىك «ئالتۇن قوڭغۇراق مۇكاپاتى» نى باھالاشنىڭ نەتىجىسى ماينىڭ ئاخىرىدا خېبېي ئۆلكىسىنىڭ لاڭفاڭ شەھىرىدە ئېلان قىلىندى. شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مۇزىكانتلار جەمئىيىتى تاللاپ ئەۋەتكەن، مىللىي چالغۇلار بىلەن ئورۇندالغان سىمفونىيە «كۆسەن كۈيلىرى» (جۇجى مۇزىكىسى)، ناخشا «ئەللەي ناخشىسى» (نۇسرەت ۋاجىدىي مۇزىكىسى) ئايرىم-ئايرىم ھالدا سىمفونىيە ۋە ناخشا تۈرى بويىچە مىس مېدالغا ئېرىشتى.

«ئالتۇن قوڭغىراق مۇكاپاتى» جۇڭگو مۇزىكا ساھەسىنىڭ ئەڭ ئالىي مۇكاپاتى ھېسابلىنىدۇ.

- ئۆز خەۋىرىمىز

●جۇپ-جۇپ ماھىر، بۇدرۇق قوللارنىڭ كارامىتىدىن نەپىس ۋە كۆركەم چالغۇلار مانا مۇشۇ يەردە بىر-بىرلەپ مەيدانغا كەلگەن...

«جۇڭگونىڭ شىنجاڭ مىللىي چالغۇلار كەنتى» - قەشقەر ۋىلايىتى كونىشەھەر ناھىيىسى ئوغۇساق يېزىسىنىڭ تۆۋەن ئوغۇساق كەنتىگە جايلاشقان بولۇپ، بۇ يەر مىللىي چالغۇلارنى ياساش بويىچە نەچچە يۈز يىللىق ئەنئەنە ۋە تارىخقا ئىگە.

بۈلتۇر ئىيۇندا شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتىنىڭ ياردىمى ئاستىدا بۇ يېزا مەبلەغ سېلىپ، ئوغۇساق يېزىلىق كەسپىي ئوتتۇرا مەكتەپنى قۇرۇپ چىقىپ، ئاساسلىق مىللىي چالغۇلارنى ياساش بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئىختىساس ئىگىلىرىنى تەربىيىلەش، چالغۇلارنى پىششىقلاپ ئىشلەش، ساياھەت خاتىرە بويۇملىرىنى ياساش قاتارلىق خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. كەسپىي ئوتتۇرا مەكتەپ پۈتكۈل يېزا تەۋەسىدىكى 12 ياشتىن 14 ياشقىچە بولغان بالىدىن 370 نى قوبۇل قىلدى. يېزا رەھبەرلىكى باش بولۇپ ئۇستا تەكلىپ قىلىپ، بالىلارغا دەرس ئۆتكۈزدى.

تونۇشتۇرۇلىشىچە، بۇ مەكتەپتە 27 تۈر بويىچە 50 خىل چالغۇ ياسىلىدىكەن. بۇ چالغۇلار دۆلەت ئىچى ۋە چەتئەللەردىكى خېرىدارلارنىڭ ياقتۇرۇشىغا ئېرىشىپلا قالماستىن، يەنە كىشىلەر تەرىپىدىن قىممەتلىك سوۋغات بۇيۇمى سۈپىتىدە يىغىپ ساقلانماقتا.

- ئۆز خەۋىرىمىز

●قەشقەر ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى، يېڭىسار ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتى قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ ئۇيۇشتۇرۇشىدائۇلۇغ مۇقام ئۇستازى تۇردى ئاخۇن ئاكا تۇغۇلغانلىقىنىڭ 120 يىللىقىنى خاتىرىلەش ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى 25-مايدا يېڭىسار ناھىيىسىدە ئوتكۈزۈلدى. مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ سابىق مۇئاۋىن رەئىسى سەيپىددىن ئەزىزىي تەبرىك تېلېگراممىسى ئەۋەتىپ يىغىننى تەبرىكلىدى. شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتى، ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى، ئاپتونوم رايونلۇق ئوپېرا ئۆمىكى، شىنجاڭ مۇقام ئانسامبىلى تەبرىك تېلېگراممىسى، تەبرىك خەت ۋە ۋەكىل ئەۋەتىپ، بۇ قېتىمقى ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىنىڭ ئېچىلغانلىقىنى قىزغىن تەبرىكلىدى.

ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىدا تۇردى ئاخۇن ئاكىنىڭ سەنئەت ھاياتى ۋە تۆھپىسى ئەسلەپ ئۆتۈلدى. سەنئەت ئورۇنلىرى، ئالىي مەكتەپ ۋە ئاخبارات-نەشرىيات ئورۇنلىرىدىن كەلگەن تەتقىقاتچى، ئەدىب، يازغۇچى ۋە مۇزىكانتلار تۇردى ئاخۇن ئاكىنىڭ تارىخىي تۆھپىسىنى يادە ئەتكەن ئاساستا ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىنىڭ شەكىللىنىشى، تولۇقلىنىشى ۋە بۇنىڭدىن كېيىنكى تەرەققىياتى ئۈستىدە كۆزقاراشلىرىنى شەرھلىدى، شائىرلار ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامىغا جۇملىدىن تۇردى ئاخۇن ئاكىغا ئاتاپ يازغان شېئىرلىرىنى دېكلاماتسىيە قىلدى.

- ئىزىزجان توختىھاجى

●4-ئىيۇندا تاشقورغان تاجىك ئاپتونوم ناھىيىسى تەنتەنىلىك مەرىكە ئۆتكۈزۈپ تابىلدى ھوشۇر، مەدەلىخان، ئىسمائىل ئەزىز، ئاتىكە زەمىرى قاتارلىق تۆت نەپەر تاجىك ئەدىب. ئەدىبەگە ۋە مەرىپەتپەرۋەر ياش تاجىك خۇسۇسىي كارخانىچى ماھىرجانغا تون كىيگۈدى. ئىككى كۈن داۋام قىلغان بۇ مەرىكە ۋە ئىلمىي مۇھاكىمىدە بۇ تۆت نەپەر تۆھپىكار ئەدىب. ئەدىبەنىڭ ئىجادىغا يۈكسەك باھا بېرىلدى. جۇڭگو ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى، جۇڭگو خەلق ئال ئەدەبىياتى جەمئىيىتى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسى مىللەتلەر ئەدەبىياتى تەتقىقات ئىنىستىتۇتى، دۆلەت رەھبەرلىرىمىزدىن تۆمۈر داۋامەت، ئىسمائىل ئەھمەت، سەيپىددىن ئەزىزىيلەر تېلېگراممىلا، تەبرىك خەتلەر يوللاپ يىغىننى مۇبارەكلىدى.

- دىلنۇر سەئىدۇللا (تاجىك)

● شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى 20-ئىيۇن چۈشتىن بۇرۇن يىغىن ئېچىپ، ياپونىيىلىك دوست ئەرباب كوجىمايا سنورىي (شياۋداۋكاڭيۇ) ئەپەندىنىڭ شىنجاڭغا كەلگەنلىكىنىڭ 20 يىللىقىنى خاتىرىلىدى. كوجىما ياسنورىي ئەپەندى يىغىندا دۆلەت مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى تەرىپىدىن بېرىلگەن «مەدەنىيەت ئالاقىسىگە تۆھپە قوشقۇچى مۇكاپاتى» نى تاپشۇرۇۋالدى.

ج ك پ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ شۇجىسى ۋاڭ لېچۈەن، ئاپتونوم رايونىنىڭ رەئىسى ئابلەت ئابدۇرېشىت يىغىن

ئېچىلىشتىن بۇرۇن كوجما ياسنورىي ئەپەندى بىلەن كۆرۈشتى.

ۋالك لېچۈەن بىلەن ئابلەت ئابدۇرېشىت كوجما ياسنورىي ئەپەندىنىڭ شىنجاڭنىڭ مەدەنىيەت ، ماتارىپ ئىشلىرىغا قوشقان تۆھپىسىنى تولۇق مۇئەييەنلەشتۈردى. كوجما ياسنورىي ئەپەندى شىنجاڭغا كۆپ قېتىم كەلگەن، ياپونىيە بىلەن جۇڭگونىڭ شىنجاڭ ئۇنتۇرىسىدىكى مەدەنىيەت، ماتارىپ ساھەلىرىدىكى ئالاقىسىنى كۈچەيتىش يولىدا نۇرغۇن ئۇنۇملۇك خىزمەتلەرنى ئىشلىگەن، بولۇپمۇ نىيا خارابىسىنى ئارخېئولوگىيىلىك قېزىشتا كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشقان. ۋالك لېچۈەن ۋە ئابلەت ئابدۇرېشىت كوجما ياسنورىي ئەپەندىنىڭ شىنجاڭدا يەنمۇ يېڭى نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشىگە ، شىنجاڭدىكى خىزمەتلىرىگە يېقىندىن ياردەم بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

يىغىندا ئابلەت ئابدۇرېشىت تەبرىك سۆزى قىلدى. يىغىنغا شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ پارتىيە ۋە ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىدىن ئىسمائىل تىلىۋالدى، ۋۇدۇنفۇ، مەتتىمىن زاكىر ھەم ياپونىيىنىڭ جۇڭگودا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى شەنبىن شىنشىڭ قاتارلىقلار قاتناشتى.

كوجماياسنورىي ئەپەندى يىغىندا مۇنداق دېدى: بۇنىڭدىن كېيىن مەن ياپونىيە - جۇڭگوخەلقلىرىنىڭ دوسلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن داۋاملىق تىرىشىپ، شىنجاڭنىڭ ئىقتىساد، مەدەنىيەت، ماتارىپ ئىشلىرى ئۈچۈن تېخىمۇ كۆپ تۆھپە قوشىمەن.

«كوجما ياسنورىي ۋە شىنجاڭ» ناملىق فوتوسۈرەتلەر كۆرگەزمىسى ھەم «چەتئەللىك دوستىنىڭ جۇڭگوغا بولغان مۇھەببىتى» ناملىق سۈرەتلەر توپلىمىنى تارقىتىش مۇراسىمى 20-ئىيۇن چۈشتىن كېيىن ئۈرۈمچى «خەلق» تىياتىرخانىسىدا ئوتكۈزۈلدى.

- ۋاك خۇڭۇېي

●2001-يىل 20-ئىيۇن ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ئۈچۈن ئاجايىپ خاسىيەتلىك بىركۈن بولدى - ئەدەبىيات ئاشىناسى، سېخىي-مەردانە ئوغلان - ئاۋات ناھىيىسىدىكى دېھقان تىجارەتچى مامۇتجان داۋۇتنىڭ ساخاۋىتى بىلەن «يېڭى ئەسىر ئۇيغۇر ئەدەبىياتى گۈلزارى مۇكاپاتى» مەيدانغا كەلدى.

مەزكۇر مۇكاپات مامۇتجان داۋۇتنىڭ 500مىڭ يۈەن مەبلەغ سېلىشى بىلەن تەسىس قىلىنغان بولۇپ، ئۇ مۇشۇ مۇكاپات ئۈچۈن ئاتىغان 500مىڭ يۈەننى تىجارەتكە سېلىپ، ئۇنىڭ پايدىسى ھېسابىغا يىلدا شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتىگە 50مىڭ يۈەن نەق پۇل بېرىدىكەن، بۇ پۇلنىڭ 80پىرسەنتى شۇ يىللىق مۇكاپات سوممىسى قىلىنىدىكەن، 20پىرسەنتى باھالاش-مۇكاپاتلاش ئىشلىرىنى ئۈيۇشتۇرۇش راسخوتى قىلىنىدىكەن .

«گۈلزارمۇكاپاتى» «تۆھپىكار مۇكاپاتى» ۋە «مۇنەۋۋەر ئەسەر مۇكاپاتى» دەپ ئىككى تۈرگە ئايرىلىدىكەن. «تۆھپىكار مۇكاپاتى» ئۇيغۇر يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن ئالاھىدە تۆھپە قوشقان، ئەسەرلىرى جەمئىيەتنىڭ ياخشى ئىنكاسى، ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئېتىراپ قىلىشىغا ئېرىشكەن، يېتەكچىلىك رولىغا ئىگە ھايات ئەدىبلەرگە بېرىلىدىكەن. «مۇنەۋۋەر ئەسەر مۇكاپاتى» يېڭى ئەسىر كىرگەندىن بۇيان مەملىكەت ۋە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزدىكى مەتبۇئاتلاردا ئۇيغۇر تىلىدا يېزىپ ئېلان قىلىنغان(باشقا قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ ئۇيغۇر تىلىدا يېزىپ ئېلان قىلغان ئەسەرلىرىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ) پىروزا، پوئېزىيە، ئەدەبىي تەنقىد ئىچىدىكى مەزمۇنى ساغلام، بەدىئىيلىكى يۇقىرى، ئالاھىدە تەسىر قوزغىغان نادىر ئەسەرلەرگە بېرىلىدىكەن. ھەر يىلى مۇكاپاتلاش ئېلىپ بېرىلىدىكەن. بەزى يىلى بىر تۆھپىكار، بەزى يىلى ئىككى پارچە مۇنەۋۋەر ئەسەر مۇكاپاتلىنىدىكەن.

- مەن بۇگۈن بىر ئۆمۈر كۈتكەن ئارزۇ مەنزىلىمگە يەتكىنىم ئۈچۈن ئۆزۈمنى چەكسىز بەختلىك ھېس قىلىمەن، - دەيدۇ ساخاۋەت ئىگىسى مامۇتجان شۇ كۈنكى ئاخبارات ئېلان قىلىنىش يىغىنىدا ھاياجان بىلەن سۆز ئېلىپ، - چۈنكى ھالىلىقىمدا چۈشكەن ئەدەبىيات ئىشقى تاكى بۇگۈنگىچە - ئەدەبىيات توغرىسىدىكى گۈزەل ئارزۇيۇمنى مۇشۇ ئۇنۇملۇك يول بىلەن ئىشقا ئاشۇرغىچە مېنى كۆيدۈرۈپ كەلگەنىدى. مانا بۇگۈنلا بۇ ئارزۇيۇمئەملگە ئاشتى.

مەن سەھرادا تۇغۇلۇپ ئۆستۈم، دېھقان بالىسى تارتىدىغان بارلىق دەردۇ-مۇشەققەتلەرنى تارتتىم، ئاجايىپ ئېغىر قىسمەتلەرگە يولۇقتۇم. يوقسۇللۇق، ئېغىر مۇشەققەت زەربىسىدىن ئىڭراپ ئولتۇرغانلىرىمدا، غېرىبلىق دەردىدە يىغلاپ يۈرگىنىمدە ماڭا تەسەللىي بېرىپ، روھىمغا مەنىۋى كۈچ ئاتا قىلىدىغان ھەمراھىم ئەدەبىيات بولغانىدى. ئەدەبىيات ئىشقى ۋۇجۇدۇمغا ئۆچمەس ئوت بولۇپ تۇتاشقانىدى. . . ئارىدىن ئۇزۇن يىللار ئۆتتى. لېكىن، ئەدەبىياتقا بولغان مۇھەببىتىم بىر كۈنمۇ مۇسلاشمىدى. تالاي-تالاي رومانلارغا ماتېرىيال بولغىدەك قىسمەتلىرىم بەدىلىگە ئۇزۇمنۇ سەزمەيلا بىر تىجارەتچىگە ئايلىنىپ قالدىم. ئەدەبىيات ئىشقى كۆيدۈرگەنسېرى مۇشەققەت كۆزۈمگە كۆرۈنمىدى. شۇنداقتىمۇ تىرىشتىم، بىراق يازغۇچى بولالمىدىم.

تىجارەت ئەملىيىتىمدىن بىرمۇنچە «ئەسەر»لەرنى يېزىپ قالدۇردۇم. بۇ ئەسەرلەر ئۆز خەلقىم ۋە تۇپرىقىمغا قىلىپ بەرگەن ياخشى ئىشلىرىم سۈپىتىدە پۈتۈپ چىقتى. دېمەك، مەن قەلەم ئارقىلىق ئەمەس، جىسمانىي مېھنەت ۋە پاراسەت قەدەملىرى بىلەن ساخاۋەت ئەسىرى يازىدىغان يازغۇچى ئىكەنمەن!

يېقىنقى 20يىل مابەينىدە ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ناھايىتى زور تەرەققىياتقا ئېرىشتى. بىرمۇنچە نادىر ئەسەرلەر مەيدانغا كەلدى. لېكىن، ئەدىبلەرنىڭ جاپاسىغا يارىشا، ئۇلارغا بېرىلگەن ماددىي ياردەم ۋە مەنىۋى رىغبەت تولىمۇ ئاز بوپقالدى. مەن بىر ئەدەبىيات ئاشىقى بولۇش سۈپىتىم بىلەن مۇشۇ خىل ئەھۋالغا قاراپ تۇرالمىدىم. شۇڭا، تاپقىنىمنىڭ تايىنى يوق بولۇشىغا قارىماي، جاپاكەش قەلەمكەشلەرگە ئاز-تولا يار-يۆلەكتە بولغۇم، ئىجادىيىتىگە ئىلھام بەرگۈم كەلدى. ئىشىنىمەنكى، مېھنەتكە ئارزۇيۇم پۈتكۈل ئەدەبىيات جانكۆيەرلىرىنىڭ ئارزۇسى. ئارزۇ ئارزۇغا قوشۇلسا گۈلخان بولۇپ يانغۇسى. ماددىي ۋە مەنىۋى مەدەنىيەتنىڭ بەلگىسى بولغان مۇشۇ ئاددىي مۇكاپات ئۈزۈنىڭ ئاددىيلىقىغا قارىماي، ئەدەبىياتسىزنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشتىكى بىر خىل تۇرتكىلىك كۈچ بوپقالسا ئەجەب ئەمەس. (گۈلدىراس ئالقىشلار) .

ئۇقۇشمىزچە، بۇ يىل «تۆھپىكار مۇكاپاتى» باھالاپ چىقىلىدىكەن.

- رىسالەت مۇھەممەت

●2001-يىلى 22-ئىيۇن شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ھەرمىللەت خەلقى ئۈچۈن تەبرىكلەشكە ئەرزىيدىغان بىر قۇتلۇق كۈن، قەدىمكى يۇرت ئەزىزانە قەشقەردىكى ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن تېخىمۇ خۇشھاللىنارلىق بىر كۈن بولدى. دۆلەت ئىچىدىكى يۈزلىگەن ئاخبارات ۋاستىلىرىنىڭ فوتو ئاپپارات، تېلېكامېرالىرىنىڭ، مىليونلىغان خەلقنىڭ كۆزى «قەشقەر تۇنجى نۆۋەتلىك ئەنئەنىۋى دارۋازلىق سەنئىتى بايرىمى» نىڭ كىشىنى ھاياجانغا سالىدىغان ئېسىل نومۇرلىرىغا تىكىلگەنىدى.

بۇگۈن قەشقەر «خەلق» مەيدانى ھەرخىل پلاكاتلار، رەڭگارەڭ بايراقلار بىلەن ناھايىتى كۆركەم بېزەلگەن بولۇپ، شادلىققا چۆمگەن كىشىلەر توپى بىلەن قوشۇلۇپ بايرام تۈسگە كىرگەنىدى. ئەتىگەن سائەت يەتتىدە، رىياسەتچى قەشقەر تۇنجى نۆۋەتلىك ئەنئەنىۋى دارۋازلىق سەنئىتى بايرىمىنىڭ رەسمى باشلانغانلىقىنى جاكارلىغاندا،

2001كەپتەر زەڭگەرئاسمانغا قويۇپ بېرىلدى. ئۇيغۇر كلاسسىك مۇزىكىسى ئون ئىككى مۇقامنىڭ يېقىملىق، كىشى قەلبىنى لەرزىگە سالىدىغان مېلودىيىسى بىلەن تەڭ خەلق هاياجانلاندى، قەدىمكى شەهەر لەرزىگە كەلدى. . . كىشىلەرنىڭ ئالقىش سادالىرى، شادلىق چۇقان-سۇرەنلىرى ئىچىدە سەككىز ئويۇن كۆرسىتىش ئەترىتى مەيدانغا كىرىشكە باشلىدى. ئۇلار خەلققە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ مۇنەۋۋەر سەنئەت نەتىجىلىرىنى، كۆزنى قاماشتۇرۇدىغان رەڭگارەڭ مىللىي سەنئەت جەۋھەرلىرىنى نامايان قىلدى. شىنجاڭ سېرىك ئۆمىكى ئويۇن كۆرسىتىش ئەترىتىنىڭ ئەڭ ئالدىدا ئارغىماققا مىنىپ كېلىۋاتقان باھادىر يىگىت رەئىس سەھنىسى ئالدىدىن ئۆتكەندە خەلق گۈلدۇراس ئالقىش سادالىرى بىلەن ئۇنىڭغا ئۆزلىرىنىڭ هۆرمىتى ۋە تەشەككۈرىنى بىلدۈردى. ئۇ دەل ئىككى قېتىم دۇنيا يېڭىجىنىس رېكورتى يارىتىپ ۋەتىنىمىزگە، شۇنداقلا شىنجاڭدىكى هەرمىللەت خەلقىگە شان-شەرەپ كەلتۈرگەن پەخىرلىك ئوغلانىمىز - «پەلەك شاهى» ئادىل هوشۇر ئىدى.

بۇ يىل 22-ئىيۇن ئادىل هوشۇرنىڭ سەنئىيا بوغۇزىدىن ئۆتكەنلىكىنىڭ تۆت يىللىق خاتىرە كۈنى ئىدى. ئۇ دەل مۇشۇ كۈننى قەشقەر داۋازلىق سەنئەت بايرىمى قىلىپ تاللىغاندا ئۇيغۇر داۋازلىق سەنئىتىنى تېخىمۇ راۋاجلاندۇرۇشنى، مىللىي سەنئىتىمىزنى مەملىكەت ۋە دۇنياغا يۈزلەندۇرۇشنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى.

قاينام تاشقىنلىقتا چۆمگەن قىزغىن كەيپىيات، ئالقىش سادالىرى «پەلەك شاهى» ئادىل هوشۇرنى 30مېتىر ئېگىزلىكتىكى پولات ئارقان ئۇستىگە ئاپچقتى. بۇگۈن ئۇ ناهايىتى هاياجانلانغانىدى. ئۇ، پولات ئارقان ئۇستىدە ناهايىتى بىمالال ماڭاتتى، بىردەم يۈگۈرۈپ دېگۈدەك ماڭسا، بىردەم كۆزنى تېڭىپ خەتەرلىك هەرىكەتلەرنى ئىشلەيتتى. ئاخىرىدا، پولات ئارقان ئۇستىدە كەينىچىلەپ مېڭىپ كىشىلەرنى هەيران قالدۇردى.

قىزىقارلىق شۇنداقلا خەتەرلىك داۋازلىق ئويۇنىدىن كېيىن چوڭ تېپىتكى ناخشا-ئۇسۇل باشلاندى. ئون ئىككى مۇقامدىن تاللانغان گۈزەل، يېقىملىق پارچىلار، «قەشقەر سەنىمى»نىڭ سالماق ئۇسۇل قەدەملىرى، مەكىت دولان مەشرەپىدىكى قىزغىن، جۇشقۇن هالەت، تاجىكلارنىڭ «بۇركۇت ئۇسۇلى» دىكى مەردانىلىق دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدىن كەلگەن مېهمانلارغا ئۇيغۇر ۋە تاجىك سەنئىتىنىڭ غايەت زور سېهرىي كۈچىنى نامايان قىلدى. ئاتاقلىق ئۇسۇلچى - ناخشىچىلىرىمىزدىن رەيهان ئابلىز، تۇرسۇنئاي ئىبراهىمجان، ئايتۇرسۇن نىيازلار گۈل ئۇستىگە گۈل كەلتۈرۈپ لەرزان ئۇسۇلى، يېقىملىق ناخشىلىرى بىلەن بۇ مۇبارەك كۈننى - بايرامنى تەبرىكلىدى.

ئۇچ سائەتتىن ئارتۇق داۋام قىلغان مول مەزمۇنلۇق بايرام كونسېرتى ئاخىرلاشتى. 80كىشىلىك مۇزىكا ئەترىتىنىڭ تەڭكەش قىلىشى بىلەن 400كىشىلىك خور ئەترىتى «كومپارتىيە بولمىسا يېڭى جۇڭگو بولمايتتى» دېگەن ناخشىنى ئېيتقاندا، پۈتكۈل مەيدان تېخىمۇ جانلىنىپ كەتتى. 60مىڭدىن ئارتۇق هەر مىللەت خەلقى لەپىلدەڭقان بەش يۈلتۇزلۇق قىزىل بايراق ئاستىدا دەۋر مېلودىيىسىنى ياڭرىتىپ ۋەتەنگە، خەلقە شۇنداقلا كومپارتىيىگە بولغان چەكسىز مېهىر-مۇهەببىتىنى ئىپادىلىدى.

بۇ كاتتا بايرام 24-ئىيۇنغىچە داۋاملاشتى.

- ماهىرە مەمتىمىن

●30-ماي كەچتە شىنجاڭ «خەلق» سارىيى ئاجايىپ تەنتەنىلىك كەيپىياتقا چۆمدى. جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ 80يىللىق شانلىق مۇساپىسىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان، شىنجاڭدىكى هەر مىللەت خەلقىنىڭ كومپارتىيىگە بولغان تەشەككۈرىنى ئىپادىلەيدىغان چوڭ تېپتىكى ئەدەبىيات-سەنئەت كېچىلىكى بۇ يەردە ئۆتكۈزۈلدى. شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى، شىنجاڭ هەربىي رايونى، شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش - قۇرۇلۇش بىڭتۇەنى رەهبەرلىرىدىن ژاڭ لىچۈەن، ئابلەت ئابدۇرېشىت، هامىدىن نىياز، جانابىل، جۇشېڭتاۋ، ئەسقەت كەرىمباي، ئىسمائىل تىلىۋالدى، يۈلىنشىياڭ، چېن دېمىن، ئابدۇرېهىم هامىد، ژۇدۇنفۇ، جاڭ شىيۇمىڭ، جاڭ چېڭلى، جۇيۈەن، ياڭ گاڭ، نۇربەكرى قاتارلىقلار 3000غا يېقىن هەر مىللەت ئاممىسى بىلەن بىرلىكتە سەنئەت كېچىلىكىنى كۆردى.

بۇگۈنكى سەنئەت كېچىلىكى «شەرق قىزارىدى»، «بارچە مىللەت چالدى ساز، يۈتىەنمۇ بار بۇ نەغمىدە»، «باھاردىكى هېكايە»، «يېڭى دەۋرگە يۈزلىنىش» تىن ئىبارەت تۆت قىسىمغا بۆلۈنگەن. جۇشقۇن مۇزىكا ساداسى ئىچىدە قىسقا، ئەمما مېغىزلىق قىلىپ ئۇقۇلغان «جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 80يىللىقىغا تەقدىم» ناملىق دېكلاماتسىيە بىلەن چوغدەك قىزىل پەردە ئاستا-ئاستا ئېچىلىپ، كوللېكتىپ خور «كومپارتىيە بولمىسا يېڭى جۇڭگو بولمايتتى» ئېيتىلىشى بىلەنلا گۈلدۇراس ئالقىش سادالىرى زالنى لەرزىگە كەلتۈردى. كېچىلىكنىڭ «بارچە مىللەت چالدى ساز، يۈتىەنمۇ بار بۇ نەغمىدە» دېگەن 2-قىسمى باشلانغاندا، سەهنىنىڭ ئارقا تەرىپىگە ماۋزېدۇڭ بىلەن قۇربان تۇلۇمنىڭ قول ئېلىشىپ كۆرۈشىۋاتقان سۈرىتى چۆشۈرۈلۈپ، پايانسىز يايلاق تېخىمۇ هەيۋەتلىك تۈسكە كىردى. 100گە يېقىن ئۆسمۈر «شىنجاڭدا باهار» نى ئورۇندىدى، ئارقىدىنلا ئۇيغۇر، قازاق، موڭغۇل ناخشا-ئۇسۇللىرى ئورۇندىلىپ، شىنجاڭدىكى هەر مىللەت خەلقىنىڭ كومپاتىيىگە بولغان مۇهەببىتىنى ئىپادىلىدى. كېچىلىكنىڭ «باھاردىكى هېكايە» دېگەن 3-قىسمى باشلىنىشى بىلەن سەهنىنىڭ ئارقا تەرىپىدە 2-ئۆلاد رەهبەر - دېڭ شىياۋپىڭنىڭ شىنجاڭدىكى ئازسانلىق مىللەتلەرگە قىلغان غەمخورلۇقىنى ئىپادىلەيدىغان چوڭ سۈرەت پەيدا بولدى. مەهنىدە ئىشتىن سىرتقى ناخشىچىلارنىڭ كومپاتىيىنى مەدهىيىلەيدىغان ناخشىلىرى ياڭرىدى «يېڭى دەۋرگە يۈزلىنىش» دېگەن ئاخىرقى قىسىمدا يولداش جيا زېمىننىڭ سىماسى پەيدا بولدى هەم «غەربىي رايونىنى ئېچىشنىڭ مۇقەددەسلىكى» ناملىق كوللېكتىپ خور زالنى يەنە لەرزىگە كەلتۈردى. ئاخىرىدا كۆپچىلىك «يېڭى دەۋرگە يۈزلىنىش» نى بىرلىكتە ئېيتىپ، ئۇزلىرىنىڭ جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسىگە بولغان ئارزۇ-تىلەكلىرىنى ئىپادىلىدى.

بۇگۈنكى كېچىلىكنى يەنە لى فېڭزى، خەلچەم ئىسلام، جاڭ خېك، خوجىخان هاكىموف، ماجيەنگو، ئەركىن ئىمىر باقى، مەمتىمىن زاكىر، ئابدۇقادىر نەسىرىددىن، لىيۇيى، لى دۇڭخۇي، بېكمۇقاممەت مۇسا، جاڭ گۈيتىڭ، پاشا ئىشان، جاڭ يۈجۇڭ، قۇربان ئەرشىددىن، چېن شىباۋ، ژاڭ جيەنجىن، مەمتىمىن ئابدۇرېهىم قاتارلىق رەهبەرلەر هەمدە قوراللىق ساقچى قىسمىدىكى ئوفىتسېر-جەڭچىلەر، هاۋا ئارمىيە قىسمى جەڭچىلىرى كۆردى.

بۇگۈنكى كېچىلىكنى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتى، رادىئو-كىنو-تېلېۋىزىيە ئىدارىسى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومغا بېۋاستە قاراشلىق ئورگانلار خىزمىتى كومىتېتى، كارخانا خىزمىتى كومىتېتى، ئالىي مەكتەپلەر خىزمىتى كومىتېتى، ئاپتونوم رايونلۇق باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى بىرلىكتە ئۇيۇشتۇرغان. پۈتكۈل سەنئەت كېچىلىكىنى شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى، شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسى نەق مەيداندىن كۆرسەتتى هەم ئاڭلاتتى.

- مەۋلان سابىت(M2)

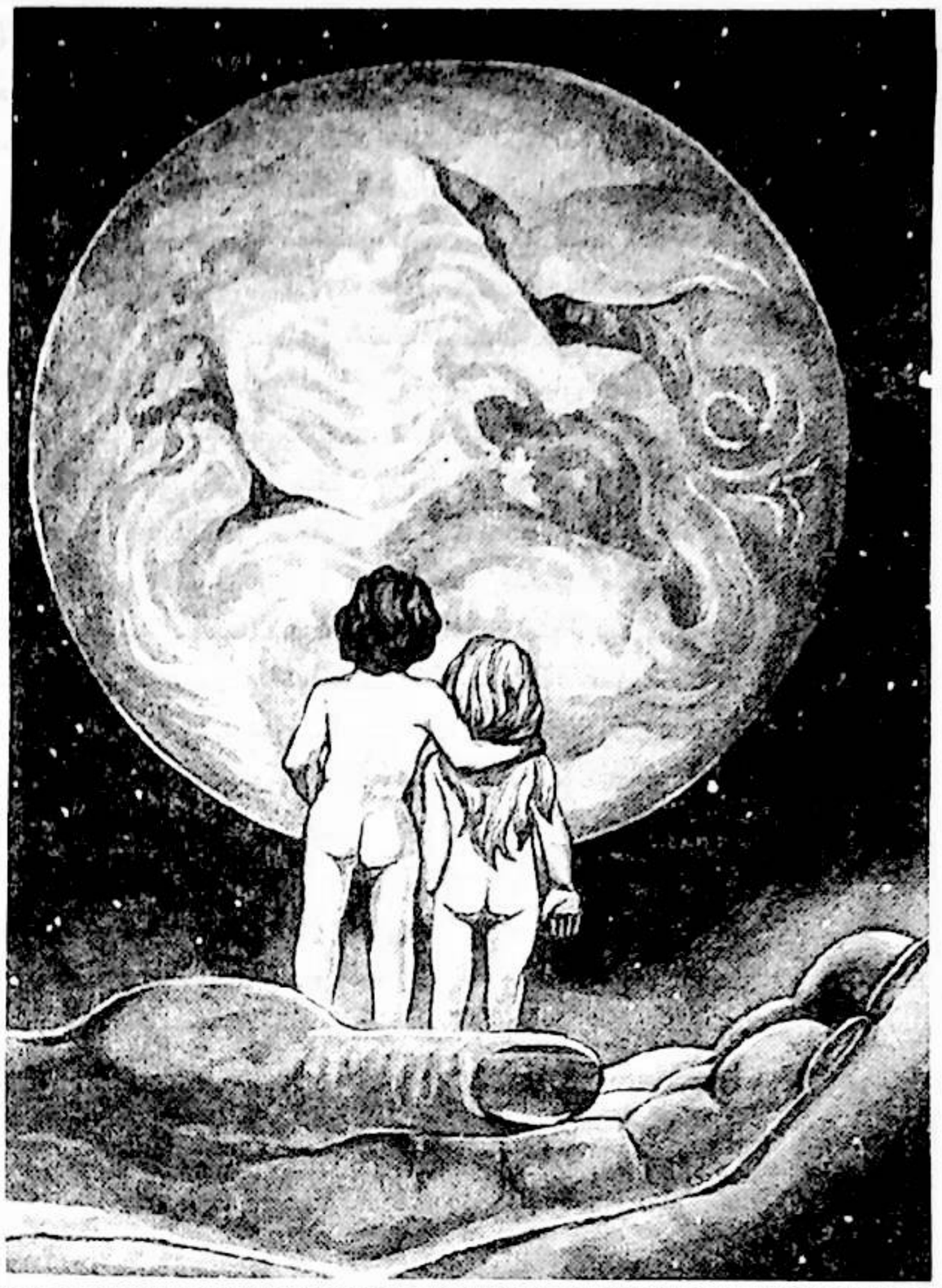

ئۇ تىلەمچى ئەمەس، مېنىڭ سۆيگىنىم!

ئابدۇراھمان مەتتۆمۇر

مۇھەممەت باغراش ئاكىنىڭ «زەيتۇنە» ناملىق پوۋېستىنى ئوقۇغاندىن كېيىن ئۆزۈمچىلا قولۇمغا قەلەم ئالغۇم كەپقالدى. مەن ھازىر ئەدەبىيات ھەۋەسكارىمۇ، تۇرۇپلا داڭلىق شائىر-يازغۇچى بولۇشنى چۈشەيدىغان ھاماقەتمۇ ئەمەس. چۈنكى مەن «كۈلەلمىگەن نېمەڭگە ھەجايما» دېگەندەك قاملاشمىغان كۈلكىنىڭ باشقىلارغا بېقىمسىز ئاڭلىنىدىغانلىقىنى، قولىدىن كەلمەيدىغان ئىشقا زورۇقۇپ خەقنىڭ كۈلكىسىگە قېلىشتىن ئۆتە ھاماقەتلىكنىڭ يوقلىقىنى ئوبدان بىلىمەن.

شۇنداق ئەمەسمۇ؟ قۇشقاچ سويسىمۇ قاسساپ سويسۇن-دە! شۇنداق، مەنمۇ بىر چاغلاردا ئەدەبىياتقا ھەۋەس قىلىپ باققان، ئۆزۈمچە قاملاشسۇن-قاملاشمىسۇن شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىغا تەقلىد قىلىپ غەزەل-مۇخەممەسلەر بىلەن خاتىرە دەپتىرىمنى توشتۇرۇۋەتكەنىدىم. كىچىك بىر پارچە ماقالەم «شىنجاڭ ئۆسمۈرلىرى» گېزىتىدە ئېلان قىلىنغىنىدا قانچىلىك خۇش بوپكەتكىنىمنى ھازىرمۇ تەسۋىرلەپ بېرەلمەيمەن. تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققاندىن باشلاپ ئەدەبىياتتىن رايىم يېنىشقا باشلىدى. چۈنكى مەن ئۇ چاغلاردا ئەدەبىي ئەسەرلەرنىڭ تولىسىنى ماۋزۇسىنى ئوقۇپلا مەزمۇنىنى، بېشىنى ئوقۇپلا ئاخىرىنى قىياس قىلالايدىغان بوپقالغانىدىم. مەن كۆرگەن ئەدەبىي ئەسەرلەرنىڭ كۆپلىرى ۋەقەلىكى، تىلى ئوخشىمىغىنى بىلەن، مەزمۇنى ساپلا بىرخىل، ئېدىئاللاشتۇرۇلغان، ھېسسىياتى سۇنئىي، «دېھقان ئاكام باي بولدى، قازان-چۆمۈچى ماي بولدى»، «موتسكلىت مىندى باللىرىمىز، تېلېۋىزور كۆردى ئانىلىرىمىز» دېگەندەك ياسما، قېلىپلاشقان، سەۋەب-نەتىجىلىك يازمىلار ئىدى. بۇنداق ئەسەرلەردىن ئىنسانىنىڭ ھەقىقىي ئازاب ۋە خۇشھاللىقىنى كۆرگىلى بولمايتتى. بۇنداق ئەسەرلەرنى ئوقۇغانسېرى «يازغۇچى - شائىر دېگەنلەر خاسلا ماختاش ۋە ئېيپلەشنى كەسىپ قىلىۋالغان ھەزىلكەش، خۇشامەتچىلەر ئوخشامدۇ!؟» دەپ ئەدەبىياتتىن سەسكىنىدىغان بوپقالغانىدىم. شۇڭلاشقا، توپتوغرا بەش يىل ئەدەبىي ئەسەر دېگەننى ئوقۇمىدىم. مەن ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرۈدىغان يىلى ياش يازغۇچى ئەختەم ئۆمەرنىڭ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ 1994-يىل 1-، 2 (قوشما) سانىدا ئېلان قىلىنغان «يىراق قىرلاردىن ئانا يەرگە سالام» دېگەن ئەسىرى پۈتكۈل ئۇيغۇر جەمئىيىتىنى زىلزىلىگە سالدى. ساۋاقداشلارنىڭ زورى بىلەن بۇ ئەسەرنى ئوقۇش پۇرسىتىگە ئىگە بولغىنىمغا شۈكرى. مېنى بۇ ئەسەرنى ئوقۇشقا زورلىغان دوستلارغا رەھمەت. بۇ ئەسەر

ئەسەر ۋە ھاسىلات

يۈرەك تارىمنى تىترىتىپ، تۇنجۇققان قەلب بوستانىمغا بۆسۈپ كىرىش ئارقىلىق،كۆڭۈل ئېكرانىمغا ھەقىقىي يازغۇچىنىڭ سىماسىنى سىزىپ بەردى. مېنىڭ ئەدەبىياتقا بولغان قارىشىم تۇنجى قېتىم ئۆزگىرىشكە باشلىدى. كېيىن شنجاڭ ئۇن-سىن نەشرىياتى نەشر قىلغان«پىغان» ناملىق قاپلىق ئۇن ئالغۇ لېنتىسىدىن مۇشۇ ئەسىرده ياشاپ ئىجاد قىلغان ۋەكىللىك خاراكتېرلىك ئىگە داڭلىق شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىنى ئاڭلاۋاتقىنىمدا، تومۇرۇمدىكى قانلار قاتتىق كۆۋمجەپ قاينىدى، كۆكرەك قەپىسىم قىسىلىپ نەپەس ئالالماي قالدىم، كۆز چاناقلىرىمدا ياش تامچىلىرى لىغىرلىدى. بەزى شېئىرلارنى ئاڭلاپ شۇكلەپ قالاتتىم. تۇرۇپلا بېشىم پىرقىراپ پۈت-قولۇم ئۆزۈمگە بويسۇنمايتتى. بەزى شېئىرلارنى يادقا ئېلىۋالاتتىم. ياتاقتا، سىنىپتا،نەگە بارسام شۇ يەرده ئاشۇ شېئىرلارنى ئۇنلۇك يادلاپ يۈردۈم. بەزى شېئىرلارنى ئوقۇۋاتقىنىمدا ئۆزۈمنى تۇتالماستىن قاھ-قاقلاپ كۈلۈپ كەتسەم، بەزىده تۇرۇپلا بىر نۇقتىغا قاراپ تىكىلىپ قالاتتىم. بۇنداق چاغلاردا ساۋاقداشلىرىمنىڭ يۈزۈمدىن يۈزۈمگە: «قاراڭلار! ئابدۇراھمان ئۆز-ئۆزىگە سۆزلەيدىغان بوپقاپتۇ. ئېلىشىپ قاپتىمۇ نېمە؟ سارائ بوپتۇ، سارائ!» دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ قالاتتىم. توۋا، ساپساق - بىجىرىم بىر ئادەم سارائ بوپقالدىممۇ ئەمدى!؟ ئەدەبىياتنىڭ تۇرۇپلا ئادەمنى كۈلدۈرەلەيدىغان ھەم يىغلىتالايدىغان،ھەم سارائ قىلىۋېتەلەيدىغان مۇشۇنداق سېھرىي قۇدرىتى بارمىدۇ؟ مەن شۇ چاغدىلا ئۆزۈمنىڭ ئەدەبىياتنى تېخى چۈشەنمەيۋاتقانلىقىمنى ،ئۇنى چۈشىنىش ئۈچۈن بىر ئۆمۈر ئۆگىنىشىم لازىملىقىنى ھېس قىلىپ، قەلبىمده ئەدەبىياتقا بولغان ھۆرمىتىم باشقىدىن بىخ سۈرۈپ چىقتى.شۇنداق قىلىپ، زوردۇن سابىر، ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر،مەمتىمىن ھوشۇر، روزى سايىت، نۇرمۇھەممەت توختى،ئەختەم ئۆمەر ئاكىلار يازغۇچى -شائىرلىرىمىز ئىچىدىكى مەن ئەڭ ياقتۇرۇدىغان ھۆرمەت ئىگىلىرىگە ئايلىنىپ قالدى.

ئەدەبىياتقا بولغان قارىشىم ئۆزگەرگەندىن كېيىن بىھۇده ئۆتۈپ كەتكەن يىللارنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇش ئۈچۈن ئەدەبىي ژۇرناللارنىڭ كونا سانلىرىنىمۇ تېپىپ ئوقۇشقا باشلىدىم. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىده «شنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ توپلاملىرىنى كۆرۈۋېتىپ، مۇھەممەت باغراش ئاكىنىڭ مەزكۇر ژۇرنالنىڭ 1993-يىل 5-،6 (قوشما) سانىغا بېسىلغان «كەلكۈن» ،1994-يىل 3-سانىغا بېسىلغان «شوپۇرنىڭ چۈشى» ،1994-يىل 4-،5 (قوشما) سانىغا بېسىلغان «زەيتۇنە» ناملىق پوۋېستلىرىنى ئوقۇش پۈرستىگە ئىگە بولدۇم. بۇ ئەسەرلەر شۇنداق ياخشى يېزىلغانلىكەنكى، خۇددى مەن دېمەكچى بولغان ئەمما دېيەلمىگەن گەپنى باشقا بىرسىنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلىغاندەك شۇنداق خۇش بوپكەتتىم. ئەپسۇسكى،«زەيتۇنە» ناملىق پوۋېستنى ئوقۇپ بولۇپ بىردىنلا قاتتىق ئازابلىنىپ كەتتىم. ئەگەر مۇھەممەت باغراش يېنىمدا بولغان بولسا، گېلىنى نەچچىنى سقىۋەتكەن،«مېنىڭ مەھبۇبەمنى تېپىپ بەر!» دەپ ياقىسىغا ئېسىلغان بولاتتىم. چۈنكى مەن ھازىر زەيتۇنەگە تەلۈە ئاشىق ئىدىم.ئۇلگىرى دۇنيادا ئۆزۈمنى بىر سانايدىغان ،ھېچكىمنى كۆزىگە ئىلمايدىغان ھاكاۋۇر - مەنمەنچى يىگىتلىكىمدىن مۇشۇ يېشىمغا كەلگۈچە بىرەر قىز بىلەن مۇھەببەتلىشىش تۇغۇل، تەلەپ قويۇپمۇ باققان ئەمەسمەن. شۇنچە گۈزەل - لاتاپەتلىك قىزلار كۆز تاشلىسىمۇ، كۆز قىرىمنىمۇ سالماي غادىيىپ ئۆتۈپ كەتكەنىدىم. بۇ مېنىڭ يۈزۈمنىڭ تۆۋەن، تىلىمنىڭ گاللىقىدىن ئەمەس، بەلكى ئۆتۈپ كەتكەن ھاكاۋۇرلۇقۇمدىن ئىدى.

ھاياتىمدا نەچچىلىگەن«زەيتۇنە»لەر بىلەن تونۇشتۇم. ئۇلار ماڭا سۈۋۈنۈپ مەندىن سۆيگۈ تەلەپ قىلسىمۇ، پەرۋا قىلماي يۈرۈۋەرگەنتىم. بەزىده ئۆزۈمدىن ئۆزۈم ئەنسىرەپمۇ قالاتتىم. شۇنچە لاتاپەتلىك - گۈزەل قىزلاردىن بىرەرسىمۇ كۆزۈمگە ئۇز كۆرۈنمىسە، جىن-ئالۋاستىغا ئاشىق بوپقالدىممۇ نېمە؟ دەپ ئويلاپمۇ قالاتتىم. توۋا خۇدايىم، ئەسلىده مەن ئادىدىي بىرقىزغا - يەنە كېلىپ بىر تىلەمچى قىزغا ئاشىق ئىكەنمەن ئەمەسمۇ!؟ بۇنى نېمە دېگۈلۈك؟ «تاللاپ-تاللاپ تازغا ئۇچراپتۇ» دېگەن گەپ راست مۇشۇمۇ ئەمدى. نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئىنتىزار بولغۇنۇم كىمكىن دېسەم، ئەسلىده بىر تىلەمچى ئىكەنغۇ؟! مەيلى ئۇ كىم بولسۇن، مەن ھازىر ئۇنىڭغا ئاشىق، تەلۈىلەرچە ئاشىقمەن. يۈرىكىم«زەيتۇنە، زەيتۇنە» دەپ توختىماي سوقۇۋاتىدۇ.ئەمدى مەن كېچىسى ئۇيقۇدىن، كۈندۈزى ئويۇن-چاقچاقتىن قالدىم. زەيتۇنەنىڭ دىدارىنى كۆرۈش ئۈچۈن ئاۋارىمەن. مەقسىتىمگە يېتەلمەي ھەسرەت-نادامەت ئىلكىده پۇچۇلانماقتىمەن. مېنى يىگىرمە نەچچە يىل تەلمۈرتكەن، ساقلانقان مېنىڭ مەھبۇبەم قېنى؟! سەن نەده؟! نەچچە كېچىنى مۇشۇنداق ئەسەبىي ئىدا بىلەن ئۆتكۈزدۇم.ئېسىمگە كېلىپ، مەن ئاشىق بولغان ئۇ قىزنىڭ رېئال تۇرمۇشتىكى زەيتۇنە ئەمەس، بەلكى مۇھەممەت باغراش ئاكىنىڭ قەلبىدىن تامغا سىياھ ئىكەنلىكىنى، تىپىكلەشتۈرۈلگەن ئوبرازنىڭ رېئاللىقتىن بىر دەرىجە ئۈستۈن تۇرۇدىغانلىقىنى ئويلىغىنىمدا ئاچچىق ئەلەمدىن توۋلاپ تاشلىدىم. ياق، بۇ مۇمكىن ئەمەس! يىگىرمە نەچچە يىلدىن بېرى زارىقىپ كۈتكەن، يۈرىكىمنىڭ قات-قېتىدىن ئىنتىزار بولغان سۆيگۈنۈمنى ئاران تاپقاندا ئۇنىڭ تاغ سەھەردىكى شېرىن چۈشتەك غايىب بولۇشى مۇمكىنمۇ؟ مەن قاتتىق ئازابلاندىم. بىر ئۆمۈر گۆھەر ئىزدەپ ئۇنى ئاران تاپقاندا يەنە يىتتۇرۇپ قويغان ئادەمدەك ،ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ بەتتەرەك ئازابلاندىم.ئەمدى مەن ئۇيقۇدىن بىدار، كۆلكىدىن بىزارمەن. ئەمدى مەن مۇڭلانغان - دەردلىك بىچارىمەن. شۇ پېشىمغىچە ھېچقانداق دەرد كۆرمەي، ھېچكىمگە بوي بەرمەي ياشاپ كېلىۋاتقان مەندەك مەغرۇر يىگىتنى شۇنچە دەردلەرگە مۇپتىلا قىلالىغان زادى قانداق كۈچ-قۇدرەت ئۇ؟ ئۇ زادى كىم؟ ئۇ، مۇھەممەت باغراش ئاكا . شۇنداق، مۇھەممەت باغراش ئاكا مېنى شۇ دەردلەرگە مۇپتىلا قىلدى. مەن يىگىرمە نەچچە يىل ئىزدىگەن مەھبۇبەمنى ئالدىمغا«پوككىده» تاشلاپ قويۇپ، يەنە تارتىۋالدى. مەن ئۇنىڭ كاچىتىغا ئورايمۇ؟ گېلىنى سقايمۇ؟ ياق، مەن ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتىشىم كېرەك. ئۇ ماڭا مەن نەچچە يىل ئەمەس، بىر ئۆمۈر ئىزدىگەن سۆيگىنىمنى تېپىپ بەردى. گەرچە قولۇمغا«پوككىده» تۇتقۇزۇپ قويمىغان بولسىمۇ،مەن ئىزدىگەن قىزنىڭ قانداق سىياقتا، قانداق جاسارەت،قانداق ئەخلاقتا ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى، ئۇنىڭ سىماسىنى ماڭا سىزىپ كۆرسەتتى. ئەمدى مەن ئۇ سۆيگىنىمنى بىمالال تاپالايمەن.شۇڭلاشقا مەن مۇھەممەت باغراش ئاكىغا مىڭ مەرتە رەھمەت ئېيتىشقا تېگىشلىك. گەرچە ئۇ مېنى دەردكە قويغان بولسىمۇ.

دۇنياغا مەشھۇر بىر ئەدىب:«يازغان ئەسەرلىرى ئوقۇرمەنلەرنى كۈلدۈرەلىگەن،مۇھىمى يىغلىتالىغان يازغۇچىلا ھەقىقىي يازغۇچىدۇر» دېگەنىكەن.شۇڭلاشقا، مەن مۇھەممەت باغراش ئاكىنى بىزدىن چىققان ھەقىقىي يازغۇچى،دەپ

توۋلاشقا مەقلىمەن.

مۇھەممەت باغراش ئاكا: ئەسىرىگىزنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىرى توغرىسىدا سۆزلەپ ئولتۇرمىسامۇ كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ.سىز«مۇخبىر يىگىت»نى مۇساپىرچىلىققا بىر ساھىبجامال كۈزەلكە ئۇچراشتۇردىڭىزھەم يىگىتنىڭ قەلبىنى لەرزىگە سالدىڭىز. ئاندىن ئاردىدىن نەچچە سائەت ئۆتمەي ئۇ يىگىتكە شۇ قىزنى قەلەندەر سىياقتا كۆرۈشتۇردىڭىز. مۇبادا ئۇ يىگىتنىڭ ئورنىدا مەن بولسام،ئۇ قىزنىڭ يۈزىگە نەچچىنى تۈكۈرگەن ھەتتا بىر-ئىككى شاپىلاق سېلىۋەتكەن، چېكەتومۇرلىرىنىڭ كۆپۈپ چىققىنىدىن گەپمۇ قىلالمايلا خۇدۇمنى يوقتىپ قويار ئىدىم. قىزنىقارلىقى، سىز ئۇ يىگىتنى ھەممىگە قىزىقدىغان، سىر ئېلىشقا ماھىر ئادەم قىلىپ قويغىنىڭىز ئۈچۈن، ئۇ تەپتارتماستىن شۇ قىز بىلەن سۆزلەشتى. ئەڭ كۈلكىلىكى شۇكى، ئۇ تېخى ئاشۇ تىلەمچىنىڭ مېھماندارچىلىقىنى قوبۇل قىلىپ، خىجىل بولماستىن ئۇنىڭ بىلەن بىر ئاشخانىدا تاماق يېدى. ئۇ ئىش ئېڭىمغا ھېچ سىغمايدىغان بىر ئىش بولدى. بۇنى مەنلا ئەمەس، نامدار قەلەمكەشلەرمۇ ئېڭىغا سىغدۇرالماسلىقى تۇرغانلا گەپ.دېمىسمۇ، بىر تىلەمچى قىز ئالىي مەلۇماتلىق بىر زىيالىي يىگىت بىلەن كۈپكۈندۈزدە ئاشپۇزۇلدا بىللە نەزالاندى دېسە، بۇنىڭغا كىم ئىشىنىدۇ؟ كىم بۇ ئىشنى ئېڭىغا سىغدۇرالايدۇ؟ تەسەۋۋۇرغا سىغمىغان ئىشنى قەغەز يۈزىدە پادىلەپ بەرگىلى بولمايدۇ-دە.لېكىن سىز ئۇنى تەسەۋۋۇر قىلدىڭىز. ھېچكىم پېزىش تۈگۈل ئويلاشقىمۇ جۈرئەت قىلالمايدىغان تېمىنى يازدىڭىز. بۇلار سىزنىڭ ئىستېداتلىق قەلەم ساھىبى، ماھىر سەنئەتكار ئىكەنلىكىڭىزنى دەللىلەپ تۇرۇپتۇ. ھېنىڭ بىر ئاز غەلىتە ھېس قىلغىنىم شۇكى، زەيتۇنە سوغۇق كېچىدە ئاپتوبۇس بېكىتىدە نېمە قىلارىنى بىلمەي دۇگدەڕەپ تۇرغىنىدا، ئۆيدىن چىقىپ كەتكەن قىزنىنى ئىزدەپ تاپالماي قايتىپ كەلگەن بىر ئادەم ئۇنىڭغا پوكىدە ئون كوي پۇل تەڭلەپ دۇئا قىلىپ قويۇشنى سورايدۇ. مەن بۇ قۇرلارنى ئوقۇۋاتقىنىمدا قىزنىقارلىق كىنو كۆرۈۋېتىپ ئېكراندا«لاپ»قىلىپ تېتىقسىز بىر كۆرۈنۈش چىقىپ ئۆتكەندەك ھېس قىلدىم. چۈنكى ئۇ ئادەم يوقاپ كەتكەن يۈرەك پارىسى - ئامراق قىزنىنى ئىزدەپ ئۇرۇمچىگە چىقىپ، قىزنىنى تاپالماي يۈرىكى پارە-پارە ھالەتتە قايتىپ كەلگەندە، شۇنچە قەھرىتان سوغۇقتا ئۇستۇبۇشى يېلىك، ئەمما ئوماق بىر قىزنىڭ تۇگۈلۈپ تۇرغىنىنى كۆرىدۇ. ئۇنداق ئەھۋالدا ،يەنە كېلىپ پەرزەنت دەردىدە يۈرىكى پۈچىلانغان بىر ئاتا قانداق قىلار؟ ھېنىڭچە، ئۇ نورمال ئادەم بولسا، يۈگرۈپ كېلىپ ئۇ بالىنى باغرىغا بېسىپ يۇم-يۇم يىغلىشى، ئۇنىڭ مۇساپىر ئىكەنلىكىنى بىلگىنىدە:«ھېنىڭ ئۆيۈمدە تۇرۇڭ، يوقاپ كەتكەن قىزىمنى كۆرگەن كۆزدە كۆرەرمەن» دېيىشى مۇقەررەرغۇ؟(بۇ گەرچە ماقالە ئاپتورىنىڭ كۆز قارىشى بولسىمۇ. - مۇھەررىردىن) يا بىز خەقلەردە خوتۇن-قىزلار كوچىغا چىقىپ قالسا، ئەرلەر بۇنى پۇرسەت بىلىپ پۇل تەڭلەيدىغان، يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە ھەممە ئادەم تىلەمچى بولۇپ كەتسىمۇ، ھېچكىم چۆچۈمەيدىغان، بۇنىڭدىن نومۇس قىلمايدىغان قەلەندەرلىك، بېقىندىلىق پىسخىكىسى يېتىلىپ قالدىمۇ؟!غورۇرۇمغا تېخىمۇ قاتتىق تەگكىنى ، زەيتۇنەنى قەلەندەرگە چىقىرىۋەتكىنىڭىز بولدى. مەن بۇ ھاقارەتكە چىداپ تۇرالمايمەن.چۈنكى زەيتۇنە ھېنىڭ سۆيگىنىم.ئۇ ھېنىڭ يىگىرمە نەچچە يىل زارىقىپ كۈتكەن مەھبۇبەم. ئەسىرىگىزنى ئوقۇپ بەتتە-پولۇ بىگەندەك ھوزۇرلىنىپ، بۇرتۇمنى مايلاپ ئولتۇرسام، سىز توساتتىن قەلەندەرگە باھا بېرىشكە باشلىدىڭىز. پولۇ بەپ، ئارقىدىن دەشنام بىگەن ئادەمدەك شۇمشىيىپ قالدىم. سىز قەلەندەرگە باھا بەردىڭىز، بۇ ئارقىلىق سىز نېمە دېمەكچى؟ زەيتۇنە قەلەندەرلەرنىڭ ياخشىسى، ئىنسابلىقى، دۇنيادا مۇشۇنداق ئالىيجاناب قەلەندەرمۇ بار،دېمەكچىمۇ سىز؟! مەن سىزگە دەپ قويماي: زەيتۇنە قەلەندەر ئەمەس، ئۇ مېنىڭ ئەڭ ئامراق مەھبۇبەم!

مەن تىلەمچىگە بەكمۇ ئۆچ. ئەگەر ئالدىمغا تىلەمچى ئۇچرىسا سىنچىلاپ قارايمەن-دە، مېيىپ - بىقۇۋۇل،ئاجىز بولسا موچەن ئەمەس، بىر نانىنىڭ پۇلىنى - بىر كوي تۇنقۇزۇپ قويىمەن. بۇ ئىشىنى كۆرگەنلەر:«ماۋاداش چوڭچىلىق قىلىپ ئۆزىنى كۆرسىتۈاتىدۇ» دەپ چىرايىنى پۇرۇشتۇرۇپ قويىدۇ.مېنىڭ ئۇنداقلارغا ئۇنلۇك قىلىپ: «بىلەمسىلەر؟ بۇلار نان تىلەۋاتىدۇ-نان!» دەپ ۋارقىرىغۇم كېلىدۇ. بەزىدە ئالدىمغا ئۇچرىغان تىلەمچىلەرنىڭ گېلىدىن سىقىپ، كۆتىگە نەچچىنى تېپىۋەتكۈم كېلىدۇ.بۇنداقلار ياپياش - تەندورۇس، يەتتە ئەزايى ساق تىلەمچىلەردۇر. بەزى تىلەمچىلەر ئۇچرىسا غەزەپلەنگىنىمدىن چېكە تومۇرلىرىم كۆپۈپ،سارائدەك بوپقالىمەن. كۆزۈم تورلىشىپ يىغلىغۇم كېلىدۇ. ئۇنداقلار چىرايىدا ئوماقلىقى، سەبىيلىكى چىقىپ تۇرغان بالىلار - بىز ئۇمىد باغلىغان، ئىستىقبالى ئۇچۇن قايغۇرۇۋاتقان ئىز باسارلىرىمىز بولۇپ چىقىدۇ. بۇ چاغلاردا مەن: بۇ قىسمەتلەرگە نېمە دېگۈلۈك؟ دەپ خىيالغا پاتىمەن. شۇڭا مەن تىلەمچىلەرنى نان تىلەيدىغان موھتاجلار ۋە قان شورايدىغان چۇسا-كۇمۇتىلار، دەپ ئىككىگە ئايرىپ، ئالدىنقىسىغا ھېسداشلىق قىلىمەن، كېيىنكىسىدىن نەپرەتلىنىمەن. لېكىن زەيتۇنە نان تىلەيدىغان تىلەمچىمۇ ئەمەس، قان شورايدىغان تىرىكتاپ تېخىمۇ ئەمەس. ئۇ، قەۋىمىزنىڭ پەخرى،ھېنىڭ سۆيگىنىم،زامانىمىزدىكى نوزۇكۇم. ئۇ ئىككى جاننى، ياق، ئۈچ جاننى - قەۋىمىز ئۈچۈن ئۈچ ئىز باسارنى تەربىيىلەپ، بېقىپ، ئوقۇتتى، قاتارغا قوشتى. ئەگەر ئۇ مۇشۇنداق قىلمىغان بولسا،قەۋىمىزدىن يەنە ئىككى بالا تىلەمچى ياكى ئوغرى - يانچۇقچى بېتىشىپ چىققان بولاتتى. مىللىتىمىزنىڭ ئىككى ئەزاسىنى ئاشۇ پاجىئەدىن ساقلاپ قالغان شۇ زەيتۇنە ئەمەسمۇ!؟ ئۇنىڭ تىلىگىنى نان ئەمەس، قانمۇ ئەمەس، بەلكى بېقىمسىزلانغان - تىرىك يېتىملەرنىڭ بېرىلىشكە تېگىشلىك ھەققىنى ئاخىر؟! ئاشۇ بىچارىلەرنىڭ ھەققىنى سورىغىنى ئۈچۈن ئۇنى«قەلەندەر - تىلەمچى»گە چىقىرىۋەتسەك ئادىللىق بولارمۇ؟! ئۇنى ئۇلۇغ خۇدامۇ راۋا كۆرمەس. شۇڭلاشقا، زەيتۇنە تىلەمچى ئەمەس، ئۇ ھېنىڭ ئەڭ پاكسۆيگىنىم،ئۆمۈرلۈك مەھبۇبەم!

زەيتۇنە ئاتا-ئانا مېھرىدىن مەھرۇم بولغان ئىككى بالىنى باقتى،ئوقۇتتى، قاتارغا قوشتى.ئۇ كىم؟ بىلسەك، ئۇ تېخى يۈزى ئېچىلمىغان بىر قىز بالىنغۇ،ئاخىر. زامانىمىزدا 18ياشلىق قىزلار تېخى ئاغزىدىن ئانا سۈتى كەتمىگەن سەبىي قىزچاق ھېسابلىنىدۇ. ئەنە شۇ سەبىي قىزچاق قىلغان ئىشنى قېنى قايسىمىز قىلالايمىز؟ مۇشۇزامان،مۇشۇ ماكاندا بىر سەبىي قىز - 18ياشلىق بىر ساھىبجامال ياشلىقىنى ئىككى بالا ئۈچۈن قۇربان قىلدى،دېسە كىم ئىشىنىدۇ؟ ئۆزىنى گۈزەل،ئالىي مەلۇماتلىق،مەدەنىي سانايدىغان بەزى قىز-چوكانلىرىمىز: «ئوھوش، بالا بېقىپ نېمە كەپتۇ، قىزىلگۈلدەك ياشلىقىمزنى پوق-سۈيدۈكلەرگە تېگىشمىزمۇ؟» دەپ ئاغزىنى پۇرۇشتۇرۇپ،

دېماقلىرىنى قېقىشلىرىنى پات-پات ئۇچرىتىپ قالىمەن. بۇ نېمە گەپ؟ قانداق قىلىق ئۆزى؟ ئەۋلادلىرىمىزنىڭ قوغداشتا ئىت-مۈشۈكچىلىكىمۇ بولالمامدۇق ئەمدى؟ ئەسلىدە نەسلىمىز يولۋاستەك ئاز بولغىنى ئۈچۈن، يولۋاس بالىسى - ئارسلاندەك ئەتىۋارلىق بولۇشىمىز كېرەك ئىدى. مەڭ ئەپسۇس، بۇ خوتۇن-قىزلىرىمىزغا نېمە بالا تەگدىكىنتاڭ؟

دەرىخا! ئۇلار تېخى تۇغۇلمىغان بالىلىرىدىن تېنىۋاتىدۇ، سەسكىنىۋاتىدۇ. ئەجەبلىنەرلىك يېرى شۇكى، بالا بېقىشقا ئېرىنچەكلىك قىلغان شۇ چوكان - خېنىملىرىمىزنىڭ بەزىلىرى تېخى ئاۋسترالىيە، گېرمانىيىلەرنىڭ پېستە-كۆچۈكلىرىنى ئەتىۋارلاپ نەچچەمىڭ سومغا سېتىۋېلىپ بېقىۋاتىدۇ. ئانىلىق مەسئۇلىيىەت ئېڭى تەكتلىنىۋاتقان بۇگۈنكى كۈندە بۇ ئەمدى نېمە قىلىق؟ بىزنىڭ ئەۋلادلىرىمىزنىڭ ئاشۇ ئىتچىلىكىمۇ قەدىر-قىممىتى يوق ئىكەن-دە؟!!! بۇ قانداق ئازغۇن-كۈمراھلىق؟! قەيەرلەردىن قوبۇل قىلغان «ئالىي مەدەنىيەت» بۇ؟ غەربتىن؟ توغرا، غەربنىڭ ھەممە نېمىسى ياخشى، ھەتتا ئەجنەبىيلەرنىڭ ئوسۇرۇقىمۇ ئەتىر پۇرايدۇ ئەمەسمۇ (مۇھەررىردىن)؟ غەربلىكلەرنىڭ چېقىر كۆزلىرى، سېرىق چاچلىرى بىزنىڭ قاپقاراقۇي كۆزلىرىمىزدىن، قۇندۇزدەك بوستان چاچلىرىمىزدىن، ئۇلارنىڭ يېرىم يالىڭاچلىقى بىزنىڭ كۈزەللىك ۋە ھايانى بەلگە قىلغان كىيىم مەدەنىيىتىمىزدىن، ھەتتا ئىتلىرىمۇ بىزنىڭ بالىلىرىمىزدىن ياخشى، شۇنداقمۇ؟ يۈرەك پارىمىز بالىلىرىمىزنى كۆتۈرۈشكە نومۇس قىلدۇقىمۇ، چاچلىرىمىزنى ئالا-تاغل بويىاپ، قاپاقلىرىمىزنى كەستۈرۈپ، ئەۋرەتلىرىمىزنى ئالقانچىلىك لاتا بىلەن يېپىپ قويۇپ، كۆتىمىز ئوچۇق ھالدا تېخى ئىتنى كۆكسىمىزگە تېڭىپ يۈردۇق. مانا بۇ بەزى خانىم-قىزلىرىمىزدىكى بېڭى يۈزلىنىش - مودا!

1960-يىللاردىن باشلاپ «ئۇيغۇرلار مەدەنىيەتسىز، ئۇيغۇرلار قالاق، ئۇيغۇرلار نامرات ھەم مەينەت» دېيىلىۋەرگەنلىكتىن، بىزنىڭ ئۆزىمىزگە بولغان ئىشەنچىمىز بارغانسېرى ئاجىزلاپ، ئۆزىمىزگە بولغان ئېتىبار تۇيغۇمىز ئۆلۈشكە باشلىدى. «مەدەنىيەتسىز» دېگەن مۇشۇ سېسىق نامدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن تالاي سىلكىنىپ، كۆپ قېتىم «قاسراق» تاشلىدۇق. لېكىن بىز يەنىلا «مەدەنىيەتلىك» بولالمىدۇق. ئادەمنى ئويغا سالىدىغىنى شۇكى، «مەدەنىيەت» دېگەن زادى نېمە؟ ئەسلى بىزدە مەدەنىيەت بارمۇ -يوق؟ بىز نېمە ئۈچۈن ھازىرغىچىلىك مەدەنىيەتلىك سانالمايمىز؟ خەق قىلغانلىك ھەممىسى مەدەنىيەتنىڭ جۈملىسىدىنمۇ؟ دېگەنلەرنى ئويلاپ باقماستىن ئۆز-ئۆزىمىزدىن سەسكەندۇق. ئۆزىمىزدىن بېرگىنىپ، ئۆزىمىزنى ئۆزىمىز ئىنكار قىلدۇق. مانا ئەمدى ساپ قېنىمىزدىن يۇغۇرۇلۇپ، باغرىمىزنى يېرىپ چۈشۈدىغان بالىلىرىمىزنى - بىزنىڭ كەلگۈسىمىزنى چەت ئەللىك ئىتلىرىغا تېگىشىشكە باشلاپتىمىز.

مانا بۇ بىزنىڭ بەزى ئاياللىرىمىز، بىزنىڭ قىزلىرىمىز - بىزنىڭ ئەتىكى ئانىلىرىمىز. ئۇلار ھازىر مەدەنىيەتلىك بولۇش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ھەممە نەرسىسىنى تېگىشىشكە رازى. ئۇلار ھازىر مەدەنىيەت سارىڭى. ئۇلار ھازىر مەدەنىيەتلىك بولۇش ئۈچۈن تېلېۋىزوردا نېمە كۆرسە شۇنى دورايدىغان، رادىئو-ئۇنىڭالغۇلاردا نېمە ئاڭلىسا، شۇنىڭغا خۇداغا ئىشەنگەندىنمۇ بەكرەك ئىشىنىدىغان ماشىنا خوتۇنلارغا ئايلىنىپ قالدى. ئەمدى ئەتىمىز قانداق بولار؟ بۇ، ئۇلۇغ ئاللاغا ئامانەت. ئى خۇدا! خوتۇن - قىزلىرىمىزغا ئەقىل-پاراسەت، ئىمان - ئىنساب ئاتا قىلغايسەن!

توۋا خۇدايىم، قىز-ئاياللىرىمىزغا باھا بەرگۈچىلىك مەن قانچىلىك ئادەم ئىدىم. دۇنيادا ئۆزىنى بىر چاغلايدىغان مەندەك مەنمەنچى يېگىتنىڭ ھالى زادى قانچىلىك؟ مېنىڭ ھالىمغا تېخىمۇ ۋاي. مەن ئاشۇ سەبىي قىز - 18 ياشلىق زىيىتۇنەمدەك ئىككى بالىنى بېقىپ قاتارغا قوشالايمەنمۇ!؟ بۇ - مەن ئۇچۈن مۇمكىن بولمايدىغان بىر ئىش. مەن ئاللىقاچان 26 - 27 ياشلارغا كىرىپ قالغان، ئايدا ئالتە-يەتتە يۈزكوي مائاش ئالىدىغان ئالىي مەلۇماتلىق بىر يېگىت. شۇنداق تۇرۇقلۇق، يەنە ئاتا-ئانامنى شۇلۇپ يەيمەن. تولا ئەتىگەنلىرى ئانامنىڭ كۆزىگە بېزىرىپ قاراپ تۇرىمەن. ئانام يانچۇقۇمنى تولىمىسا «بېشىم ئاغرىۋاتىدۇ» دەپ خىزمەتكە ماڭمای ئەركىلەيمەن. ئانام بىر ئامال قىلىپ قولۇمغا 10-20 كوي تۇتقۇزغاندىن كېيىن خۇشياقمىغاندەك خىزمەتكە ماڭىمەن. مائاشلىق تۇرۇپ ئۆز جېنىمنى تۇزۇك جان ئېتەلمەيۋاتقان مەندەك چوكچى يېگىتنىڭ ناتونۇش بىر شەھەردە يانچۇقىدا بىر تىيىنىڭ سۇنىقى يوق ئەھۋالدا ئوچ جانىنى باقالىشىنى ھەرگىز ئەقلىمگە سىغدۇرالمايمەن. تېخى شۇ ھالىمغا مەن بىر ئوقۇتقۇچى. توغرا، مەن بىر ئوقۇتقۇچى. مەن ئەتراپىمغا يىغىلغان شىرنە يىغقۇچى ھەسەل ھەرىلىرىدەك ئوقۇغۇچىلارنى قىزىلگۈلنىڭ پۇرىقىدەك خۇشبۇي ھىد بىلەن ئۆزۈمگە جەلپ قىلغۇچى ئەمەس، بەلكى ئۇلارنى مەكتەپتىن بەزدۇرۇدىغان سوغ نەپەس، توك قاپاق ئوقۇتقۇچى. مەن ئوقۇغۇچىلارغا مەستانىك قانداق كەيپ سۈرۈدىغانلىقىنى، خەققە كويىچەن تۆگۈل، موچەن پۇلى ئۆتۈپ قالسا، شۇ موچەن ئۈچۈن قانداق گال سقىشنى ئۆگەتكەن ئەخلاقسىز، بىرەھىم ئوقۇتقۇچى. ئوقۇش پۇلى، ئالۋاڭ-ياساق پۇلى تاپشۇرمىدىك، دەپ نامرات - بىچارە ئەۋلادلارنىڭ بەختىنى قارا قىلىپ، ئۇلارنىڭ گېلىنى سقىپ مەكتەپتىن ئەزدۇرۇۋەتكەن ئاچكۆز - بەدنىيەت ئوقۇتقۇچى. چاغلىق پۇل ئۈچۈن ئاغزىدىن ئانا سۈتى كەتمىگەن سەبىي - گۆدەك ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ گېلىنى سقالىغان مەندەك «ئوقۇتقۇچى» زىيىتۇنە قىلغان ئۇلۇغ ئىشنى قانداقمۇ قىلالىسۇن؟ ئەمما زىيىتۇنە قىلغان ئىشنى قىلالمىغان بىلەن، ئوقۇغۇچىلىرىمنىڭ گېلىنى سقالايمەن. ئوقۇغۇچىلارنىڭ گېلىنى سقىشقۇ ئەسلىدە مېنىڭ سەھۋەنلىكىم، ئىختىيارىمۇ ئەمەس. مەندە نېمە ئامال؟ ئەگەر مەن ئاشۇ مۆلدۈرلەپ تۇرغان قارا كۆزلەرنىڭ گېلىنى سقىپ پۇل ئالمىسام، كاسسىر مېنىڭ مائاشىمدىن تۇتىدۇ. ئۇنىڭ مېنىڭ ئوقۇغۇچىلاردىن ئالالمىغانلىقىم بىلەن كارى يوق. مەنغۇ پالانى نامرات، ھازىر قولىدا نەق پۇل يوق، بۇغداي، پاختىسى چىققاندا سېتىپ بېرەر دەپ خېلى كەڭ قورساقلىق قىلىمەن، لېكىن كاسسىر مائاشىمنى تۇتقاندا ئۆيىدە سەي-كۆكتات، ئۇن-ماي ئاز قالغاندۇ، ئوقۇتقۇچىلار مائاش ئالمىغىلىمۇ ئىككى ئايغا يېقىن بوپقالدى، كېيىنرەك تۇتايلى، دەپ رەھىم قىلىپ ئولتۇرمايدۇ. لېكىن يەنە ئۇنىڭغىمۇ ئامال يوق، چۈنكى ئۇ تۇتمىسا، ئۇنىڭكىنى تۇتىدۇ. بۇ دېگەن تۇزۇم!؟! بىزنىڭ مېڭىسى قاقشىغىنىمىز، ۋايسىغىنىمىز بىكار. پۇل تېپىش ۋەزىپىسىنى يۇقىرىدىن چۈشكەن، بۇ پۇلنى ئوقۇغۇچىلاردىن ئالىدىغان گەپ، ئەگەر تاپشۇرمىسا، سىزنىڭ مائاشىڭىز تەبىيار، شۇنىڭدىن تۇتۇۋېرىدۇ. مائاشىڭىز - بۇ يەردە سىزنىڭ كىرىمىڭىز ئەمەس، بەلكى سىزنى باشقۇرۇشتىكى، پات-پات بۇرنىڭىزنىڭ «بېزى» نى ئېلىپ تۇرۇشتىكى بىر دەستەك.

شۇ سەۋەبتىن مەنمۇ ئوقۇغۇچىلاردىن ئۆز پۇلۇمنى ھەرقانداق قىلىپ يۇلۇپ ئالمىسام بولمايدۇ. بۇ چاغدا مەن

ئوقۇتقۇچىغا ئەمەس، قەرز بېغقۇچىغا ئايلىنىپ قالىمەن.تۇخۇم ئەكېلىپ بەرسىمۇ ئالىمەن، بىرموچەن،ئىككى موچەن ئەكېلىپ بەرسىمۇ ئالىمەن... ماڭا نېمە ئامال! مەنمۇ ياشىشىم كېرەك، توي قىلىشىم - ئۆي-ئوچاقلىق بولۇشۇم كېرەك، هەممىگە پۇل كېتىدۇ. مېنىڭ ئاراڭلا شۇ ماڭاشىم بار. شۇڭلاشقا، مېنىڭ مەكتەپتە يۇرۇشۇم،كېچىكمەي كېلىشىم، دەرسنى ۋاقتىدا ئۆتۈشۈم،تاپشۇرۇق تەكشۈرۈشۈم،ئىنتىزامغا رىئايە قىلىشىم هەممىسى پەقەت ۋە پەقەت ماڭاشىمنى ساق ئېلىش، ماڭاشىمنى هەرخىل«تۇتۇپ قېلىش» لاردىن ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن. لېكىن بۇ مۇمكىن ئەمەس، هەرئايدا بىرنېمىلەرنى دەپ تۇتۇپ تۇرىدۇ،بىزمۇ كۆنۈپ كەتتۇق. هازىر پۇل تۇتمىسا،سەل غەلىتىلىك هېس قىلىدىغانمۇ بوپقالدۇق.

مەن قىسىق كۆز بوغالتىرنىڭ يۈزكويلاپ تۇتۇشلىرىغا چىدىغان بىلەن، ئوقۇغۇچىلىرىم مېنىڭ بەش-ئون كويلاپ تۇتۇشىمغا چىدىمىدى. هازىر هەر كۈنى بالا يىغىشقا ماڭمەن. مەن مۇئەللىمچىلىك قىلىۋاتقان بەش-ئالتە يىلدىن بۇيان مەكتەپتە ئوقۇتۇش باش ۋەزىپە ئەمەس، بالىلارنىڭ تولۇق كېلىشى، ئۇلارنى تۇراقلاشتۇرۇش باش ۋەزىپە.لېكىن هازىرغا قەدەر بۇ ئەمەلگە ئاشقىنى يوق.

بىر كۈنى ئوقۇغۇچىلىرىمنى يىغقىلى كېتىۋېتىپ، ئېتىزلىقتا بىر كىچىك بالىنىڭ بىر قوپۇپ،بىر ئېڭىشىپ بىر ەرسە تېرىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدىم-دە، چاقىرىۋېدىم،مېنى ۆرۈپلا پارتىدە قاچتى. مەن قوغلىدىم. ئاخىرى ئۇنى يىرانە-ئەسكى تاملىق بىر ئۆيدە تۇتۇۋالدىم. ئۇنىڭغا قارىپلا ۆچۈپ كەتتىم. بۇ بالا دەل مەن «گېلىنى هەممىدىن قاتتىق سقىۋەتكەن» ئوقۇغۇچۇم ئىدى. ئاتا-ئانىسىغا نېمىدەپ جاۋاب بېرەرمەن، دەپ تۇرسام، بالىنىڭ سۆزلىرى مېنى هەيكەلدەك قاتۇرۇپ قويدى:

- مۇئەللىم، خۇش بوپقالاي، مېنى مەكتەپكە ئاپارماڭ. جېنىم مۇئەللىم خۇش بولاي، سىزنىڭمۇ ئانىڭىز باردۇ، مۇئەللىم... مېنى مەكتەپكە ئاپارماڭ، - بالا يىغلاپ كېتىۋاتاتتى.

- نېمە؟ - ئۆپكەم ئۆرۈلدى، كۆكرەك قەپىسەم سقىلىپ نەپەس ئالالماي قالدىم. نېمە گەپ بۇ؟!يا مەن ئۇنى دارغا ئاسقىلى ئېلىپ ماڭمىسام!؟ مەكتەپتىنمۇ مۇشۇنداق قورققان بارمۇ؟!

- بالام، مۇئەللىمگە بېرىدىغان پۇل بولمىسىمۇ، مەكتەپكە بېرىۋەرگىن بالام، مۇئەللىمنى خاپا قىلما، - ئۆي ئىچىدىن بىر ئايالنىڭ بەكمۇ زەئىپ ئاۋازى ئاڭلاندى. بالىغا قارىدىم.

- ئۇ مېنىڭ ئانام، مۇئەللىم، ئۆيگە كىرسىلە، ئانام قوپالمايدۇ.

ئىچكىرىگە كىردىم. ئۆي ئىچى قاراڭغۇ هەم شۇنداق سوغۇق ئىدى. قارىسام، نە مەش، نە تام ئوچاق كۆرۈنمەيتتى. بۇلۇڭدىكى قاراڭغۇلۇقتا بىر ئايالنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

- تۆرگە ئۆتىسلە مۇئەللىم، ئالدىلىرىغا چىقالمىدىم، خاپا بولمىسلا.

بىردەمدىن كېيىن كۆزۈم قاراڭغۇلۇققا ماسلىشىپ،ئۆي ئىچىدىكى نەرسىلەرنى ئېنىق كۆردۈم. تېزلىك بىلەن ئۆي ئىچىدىكى مال-بىساتنى هېسابلاپ چىقتىم. بارلىق بىسات جىق هېسابلىغاندىمۇ 90كويغا ئاران يارايتتى. ماۋۇ كېلىشمەسلىكنى كۆرۈڭ: بۇ بالىنىڭ ماڭا تۆلەشكە تېگىشلىك قەرزى 157كوي تۆتمو بىر پۇڭ ئىدى. ئۆيىنى مېڭىپ جاپادا ئاران تاپقاندا ئوچ يىللىق ئوقۇش پۇلى،كىتاب پۇلى، تىرىشچانلىق بىلەن ئۈشلەپ، ئىقتىسادچانلىق بىلەن مەكتەپ باشقۇرۇش پۈللىرىنى بىراقلا هېسابلىشىپ،ئۆيىدە نېمە بولسا شۇنى ئەپكېتەرمەن ، دەپ تۇرسام، قېرىشقاندەك قەلەندەرنىڭ ئۆيىگە كەپقاپتىمەن-دە! هەي ئىسىت.

- تۆرگە ئۆتسىلە، مۇئەللىم.

بۇ ئۆينىڭ نەرىگىمۇ ئۆتەرمەن،تۆرگە دېگىنىنى تېخى. بىر پارچە پالازدىن بۆلەك هېچ نەرسە يوق تۇرسا، يەنە بىر پارچە كونا كىگىزگە كىرلىشىپ سارغىيىپ كەتكەن كۆرپىنى سېلىپ، ئۆي ئىگىسى ئايال ئۆزى يېتىۋالغانىدى.

- خاپا بولمىسلا مۇئەللىم، ئالدىلىرىغا چىقالمىدىم.

- يوغسۇ، نېمە كېسەل ئاچا سىلى؟

- بالىلارنىڭ ئالدىدا دېگىلى بولمايدۇ. ئۇچ يىلنىڭ ئالدىدا تۇغۇتتىن كېيىن ئوپېراتسىيە قىلغان، قارىسىلا مۇئەللىم. شۇنىڭدىن بېرى يېتىپ-قوپۇپ يۈرۈپ، مانا ئەمدى ئورنۇمدىن تۇرالماس بوپقالدىم.

- بالىلارنىڭ ئاتىسىچۇ،ئاچا؟

- ئۇ ئادەم بوز يەر ئېچىش ئۈچۈن كىرىپ كەتكەن. هەپتىدىن ئېشىپ كەتتى. نېمە ئىش بولدىكىن قايتمايۋاتىدۇ. ئادەتتە هەر ئىككى هەپتىدە بىر كېلىپ تۇراتتى.

- نېمە دېدىلەئاچا؟ خاتالاشمىسام،بۇگۈن 12-ئاينىڭ 2-كۈنىغۇ دەيمەن، بۇنداق قەھرىتان سوغۇقتا...

- ئىككىنچى قېتىملىق مۇهىم باسقۇچ ئۆتۈپ كەتسە ، يېقىندا قايتىپ كەلگۈدەك.

- هە، سىلىگە كىم قاراۋاتىدۇ؟

- مۇشۇ ئوغلۇم بىلەن ئاۋۇ سىگلىسى قاراۋاتىدۇ، مۇئەللىم.

- هازىر قارىسام،بۇ بالا ئېتىزلىقتا ئوينىۋاتامدۇ؟

- ياقەي مۇئەللىم. ئۆيدە ئوتۇن قالماپتىكەن، ئېتىزلىقتىن قالايدىغان ئانچە-مۇنچە تەمەچ تېرىپ كېلىشكە مەن ئەۋەتكەن.سىگلىسى ئوتۇن يوق قازان ئاسالماي ئولتۇرىدۇ ئەينا.

بىر بۇلۇڭدا ئۇن تاسقاپ ئولتۇرغان قىزغا كۆزۈم چۈشتى. تولىمۇ چىرايلىق - ئوماق بۇ قىزچاققا قاراپ، نېمىشقىكىنتاك ئېختىيارسىز يېنىغا بېرىپ قالدىم.

- تاسقاۋاتقىنىڭىز نېمە، سىگلىم؟

- كېپەك.

- نەچچە قويۇڭلار بار؟

-قوي يوق.

- بۇ كېپەكنى ئەمسە نېمىگە تاسقايسىز؟

- ...

- مۇنداق گەپ، مۇئەللىم. ئۇن تۈگەپ كەتكەن. يەكشەنبە كۈنى ما بالام بازارغا بېرىپ ئازراق كېپەك ئەكەپتىكەن، شۇنى ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ،ئىسسىق ئىچىۋاتىمىز. داداڭلار قايتىپ كەلسە،شورپا سېلىپ بېرىدۇ-ھە، باللىرىم! - ئانىنىڭ ئاۋازى تىترەپ،يىغلامسىراپ چىقىۋاتاتتى.

- ...

- ... مە... مەن.

نېمە بولدۇممەنۇي، مەن نېمە بولدۇم! قورقماي خەقنىڭ هەتتا نارمىسىدىلەرنىڭ گېلىنى سقالايدىغان بىر نوچى يىگىت ئىدىم. ئەجەب بىر ئايالنىڭ ئالدىدا بوغۇزۇمغا بىر نەرسە كەپلىشىپ، تىللىرىم كالۋالىشىپ قالدىيا. بۇرنۇم تارتىشىدىغان كېسىلىمغۇ يوق ئىدى. ئەجەب بىر قىسما بوپقالدىما؟ بۇرنۇمنىڭ ئىچى قوڭغۇز ماڭغاندەك قىمىرلاۋاتىدۇ. كۆزۈم تورلىشىپ ،مەيدەم قاتتىق ئېچىشىپ، مېنى بىئارام قىلىۋاتاتتى.

بۇ ئۆيدىن قانداق چىقىپ مەكتەپكە قانداق كەلگىنىمنى، يول بويى خىيالىمغا نېمىلەر كەچكىنىنى بىلمەيمەن. لېكىن كۆزى قىيىسىق بوغالتىرنى ئويلىدۇم. ئۆتكەن ئايلىق مائاشىمنى ئالىدىغان چاغدا ئۇ ماڭا پۇل بەرمەكتە يوق،«مائاشىڭ خېلى ئۇستۇن تۇرسىمۇ، قەرزنىگە يەتمەيۋاتىدۇ،تېزرەك پۇل تاپ، دەپ ۋارقىراپ كەتكەنىدى. مانا ئەمدى بۇ بالا بېرەلمىگەن 157كوي تۆتمو بىر پۇڭ پۇل ئۇچۇن يەنە مائاشىمنىڭ تۆتتىن بىرىنى تۇتىدىغان بولدى» دېگەنلەرنى ئويلىدۇم، ھەم:« بۇ بوغالتىرنىڭ سەت تەلەتىنى كۆرمەسلىك ئۇچۇن چاقىرسىمۇ ئۇنىڭ ئىشخانىسىغا ھەرگىز كىرمەيمەن، ئوقۇغۇچىلىرىمنىڭ گېلىنىمۇ ھەرگىز سقمايمەن» دېگەنلەرنى خىيالىمدىن ئۆتكۈزدۇم. بىر-ئىككى ھەپتىگىچە بوغالتىرنى كۆرمەي كۆڭلۇم خېلى ئارام تېپىپ قالدى. بۇگۇن يەنە ئوقۇتقۇچىلار مائاش ئېلىش ئۇچۇن ئالدىراش ھالدا بوغالتىر ئىشخانىسىغا كىرىپ كەتتى.مەن مائاشىمنى ۋاكالىتەن ئاچقىشنى خىزمەتداشلىرىمنىڭ بىرىگە ھاۋالە قىلىپ قويۇپ، ئۇلارنىڭ تاماشىسىنى كۆرۈش ئۇچۇن پەشتاقتىلا ئولتۇرۇپ تاماكا تۇتاشتۇردۇم.ھەي ئىست بىچارىلەر: قىزىلگۈلدەك كىرىپ كەتكەن خانىم ـ قىزلارنىڭ چىرايىدىن بوران ئۇچۇپ، كۆزلىرى ياشلانغانىدى. شۇنچە سالاپەتلىك ئەر ئوقۇتقۇچىلارنىڭ تەلەتى شۇنداق سەتلىشىپ كەتكەنىدىكى، ئۇلارنىڭ يۈزىدە نە قان، كۆزىدە نە تىرىكلىكنىڭ ئالامىتى قالمىغانىدى. مەن ھەرنېمە بولسا،كىرمىگەنىكەنمەن، شۇكرى خۇدايىم. مانا ماۋۇ ئىمام قىزىق كۈلۈپلا يۈرۈدىغان قىزىقچى، ھەر ئىشقا ئېپى بار سالاپەتلىك مۇئەللىم ئىدى.بۇگۇن نېمە بولدىكىن، بۇرۇنىنىڭ تۆشۈكلىرى ئۆزى تولا ئويناىدىغان توپتەك كۆپۈپ كېتىپتىيا!؟ ئاخىرى چىدىمايى ئىشخانىغا كىردىم. تۆت-بەش ئوقۇتقۇچى تاماكا چېكىپ ئولتۇرغانىكەن. «مائاشىڭلاردىن بەك كۆپ تۇتۇۋەتمەگەندۇ؟ »دەپ ھال-ئەھۋال سوراي دەپ تۇرسام، ئىمام قىزىق ئىشكىنى تېپىپلا كىردى-دە، «نېمىدەپ ئوقۇتقۇچى بولغان بولغىيتتىم؟ نەچچە يىل ئىشلەپ خوتۇن ئالالمايمەنما؟» دەپ قاينىپلا كەتتى ۋە بوسۇغىدىلا ئولتۇرۇپ:«نېمشقا دارىلمۇئەللىمنده ئوقۇغان بولغىيتتىم؟ زادى نېمشقا؟ بەش يىل خىزمەت قىلىپ، مانا ئەمدى ئۆيلىنەي دەپ بىر قىزنى كەلتۈرۈپ، ئۆيدىكىلىرىنى(ئاققۇ) رېستۇرانىغا تەكلىپ قىلىپ قويغانىدىم. قېرىشقاندەك، ئايلىقىمنى بىر تىيىن قويماي تۆتۈۋالغىنىنى ئاز دەپ تېخى يانچۇقۇمدىكى 19كوي ئىككى مو پۇلنىمۇ كەملىگەن قەرزگە تۆلىتىۋالدى. ئەمدى قانداق قىلىمەن؟!» دېدى ئەلەم بىلەن ھاسراپ تۇرۇپ.

بىز بەش يىگىت بىر-بىرىمىزگە قاراشتۇق. خۇددى كېلىشۋالغاندەك ھەممىمىز تەڭلا يانچۇقلىرىمىزنى كولاشقانىدۇق، ھەممىنى يىغساق بارى-يوق 439كوي بەش مو بەش پۇڭ پۇل چىقتى. مائاشىنى ھازىرلا ئالغان بەش ئوقۇتقۇچىنىڭ يانچۇقىدىن 500كوي پۇل چىقمىدى. نومۇستىن يەرگە كىرىپ كەتكىلى بولمايدىكەن، بىز پۇلنى سۆزسىز ھالدا ئىمام قىزىققا تۇتقۇزدۇق. بىزنىڭ بۇ يەردىكى ئوقۇتقۇچىلاردا مائاش ئالغان كۈنى خۇشلۇقتىن ئەمەس، ئاچچىق ئەلەمنى بېسىش ئۇچۇن ھاراق ئىچىدىغان ئادەتسىز بار. بۇگۈنكى سورۇندىمۇ پاراڭ «مەن نېمشقىمۇ پىداگوگىكا خاراكتېرلىك ئالىي مەكتەپتە ئوقۇپ قالغان بولغىيتتىم» دېگەن گەپتىن باشلىنىپ، قايسى ئوقۇتقۇچىنىڭ بالا يىغشقا بېرىپ دېھقانلاردىن قانداق تاياق يىگەنلىرى، مەكتەپ بالىلىرىنىڭ جۇل-جۇل، يىلىڭ ھەم كېلەڭسىز كىيىملىرى،ئۇلارنىڭ مەكتەپتىن ئۇركۈپ قاياقلارغىدۇر قېچىۋاتقانلىقى، قايسى ئوقۇتقۇچىنىڭ ئايالىغا تۇغۇتىدا ئالتۇن بىلەيزۈك بىلەن خۇرۇم پەلتۇ ئېلىپ بېرەلمىگەنلىكى ئۇچۇن ئايالى بىلەن ئاجرىشىپ كەتكەنلىكى ۋە قاسىم قاپلاننىڭ ئوقۇش ئۇچۇن پۇل يىغمەن دەپ ئاخىرى خوتۇنمۇ ئالالماي ھاراقكەش بوپكەتكەن قىزىق ئىشلىرى ۋە ئۆزلىرىنىڭ ئۆيىگە مائاش ئەكىرەلمىگىنى ئۇچۇن ئايالىدىن ئاڭلىغان تىل-ئاھانەتلىرى سۆزلەندى-دە، گەپنىڭ ئاخىرى: ئانىمىزنىڭ ئەمچىكىنى قاتتىق چىشلەپ سالغان بولغىيمىدۇق بۇنداق كۈنلەرگە قالغىلى،دېگەندەك پۇشايمانلىق سۆزلەر بىلەن ئاخىرلاشتى.ئاخىرىدا بىرسى:« راست، ئەپەندارچىلىق قىلماق ھەقىقەتەن تەس بوپقالدى. ئەر ئوقۇتقۇچىلارنى خوتۇنلىرى مائاشىڭنى تالاداقايسى بۇزۇقتا خەجلەۋاتسەن؟ دەپ ياقىسىغا ئېسىلغان، ئۆيلەنمىگەن ياش ئوقۇتقۇچىلارنى ئاتا-ئانىلىرى مائاشىڭنى قىمارىدا ئۇتتۇرۇۋەتتىڭمۇ؟ مائاشلىق ئەر كىشى تۇرۇپ يەنە بىزدىن پۇل ئېلىپ خەجلىگىلى نومۇس قىلمامسەن،دەپ ئەيىبلەۋاتقان. ھەممىدىن ئايال مۇئەللىمگە بەك ئۇۋال بولدى. ئۇلار ئەرلىرىڭ: مائاشىڭنى نېمىگە خەجلەۋاتسەن؟ دېگەندەك تەنىلىرىگە چىداپ تۇرالماي ئەلەمدىن يېرىلغۇدەك ھالغا كەپقالدى.بۇنداق دەرد-ئەلەملىك روھىي ـ ھالەتتە قانداقمۇ ياخشى دەرس سۆزلىگىلى بولسۇن؟!ھەي ئوقۇتقۇچى، ھەي جاپاكەش ئوقۇتقۇچى! روزى سايىت ئاكىغا ئىلتىجا قىلساق، بىزگىمۇ(دېھقان بالىلىرىغا ئوقۇتقۇچى بولماق تېخىمۇ تەس)دەپ بىر شېئىر يېزىپ بەرسە بولغىدەك» دەپ ئولتۇرۇشنى خۇلاسىلىدى. ئەتىسى تاڭ سەھەردە ھېچ ئىش بولمىغاندەك دەرسكە كىردىم. قارىسام، سىنىپتا بىرمۇ ئوقۇغۇچى يوق. ئاچچىغىمدا بازار ئارىلاپ يۈرسەم،بىر ئوقۇغۇچۇم كارنىيى يىرتىلغۇدەك ۋاقىراپ نان سېتىۋېتىپتۇ ئۇ مېنى كۆرۈپلا قاچتى. يەنە بىر ئاشخانىنىڭ ئالدىدا قا يۇيۇۋاتقان ئوقۇغۇچۇمۇ يۇيۇۋاتقان قاچىسىنى تاشلا قاچتى. ئاۋۇ يەردە رېمونتچىغا شاگىرت بولغان ئىككى ئوقۇغۇچىمۇ مېنى كۆرۈپ ئامبۇر-كۇلۇچلىرىنى تاشلىشىپ ئالدى-كەينىگە قارىماي تىكىۋەتتى. مەن يا ئالۋاستى بولمىسام، ئوقۇغۇچىلار نېمىدەپ مەندىن قاچىدۇ؟ ئەسلىدە كۆڭلۈمدە ئاجايىپ ئارزۇ-ئارمانلىرىم،ئوقۇغۇچىلارنى قالتىس تەربىيىلىگۈم بار ئىدى. ئۇمىدسىزلىكتە،روھىم چۈشكەن ھالدا ئۆيگە كېتىۋېتىپ ئەمدى ھويلىغا كىرەي دەپ تۇرسام، ئاتامنىڭ ئانامغا:«ھوي، ماۋۇ بالاڭ دېگەن نانقېپىغا دەپ قوي، مەن ئونىكدەك ۋاقتىمدا بەش بالىنى ئاتتەك باققان. ئۇ بىرنېمەگىنى ئوقۇتۇپ كادىر قىلىپ قويسام، ھازىرغىچە تۆزۈك جېنىنى جان ئېتەلمەي،بىزگە تاپىنى ئارتىپ يۈرىدۇ. بولار ئەمدى، ئېغىرىنى شۇنچىلىك كۆتۈرگىنىمىز» دېگەن زەردىلىك گەپلىرىنى ئاڭلاپ، بېشىمدا چاقماق چاققاندەك بولۇپ، تۇرغان جايىمدا قېتىپلا قالدىم. ئەمدى نەگە باراي؟ تىجارەت قىلاي دەپ شەھەرگە كىرسەم قويىمچىلار قويۇۋەتسە، ئوقۇتقۇچىلىق قىلسام ئوقۇغۇچىلارنىڭ قەرزى گەدىنىمگە چۈشسە، ئۆيگە كىرسەم ئاتا-ئانام تاپا قىلسا، قانداق قىلغۇلۇق ئەمدى؟!

مەن ئەنە شۇنداق ئوقۇغۇچىلىرىنى قاچۇرۇپ قويۇپ لەلەڭلەپ يۈرگەن، شۇ ھالىمغا يەنە تېخى ھېچكىمنى كۆزىگە ئىلمايدىغان ھاكاۋۇر يىگىتمەن. ئاللىقاچان 26 ـ 27لەرگە كىرگەن ئۇرۇقلۇق، ئۆز جېنىنى جان ئېتەلمەيۋاتقان«نوچى» يىگىتمەن. مەندەك مەنمەنچى يىگىتنىڭ ھالى ئەنە شۇ. ئالىي مەكتەپلەردە بۇزۇپ -چېچىپ كەيپ-ساپا سۈرۈۋاتقان، دوقمۇش-دوقمۇشتا جەڭگە-جېدەل قىلىۋاتقان ماڭا ئوخشاش

چوڭچى يىگىتلەرنىڭ ھالىمىز ئەنە شۇ. بىزدەك مەنمەنچى يىگىتلەرگە ئىككى بالىنى مەجبۇرىي باقسەن دەيدىغان بولسا، ھالىمىز نېمە بوپكېتەر؟ بىزنىڭ مانا مۇشۇنداق ئۆزىنى بىر سانايدىغان نى-نى نوچى يىگىتلىرىمىز قىلالمايدىغان ئىشنى 18ياشلىق سەبىي قىز زەيتۇنە قىلدى. قانداق قىلسا قىلىپ، مىللىتىمىز ئۇچۇن ئۆزى بىلەن ئۇچ ئىزباسارنى قاتارغا قوشۇپ بەردى. شۇڭا ئەمدى مەن زەيتۇنەگە ئاشىق دېگەن سۆزنى قىلىشقا خىجىل بولۇاتىمەن. چۇنكى مەن بولسام، ئۆز جېنىنى تۇزۇك جان ئېتەلمەيۋاتقان يارىماس يىگىت، زەيتۇنە بولسا ئىككى ئىز باسارنى بېقىپ،ئوقۇتۇپ،تەربىيىلەپ قاتارغا قوشۇپ، ئۆزىنىڭ مەۋجۇدلۇقىنى ئىسپاتلاۋاتقان گۆھەردەك بىر قىز،ئەزىمەت. مەن قانداقمۇ ئۇنىڭ لايىقى بولالايمەن؟ ياق، لېۋىگە سۆيۈشكە لايىق بولمىسامۇ ،مۇشەققەتتىن يېرىلىپ، ئاچچىق تەر پۇراپ تۇرغان پۇتنى بولسىمۇ پۇراپ-پۇراپ سۆيۈشكە رازىمەن. چۇنكى مەن بىر تەلۈە ئاشىق.

زەيتۇنە بولسا دادىسى تەرىپىدىن پۇل،مال-دۇنيا، ئەمەل-مەنسەپ ئۇچۇن سېتىلىپ،يەتكۇچە خورلانغان، خورلاشلارغا باش ئەگمەي ئۆيدىن قوغلانغان بىر سەبىي قىز. 18ياشلىق شۇنچە ساھىبجامال بىر قىز كوچىدا قالدى.ئەگەر ئۇ قىز مۇھەممەت باغراش ئاكا ئېيتقاندەك ،ئىپپىتىنى سېتىپ جان باقسا ئۇنىڭغا قايسىمىز بىرنېمە دېيەلەيتۇق؟ قېنى قايسىمىز ئۇنى ئەيىبلىيەلەيتۇق!؟ ئەلۋەتتە،ئەيىبلەشكە ھېچقايسىمىزنىڭ ھەققى يوق. چۇنكى بىزنىڭ مۇشۇ ھەمىيتىمىز ئۇنى كوچىغا ئىتتىرىپ چىقىرىپ قويدى. لېكىن مېنىڭ مەھبۇبەم ئۇنداق قىلمىدى. ئەمدى ئۇنىڭغا قايسى يول قالدى؟ ئۆلۈم. لېكىن مېنىڭ مەھبۇبەم ئۇنى تاللىمىدى،يار لېۋىدە تۇرۇپمۇ چارە-ئامال ئىزدىدى. مال-دۇنيا، ئەمەل-مەنسەپ ئۇچۇن باش ئەگمىگەن ئىنسانىنىڭ قانچىلىك قەيسەر، ئۇلۇغ بولىدىغانلىقىنى مەن شۇ چاغدىلا چۈشەندىم. كىچىككىنە تۇرۇپ كوچىدا قالدى، ئەمدى قانداق قىلار؟ دەپ ئەنسىرىگەنىدۇق، لېكىن ئۇ ھەممىنى ھەيران قالدۇرۇپ، يانچۇقىدا بىر تىيىننىڭ سۇنقى يوق ھالدا قەشقەر كوچىسىدا ئۇچ جاننى بىر يىل باقتى. ئىككى ئىزباسارنى تەربىيىلەپ قاتارغا قوشتى. مۇشۇ زامان، مۇشۇ ماكاندا 18ياشلىق بىر سەبىي قىز-ھە! ئۇ بىز ئويلىغاندەك ئىپپىتىنى ساتقىنمۇ يوق. ئەكسىچە ئەڭ شەرەپلىك، ئەڭ ئۇلۇغ ۋەزىپىنى ئورۇنداپ ھەممىزنى تاڭ قالدۇردى. مانا بۇ مەن يىگىرمە نەچچە يىل زارىقىپ كۆتكەن ھەقىقىي ئۇيغۇر قىزى!

ئەمدى ئاشۇ زەيتۇنەنىڭ دادىسىچۇ، ئۇمۇ ئادەممۇ؟ ياق، ئۇ زادى قانداق مەخلۇق؟ ئۇ، پۇل-مال ئۈچۇن، ئەمەل-مەنسەپ ئۇچۇن قىزىنى ساتماقچى بولدى. بىر سەبىي قىزنى ـ ئادەمنى ئاتا بىلەن ھەۋۋائانىنىڭ پۇشتىنى پۇل ـ ئەمەل ئۇچۇن ساتماقچى بولدى.قىزىنى يەتكۇچە خورلىدى. ئۇمۇ ئادەممۇ؟ ئۇ ئادەم يەنە كېلىپ بىزنىڭ ئۇيغۇر جەمئىيتىمىزدىكى نۇرغۇن ئادەملەرنىڭ بىرسى. جەمئىيتىمىزدە ئەمەل-مەنسەپ ئۇچۇن قەۋم-قېرىنداش، دوست-يارانلىرىنى، ھەتتا خوتۇننى، ئاتا-ئانىسىنى سېتىشتىن يانمايدىغان قارائۆپكە مۇناپىقلار، پۇل-مال ئۇچۇن ئاتا-بالىنى ،بالا ئاتىنى ساتىدىغان ئادەمىي ھايۋانلار تولۇپ يېتىپتۇ. ئادەملىرىمىز ئۇچۇن پۇل-ئەمەل ئاتا-ئانىسى،ھەتتا يۈرەك پارىسى بولغان بالىسىدىنمۇ مۇھىم بولسا-ھە؟ پۇل ـ ئەمەل دېگەن زادى قانداق نەرسە؟ ئەمەل دېگەنغۇ ھېچكىمدە ئۇزاق تۇرمايدىغان ئۆتكۈنچى نەرسە. پۇل دېگەن ئەسلىدە دۇنيادا يوق نەرسە ئىدى، پەقەت ئادەم ،ئىشلەپچىقىرىش ۋاستىلىرى، ئىشلەپچىقىرىلغان مەھسۇلاتنىن ئىبارەت ئۇچلا بىرلىك بار ئىدى. ئادەملەر ئىشلەپچىقىرىش قورالىرى بىلەن مەھسۇلاتنى ئالماشتۇرۇش ئۇچۇن پۇل دېگەن نەرسىنى ئىجاد قىلدى. ئەسلىدە ئادەملەر خوجايىن، قالغانلىرى ئادەم ئۇچۇن قۇل ئىدى. ھالا بۇگۇنكىسى كۈنگە كەلگەندە ھەقىقەت ئاستىن-ئۈستۈن بولۇپ، پۇل خوجايىن، ئادەملەر قۇل بوپقالدى. ئادەملەر پۇلنىڭ ئويۇنچۇقىغا ئايلىنىپ قالدى. دۇنيادا ئۆزىياسىغان نەرسىنىڭ قۇلىغا ئايلىنىپ قېلىشتىن ئۆتە بىچارىلىك بولمىسا كېرەك! بىزنىڭ ئادەملىرىمىز نېمە ئۇچۇن ئۆزىنىڭ قىممىتىنى، دۇنيادا ھېچنېمە بىلەن ئۆلچىگىلى بولمايدىغان بارلىقىنى شۇلارغا تېگىشىدۇ؟ نېمە ئۇچۇن بىزنىڭ بۇ ئادەملەرنى پۇل ھەركوي، ھەرسەنەملەرگە دەسستىپ ئۇسسۇل ئوينىتىدۇ؟

بىزدە پۇل يوق ئەمەس، توغرىسىنى ئېيتقاندا قىممىتىمىز يوق. پۇل دېگەنلىك ـ پايدىلىنىش ھوقۇقى، ئىمتىيازى دېگەنلىك بولىدۇ. بىزنىڭ قىممىتىمىز بولمىغاچ، ئۆزىمىز خالىغان كەسىپ، خالىغان ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇيالمايۋاتىمىز. بىزمۇ چەت ئەللەردە ئوقۇيالايتتۇق.ھازىر ئىشقىلىپ «تېخنىكوم» نىڭ بولسىمۇ چاقىرىقى كەلسىلا جەننەتنىڭ چاقىرىقىنى تاپشۇرۇۋالغاندەك خۇش بوپكېتىمىز. گەپنىڭ ھاسلى، قىممىتىمىز بولمىغاچ، ئادەملەرنىڭ گۈلى تۇرۇپ ئادەمدەك ياشىيالمايۋاتىمىز.

ئەختەم ئۆمەر ئۇيغۇر ھاجىلىرى ئۇستىدە توختىلىپ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ1994-يىلىدىن 1996-يىلىغىچە بولغان سانلىرىدا ئۇلاپ ئېلان قىلغان «ئۆزىمىزنى ئېتىراپ قىلايلى» دېگەن ماقالىسىدا (بۇ ئۇلانما ماقالىلەر يېقىندا «ئۆزىمىزنى ئېتىراپ قىلايلى» دېگەن نام ئاستىدا كىتاب بولۇپ نەشر قىلىندى. ـ مۇھەررىدىن) ئۇلارغا ئەڭ توغرا باھا بەردى. بەزى ھاجىلىرىمىز چەت ئەللەردە بىزنى سىستى، ۋەتەنده بولسا بىز ئۇلارنى سىستۇق. شۇنداق، ماڭا قويۇپ بەرسە يانچۇقىدا شۇنچە پۇل تۇرۇپمۇ ۋەتەن-مىللەتنىڭ يۇزىنى تۆككەن ئۇياتسىز ھاجىلارنى ھەممىزلىك بىلەن بوغۇۋەتسەممۇ دەردىم چىقمايدۇ. چەت ئەللەردە قەلەندەرچىلىك قىلىپ بىزنى شەرمەندە قىلغان ئۇياتسىزلارنىڭ يۇزىگە نەچچىنى تۆكۈرۈۋالسام دەيمەن. لېكىن شۇنداقتىمۇ، چەت ئەللەرنىڭ كوچا-كويلىرىدا ، ئەخلەتخانىلاردا،ئاددىي كەپىلەردە يېتىپ، ھەقسىز تاماق يېگەن بىچارىلەرگە تۇرۇپلا ھىسداشلىق قىلغۇم كېلىدۇ. ئەسلىدە ئۇلار ئالىي رېستۇرانلاردا تاماق يېيىشى، ئالىي مېھمانسارايلاردا يېتىشى كېرەك ئىدى. ئەمما شۇ رەھىمسىز رېئاللىقنى نەزىرىمىزدىن ساقىت قىلالمايمىزكى، ئۇلار مىڭبىر جاپادا كەلگەن، كۇرمىڭلىغان مۇسۇلمانلار ئىچىدىن بىرەر-يېرىمغا مىڭ تەستە نىسىپ بولىدىغان ھەج پۇرستىنى قولدىن بېرىپ قويماسلىق ئۈچۇن، ئۆمۇر بويى ئىشلەپ تاپقان ـ تەرگىننى غەملەيدۇ، يەتمىسە بالا-چاقىرىلىغا يىلىنىپ ،ئۇمۇ يەتمىسە ئۇرۇغ-تۇققان، قولۇم-قوشنا، ئەل ـ جامائەتنىڭ سۇۋغا-سالاملىرىنمۇ قوشۇپ، مىڭبىر جاپادا ھەج خىراجتىنى تەقەلەيدۇ. قىسقىسى، ئۆمۇر بويى تاپقان - ئۆگكىنىنى، بار-يوقى ھەممىسىنى يۇدۇپ ھەج سەپىرىگە ماڭىدۇ. مىڭبىر رىيازەتلەر بىلەن ئۆمرىدە بىر ھەجگە كېلەلىگەن بىچارە ئادەم خەقنىڭ يۇرتىدا پۇلنى قانداقمۇ بۇزۇپ - چاچالىسۇن!؟ بېشىدا مىڭ خىل ئوت كۆيۈۋاتقان چاغلىق پۇللىرىنى خەقنىڭ يۇرتىدا سورۇۋەتسە، ئۆز يۇرتىدا كېيىنكى كۈننى قانداق ئالىدۇ؟ قەدىرسىز بىچارە ئىنسانلارنىڭ ئويلايدىغىنى مانا مۇشۇ. تۇرمۇشنىڭ دەردىنى يەتكىچە تارتقان، جان باقماقنىڭ نەقەدەر مۇشكۈل-جاپالىق ئىكەنلىكىنى بەكمۇ چۈشىنىپ يەتكەن بۇ بىچارىلەر ئۇنى نېمىشقا ئويلىمىسۇن!؟ ئۇلار ئۆمۈرلۈك بىساتىنى چەت ئەلگە تاشلاپ قويۇپ كەلسە، ئۇلارنىڭ ياللىرىنىڭ «كىتاب پۇلى» ، «ئوقۇش پۇلى» ، «بەدەل پۇلى» ، «تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ،ئىقتىسادچانلىق

بىلەن مەكتەپ باشقۇرۇش پۇلى»، «ئىستراخوانىيە پۇلى»، .. قاتارلىقلارنى، كەنتكە تۆلەيدىغان«ماتارىپ فوندى»، «مەجبۇرىيەت ھەققى»، «ھاشار ھەققى»، «ئۆستەڭ چېپىش ھەققى»، «سۇ ھەققى»، «بوزيەر ئېچىش ھەققى»، «جامائەت فوندى»، «كاپالەت فوندى»، «قۇرت جەرىمانسى»، «پاختا جەرىمانسى»، «تۇغۇت جەرىمانسى»، «ئۆز ھويلىسىدىكى ئورمانىنى كەسكەنلىك جەرىمانسى»، «تۇياق بېجى»...قاتارلىقلارنى كىم تۆلەيدۇ!؟ سىزمۇ؟ مەنمۇ؟ ياق، يەنىلا ئاشۇ قەدىرسىز بىچارىلەر تۆلەيدۇ. شۇڭلاشقا، ئۇلارغا ئۇنداق تەلەپنى قويغىلى بولمايدۇ. ئۇلارنىڭ ھەج قىلىش پۇرستى ئۆمرىدە ئارانلا بىر كېلىدىغان بولغاچقا(ناۋادا نىسىپ بوپقالسا)،تاپقان-تۇگىكىنىنى ئاشۇ يەردە خەجلەپ،ئۆمرىدە بىرەر قېتىم بولسىمۇ راھەت كۆرۈۋالسا،كېيىنكى ئىشلارنى خۇداغا ئامانەت قويسا تېخىمۇ ياخشى بولاتتى.مانا ئەپسۇس، ئۆز يۇرتىدىمۇ قورقماي ئون كوي پۇل چىقىرىپ خەجلىيەلمەيدىغان، ئىچ يانچۇقىدىن پۇلنى ئالسىلا قارا قول ئالۋاستى ھەممىنى تارتىۋالىدىغاندەك قورقۇپ، شۇ پېشىغىچە تۆزۈك پۇل خەجلەشنىمۇ ئۆگىنەلمىگەن ئاشۇ ئىنسانلار خەقنىڭ يۇرتىدا چوڭ-چوڭ پۇللارنى چىقىرىپ بىمالال خەجلىيەلەيتتىمۇ؟! ئۆمرىدە كۆزى تويغۇدەك، ساناپ قولى تالغۇدەك پۇل كۆرۈپ باقمىغان ئاشۇ خەق پۇل خەجلەشنى نەدىن بىلسۇن!؟ ئۆمرىدە راھەت كۆرۈپ باقمىغان بۇ خەق راھەتنىڭ نېمىلىكىنى قانداق بىلسۇن؟ راھەتلىنىشنى قانداق بىلسۇن؟ شۇنداقتىمۇ ئۆزى راھەتلىنىشنى خالىمىسىمۇ،بىزنى شەرمەندە قىلماسلىقى، مىللەتنىڭ يۈزىنى تۆكمەسلىكى،ئادىمىيلىك قىممىتىنى ساقلىشى كېرەك ئىدى. لېكىن ئۆمۈر بويى كەنت باشلىقى ،سېكرېتار، يېزا باشلىقى دېگەنلەرنىڭ ئىزا - ئاھانەت، ئېغىر ھاقارەت - دەشنامىلىرى ئىچىدە يۇرىكالدى بولۇپ، قۇلدەك ئىشلەش، جاپا-چېكىشنىلا ئۆگەنگەن، ئادىمىيلىك سېزىمىنى يوقاتقان ئۇ قەدىرسىز بىچارىلەر نېمىنىڭ ھاقارەت، نېمىنىڭ ئاھانەت،نېمىنىڭ نومۇس،نېمىنىڭ شەرەپ،نېمىنىڭ جاپا، نېمىنىڭ راھەت ئىكەنلىكىنى ئاللىقاچان ئۇنتۇپ كەتكەن تۇرسا، ئۇلار ئادىمىيلىك قەدىر-قىممەت،ئىنسانىي يۈز-ئابروي، مىللەتنىڭ غورۇرى دېگەنلەرنى نەدىن بىلسۇن!؟ ئۇلارنىڭ يەلكىسىدىن ھىمالايا تېغىدەك بېسىۋاتقان شۇنچە ئېغىر جاپا - مۇشەققەت ئاستىدىمۇ ئۆملەپ تىرىشىپ-تىرمىشىپ، جان تالىشىپ بىر ئامالالارنى قىلىپ بۇ توخۇ كاتىكىدىن چىقىپ كەتكىلى دالانى كۆرگىنى، ئادەمئاتا بىلەن ھەۋۋائانا سەيلى قىلغان بۇ ئەركىن زېمىننى كۆرەلىگىنى چوڭ ئىش ئەمەسمۇ؟ ئۆمرىدە بىرلا قېتىم،يەنە كېلىپ نەچچە مىڭ، نەچچە تۈمەن ئادەملەر ئىچىدىن ئاران بىر - ئىككىگە نىسىپ بولىدىغان پۇرسەتنىڭ ئۇلارغا نىسىپ بولغىنىدىن، «چوڭ ئىش»نى قىلغىنىدىن خەلقىمىز خۇرسەن بولۇپ ئۇلارنى«ھاجىم» دەپ چوڭ بىلىپ ھۆرمەت كۆزى بىلەن قاراۋاتمامدۇ؟! دېمىسىمۇ راست ئەمەسمۇ؟ ئۆمرىدە بىرلا كېلىدىغان بۇنداق پۇرسەت ھەممىلا ئادەمگە نىسىپ بولۇۋەرمەيدۇ-دە! دېھقانلىرىمىزلا ئەمەس، نى-نى كاتتا ئالىم - ئەھلى ئىلىملىرىمىز ئىچىدىمۇ ئۆمرىدە بىرەر قېتىم بولسىمۇ چەت ئەللىگە چىقىش پۇرسىتىگە ئىگە بولالمای ئېغىر خۇرسىنىش، ئاچچىق ئەلەم ئىچىدە ھەسرەت چېكىۋاتقانلار كۆرمەكلاپ تۇرغان يەردە ،ئاشۇ ئادىمىيلىك قىممىتىنى يوقاتقان بىچارە - ئاجىزلەرگە شۇنداق پۇرسەتنىڭ كەلگىنىگە بولسىمۇ خۇش بولساق بولىدۇ.ئۆمرىدە بىرەر قېتىم ناھىيە ئاتلاپ شەھەرگە كىرىپ قورقماي يۈز كوي ئەمەس ئون كوي خەجلەپ كۆڭۈل ئىچىپ باقمىغان،كۆڭۈل ئاچاي دېسىمۇ پۇرسەت ۋە ئارام تاپالمای جاپا ئۇستىدە تۇغۇلۇپ،جاپا بىلەن ياشاپ،مۇشەققەتتىن بەللىرى مۇكچىيىپ، «ئۇ دۇنيادا جەننەتتە بولسىمۇ راھەت كۆرەرمەن» دەپ ئۆز-ئۆزىنى بەزلەپ، قاراڭغۇ گۆرگە كىرىپ كېتىۋاتقانلار كۆرمەكلاپ تۇرغان يەردە ،ئۆمرىدە بىرەر قېتىم بولسىمۇ دۇنيانى - ئەركىن زېمىننى كۆرۈپ،چوڭ-چوڭ تىنىپ، ئەركىن نەپەس ئالالىغان ئاشۇ ئادەملەرگە كۆپ رەھمەت ئېيتىساق بولىدۇ.

ئەگەر قۇربۇم يەتسە قۇدۇق ئىچىدىكى پاقىدەك ياشاۋاتقان نادان خەلقىمنى ئۇچار كېمىگە ئولتۇرغۇزۇپ پۈتكۈل دۇنيانى ئايلاندۇرسام دەيمەن. ئەپسۇسكى، مەندەك «چوكچى» بىگىتتە نەدىمۇ ئۇنداق قۇدرەت بولسۇن!؟! مەن دېگەن ھەرماڭدامدا بىر تاماكا تۇتاشتۇرۇپ،ئاچچىق ئەلەمدىن لەختە بولغان يۈرىكىمنى يەنە شۇ ئاچچىق ئىس بىلەن ئىسلاپ، ئاھ ئۇرۇشنىلا بىلىدىغان ئاجىز بىر بەندىمەن. ئارمانغا چۇشلۇق دەرمانىم يوق. ئاھ، خۇدا! بۇ بىچارە بەندىگىگە قۇدرەت - نۇسرەت ئاتا قىلغايسەن.

ھالىمىز تايىنلىق بولسىمۇ ئۆزىمىزنى ئۆزىمىز ئالداپ، «تۈركىي تىللار دۇنياسى»نى ياستۇق، «قۇتادغۇبىلىك»نى سىلىنچا،«ئون ئىككى مۇقام»نى پېپىنچا قىلىپ ئۇخلاۋاتقان بەكمۇ ئاجىز بىر قەۋمىز. ئىنئام،مۇكاپات،ئەمەل-مەنسەپ، پۇل-مال ئۇچۇن قەۋم-قېرىنداشلىرىمىزنى،گېزى كەلسە ھەتتا ئاتا-ئانا،خوتۇن-بالىلىرىمىزنى سېتىشتىن يانمايدىغان ئاچكۆز، ۋىجدان- ۋۇجۇدىمىز ئۆلۈۋاتقان ئادەملەرمىز. بىر ماختاشقا مىڭ يالغۇز ئۇسسۇل ئويناىدىغان ئەخمەقلەرمىز. ھازىرقى زامان رىقابىتىدىكى غالىبلار بۇرنىمىزنى قايىقا پېتىلسە، شۇ ياققا كېتىۋېرىدىغان كونۇپكىلىق ماشىنا ئادەملەرمىز. پۇلنىڭ شەيتان زەنجىرىدىن ،ئەمەل-مەنسەپتىن ئىبارەت سېھرىنىڭ كۆرۈنمەس ھەم ئۆزۈلمەس زەنجىرىدىن قۇتۇلۇپ چىققاندىلا بۇ بىچارە ھالىتىمىزنى ئۆزگەرتكىلى بولاتتى. بۇنى كىم چۈشىنىدۇ؟ يەنىلا ئاشۇ 18ياشلىق سەبىي قىز ژەيتۇنە چۈشىنىدۇ. ئەگەر ئۇ دادىسىنىڭ دېگىنىگە كۆنۈپ، يېزا باشلىقى بىلەن توي قىلغان بولسا، ئەمەل-مەنسەپنىڭ تاجى مال-دۇنيانىڭ خوجايىنى بولغان بولاتتى. ئەپسۇس، ئۇ بۇلارنى رەت قىلدى. مال-دۇنيا، ئەمەل-مەنسەپنىڭ قۇلى بولۇشنى خالىمىدى. قاتتىق خورلۇق،ئازاب-ئوقۇبەتلەرنى چىداپ ئوقۇش ئىرادىسىدىن يانمىدى. بۇ نېمە ئۇچۇن. چۈنكى ئۇنىڭدا ھەقىقىي ئادەمنىڭ يۈرىكى بار. ئوقۇشقا، ئالىي مەكتەپلەردە ھەتتا چەت ئەللەردە ئوقۇشقا بولغان ئۇمىد-ئىشەنچ ۋە جاسارەت بار.پۈتكۈل دۇنيانى ئەركىن سەيلى قىلغان ئادەمئاتا بىلەن ھەۋۋائانىدەك ئەركىن ياشاش ئىستىكى بار. ئەۋلادلارغا بولغان ئوتلۇق يۈرىكى بار. مانا بۇ ھەقىقى ئىسمى -جىسمىغا لايىق ئۇيغۇر قىزى - مېنىڭ مەھبۇبەم. مېنىڭ مەھبۇبەمنى زامانىمىزدىكى رادىئو - تېلېۋىزور،ئوننالغۇلار قايىقا شەرەت قىلسا شۇ ياققا كېتىۋېرىدىغان، كونۇپكىنى قانداق باسسا ، شۇنداق مۇزىكا چىقىرىدىغان ماشىنا خوتۇنلىرىمىز بىلەن قانداقمۇ سېلىشتۇرغىلى بولسۇن؟ مەن ئەنە شۇ زەيتۇنەگە موھتاج، مەنلا ئەمەس، مېنىڭ خەلقىم تۆمەنلىگەن زەيتۇنەلەرگە موھتاج.

مۇھەممەت باغراش ئاكا، زەيتۇنەنى ماڭا ئۆتۈنۈپ بەرسىڭىز،ئۇ ماڭا تەئەللۇق، چۈنكى سىز قەلەندەر توغرىسىدا كۆپ ئويلاندىڭىز، قەلەندەرگە باھا بەردىڭىز، ئاندىن ئۇزاق دىلىغۇللۇقتىن كېيىن بىر قارارغا كەلدىڭىز. مەن بولسام تىلەمچى قىز ھېكايىسىنى تۇگەتكەن ھامان بىر قارارغا كېلىپ بولغان.يەنە كېلىپ، سىز قارارىڭىزنى ئۇنلۇك جاكارلاشتىن نومۇس قىلدىڭىز. مەن بولسام بارئاۋازىم بىلەن ،پۈتكۈل ئۇيغۇر جەمئىيىتىگە شۇنداق جاكارلايمەنكى: «زەيتۇنە تىلەمچى ئەمەس! ئۇ مېنىڭ ئەڭ پاك مەھبۇبەم!»

1997-يىل دېكابىر، لوپ
2001-يىل فېۋرال، بېيجىڭ

ئاپتور: لوپ ناھىيە 3-ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى(M1)

ئۇنىۋېرسال مۇلاھىزىلەر

توختى باقى ئارتىشى تەرجىمىسى

«پىشانەڭنى سىلىۋېتىپ گەپ قىل»مىساڭ بولماس خۇجىچۇەن

مەيلى قايسى ساھە، قايسى ئىدارە بولسۇن، بەش يىللىق، ئون يىللىق دېگەندەك «چوڭ توي» كۈنلىرىنى خاتىرىلەش ۋاقتىدا «خۇلاسە» يېزىشتىن خالىي بولالمايدۇ، شۇنداق «خۇلاسە» نى داقا-دۇمباقلا-ر ياڭرىغان، نەغمە-ناۋالار كۆڭۈلنى كارامەت شادلاندۇرغان، ھەممە خۇشھال-خۇراملىققا چۆمگەن قىلىپ يازىدۇ. گېزىتلەرنىڭمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئىشلىرىدىن «خۇلاسە» يېزىشدا شەك يوق. گېزىتنىڭ ئىلكىدە شۇنچە كۆپ ماھىر قەلەم ئىگىلىرى بولغاچقا، بىرەر «خۇلاسە» نى يېزىپ چىقىشى ھېچقانچە چوڭ ئىش ئەمەس.

لېكىن شۇنى بايقاپ قالدىمكى، جۇڭگودا بەزى گېزىتلەر ئۆزلىرىنىڭ يېقىنقى 50 يىلدىن بۇيان قىلغان ئىشلىرىنى «خۇلاسە» لەشتە بىر ئاز باش قېتىنچىلىقىغا قاپتۇ، بولۇپمۇ 1978-يىلدىن ئىلگىرى نەشر قىلىنغان بەزى گېزىتلەر ئۆز ۋاقتىدىكى «شەرەپلىك ئىش-ئىزلىرى» نىڭ ئاز دېگەندە يېرىمىنى تىلغا ئالاي دېسە خىجىل بولىدىكەن، تىلغا ئېلىپ قالسا يۈزى چىمىلداپ، ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالمايدىغان ھالەتكە چۈشۈپ قېلىش ئېھتىمالى بار ئىكەن؛ شۇ «شەرەپلىك ئىش-ئىزلىرى» نى پۈتۈنلەي ئىنكار قىلىۋېتىشكىمۇ پېتىنالمايدىكەن، چۈنكى ئەينى يىللاردىكى مۇشتىرىلەرنىڭ تولىسى ھازىر ھايات، شۇ ئىشلار ئۇلارنىڭ ئېسىدە ھازىرقىدەك تۇرغانلىقىدا شەك يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ گېزىتلەر باشقىچە يول تېپىشقا مەجبۇر بولغان. مانا بۇ ئەھۋال قەلەم ئۈينىتىشقا ئۇستا بوپكەتكەن قەلەم ئىگىلىرىنى بىر ئاز باش قاتۇرۇشقا مەجبۇر قىلغان.

ئانچە چوڭمۇ، كىچىكمۇ ئەمەس بىر گېزىتنىڭ بۇلتۇر ئۆزىچە زوقلىنىپ - ماختىنىپ، بۇنىڭدىن بىر قانچە يىل ئىلگىرى ئاران بىرنەچچىلا ئىشچى-خىزمەتچىسى بارلىقىنى، ھازىر قانچىلىك كۆپەيگەنلىكىنى، ئىلگىرى ئەبجىقى چىقىپ كەتكەن بىرلا باسما ماشىنىسى بارلىقىنى، ھازىر بىرنەچچە ھەسسە كۆپەيگەنلىكىنى، ئىلگىرى بەتلەرنىڭ قوغۇشۇن ھەرپ بىلەن ياسىلىدىغانلىقىنى، ھازىر بولسا كومپيۇتېر ئارقىلىق ياسىلىدىغانلىقىنى ۋە

ئىبرەتلىك پاراڭلار

هاكازالارنى يازغانلىقىنى ئوقۇپ قالدىم. بۇلارنى ئىجتىمائىي رېئاللىقنى خەلقنىڭ ۋىجدانى ۋە زۇۋانى بولغىنى ھالدا راستى بىلەن توغرا ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىشى پەرز ھەم قەرزى بولغان گېزىت ئالدىدا قانداقمۇ «خىزمەت نەتىجىسى» دېگىلى بولسۇن؟ بۇلارنى ھەرقانچە قىلغان تەقدىردىمۇ پەقەت شۇ گېزىتنىڭ باسما زاۋۇتىنىڭ نەتىجىسى ھېسابىغىلا يېزىش مۇمكىن! بۇ ئەھۋال خۇددى بىر ساقچىنىڭ ئۆزىنىڭ نەچچە ئون يىللىق خىزمىتىنى خۇلاسىلىغاندا، قانچىلىك ياخشى ئادەمنى قوغداپ قالغانلىقى، قانچىلىك يامان ئادەمنى تۇتقانلىقى توغرىسىدا گەپ قىلماي، ئۆزقاتناش قورالىنىڭ ۋېلىسىپىتتىن ئاپتوماشىنىغا، سىملىق تېلېفونىنىڭ «ئالەمگە ئۆتەر»- يانفونغا ئۆزگەرگەنلىكى توغرىسىدا ھوزۇرلىنىپ سۆزلىگەنلىكىگە ئوخشايدۇ.

گېزىت نېمە ئۈچۈن «پېشانىسىنى سىلىۋېتىپ» گەپ قىلمايدۇ؟ نېمىشقا «گەپنى ئەپقاچىدۇ؟» ئەسلىدە ئۇنىڭ «تىلى تۇتۇق». ئەگەر قىلنى قىرىققا يارىدىغان بىرەر «چاتاق» چى ئادەم كۇتۇپخانىغا كىرىپ شۇ گېزىتنىڭ «مانچە ئون يىللىق توپلىمى» نى تېپىپ، 1978-يىلىغىچە بولغان 30يىلدەك ۋاقىت ئىچىدىكى مەزمۇنلىرىغا كۆز يۈگرۈتۈپ چىقىدىغان بولسا، تاغار-تاغار يالغان گەپلەرنى، لاپ ئۇرۇپ ئاتقان ھەر-ھەرپو گەپلەرنى، كاتىۋاللىق بىلەن قىلىنغان «پىپەن»- تەنقىدلەرنى كۆرۈشى مۇمكىن! ئۇلار كىملەرنىڭ «ۋىجدانى»؟ كىملەرنىڭ «زۇۋانى»؟ بۇنى خۇدا بىلىدۇ! دېمەك ئۇ گېزىتنىڭ «باسما ماشىنىسى»، «بەت ياساش» توغرىسىدىلا گەپ سېتىشىدا «گەپ بار»! ھەقىقەتەن ئىلاجسىزلىقتىن شۇنداق قىلغان. مىسال بىلەن ئېيتايلى، ئۇ ئۆزىنىڭ 30يىل ئىلگىرىكى ئاتالمىش «خىزمەت نەتىجىلىرى» قاتارىدىكى تۆۋەندىكىدەك ئىشلىرىنى ھازىرقى ئادەملەر ئالدىدا بايان قىلىشنى راۋا كۆرمەسە كېرەك:

1950-يىلى جۇمھۇرىيەت يېڭى قۇرۇلغان چاغدىلا «ۋۇشۇننىڭ تەرجىمھالى» نى ئاملاق كىنو فىلىمى ۋە ۋۇشۇننىڭ ئۆزى قوپاللىق بىلەن تەنقىد قىلىنىدى.

1954-يىلى مەشھۇر ئالىم يۇپېڭبو ئەپەندى ۋە ئۇنىڭ «قىزىل راۋاقتىكى چۆش توغرىسىدا تەنقىدات» لىرى قاتتىق قامچىلاندى...

1955-يىلى خۇفېڭ ۋە ئۇنىڭ سەپداشلىرى ئەدەبىيات-سەنئەت خىزمىتى توغرىسىدا باشقىچىرەك پىكىر دە بولغانلىقى ئۈچۈنلا ئاتالمىش «ئەكسىلئىنقىلابچىلار گۇرۇھى» قىلىنىپ، ھەدەپ «پاش» قىلىندى، ئۇلارغا «نەپرەت» ياغدۇرۇلدى.

1957-يىلى ئەمر-پەرمانغا بىنائەن پىكىر بەرگەن 550مىڭ نەپەر زىيالىي بىراقلا «ئوڭچى ئۇنسۇر» دەپ ئېلان قىلىندى.

1958-يىلى «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» ئەسەبىيلىك بىلەن ماختاپ ئۇچۇرۇلدى، «بىر مو يەردىن 80مىڭ جىڭ شال ئېلىندى» دەپ خەۋەر قىلىندى.

1959-يىلى «ئوڭ ئاغمچىلىققا قارشى» تۇرۇش.

1960-يىلىگۈنمىليون ئادەم ئاچلىقتا ئۆلدى (بويىبونىڭ: «بىرنەچچە چوڭ قارار ۋە ھادىسىلەر توغرىسىدا ئەسلىمە» سەرلەۋھىلىك ماقالىسىغا قارالسۇن)، لېكىن گېزىتلەر بۇ ھادىسىلەرنى «كۆرۈپ تۇرۇپ كۆرمەسكە سالدى».

1962-يىلى «سىنىپىي كۆرەشنى ھەرگىز ئۇنتۇمايلى»...

1965-يىلى ياۋۇبنيۇەننىڭ «يېڭى يېزىلغان تارىخىي دراما(خەي رۇينىڭ مەنسەپتىن قالدۇرۇلۇشى)غا باھا» سى ئېلان قىلىنىپ، ئۆكتەملىك ۋە تۆھمەت قىلىندى.

1966 - 1976- يىللىرى «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدارلار» تارتىپ چىقىرىلدى ۋە كۆرەشكە تارتىلدى؛ قوشۇن تازىلاندى؛ قانۇنچىلارغا باھا، كۇڭزىچىلارغا تەنقىد بېرىلدى؛ «ئوڭ ئاغمچىلىق دېلوسىنى ئاغدۇرۇش» قا قارشى تۇرۇلدى؛ «پرولېتارىيات مەدەنىيىتى زور ئىنقىلابى ھەقىقەتەن ياخشى!» دەپ كۆككە كۆتۈرۈلدى.

1977، 1978-يىللىرى «ئىككى ئۇمۇمەن»...

ئۆزىمىزنى توختۇتۇپ تۇرۇپ گەپ قىلىدىغان بولساق، گېزىتلەر شۇ نەچچە ئون يىل ئىچىدە بىرمۇنچە راست خەۋەرلەرنىمۇ بەردى. لېكىن مەسىلە «راست» بىلەن «يالغان» نىڭ نىسبىتى قانچىلىك ئىكەنلىكىدە ئەمەس. «بىر تال چاشقان مايىقى بىر قازان ئاشنى بۇلغايدۇ» دەيدىغان ماقال بار. شۇنداق «چاشقان مايىقى» توپتوغرا 30يىلدەك بىر ياكى ئىككى تال ئەمەس، تاغارلاپ، كۆرىلەپ پەيدا بولدى. شۇ قازاندىكى ئاشنى دۇنيا بويىچە ئەڭ ئەلا سورتلۇق ئەترە بىلەن قاينىتىسىمۇ، ئۇنىڭدىكى بەتتام يوقالماسلىقى مۇمكىن. شۇنىڭ ئۈچۈن دېگىدۇڭ ئەپەندىنىڭ «20-ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدىكى جۇڭگو گېزىت-ژۇرناللىرى» توغرىسىدىكى مۇھاكىمىسىدە شۇنچە كۆپ داڭقى چىقىپ كەتكەن چوڭ گېزىت-ژۇرناللارنى چەتكە قايرىپ قويۇپ، ئىلگىرى-ئاخىر بولۇپ پەقەت ئۈچ ئايلا مەۋجۇد بولۇپ تۇرغان، فېئودال «قانداشلىق نەزەرىيىسى» گە باتۇرلۇق بىلەن دەككە بەرگەنلىكى سەۋەبلىك «مەركىزىي مەدەنىيەت ئىنقىلابى گۇرۇپپىسى» دىكى چى بىنيۇ تەرىپىدىن مەنئىي قىلىنىپ پېچەتلەنگەن «ئوتتۇرا مەكتەپ مەدەنىيەت ئىنقىلابى گېزىتى» نامىلىق بىر كىچىككىنە گېزىتنى «تولۇمۇ شان-شەۋكەتلىك» دەپ ئالىي ھۆرمەت بىلەن تەرىپلىگەنلىكى ئەجەبلەنگۈدەك ئىش ئەمەس (يۇلۇۋېن: «مېنىڭ ئائىلەم»، جۇڭگو ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسى نەشرىياتىنىڭ 2000-يىل ماي نەشرى). ئالىملارنىڭ نەزىرى ئەنە شۇنداق كارامەت بولىدىكەن.

بەزىلەر: بۇلارغا، ئاساسەن گېزىت چىقارغان ئادەملەر جاۋابكار ئەمەس، بەلكى «سىنىپىي كۆرەش» لەرنى كەينى-كەينىدىن قوزغىغان «يۇقىرى» جاۋابكار، دەيدۇ. دەرۋەقە شۇنداق. لېكىن شۇ ئىشلارنىڭ ئۇجۇر-بۇجۇرىنى كېيىنكى

ئەۋلادلار نەدىن بىلسۇن؟! ئۇلارنىڭ كۆرۈدىغىنى «ئېقى قەغەز، قارىسى سىياسا» بولغان دەستە-دەستە گېزىت. ئۇلارنىڭ «تەسىرات» لىرى پەقەت ئەنە شۇ ئۇزۇن ياكى قىسقا ماقالىلار، سۈرەتلەردىن كېلىدۇ. ئەگەر گېزىت بىر نۇسخىلا بولۇپ، مەلۇم بىر كۇتۇپخانىدا ساقلىنىپ قالغان بولسا، ئۇنىڭدىكى مەزمۇننى ئۆزگەرتىشكە ھېچقانچە كۈچ كەتمەيدۇ. يامان يېرى شۇكى، گېزىت ئۆز ۋاقتىدا دۇنيانىڭ ئۇ بېشىدىن بۇ چېتىگىچە، ئۆيمۇ ئۆي تارقالغان، ئەمدى ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى يىغىۋېلىش ماھال گەپ.

شۇ 30 يىللىق گېزىتلەر «جۇڭگونىڭ ھازىرقى زامان ئاخباراتچىلىق تارىخى» نى ھەقىقەتەن بىر ئاز خىجالەتكە قالدۇردى. بۇ خىجالەتچىلىك ئوخشىشىپ كېتىدىغان يەنە بىر ئەھۋالنى ئېسىمىزگە سالىدۇ:

1998-يىلى - مەشھۇر بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ دۇنياغا كەلگىنىگە 100 يىل بولغان يىل. مەملىكىتىمىزنىڭ ئىچى-سىرتىدا شۇنىڭغا بېغىشلاپ نەشر قىلىنغان، ئېلان قىلىنغان كىتاب ۋە خاتىرە ماقالىلار ھەددى-ھېسابسىز كۆپ بولدى. قىزىق يېرى شۇكى، بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تارىختا ئۆتكەن مۇدىرلىرىنى قىزغىن ئەسلەپ يېزىلغان ماقالىلارنىڭ ھەممىسىدە دېگۈدەك ئالدىنقى 50 يىل ئىچىدە ئۆتكەن سەي يۈەنفې، فۇسنىيەن، خۇشى... لار تىلغا ئېلىنىدى. گەرچە بىزنىڭ نەزىرىمىزدە ئۇلار «سىياسىي جەھەتتە توغرا» ئەمەس ئادەملەر بولسىمۇ، كېيىنكى 50 يىلدىن بۇيانقى مۇدىرلار بولسا، گويا كىشىلەر «ئۇنتۇپ قالغان» دەك، ناھايىتى ئاز تىلغا ئېلىنىدى. يىراقلاپ كەتكەنلىرى ناھايىتى ئېنىق ئەسلەندى، يېقىنداكىلىرى توغرىسىدا بولسا، ئەكسىچە قىلارغا گەپ تېپىلمىغان. ئەجەبا، بۇ ئەھۋالمۇ «بايان قىلغۇدەك خەيرلىك ئىشلىرى يوق» لىقىدىن بولغاندۇرمۇ؟

بۇ مۇھاكىمە «بىللە ئالغا» ژۇرنىلىنىڭ 2000-يىل 12-سانىدا ئېلان قىلىنغان، «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2001-يىل 3-سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان.

مايمۇنجان سۇن ۋۇكۇڭنىڭ خىزمىتىدىن قالدۇرۇلۇشى توغرىسىدا قىسسە

بى بىن

«مەغرىبتىن بۇددا كالامۇللاسى ئەكېلىش خىزمىتى گۇرۇپپىسى» دا خەرج - خىراجەت قىس بوپقالغانلىقى، ئاقنانچى ئادەملەرنىڭ كۆپىيىپ كەتكەنلىكى سەۋەبى بىلەن يەۋالاي، ئىچىۋالاي دەيدىغان ھادىسە پەيدا بوپتۇ. بۇ ئەھۋال خىزمەت گۇرۇپپىسىنى يول بويى كۇتۇۋالغان ئەللەرنى نارازى قىلىپ قويۇپتۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن خىزمەت گۇرۇپپىسىدىكى ئادەملەردىن بىرىنى خىزمىتىدىن قالدۇرۇشقا توغرا كەپقاپتۇ.

كىمنى خىزمىتىدىن قالدۇرۇش كېرەك؟

كىمنى خىزمىتىدىن قالدۇرۇش كېرەكلىكى توغرىسىدا خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقى تاڭ سامگاھى - تاڭ سىڭ (تەرجىمەندىن ئىزاھات: سامگاھ دېگەن سۆز «راھىب» دېگەن سۆزنىڭ بۇددا تىلىدىكى ئەسلى ئاتىلىشى، دىنىي خىزمەتتە تائەت - ئىبادەت پائالىيەتلىرىنى ۋە باشقا ئىشلارنى باشقۇرغۇچى) تولا باش قاتۇرۇپ، نەچچە كېچە كىرپىك قاقماپتۇ.

تاڭ (خاندانلىقى) سامگاھى ھەممىدىن ئاۋۋال ئاق بوز ئاتنى كۆز ئالدىغا ئەكەپتۇ، لېكىن يەنە دەرھال يالتىيىپتۇ. ئاق بوز ئات ئەسلىدە شەرقىي دېڭىز پادىشاھىنىڭ ئوغلى ئىكەن، پادىشاھ بەزى گەپ-سۆزدىن قاچۇرۇپ، ئۇنى مۇشۇ گۇرۇپپىدا ئىشلىسۇن، دەپ ئەۋەتكەنىكەن. شەرقىي دېڭىز پادىشاھى پۈتكۈل مەملىكەتتىكى سۇ دىيارىنى باشقۇرۇدىغان تۇرسا، ئۇنى قانداقمۇ رەنجىتكىلى بولسۇن؟! ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاق بوز ئات خىزمىتىدىن قالدۇرۇلسا، نېمىنى مىنىمەن؟ ھازىر مەغرىبكە كېتىۋاتىمىز، بۇ تۇغمەس يولنى ئۆز ئايىغىم بىلەن مېڭىپ قانداقمۇ چىدارمەن؟ گېزىتتە مەلۇم بىر ئەمەلدارنىڭ ئىشخانىدىن مېھمانخانىغا ئاران 100 مېتىر كەلسىمۇ، پىكاپ بىلەن بېرىپ-كېلىدىغانلىقىنى يېزىپتۇ. مەن ئەمىلىم كىچىك بولسىمۇ، باشقارما باشلىقى دەرىجىسىگە توغرا كېلىمەن، يەنە تېخى تاڭ رەئىس جۇمھۇرىنىڭ ئالاھىدە ئەلچىسى، رىئىزورمەن. مېنىڭ ئاتلىق يول يۈرگىنىمۇ خىزمەتتە پاك-ئىنسابلىق بولغانلىقىم.

خىزمىتىدىن قالدۇرۇشقا ئاق بوز ئات توغرا كەلمەپتۇ.

ئۇنداقتا، ئۇچىنچى شاگىرتىم شامانارا كا - شاسىڭچۇ؟ (تەرجىمەندىن ئىزاھات: شامانارا كا - بۇددا ئاتالغۇسى بولۇپ، ئىستىقامەت قىلغۇچى دېگەن مەنادا قوللىنىلىدۇ) ئۇ، كۈچ-قۇۋۋەت، ئىستىقامەت، - ئىخلاس جەھەتتە باشقا ئىككى بۇرادىرىگە يېتەلمەيدۇ، لېكىن غەزىنەت قىلماي، زارلانماي، قاقشىماي باش چۆكۈرۈپ ئىشلەيدۇ. ھازىرقى كۈندە ئۇنىڭدەك قۇلىقى يۇمشاق، گەپ ئاڭلايدىغان خادىم ئازقالدى. ئۇ، خىزمىتىدىن قالسا، ئەپكەش كۆتۈرۈدىغان ئىشنى كىم قىلىدۇ؟

مايمۇنجان - سۇن ۋۇكۇڭ تەنتەك، ھولولۇپ، ئۆزىنى ناھايىتى ئۇستۇن چاغلايدۇ، ھاكاۋۇر.

پەرھىزكار چوشقىباي سىلاۋنىايا - جۇباجىي (تەرجىمەندىن ئىزاھات: سىلاۋنىايا - بۇددا ئاتالغۇسى، سەككىز ئىشتا يەنى جانلىقلارغا زۇلۇم قىلماسلىق، ئوغرىلىق قىلماسلىق، ھارامخورلۇق قىلماسلىق دېگەندەك سەككىز پەرھىزگە ئەمەل قىلغۇچى دېگەن مەنىدە قوللىنىلىدۇ) بولسا، گېلىغا ئامراق، ئاچكۆز، قاشاڭ، ھۇرۇن.

يەنە شۇ ئىستىقامەتچى شامانارا كا جانغا ئەسقاتىدىكەن. بۇ مەغرىب سەپىرىدە شامال تېگىپ زۇكام-پۇكام بوپقالسام، سۇ توشۇپ چاي-پاي قاينىتىدىغان، ئاش-تاماق ئېتىدىغان، كىر-قات يۇيىدىغان ئادەم بولمىسا بولماس؟

خىزمىتىدىن قالدۇرۇش ھۆججىتىدىكى شەرتلەرگە قارىغاندا، ئىككىنچى شاگىرت، پەرھىزكار چوشقىباي سىلاۋيانانى خىزمىتىدىن قالدۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. بىراق خادىملارنى قىسقارتىش

توغرىسىدىكى خەۋەر تارقىلىشى بىلەنلا ئۇ چوشقىباي كاتتا باي قېيىن ئاتىسى، مۇشاۋىر خوجامنى ماڭدۇرۇپ، بىرتال ئالتۇن زەنجىر، ئۇچ دانە گۆھەر كۆزلۈك ئۈزۈكنى يارىشىق، دەپ ئەۋەتىپتۇ. ھەيي... باشقىلار سۆڭگۈتقان يارىشقىنى ئالغان ئادەمنىڭ تىلى تۆتۈق بولىدىكەن. شۇنداق تۇرسا، ئۇنى قانداقمۇ خىزمەتچىدىن قالدۇرغىلى بولسۇن؟! ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ چوشقىباي قولىدىن ھېچقانداق ئىش كەلمەيدىغان ئادەمگە ئەمەس، ئۇنىڭ ئاغزىدا گېپى بار، خۇشامەتچىلىكنى قاملاشتۇرالايدۇ. ئىنساب بىلەن گەپ قىلسام، چوشقىباينىڭ بەزى گەپلىرىنى ئاڭلىسام، ھەقىقەتەن كۆڭلۈم ئېچىلىپ قالىدۇ. ئادەمنىڭ ئىچى سەقىلىدىغان مەغرىپ سەپىرىدە شۇ چوشقىباي بولسىلا كۆلكە-پاراڭ كەم بولمايدۇ.

بۇلار خىزمەتتىدىن قالدۇرۇشقا توغرا كەلمەيدىكەن. چوڭ شاگىرت مايمۇنجان - سۇن ژۇكۇڭنى ئىشتىن ھەيدەش كېرەك بولدىمۇ؟ مايمۇنجان زېرەك مۇھاپىزەتچى، ئۇنىڭ ماھارىتى ئۈستۈن. بىراق ھازىر ھەممىمىز قانۇن-تۈزۈملۈك جەمئىيەتتە ياشاۋاتىمىز، ئۇلۇغ تاڭ پادىشاھلىقىنىڭ كاتتا سامگاھىنىڭ قەدىمى يەتكەنلىكى دۆلەتنىڭ قايسىبىرىدە ساقچى ماشىنىلىرى يول بوشاتمىسۇن، ھەربىي ئەترەتلىرى چاجان قىلىپ، قوغداپ ماڭمىسۇن؟ ئوغرى-قاراقچى دېگەن نېمىلەر شەپىمىزنى ئاڭلا-ئاڭلىمايلا قۇيرۇقىنى خادا قىلمۇاتسا، مايمۇنجانغا خەۋپلىك چاغدا كارامىتىنى كۆرسىتىدىغانغا نەدىمۇ پۇرسەت چىقار؟ ھە، تېخى سۇن ۋۇكۇڭ دېگەن بۇ بىرنېمە ئۆزىنىڭ رەھبەرلىرىنى كۆزنىگە ئىلمايدۇ، خالىغىنىنى قىلىدۇ، تەنتەك. ئۇنىڭ نەزىرىدە تەشكىل-پەشكىل، ئىنتىزام-پىنتىزام دەيدىغان نەرسە يوق؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەرشىنىڭ شاپتۇلىنىى ئوغرىلاپ يېگەن، ئەرشنى مالىماتاڭ قىلغان شالتاقلىرى بار. ھەقىقەتچى تاتاگاتا (بۇددا ئەۋلىيالىرى بولغان ساكىيامۇنىنىڭ سۆيەتلىرىنىڭ بىرى بولۇپ، ھەقىقەتچى، ھەق دېگەن مەنىلەردە قوللىنىلىدۇ. - تەرجىمان ئىزاھى)، ئەرش شاھىنشاھى، شەپقەتلىك ئاۋالوكتىسۋارا بۇۋۇم، ھۇر-پەرى ۋاڭمۇ ئانالارنىمۇ رەنجىتكەنكەن. مانا شۇنداق قەھرىللىك پارتلايدىغان بومبىنى ئۆز يېنىمدا ساقلىسام، دائىم شۇنداق تۇرۇۋەرسە، يۇقىرىدىكى رەھبەرلەر ماڭا ئۆچ بوپقالماسمۇ؟ بۇ ئىشنى كېچىكتۇرۇپ يۇرمەي، بۇ بالاخورنى دەرھال كۆزۈمدىن يوقىتاي!...

ئىككىنچى كۈنى، مايمۇنجان پاسىق سۆڭەك ئالۋاستىغا ئۇچىنچى قېتىم زەربە بېرىۋاتقاندا، تاڭ سامگاھى ئۇنى پۇقرانى خاتا زەخمىلەندۈردى، دېگەن باھانە بىلەن ئىشتىن بوشتىپتۇ.

تاڭ سامگاھى مەغرىپ سەپىرىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ئاستىدا ئاق بوز ئات، سول تەرىپىدە خۇشامەتگوي، ياغلامچى چوشقىباي، ئوڭ تەرىپىدە ئىستىقامەتچى، ئەپكەش كۆتۈرگەن شامانار اكا. بۇلار ماڭا-ماڭا قايسىبىر دۆلەتكە بېرىپ قايتۇ. ئۇ دۆلەتنىڭ ھاۋاسى، ئادەملىرى ئۇلۇغ تاڭ پادىشاھلىقىدىن پەرقلەنمەيدىكەن، شۇڭا ئۇلار ئۆزىيۇرتىغا كەپقالغاندەك بوپتۇ.

شۇ دۆلەتنىڭ مېھمان كۆتۈش باشقارمىسى تاڭ راھىبى ۋە ئۇنىڭ شاگىرتلىرىغا كاتتا زىياپەت بېرىپتۇ. شىم-كاستۇملىرىنى قاتۇرۇپ دەزمالليغان، بەتىنكىلىرىنى ۋالىلدىتىپ مايلىغان، سالاپەتلىك بىرنەچچە باداڭ قورساق ئادەم ئىككى ياندا ھەمراھ بولۇپ گولتۇرۇپتۇ.

زىياپەت ئاخىرلىشاي دەپ قالغاندا:

- تاڭ سامگاھىنىڭ گۆشى داستىخانغا كەلتۈرۈلسۇن! - دېگەن قەھرلىك ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ.

قارىسا ھېلىقى باداڭ قورساق بورداقلارنىڭ بىرسى توۋلىغانىكەن. بۇ ئاۋازنى ئاڭلىغان تاڭ سامگاھىنىڭ ئەرۋاھى ئۇچۇپ، ئەزايى-بەدىنى تەركە چۆمۈپتۇ.

دەل شۇ چاغدا بەستلىك ئىككى ئادەم دۆپۈلدەپ كېلىپ، ئۇنى شىللىسىدىن قامالالاپ بېسىپتۇ. ئۇ:

- سىلەر... بۇ... سىلەرنىڭ نېمە قىلغىنىڭلار... دەپتۇ تىترەپ تۇرۇپ دۈدۈقلاپ.

- بىز بىرۋاقلىق تامىقىمىزدا بىر كالىنى يەۋېتىمىز، - دەپتۇ ھېلىقى بورداق قاقاقلاپ كۈلۈپ، - ئاسماندا ئۇچىدىغان، يەردە ماڭىدىغان، سۇدا ئۈزىدىغان، توپا ئىچىدىن ئۇنۇپ چىقىدىغان نەرسىلەرنى، دۆلەت قوغدايدىغان ھايۋاناتلاردىن ھەرقانداقى بولسىمۇ مەيلى ھەممىسىنى يەۋېرىمىز! سەن يىراق يەردىن كەلگەن راھىبكەنسەن، سېنى يەۋەتسەك تېخى ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈدىكەنمىز. ئۇخلىغاندا چۈشىمىزدىنمۇ چىقمايدىغان ئارزۇيىمىزدەك ئىش بولۇۋاتىدۇ، سېنى يېيىشكە نېمىدەپ پېتىنالمايدىكەنمىز؟

سورۇندىكى ھەممە ئادەم قىقاس كۆتۈرۈپ كۈلۈشۈپتۇ:

- بۇنىڭ گۆشىدىن قورۇما قىلايلى، ياغدا پىشۇرۇپ يەيلى، دۇملىمە قىلايلى، ھورداپ پىشۇرايلى...

- تاڭ سامگاھى زىياپىتىگە داخىل بولىدىغار بولدۇق.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، پوكانچىغا ئوخشايدىغار بىرنەچچە ئادەم ھەـھۇ دەپ توۋلىغىنىچە پىچاقلىرىنى تەڭلەپ كەپتۇ.

دەل شۇ چاغدا:

- ھاي! - دېگەن ئاۋاز چىقىپتۇ.

سورۇن سۈكۈتكە چۆمۈپتۇ. تاڭ سامگاھى كۆزىنى ئېچىپ قارىسا، شەپقەتچى بۇۋۇم كەلگەنكەن. تاڭ سامگاھى دەرھال تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ تەزىم بىلەن تەشەككۈر ئېيتىپتۇ. ئاخىرىدا يېلىنىپ:

- ئالدىنقى كۈنى خاتالىشىپ، مايمۇنجانىنى ئىشتىن بوشتىپ ساپتىمەن، شۇنىڭ ئۈچۈن بېشىمغا مانا بۇ بالا-قازا كەلدى. ئەگەر مايمۇنجان بۇ يەردە بولغان بولسا، بۇ بالا-قازا كەلمىگەن بولاتتى. بۇۋۇم، شەپقەت قىلسىلا، مايمۇنجان ئورنىغا قايتىپ كېلىپ ئىشلەۋەرسۇن، - دەپتۇ.

- ئۇ تەنتەك مايمۇننى ھەيدىۋەتكەنىكەنسىز، بوپتۇ، كېتىۋەرسۇن، سىزگە باشقا بىر يېڭى شاگىرت تېپىپ بەرسەم قانداق، - دەپتۇ شەپقەتچى بۇۋۇم.

- كىم ئىكەن ئۇ، - دەپ دەرھال سوراپتۇ تاڭ سامگاھى.

- ئەنە، ئاۋۇ كىشى، - دەپ شەپقەتچى بۇۋۇم بىر بورداقنى كۆرسىتىپتۇ.

تاڭ سامگاھىنىڭ جان-پېنى چىقىپتۇ:

- ھە؟! شۇ ئادەم... ئۇ قانداق بولغىنى؟... جىن - ئالۋاستىلارنى، دىۋىلەرنى بويسۇندۇرالار-مۇ؟

- نېمىشقا بولمايدىكەن؟ - دەپتۇ شەپقەتچى بۇۋىم كۆلۈپ تۇرۇپ، - مۇشۇنىڭغا ئوخشاش بىرتۇركۈم ئادەم دۆلەتنىڭ بەش مىليارد يۇەن پۇلىنى بىر يىلدىلا يالاپ-يۇتۇۋەتكەن تۇرسا، چاغلىق بىرنەچچە ئالۋاستىنى ھام دەپلا يەپ قويىدۇ. بۇنداق ماھارەت تەنتەك مايمۇندىمۇ يوق. خاتىرجەم بولۇڭ.

تاك سامگاھى بۇ گەپكە ئىتائەت قىلىپ، ھېلىقى بورداقنى چوڭ شاگىرتلىققا قوبۇل قىپتۇ.

ئۇ بورداقنىڭ قالتىس ئىكەنلىكىنى كىم ئويلىسۇن، ئۇ يول بويى «پۇپ» دېمەي يەۋېرىپتۇ، جىن-ئالۋاستىلارنى يەپ، جېنىنى ئېلىپ جاڭگالدا

پەرھىزكار چوشقىباينىڭ مەنسەپكە كۆتىرىلىشى توغرىسىدا قىسسە

لى زىيۇەن

مەغرىبكە بېرىپ بۇددا «كالامۇللاسى» نى ئەكېلىش يولىدىكى چىرايلىق مەنزىرىلىك يەرلەر غەربىي رايونىنى كەڭ كۆلەمدە ئېچىش - گۈللەندۇرۇش ئىشلىرىنىڭ بارغانسېرى تەرەققىي قىلىشى بىلەن پەيزىلىك سايامەتگاھلارغا ئايلىنىپ قاپتۇ. شۇمۇناسىۋەت بىلەن مەغرىبتىن «كالامۇللا ئەكەلدۇرۇش ئىدارىسى» نىڭ خىزمەت كۆلىمىمۇ ارغانسېرى كېڭىيىپتۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەرش ناھىنشاھى مەغرىبتىن كالامۇللا ئەكەلدۇرۇش ئىدارىسىنىڭ رەھبەرلىكىنى كۆچەيتىش ئۈچۈن يەنە بىر مۇئاۋىن باشلىق قويۇلسۇن ، دەپ ئەمر-پەرمان چۈشۈرۈپتۇ ۋە بۇنىڭغا لايىق ئادەم تاللاشنى شۇ ئىدارىنىڭ باشلىقى بولغان تاك (سۇلالىسىنىڭ سامگاھى (يەنى راھىبى) غا تاپشۇرۇپتۇ.

تاك سامگاھى - تاك سىڭ يارلىقىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، بىرتەرەپتىن خۇشھال بوپتۇ، يەنە بىر تەرەپتىن غەمگە پېتىپ قاپتۇ. مۇئاۋىن قوشۇلغىنى ياخشى ئىش، بۇ ئىش ئەلۋەتتە كىشىنى خۇشھال قىلىدۇ. لېكىن بۇنىڭغا كىمنى كۆرسىتىش كېرەك؟ بۇنىڭغا باش قاتۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. تاك سامگاھى ئۆزىنىڭ ئىلكىدىكى بىرنەچچە ئادەمنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپتۇ، ئۇلار كالامۇللانى ئەكېلىش جەريانىدا ئوبدان مۇھاپىزەتچىلىك قىلغان ئادەملەر ئىكەن. شۇڭا ئۇلارنىڭ قايسىسىنى تاللاش توغرىسىدا بىر قارارغا كېلەلمەي، رەھبەرلىك نۇقتىسىدا بىر تۈرۈپ ئەتراپلىق ۋە چوڭقۇر ئويلىنىپ كۆرۈشكە مەجبۇر بوپتۇ. بولۇپمۇ ئۆزىنىڭ مۇئاۋىن تاللاش تولىمۇ مۇھىم ئىش ئىكەن، چۈنكى ئۆزىنىڭ ئوبدان ماسلىشالايدىغان ئادەمنى تاللاش كېرەكتە.

مايمۇنجان سۈن ۋۇكۇڭ يارامۇ؟ قىلىۋاتقان خىزمەتلىرىنى دېسەم، ئۇ مايمۇنجان ھەممىنىڭ ئالدىدا تۇرىدۇ. لېكىن ئىككى چوڭ ئەيىبى بار: بىرى، ئۇ ئۇلۇغلارنى، كاتتا تۆرە-بەگلەرنى كۆزىگە ئىلمايدۇ، ھەتتا شاھىنشاھ ئالدىدىمۇ غادىيىپ تۇرىدۇ، «سالام - تەزىم» نىمۇ، «ئىلتىپاتلىرىغا رەھمەت» دېيىشنىمۇ بىلمەيدۇ؛ تېخىمۇ تاپتىن چىقىپ كەتكەن يېرى شۇكى، بۇددا ئانامنى «ئۆمرۇڭ تۇللۇقتا ئۆتكەيسەن!» دەپ تىللىغانىكەن؛ مېنى تېخىمۇ كۆزىگە ئىلمايدۇ. ئىككىنچىدىن، تەنتەك. ھەرقانداق ئىشتا قارامىلىق قىلىدۇ، جىن-ئىبلىسلار قولىغا چۈشۈپ قالسا ئايىاپ قويمايدۇ، ئەرش رەھبەرلىرى ئەتراپىدىكى ئادەملەرنىڭ تولىسىنى قويۇپتۇ، تاك سامگاھىنىمۇ تىنچ - ئامان مەغرىبكە يەتكۈزۈپ قويۇپتۇ.

كېيىن ئاڭلىساق، ھەقىقەتچى ئىكەم ئاتاگاتا ھېلىقى بورداقنى كۆرۈپ ئۆڭۈپتۇ، مۇشۇنداق پاك بۇددا دىيارىغا بۇنداق ئادەم قانداق قىلىپ كەپقالغاندۇ؟ دەپ ئويلاپ ئۇنى ئەپلەپ-سەپلەپ يولغا سېلىۋېتىپتۇ، شەپقەتچى بۇۋىنىڭ تەكشۈرمەي ئادەم ئىشلەتكەن خاتالىقىنى سۈرۈشتۈرۈپ، ئۇنىڭغا بىر چوڭ گۇناھ پۈتۈپتۇ. بۇلار كېيىنكى گەپلەر ئىكەن.

«فېلىيەتون گېزىتى» 2000-يىل 14-ئىيۇن ساندىن

چىشىغا تېگىپ قويۇپتۇ، راھىبلارنىمۇ رەنجىتىپتۇ، بۇتلارنىمۇ رەنجىتىپتۇ، شۇڭا مەن ئۇستازى بولۇش سۈپىتىم بىلەن رەھبەرلەر ئالدىدا تىلىم قىسلىپ تۇرۇۋېتىمەن. بۇنداق ئادەملەرنى قورال-سايمان ئورنىدا ئىشلەتسە بولار، رەھبەر قىلىشقا بولمايدۇ.

شامانارا كا - شاسىڭ قانداق؟ ئۇ تېخىمۇ يارىمايدۇ. ئۇ ئىشنى باش چۆكۈرۈپ ئىشلەيدۇ، يەتكۈزگەن خىزمىتى، تۆھپىسىمۇ بار، ئادەملەر بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمۇ ياخشى. بىراق ئۇ ئارقا سەپتىن تەمىنلەش ئىشى بىلەنلا شۇغۇللىنىدۇ، خىزمەت دائىرىسى تار، ئۇنىڭ ئۇستىگە يېڭىلىق يارىتىش ئېڭى كەم، پالاقلاپ يۈرۈپ كالىدەك ئىشلەشنىلا بىلىدۇ، يەنە كېلىپ تولىمۇ گول، گالۋاڭ؛ جانلىق ئىشلەشنى بىلمەيدۇ.

مۇنداق قارىغاندا، چوشقا تۇمشۇق پەرھىزكار جۇباجىي بولىدىغاندەك قىلىدۇ. ئۇ گېلىغا ئامراق، ئۇيقۇچان، شەھۋەتپەرەس بولسىمۇ، بەزىدە يانپېشىغا ئۇرۇپلا يالغان سۆزلەيدىغان، مەمەدانلىق بىلەن گەپ يورغىلىتىدىغان قىلىقى بولسىمۇ، نامى ئانچە ياخشى بولمىسىمۇ، لېكىن ياخشى تەرەپلىرىمۇ يوق ئەمەس. بىرىنچىدىن، رەھبەرلىك بىلەن بىرلىكنى ساقلاشقا ماھىر، مەن نېمىدېسەم، ئۇ ھەم شۇ دەيدۇ ۋە قەتئىي ئىنزچىل ئىجرا قىلىدۇ؛ ئۇ مەن بىلەن پىچىرلىشالايدۇ، خىزمەتداشلىرىنىڭ ئىچىدىكى ئەھۋاللارنى ۋاقتىدا ئىنكاس قىلىپ تۇرىدۇ؛ رەھبەرلەرنىڭ غېمىنى يەيدۇ. مېنى بىرقانچە قېتىم سەيلىگاھقا تەكلىپ قىلىپ ئاپاردى، يېمەك-ئىچمەكمىنى، ياتاق خىراجەتلىرىمنى كۆتۈردى، ئوينانتتى؛ ئۇنىڭ ئۇستىگە قىممەت باھالىق بىر نەرسىلەرنى سوۋغا - سالاملىق قىلىپمۇ بەردى. مەن ئۇنى ئىچ-ئىچىمدىن «ئۆز ئادەم» دەپ قارايمەن. ئىككىنچىدىن، ئۇ گەپكە ئۇستا ، ئاقنى قارا دېيەلەيدۇ، يالغاننى راستقا، خاتانى توغرىغا چىقىرالايدۇ. ئۇ، گەپ بىلەن كۆڭۈلنى ئېلىشتا، شىلامچىلىقتا خىشىندىن قىلىشمايدۇ (خى شېن - مىلادى 1750-، 1799-يىللىرى پادىشاھ چىيەنلۇڭ دەۋرىدە ياساۋۇللۇق دەرىجىسىدىن ھەربىي ۋەزىرلىك دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلگەن مەنسەپدار، مانجۇ مىللىتىدىن. ئۇ كاتتا مەنسەپتە تۇرغان 20نەچچە يىل ئىچىدە پادىشاھنىڭ دالدىسىدا ئەتراپىغا ئادەم توپلاپ، پارا ئېلىپ، خىيانەت قىلىپ، زالىملىقتا چېكىگە يەتكەن. ئاخىرى 20تۇرلۇك جىنايەت بوينىغا

چۇشۇپ، بارلىق مال-مۈلكى مۈسادىرە قىلىنىپ، ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىش جازاسىغا مەھكۇم بولغان. خەنزۇچە «سۆز ئوكيانى» ناملىق لۇغەتنىڭ 1740-بېتىگە قارالسۇن. ـ تەرجىماندىن ئىزاھات) . مانا بۇ تەرىپى ناھايىتى مۇھىم، بولۇپمۇ بۈگۈنكى كۈندە بۇنداق ئادەم ئاز تېپىلىدۇ. ئۇچىنچىدىن، ئۇ بالا قورساق. ئۇ، قېيىن ئاتىسىنىڭ ئۆيىدە ئەتىگەنلىك چايىدىلا بىرەر يۇز توقاچنى گەپ يوق سوقۇۋېتىدىكەن، شۇڭا ئۇلارنىڭ ئۇنى باقمىقى ھەرھالدا قىيىن. لېكىن مەن بار يەردە يېمەك-ئىچمەكى ھۆكۈمەتتىن بولغاچقا، يېمەك-ئىچمەكنى كۆتۈرەلمەسلىك مەسىلىسى مەۋجۇد ئەمەس. بەزى سورۇندا مېنىڭ ئىچىرچىلىقىمنى كۆتۈرۈپ كېتەلەيدۇ. تۆتىنچىدىن، ئۇ قوپال، دەلتىرەك، خاپاڭ كاللا، گومۇش؛ قولىدىن چوڭ ئىش كەلمەيدۇ. لېكىن دېئالېكتىك قارىساق، بۇلار ئۇنىڭ ئارتۇقچىلىقىدۇر. چۈنكى ئۇنىڭدىن ماڭا ياماناتلىق كەلمەيدۇ، مۇئاۋىنى بىرىنچى باشلىقنى ئۆلتۈرۈۋېتىدىغان پاجىئە تۇغۇلۇشتىن ئەندىشە قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق، ۋەھاكازا. بولدى، شۇنى تاللىغىنىم تاللىغان. مەن شۇ پەرھىزكارلىقىنى ئۇستىدىكى باشلىق بولغاچقا، مېنىڭ تاللىغىنىم ھەرھالدا ماقۇل كۆرۈلۈپ قالار.

دەرۋەقە، بىرنەچچە كۈن ئۆتمەيلا پەرھىزكارنى تەكشۈرۈپ كۆرۈشكە يۇقىرىدىن ئادەم كەلدى. ئىدارىدىكىلەرنىڭ تولىسى پەرھىزكارنى يارىمايدۇ، دەپ باش چايقىغان بولسىمۇ، تاڭ سامگاھىنىڭ پىكرى ئالاھىدە ئېتىبارغا ئېلىنىپتۇ. يەنە بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، ئەرش شاھىنشاھى ھوزۇرىدا ئېچىلغان بىر مەجلىستە پەرھىزكارنى ۋەزىپىگە قويۇش مەسىلىسى مۇزاكىرە قىلىنىپ، «ئازسانلىق ئادەم كۆپ سانلىق ئادەملەرنىڭ پىكرىگە بويسۇنىدۇ» دەيدىغان پرىنسىپ بولسىمۇ، مەجلىسكە قاتناشقان كۆپ سانلىق رەھبەرلەر ئەمەلىي ئەھۋالدىن خەۋەرسىز بولغاچقا ، تەكشۈرگۈچىلەرنىڭ پىكرىنى ماقۇللاپتۇ. شۇنداق قىلىپ، شاھىنشاھ: پەرھىزكار مەغرىبتىن كالامۇللا ئەكېلىش ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىقىغا تەينىلەندى، دەپ ھۆكۈم قىپتۇ.

پەرھىزكار خىزمەتكە تەينىلىنىپ ئۇزۇن ئۆتمەي تاڭ سامگاھى ئىلگىرى بارغان يەرلىرىنى ـ ھىندىستاننى قايتا سایاھەت قىلىپ كېلىش نىيىتىگە كەپتۇ. پەرھىزكار ئۇنىڭ قىلغان شەپقەتلىرىگە تەشەككۈر بىلدۈرمەكچى بولۇپ: ئۇستازىم، سەپەرلىرىڭ ئاسان بولۇشى ئۈچۈن ئەزىم دەريياغا بالدۇرراق بىر ھەسەن-ھۈسەن كۆۋرۈكى سالدۇرۇش خىيالىم بار، دەپتۇ ۋە بۇ ئىشنى تەشكىللەشكە مەسئۇل بولۇشنى ئۆز زىممىسىگە ئاپتۇ. كۆۋرۈكنى قۇرۇش ئىشى ناھايىتى تېز بوپتۇ، شۇنداق چوڭ بىر كۆۋرۈك ئون نەچچە كۈن ئىچىدىلا پۈتۈپتۇ. تاڭ سامگاھى ناھايىتى خۇشھال بولۇپ، شاگىرتلىرى بىلەن بىللە يولغا چىقىپتۇ. نەدىمۇ خىيالىغا كەپسۇن، ئەزىم دەريا بويىغا بېرىپ، كۆۋرۈككە ئاياغ باسالماي دەپ تۇرغاندا، كۆۋرۈك «گۈلدۇر-قاراس» قىلىپ ئۆرۈلۈپ چۈشۈپتۇ. تاڭ سامگاھى: «ئامىتابا!» دەپ دىمىنى ئىچىگە تارتىپتۇ . بۇ ۋەقە ئەرشتىكىلەرنى چۆچۈتۈپتۇ. ئۇ يەردىن ئەۋەتىلگەن ئادەملەر ئەھۋالنى تەكشۈرۈپتۇ. تەكشۈرۈشتىن مەلۇم بولۇشچە، كۆۋرۈك قولىنىڭ ئۈچىدا ئەپلەپ-سەپلەپ سېلىنغاچقا 30 ئادەم ئۆلۈپتۇ، 40 ئادەم زەخمىلىنىپ-تۇ، بىۋاستە ئىقتىسادىي زىيان 15 مىليون يۈەنگە يېتىپتۇ. بۇ ۋەقەنىڭ مۇنداق ئىككى سەۋەبى بار ئىكەن: بىرى، پەرھىزكار رەھبەرگە خۇشامەت قىلمەن، دەپ قۇرۇلۇشنى سۈپىتىگە قارىماي ئالدىراتقانلىقى؛ يەنە بىرى، پەرھىزكار قۇرۇلۇش قىلغۇچى ئورۇندىن ئىككى يېرىم مىليون يۈەن پارا ئالغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە سەككىز نەپەر سەتەڭ قىز-چوكان ئۇنى كېچە-كۈندۈز كۈتۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قۇرۇلۇش قىلغۇچىلار قولىنىڭ ئۈچىدىلا ئىشلەپتۇ، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرىنى ئوغرىلاپتۇ، يارىماس ماتېرىياللارنى ئىشلىتىپتۇ. بۇنىڭغا قانداق چارە كۆرۈلۈشى ، جاۋابكارلىق قايسى دەرىجىدىكى ئادەملەرگىچە سۈرۈشتۈرۈلىدىغانلىقى كېيىنگە قاپتۇ شامانا!ا، مايمۇنجانلار تۆت كۆز بولۇپ قاراپ قاپتۇ

بۇ ساتىرا «قېلىيەتون گېزىتى» نىڭ 2000-يىل 23-مارت سانىغا بېسىلغان.

كەتمەن چاپقان گۈناھمۇ؟

چېن چىڭ

گۇاڭشى جۇاڭزۇ ئاپتونوم رايونىنىڭ سابىق مۇئاۋىن رەئىسى، « پۇلغا تويماس» بەدنىيەت، نائىنساب شۇي بىنسۇڭنىڭ: بىر نەچچە مويەرنى تەجرىبە ئېتىزى قىلىپ ئىشلەپ، شۇ يول بىلەن خەلق ئالدىدىكى گۇناھىمنى يۇسام دەيمەن، دېگەن «مەشھۇر سۆزى» بار ئىكەن. بۇ سۆز ئوتتۇرىغا چىققاندىن كېيىن ، بۇنى دورىغان خىيانەتچىلەر خېلى كۆپ بولدى. ئۇلار كۆزلىرىدىن ياش، بۇرنىدىن ماكىقىلىرىنى ئېقىتىپ يىغلاپ تۇرۇپ توۋا قىلغان چاغلىرىدا: تۇرمىگە قامىلىشتىن، بېشىم كېتىشتىن ئامان قالىدىغانلا بولسام، دېھقان بوپكېتىشكە رازىمەن، دەپ تەشكىلگە يېلىنغان.

بىر چاغلاردا «ئادەملەرنىڭ بېشىدا تۇرىدىغان ئادەم» بولۇپ يۇرگەن شۇ ئادەملەرگە «چىن دىل بىلەن ، سەمىمىي ھالدا» شۇنداق توۋا قىلدى، دەپ ھازىرچە ئىشىنىپمۇ تۇرايلى. لېكىن يەنە شۇنداقلا تاڭ سامگاھى ئىلگىرى بارغان يەرلىرىنى ـ ھىندىستاننى قايتا سایاھەت قىلىپ كېلىش نىيىتىگە كەپتۇ. پەرھىزكار ئۇنىڭ قىلغان شەپقەتلىرىگە تەشەككۈر بىلدۈرمەكچى بولۇپ: ئۇستازىم، سەپەرلىرىڭ ئاسان بولۇشى ئۈچۈن ئەزىم دەريياغا بالدۇرراق بىر ھەسەن-ھۈسەن كۆۋرۈكى سالدۇرۇش خىيالىم بار، دەپتۇ ۋە بۇ ئىشنى تەشكىللەشكە مەسئۇل بولۇشنى ئۆز زىممىسىگە ئاپتۇ. كۆۋرۈكنى قۇرۇش ئىشى ناھايىتى تېز بوپتۇ، شۇنداق چوڭ بىر كۆۋرۈك ئون نەچچە كۈن ئىچىدىلا پۈتۈپتۇ. تاڭ سامگاھى ناھايىتى خۇشھال بولۇپ، شاگىرتلىرى بىلەن بىللە يولغا چىقىپتۇ. نەدىمۇ خىيالىغا كەپسۇن، ئەزىم دەريا بويىغا بېرىپ، كۆۋرۈككە ئاياغ باسالماي دەپ تۇرغاندا، كۆۋرۈك «گۈلدۇر-قاراس» قىلىپ ئۆرۈلۈپ چۈشۈپتۇ. تاڭ سامگاھى: «ئامىتابا!» دەپ دىمىنى ئىچىگە تارتىپتۇ . بۇ ۋەقە ئەرشتىكىلەرنى چۆچۈتۈپتۇ. ئۇ يەردىن ئەۋەتىلگەن ئادەملەر ئەھۋالنى تەكشۈرۈپتۇ. تەكشۈرۈشتىن مەلۇم بولۇشچە، كۆۋرۈك قولىنىڭ ئۈچىدا ئەپلەپ-سەپلەپ سېلىنغاچقا 30 ئادەم ئۆلۈپتۇ، 40 ئادەم زەخمىلىنىپ-تۇ، بىۋاستە ئىقتىسادىي زىيان 15 مىليون يۈەنگە يېتىپتۇ. بۇ ۋەقەنىڭ مۇنداق ئىككى سەۋەبى بار ئىكەن: بىرى، پەرھىزكار رەھبەرگە خۇشامەت قىلمەن، دەپ قۇرۇلۇشنى سۈپىتىگە قارىماي ئالدىراتقانلىقى؛ يەنە بىرى، پەرھىزكار قۇرۇلۇش قىلغۇچى ئورۇندىن ئىككى يېرىم مىليون يۈەن پارا ئالغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە سەككىز نەپەر سەتەڭ قىز-چوكان ئۇنى كېچە-كۈندۈز كۈتۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قۇرۇلۇش قىلغۇچىلار قولىنىڭ ئۈچىدىلا ئىشلەپتۇ، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرىنى ئوغرىلاپتۇ، يارىماس ماتېرىياللارنى ئىشلىتىپتۇ. بۇنىڭغا قانداق چارە كۆرۈلۈشى ، جاۋابكارلىق قايسى دەرىجىدىكى ئادەملەرگىچە سۈرۈشتۈرۈلىدىغانلىقى كېيىنگە قاپتۇ شامانا!ا، مايمۇنجانلار تۆت كۆز بولۇپ قاراپ قاپتۇ

دېھقانلار ماقۇل دەرمۇ، بۇ باشقا گەپ. كەتمەن چېپىپ، ئېتىز-ئېرىق بىلەن ھەپىلىشىپ ئۆتكەن. ئانامنىڭ: ئامال قىل، تىرىشىپ ئوقۇ، ھەرگىزمۇ «تومپاي دېھقان» بوپقالما، دەپ پەندى-نەسىھەت بىلەن بەرگەن تەربىيىسى ھازىرمۇ ئېسىمدە تۇرۇپتۇ. مېھرىبان ئانامنىڭ ئۆزلىرىنى ئۆزلىرى پەسلەشتۈرۈدىغان شۇ سۆزلىرىنىڭ تېگىدىكى دەرد-ئەلەملەرنى شۇ چاغلاردا چوڭقۇر چۈشەنمەپتىكەنمەن، شۇنىڭ ئۈچۈن ئوقۇشقا ئانچە كۆڭۈل قويماپتىمەن، ئاقىۋىتە ئالىي مەكتەپكە كىرىش ئىمتىھانىدىن - يىلسىرات كۆۋرۈكىدىن ئۆتەلمەي، ئاخىر دېھقانچىلىق قىلغاچ مۇشكۈل رېئاللىقتىن قايتا تەربىيە ئېلىشقا مەجبۇر بولدۇم. قەددى-قامىتىم رۇسلىنىپ، شەھەرلىك بولۇش ئارمىنىمغا يەتكىچە توپتوغرا 11 يىللىق نەۋقىران ۋاقتىم ئۆتۈپ كەتتى.

دەرد-ھەسرەتنىڭ تەمىنى تېتىپ-بىلگەن ئۈنكى كۈندە ئەمدى ئانامنىڭ پەندى-نەسىھەت-لىرىنىڭ قەدرىنى بىلىۋاتىمەن: دېھقان بولماق تەس ىكەن!

ئەمەلدار پۇقرادىن چىقىدۇ، پۇقرا تۇپراقتىن چىقىدۇ. تۇپراقتىن - يەردىن ئۇندۇرۇۋېلىنغان نەرسىلەر يىلدىن يىلغا ئەرزانلىشىپ - كاساتلىشىپ بارماقتا. بۇ يىل يېزىدا ئاشلىقنىڭ باھاسى 50 كىلوگرام ھېسابى بويىچە 35 يۈەنگە چۈشۈپ قېلىپ، تارىختىكى ئەڭ تۆۋەن ھالغا كەپقالدى. بىرمو يەردىن ئالغان ھوسۇل كۆپ دېگەندە 600 يۈەنگە يەتمەيدۇ. يۇقىرىغا تەخمىنەن 200 يۈەنچە ھەق تاپشۇرغاندىن ۋە سەرپ قىلىنغان دەسمايىنى چىقىرىپ تاشلىغاندىن كېيىن ئاساسەن قالىدىغىنى: زىيان! «جان تومۇر» قورساقنى باقالمىغانىكەن، دېھقان ئاز-تولا يۇل تېپىپ جان بېقىش ئۈچۈن بالا-چاقىلىرى-نى تاشلاپ قويۇپ، يۇرتمۇ يۇرت سەرسان بولۇپ مەدىكارلىق قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ. شۇڭا كۆزىمىز كۆرۈپ تۇرۇپتۇ: شەھەردە قەيەردە مەينەت، ئېغىر ئىش بولسا، شۇ يەردە جاپا چېكىپ ئىشلەۋاتقان دېھقان ئىشچى بار؛ 40 نەچچە گرادۇسلۇق ئىسسىقتا، ئوتتەك كۆيدۈرۈپ تۇرغان پىچ-پىچ ئاپتاپتا يالاڭ تۆش بولۇپ ئېغىر - چۆنەك قېزىۋاتقانلارمۇ دېھقان. ئوخشاشلا ئاتا-ئانىدىن تۇغۇلغان، ئوخشاش قېنى، جېنى بار ئادەملەر يەنە تېخى ئۇلارنى تۆپىدىن زىخلاپ تۇرىدۇ. ئۇلار كۈچەپ ئىشلەش ئارىلىقىدا يول بويىدا بىردەم ئارام ئېلىپ سايداپ قالسا، يەنە بەزىلەر تېخى ئۇلارنى مەدەنىيەتسىز، دەپ ئەيىبلەيدۇ. قورساقنى ئاز-تولا بېقىشنىڭ ئىلاجىنى تاپالمايۋاتقان ئادەم قانداقمۇ سۆلەت-سالاپەت پەيدا قىلالىسۇن؟! بەزىلەر: «ئولتۇراق جايلىرىمىز خاتىرجەم ئەمەس، دېھقانغا ئوخشايدىغان بىرنەچچە ئادەم يورغىلاپ يۈرگەندەك قىلىدۇ...» دەيدۇ. بالا-ۋاقىسىدىن، ئىسسىق ماكانىدىن رىشتىنى ئۈزەلمەيدىغان بىچارە دېھقان موھتاجلىقتا ئىلاجسىز بوپقالمىسا، ياقا يۇرتلارغا بېرىپ خورلىنىپ يۈرۈشنى خالامدۇ؟ دەسلەپكى چاغلاردا ياقا يۇرتلارغا بارغان دېھقانلار «ئاققۇنلار» دەپ ئاتالغان؛ بۇ ئات سەرگەردان «لۇكچەك» دېگەن سۆزگە يېقىنلا مەنىنى ئاڭلىتاتتى. ھازىر بولسا ئۇنىڭدىن بىر دەرىجە يۇقىرىلىتىپ «خەلق ئىشچىسى» دەپ، ئازغىنە بولسىمۇ «ئىشچى» دېگەن شەرەپ بېرىلىۋاتىدۇ. شۇنداق بولسىمۇ دېھقانغا نىسبەتەن تەگ-تېگىدىن چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ كەتكەن كەمستىشلەر زادىلا ئۆزگەرگىنى يوق. مەسىلەن، «قوندىقىنى بىكارلاپ قۇشنى يەڭگۈشلەپ»، خىزمەتتىدىن قالدۇرۇلغانلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇشتا ھەممىدىن ئاۋۋال پەشۋا يەۋاتقىنى يەنە شۇ دېھقانلار. چۈنكى دېھقانلار شەھەرلىكلەرنىڭ رىزقىغا زوك ئولتۇرماسلىقى كېرەكمىش؛ ئۇلارنى قايتۇرۇۋېتىش لازىممىش. دېمەك دېھقانلار جىسمانىي ئەمگەكچىلىك ھوقۇق-مەنپەئەتلىرىدىنمۇ مەھرۇم بولۇش گىردابىغا بېرىپ قالغان.

دېھقانلارنى كىسەل بوپقېلىشتىن، قېرىلىق يېتىشتىن خۇدا ساقلىغاي. دېھقانلارغا نىسبەتەن تېببىي داۋالىنىش كاپالىتى دەيدىغان گەپ يوق، پىنسىيىگە چىقىش دەيدىغان سۆز يوق. ئۇلار ئاغرىقنىڭ دەردىنى كۆتۈرەلمەيدۇ، كېسەل بولۇپلا قالسا خانۇەيران بوپكېتىدۇ، شۇڭا ئۆمۈر بويى خۇدادىن ساغلاملىق تىلەپ ياشايدۇ. ھاياتلا بولىدىكەن، قولى ئىشتىن توختىمايدۇ، ھەتتا قېرىپ قالغان بولسىمۇ، كۆزى يۇمۇلمىسىلا ھايات ئۈچۈن قان-تەر تۆكمىسە، ئۇنى باقىدىغان ئورگان يوق. دېھقانلىقنىڭ ئاشلىق تاپشۇرۇش-باج تۆلەش مەجبۇرىيىتى بار، باج تۆلىگۈچى سۈپەتتە دۆلەتتىن يارەم ئېلىش، دۆلەتنى ئىمىش لايىقىتى يوق. شۇنىڭدەك دېھقان پەرزەنتى بولغانلار ئالاھىدە تىرىشىپ - تىرمىشىپ ئوقۇش مۇكاپات پۇلى ئېلىشنىڭ ئامالىنى قىلىشقا مەجبۇر؛ شۇ پۇل گويا خېمىرگە سەپكەن قۇيغۇنچىلىك ئاز بولسىمۇ، تىرىشىپ قولغا كەلتۈرۈشكە مەجبۇر. ئۇنى قولغا كەلتۈرمىسە، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ۋە ئېغىر كۈنلەر ئاياغلىشىپ قېلىۋاتقان بولسىمۇ، «مائارىپ كەسپىي ئىگىلىككە ئايلانغان» دا بىر ئوقۇش مەۋسۇمىنىڭ چىقىمى ئون مىڭ يۈەنلەپ ئېشىۋاتقاندا، بۇ خىراجەتكە كاتەكتىكى توخۇ، ئېتىزدىكى زىرائەت چىقىش قىلالامدۇ؟ خېنەن ئۆلكىسىدە ئالىي مەكتەپكە كىرگەن بىر قىز ئۆزىنىڭ قىزلىق باھارىنى يۇقىرى باھادا نىسىيە قىلىپ سېتىش توغرىسىدا ئۆز ئىختىيارى بىلەن ئېلان چىقارغانىدى، ئېلان چىقارغىنىغا نەپرەتلىك سادا بىلەن كۆمۈلۈپ كەتتى، لېكىن شۇ ئاجىز بىچارىنىڭ ھالىغا ۋاي دەيدىغانلار تولىمۇ ئاز چىقتى. بۇ نېمىدېگەن ئادالەتسىز دۇنيا؟ يار-يۆلەكى يوق دېھقان قىزى تەقدىرىنىڭ ھالىغا قىزىلقىنى تەۋەككۈل بازىرىغا سالىدىغان چۈشۈپ قالسا، بۇ پاجىئەنىڭ ئورۇقىنى زادى كىم چېچىۋاتىدۇ؟

خىيانەتچى - پارىخور ئەمەلدارلارنىڭ كەتمەن چېپىپ گۈناھىنى يۇيىمەن، دېگەنلىكى پۇتۇنلەي ھەزىل گەپ، ئۇلارغا ئۇنداق پۇرسەتمۇ يوق. ئۇلار راست - چىن دېھقانمۇ بولالمايدۇ ھەم بولمايدۇ. توپا-تۇپراق ئۇستىدە خۇددى گۈناھىنى يۇيىدىغاندەك دەم ئالماي جاپا چېكىپ ئىشلەيدىغانلار ۋە ئىشلەۋاتقانلار يەنىلا يۈز مىليونلىغان ئاجىز ئاممىا. خىيانەتچى-پارىخور ئەمەلدارلار دېھقانلارنىڭ

دەرد-ئەلەملىرىنى بارغانسېرى ئېغىرلاشتۇرۇپ، ئۇلارنى شۇ ئېغىرچىلىقلارنى ئەۋلادتىن ئەۋلادقا قالدۇرۇپ كۆتۈرۈدىغان ھالغا چۈشۈرمەكتە. كۈنلەر شۇنداق ئۆتىۋەرسە، يەنە قانچىلىك نەپسى تويماس بەد نىيەت ناگىنسابلار چىقارىدۇ؟ ئۇلار يەنە پۈرسەت تېپىپ، «دېھقان بولۇپ بىرنەچچە مو يەرنى تەجرىبە

«دېھقانلارغا ئېچ ئاغرىتىش»ھارامزادىلىكى
يې سىپلىك

«جەنۇب گېزىتى»نىڭ خەۋەر قىلىشىچە، چۈڭچىلىك شەھىرى پېكىنۇي ناھىيىلىك پارتكوم ۋە ھۆكۈمەت دېھقانلارنىڭ سېلىقىنى ئازايتىش توغرىسىدا يىغىن ئېچىپ، ناھىيىگە بىۋاستە قاراشلىق تارماقلارغا يىغىن روھىنى ئەستايىدىل يەتكۈزۈشنى ۋە بۇنىڭ ئەمەلىيلەشتۈرۈلۈش ئەھۋالىنى چەكلىك ۋاقىت ئىچىدە مەلۇم قىلىشنى تاپشۇرغانىكەن. نەتىجىدە ناھىيىلىك ئەرز-ھال ئىشخانىسى، ئۇزۇق-تۈلۈك ئىشخانىسى، سودىگەر چاقىرىش ئىدارىسى، ئۇجمە-پىلە ئىدارىسى بولۇپ بۇ تۆت ئىدارىنىڭ مەلۇم قىلغان ماتېرىياللىرى خۇددى بىر قېلىپتا قۇيۇلغاندەك ئوپمۇ ئوخشاش بولۇپ چىقىپتۇ. بۇ ماتېرىياللارنىڭ يېزىلغان خەتلىرىنىڭ چوڭ-كىچىكلىكى، نۇسخىلىرى، ماتېرىياللارنىڭ ماۋزۇلىرى، ئابزاسلىرى، ھەرپلىرىنىڭ تىزىلىشى، ھەتتا پەش-چېكىتلىرى ۋە ئىملا خاتالىقلىرىمۇ قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشاش چىققان.

لۇشۇن ئەپەندىنىڭ قەدىمكى زامانىدىكى موللىلارنىڭ «دېھقانلارغا ھارامزادىلىك بىلەن ئېچ ئاغرىتىپ يازغان ئەشئارلىرى»غا كىنايە قىلغاندا ئىشلەتكەن سۆزلىرىنى قوللانساق، پېكىنۇي ناھىيىسىدە يۈزبەرگەن ئەنە شۇ ھادىسىنى «دېھقانلارغا ئېچ ئاغرىتىش ھارامزادىلىكى» دەپ ئاتاش مۇمكىن. پېكىنۇي ناھىيىسىدىكى شۇ «ئەشئار»لارنى يازغان، ھارامزادىلىك قىلغان ئادەملەرنىڭ ھەممىسى «ياشالىق ئاشلىق» يەيدىغان (يەنى ھۆكۈمەتتىن ماڤاش ئالىدىغان) ئەمەلدارلاردۇر. ئۇلار «يەيدىغانغا گۆش-ياغلىرى، ماڭىسا ماشىنىسى تەييار»، تۇرمۇشى پاراۋان، ھەشەمىتى بار ئادەملەردۇر. لېكىن ئۇلار «خەلقنىڭ دەردىگە يىغلايدۇ»غان شېئىرلارنى، «خەلقنىڭ دەردىگە يىغلايدۇ»غان مەلۇماتلارنى يېزىشقا خۇشتار بوپقالغان. ئەمما شۇنداق بىر پەرقى بارکى، كونا موللىلار ھەرقانچە ھارامزادىلىك قىلسىمۇ، دېھقانلارغا ئېچ ئاغرىتىدىغان شېئىرلارنى ئۆزلىرى يازغانىكەن. دېھقانلارغا ئېچ ئاغرىتىدىغان ھازىرقى ماتېرىياللارنى بولسا ئۆزىنى «خەلقنىڭ چاكىرى» دەيدىغان ئەمەلدارلار بىر-بىرىدىن ئەينەن كۆچۈرۈپ تەييارلىغان. بۇلارنى شۇنداقلا سېلىشتۇرۇپ قارايدىغان بولساق، ھازىرقىلارنىڭ ھارامزادىلىك قىلىش سەۋىبىسى تېخىمۇ يۇقىرى ئىكەن. لېكىن تەتۈرىگە ياندۇرۇپ قارايدىغان بولساق، ھازىرقىلارنىڭ ھارامزادىلىك قىلىش دەرىجىسى تېخىمۇ يۇقىرى بولغانلىقى ئۈچۈن ھارامزادىلىكى تېخىمۇ تېز، تېخىمۇ ئاسان چېنىپ قالىدۇ، كۆرگەن ئادەملەر ئۇلاردا دېھقانلارنى مەنسىتمەيدىغان، پەس كۆرۈدىغان ھەتتا دېھقانلارغا زەخمەت يەتكۈزۈدىغان رەزىل ئاڭ تەگ-تېگىدىن ئورناپ كەتكەنلىكىنى ئاسانلا بىلىۋالالايدۇ؛ ئۇلار ئەمەلىيەتتە دېھقانلار ئېتىزى قىلىپ ئىشلىگىم بار...» دەپ تەنە قىلارکەن؟

بۇ مۇھاكىمە ئەسلى «جەنۇب كۆزنىكى» ژۇرنىلىنىڭ 2001-يىل 1-سانىدا ئېلان قىلىنغان، «فېلىيەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2001-يىل 3-سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان.

مەسىلىسىنى مەسىلە دەپ قارىمای، دېھقانلارنىڭ دەردىگە دەرمان بولمىغان، دېھقانلارنىڭ ئاچ-توقلۇقى بىلەن كارى بولمىغان؛ گۇڭۈيۈەن دېھقانلارنىڭ سېلىقىنى يېنىكلىتەيلى، دەپ ئىزچىل چاقىرىق قىلىپ تۇرسا، ئۇلار: چاقىرىق قىلسا قىلىۋەرسۇن، مەنمۇ ئۆزۈمنىڭ بىلگىنىمچە ئىش قىلىۋېرىمەن، دەپ قۇلاق يوپۇرغان؛ تەكشۈرۈپ قالمىغىدى، دەپ كۆزنى يۇمۇپلا بىرەر پارچە مەلۇمات ماتېرىيالىنى تېپىپ كۆچۈرۈپ تەييارلاپ قويغان، خالاس.

تېخىمۇ يامان يېرى شۇكى، ئۇلار دېھقانلارنىڭ سېلىقىنى باشقىچە يول بىلەن تېخىمۇ ئېغىرلاشتۇرۇۋەتكەن. «ئوقۇتقۇچى» گېزىتىدە بۇندىن بىر نەچچە كۈن ئىلگىرى بېيجىڭ بىر خەۋەرگە قارىغاندا، غەربىي شىمالدىكى مەلۇم ئۆلكىنىڭ بىر يېزا بازىرىدا مالىيە قىيىنچىلىقى يۈز بەرگەچكە، بازارلىق ھۆكۈمەت: دېھقانلاردىن ئوقۇغۇچى بېشىغا پۇل توپلاپ، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ بېرىلمەي قالغان ئىش ھەققىگە سەپلەپ بېرىلسۇن، دەپ بۇيرۇق تارقاتقان. شۇ سەۋەبتىن بازار بويىچە كەمبەغەل دېھقانلارنىڭ 2000دىن ئارتۇق پەرزەنتى مەكتەپكە بارالمىغان. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن، ئاڭلىغان ئادەمنىڭ قۇيۇق چاچلىرى تىك تۇرماي قالارمۇ؟! بىر پارچە داستاندىر ئېسىمدە قېلىشچە، بىر پارىخور ئەمەلدار دېھقانلارنى خورلاپ: «دېھقان ئۆمۈر بويى بىر پارچە يەر، بىرەر قوي بىلەن ھەپىلىشىپ، نەتىجىدە ئۆزىمۇ بىر پارچە يەرگە، بىر قويغا ئايلىنىپ قالىدۇ» دەپتىكەن. بىزنىڭ بەزى «خەلق چاكار» لىرىمىز ۋە ئەمەلدارلىرىمىز ئەنە شۇنداق دەپ دېھقانلارنى داڭگال ئورنىدا دەسسەيدۇ، قوي ئورنىدا كۆرۈپ، ئەڭ ناچار يەم بىلەن باقىدۇ ۋە لېكىن ئۇلارنى ئەڭ سۈپەتلىك گۆش-ياغ بېرىشكە مەجبۇر قىلىدۇ.

«لۇشۇن روھىنىڭ ۋارىسى» دەپ تەرىپلىنىدىغان مەرھۇم يازغۇچى خۇفېڭ بۇنىڭدىن 40يىل ئىلگىرى شياۋخۇك خانىمنىڭ «ھايات-مامات بوسۇغىسىدا» ناملىق رومانىغا يېزىپ بەرگەن خاتىمىسىدە دېھقانلارنىڭ تەقدىرىنى مۇنداق ئېچىنىشلىق تەسۋىرلىگەن:

«دېھقانلار خۇددى چۈملۈكە ئوخشاش تىرىكچىلىك قىلىۋاتىدۇ، كۈننىڭ ئۆتكىنىچە ياشاۋاتىدۇ، سەرسانچىلىقتا ئۆلۈۋاتىدۇ، ئۆزىنىڭ قان-تەرلىرى ۋە ئەزىز جانلىرى بىلەن يەرنى ئوغۇتلاپ ئاشلىق تېرىپ، مال-ۋاران بېقىپ، تەبىئىي زالىملارنىڭ ۋە ئىككى ئاياغلىق زالىملارنىڭ زۇلمى ئاستىدا تېرىشىپ-تېرمىشىپ يۈرمەكتە».

مۇشۇنداق قۇرلارنى ئوقۇغاندا ئادەمنىڭ ئەزايى-بەدىنى تىكەنلەشمەمدۇ؟!

ھازىرقى جۇڭگو يەنىلا يېزا ئىگىلىك دۆلىتى، دېھقانلار پۈتكۈل مەملىكەتتىكى ئاھالىنىڭ

80پىرسەنتىدىن كۆپرەكىنى تەشكىل قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن يېزىنىڭ مۇقىملىقى ۋە يېزا ئىقتىسادىنىڭ راۋاجلىنىشى ئەل ئامانلىقىنىڭ مۇھىم ئۇلى ھەم كاپالىتى. جەمئىيەتشۇناس مۇتەخەسسىس چىن خۇي ئەپەندى كىشىنى ئويغا سالىدىغان بىر گەپنى قىلىپ: «دېھقانلار مەسىلىسىنىڭ ماھىيىتى ئەمەلىيەتتە جۇڭگو مەسىلىسىدۇر» دېگەنىكەن. «دېھقانلارغا ئىچ ئاغرىتىش ھارامزادىلىكى» نى قىلغان ئەمەلدارلارغا ئەنە شۇنداق يۈكسەكلىك بىلەن قارايدىغان بولساق، ئۇلارنىڭ پەزىلىتى ۋە كۆڭلى ئۇياقتا تۇرۇپ تۇرسۇن، پەقەت نەزىرىنىڭ تارلىقى، بىلىمىنىڭ چولتىلىقى ۋە مىجەزنىڭ چاكىنىلىقىنى بىر قاراپلا بىلگۈالغىلى بولىدۇ.

بۇ مۇھاكىمە ئەسلى «شىنجىڭ قانۇن-تۈزۈم گېزىتى» نىڭ 2001-يىل 7-يانۋار سانىدا ئېلان قىلىنغان، «قىلىپەتونلاردىن تاللانما» ژۇرنىلىنىڭ 2001-يىل 3-سانىغا كۆچۈرۈپ بېسىلغان.

قىزىق پاراڭ
چېكى ۋەنجۇن

بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى «بېيجىڭدىكى ئەھۋاللاردىن خاتىرىلەر» ناملىق ژۇرنالدىن ناھايىتى «قىزىق پاراڭ» خەۋىرىنى ئوقۇپ قالدىم:

بېيجىڭدە ئولتۇرۇدىغان 68ياشلىق بىر بوۋاينىڭ كۆڭلى «كۇرسكىي» غا تارتىپ، رۇسىيىنىڭ بۇ يادرولۇق چۆمگۈچى پاراخوتىنىڭ غەرق بوپكەتكەنلىكىگە ئىچى سىيرىلىپ، يېرىم ئايدىن كۆپرەك ۋاقىت ئاھ ئۇرۇپتۇ ۋە شۇنىڭ بىلەن بىللە بېشى قېتىپ تۇرغان پرېزىدېنت پۇتىنىنىڭ دەردىنى تەڭ تارتىشقان بولاي، دەپ ھېلىقى غەرق بوپكەتكەن پاراخوتنىڭ مودېلىنى ياساپتۇ. بۇ خەۋەرنىڭ ئاخىرىغا قوشۇلغان تەھرىر ئىلاۋىسىدە، پۈتۈن شۇنچە ناتىلاڭچىلىقتا ئالدىراش بولسىمۇ، بۇ بېيجىڭلىق بوۋايغا ئوبدان تەشەككۈر ئېيتسا بولىدىكەن، دېگەن تولىمۇ مەمنۇنىيەتلىك مۇراجىئەتمۇ بار ئىكەن.

شۇ «قىزىق پاراڭ» نى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، شۇ بېيجىڭلىق ئىنتېرناتسىئونالىزم روھىغا باي بوۋاي ھەققىدە نېمە دېيىشمىنى بىلەلمەي قالدىم.

شۇ بېيجىڭلىق بوۋاي رۇسىيىنىڭ شۇ «كۇرسكىي» ناملىق چۆمگۈچى يادرو پاراخوتى غەرق بوپكەتكەن 2000-يىل ئاۋغۇستتا ئۆز دۆلىتىمىزدە نېمە بولغانلىقىنى بىلەمدىغاندۇ؟ بىزدە دۇنيانىڭ غېمىنى يېيىشكە باھانە بولغىدەك خاسىيەتلىك ئىشلار يۈز بەرمىگەنمىدۇ؟

بوۋايغا مەن ئېيتىپ بېرەي: «كۇرسكىي» ناملىق چۆمگۈچى يادرو پاراخوتى غەرق بولغان كۈنى (2000-يىلى ئاۋغۇست) دىن سەككىز كۈن ئىلگىرى مەملىكىتىمىزنىڭ جىياڭشى ئۆلكىسىدىكى پېڭشياڭ يېزىسىدا يەنە بىر قېتىم پارتلاش ۋەقەسى يۈز بېرىپ 27 ئادەم ئۆلدى، 27 ئادەم يارىلاندى! «كۇرسكىي» غەرق بولۇپ يەتتەكۈن ئۆتكەندە مەملىكىتىمىزنىڭ ئۇرۇمچى شەھىرىدە ناھايىتى زور پارتلاش ۋەقەسى يۈز بېرىپ 173 ئادەم ئۆلدى، 300گە يېقىن ئادەم يارىلاندى، 20 ئاپتوموبىل زەخمىلەندى! ئەگەر خىيالىمىزنى يەنىمۇ نېرىسىغا يۈگرۈتۈپ، ئىيۇن ۋە ئىيۇللاردا كەينى-كەينىدىن قولاقلا خەۋىرى ئاڭلىنىپ تۇرغان ئايروپىلان ھادىسىسى، كېمە-پاراخوت غەرق بولۇش ھادىسىسى، سەيلە-ساياھەت ئورۇنلىرىدىكى ئاسما ماشىنا كۆمتۇرۇلۇپ چۈشۈش ھادىسىسى، پارتلاش ۋەقەسى دېگەندەك چوڭ-چوڭ ھادىسىلەرنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرسەك، شۇ ھادىسە-ۋەقەلەردە ئۆلگەن ئادەملەرنىڭ سانى «كۇرسكىي» دىن ھەققەتەن بىر قانچە ھەسسە ئارتۇق؛ ھادىسىلەرنىڭ سانىنى سانايدىغان بولساق، يۈرەكلىرىمىز جىغىلدايدۇ!

بېيجىڭلىق بوۋاي ئۆزىگە ناھايىتى يېقىن يەرلەردە يۈز بەرگەن شۇنداق ھادىسە - ۋەقەلەرنى ئاڭلىمىغانمىدۇ؟ ئاڭلىغان بولسا، كۆڭلىدە نېمە تەسىرات پەيدا بولغاندۇ؟ ئاڭلىغان بولسا، خەقنىڭ غېمىنى يەپ مودېل ياساشقا قانداق قولى بارغاندۇ؟

مەن ھەققەتەن بۇ ياخشى نىيەتلىك بوۋايغا تەنە قىلماقچى ئەمەسمەن، پەقەت ئۆزىمىزدىكى ۋەھشەتلەردىن بىخەۋەر بولغانلىقىغا ئىچىم ئۆرتىنىدۇ. رۇسىيە جەمئىيىتى ھەرقانچە مالىمان بولسىمۇ، بىز جۇڭگو خەلقىنىڭ تۇرمۇشىمىزغا بىۋاسىتە تەسىرى يەتمەيدۇ، ۋەھالەنكى ئۆز دۆلىتىمىزدىكى ئىشسىزلىق ۋەھىمىسى، ئىستېمال كاساتچىلىقى ۋە ھادىسىلەرنىڭ كۆپلەپ پەيدا بولۇۋاتقانلىقى بىز ھەممىمىزنىڭ تەقدىرىمىز بىلەن ھەمنەپەس بولۇپ تۇرماقتا!

رۇسىيە ماريا‌ك (دېڭىزچى) لىرىنىڭ ھاياتى قەدىرلىك، بۇنىڭدا شەك يوق؛ بىزنىڭ ئۆز قېرىنداشلىرىمىزنىڭ - ئاكا-ئۇكا، ئاچا-سىڭىللىرى-مىزنىڭ ھاياتىمىز قەدىرلىك ئەمەسمۇ؟! ئىنسانىيەت ئالىمىدە، قېرىنداشلىرىمىز ئىچىدە بالا-قازا، پاجىئەلەرنىڭ كۆپلەپ يۈز بەرمەسلىكى ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟ بۇنىڭغا يالغۇز بىر بېيجىڭلىق بوۋاينىڭ ئەقىل-پاراسىتى يار بەرمەيدۇ.

دىققىتىمىزگە ئەرزىيدىغان مەسىلە شۇكى، رۇسىيىنىڭ يادرولۇق چۆمگۈچى پاراخوتىغا بالا-قازا يەتكەنلىكى ئىسپاتلانغان ھامان دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى شۇ سەۋەبلىك خىزمىتىدىن ئىستېپا بەردى؛ ۋەھالەنكى بىزدە كەينى-كەيندىن، تەكرار-تەكرار پەۋقۇلئاددە زور ھادىسىلەر يۈز بەردى. ۋەقە بولغان يەرنىڭ مەمۇرىي رەھبەرلىرىدىن خجالەتچىلىكتە ئۆزلۈكىدىن خىزمىتىدىن ئىستېپا بەرگەنلەرنى كىم كۆرۈپتۇ؟ مۇشۇ جەھەتتىن ئالغاندا، بېيجىڭلىق بوۋاينىڭ باشقا دۆلەتلەرنىڭ پاراخوتى غەرق بوپكەتكەنلىكىگە ئىچى سىيرىلگەنلىكىگە ئەجەبلىنىشىنىڭ ھاجىتى يوق. ئېھتىمال دۆلىتىمىزنىڭ مەلۇم جايلىرىدىكى رەھبەرلەر «باشقىلارنىڭ ئازلىشىشى» نى لازىم تاپماي، باشقىلاردىن يوشۇرۇپ-يېپىپ ئۇلگۈرەلمەيۋاتساق، سېنىڭ «ياردەم» بېرىشىڭ «سىياسىي ئېڭىنىڭ تۆۋەنلىكى» نى بىلدۈرمەمدۇ، دەپ ئويلىسا كېرەك.

كېسەل بوپقالغان تۇرۇقلۇق داۋالاشنى، ياردەمنى رەت قىلساڭ، «كېسەلنى يوشۇرساڭ ئۆلۈم ئاشكارە بولىدۇ» دېگەن گەپ بار. دۆلىتىمىزدە مۇشۇنداق مودا مىساللار قەدەمدە بىر ئۇچراپ تۇرىدۇ. مەلۇم بىر جايدا خەندەكنىڭ بۇلغىنىشى سەۋەبىدىن ئادەم ئۆلۈۋاتسا، بۇ ئەھۋال شۇنداق ئېنىق تۇرسىمۇ، شۇ

يەرنىڭ رەھبىرى: «ھەققانىيەت ئۈچۈن پىداكارلىق كۆرسىتىپ» ئۆلۈپتۇ دېگەن؛ شۇ چاغدا كىمنىڭ ئۆلۈمىنىڭ سەۋەبلىرىنى يېشىپ، شۇ يەردىكى ھۆلغۇنلۇقنى يوقىتىشقا يارىدەم بەرمەكچى بولسا، شۇ كىشىنى «سىياسىي سېزىمى كاردىن چىققان» دەپ قارىغان.

كېسەلنى يوشۇرۇشتىن شۇنداق بىۋاستە ئاقىۋەت كېلىپ چىقىدۇكى، كېسەل جانغا تاقىلىدۇ. ئۆپكە ياللۇغى بولغان ئادەم ۋاقتىدا داۋالانمىسا، ئۇنىڭ ئوستىكە تاماكا چېكىۋەرسە، بارا-بارا ئۆپكە راكى تەرەپكە قاراپ كېتىپ قالىدۇ، ئۇ چاغدا داۋالاتسا، لوقمانى ھەكىمنى تاپسىمۇ قانچىلىك ئامالى بولار؟

ئېھتىمال، بېيجىڭلىق بوۋاي خۇپسەنلىك قىلغاندۇ، ئۆزدۆلىتىمىزدىكى يەرلىك رەھبەرلەرنىڭ دەردىنى تەڭ تارتىشىپ بەرگۈچىلىكى يوق، دەپ ئويلاپ ھېسداشلىق نەزىرىنى دەردتە ئۆرتىنىپ تۇرغان خەلقئارا دۇنياغا يۆتكىگەن بولۇشى مۇمكىن. شۇنداق بولسا، بېيجىڭلىق بوۋايدىن ئۆگىنىمەن، ئۇنىڭغا ھۆرمەت بىلدۇرىمەن، مەنمۇ پۈرسەت تېپىپ «كۆڭلۈمنى كوتىدىۋاغا بېرىمەن» . . .

بۇ مۇھاكىمە «فېلىيەتون گېزىتى» نىڭ 2001-يىل 16-فېۋرال سانىغا بېسىلغان.

ئوقۇرمەنلەرنى جەلپ قىلىدىغان بىر مۇنازىرە

ئەدەبىي ئاتالغۇلار لۇغەتلىرىدە ئومۇمەن كۇندىلىك تۇرمۇشنى ماتېرىيال قىلىپ، ئۆتكۈر تىل بىلەن يېزىلغان ماقالە «فېلىيەتون» دەپ ئاتىلىدۇ. ئۇ ئەسلى فرانسوز تىلىدىكى ئوت ياندۇرۇدىغان «تۈتۈرۇق» دېگەن مەنىدىن تۇرلىنىپ چىققان بولۇپ، دۇنيادا نۇرغۇن مىللەتلەرگە ئورتاق سۆز بايلىقلىرى تەركىبىدە قىممەتلىك بىر «مەرۋايىت» قا ئايلىنىپ قالغان. بىز ئۇيغۇرلار ئەدەبىياتتا ئىجتىمائىي تۇرمۇشتىكى ياكى كىشىلەردىكى كەمچىلىك - يېتىشسىزلىكلەرنى كىنايە بىلەن مەسخىرىلەشتە ۋە شۇنداق ھادىسىلەرنى ئىپادىلەشتە لاتىن تىلىدىن كىرگەن «ساتىرا» دېگەن ئاتالغۇ بىلەن ئەرەب تىلىدىن كىرگەن «ھەجۋە» دېگەن سۆزنى قوللانغان بولساقمۇ، «فېلىيەتون» دېگەن سۆزنى كۆپرەك ئىشلەتمەكتىمىز. ئۇلۇغ ئەدىب لۇشۈن ئىجتىمائىي تۇرمۇشتىكى ، خەلقنىڭ مىللىي مىجەزىدىكى ناچار، زەئىپ ھادىسىلەرنى نىشانلاپ «نەشتەر» ۋە «نەيزە» ئورنىدا ياراتقان ئەسەرلىرىنى «زاۋېن» دەپ ئاتىغان. بۇ ئاتالغۇمۇ كېيىنكى چاغلاردا بىزدە «ئىشكىنى كەڭ ئېچىۋېتىش» نىڭ خاسىيىتى بىلەن خەلقئارا ئورتاقلىققا يۈزلەندۈرۈلۈپ، «فېلىيەتون» دېگەن ھالەتتە ئۆزلىشىپ بارماقتا. بىز بۇ جەھەتتە توغرا يولدا ماڭماقتىمىز. ئىنسانىي ھاياتتىكى يېتىشسىزلىكلەر، يارىماسلىقلارنى تۇزىتىش، ئوڭشاش ۋە ياكى يوقىتىش ئۈچۈن ئۆتكۈر تىل، ئاچچىق سۆز كېرەك؛ ساترىك ياكى ھەجۋىي ئۇسۇل بىلەن تەسۋىرلەيدىغان بەدىئىي ئەسەر كېرەك. ئىككىنچى تۇرلۇك قىلىپ ئېيتقاندا، ئوت ياندۇرۇدىغان شۇنداق «تۈتۈرۇق» كېرەك، زەردا-پىلارنى چېقىرىپ تاشلايدىغان «نەشتەر» كېرەك، يەنى ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، «فېلىيەتون» كېرەك.

فېلىيەتون ، تېگى - تەگتىدىن ئالغاندا، ئىنسانىي ھاياتنىڭ پاك، ساغلام ۋە پاراۋان بولۇشىنى مەقسەت قىلىدۇ. «مەن كۆپىنچە نەس باسقان جەمئىيەتتىكى بەختسىز ئادەملەرنى ماتېرىيال قىلىپ تۇرۇپ يازىمەن، - دەيدۇ لۇشۈن فېلىيەتوننىڭ ماھىيىتى ئۇستىدە توختىلىپ، - بۇنىڭدىن مەقسىتىم - شۇ نەسلىكلەرنى ئېچىپ كۆرسىتىپ، ئۇلاردىن قۇتۇلۇشقا، قۇتۇلدۇرۇشقا دىققەتنى تارتىش» .

گېزىت خەۋىرىگە قارىغاندا، بۇلتۇر نويابىردا بېيجىڭدا چىقىدىغان «خەلق » گېزىتى فېلىيەتون توغرىسىدا چاقىرغان مۇھاكىمە يىغىنىدا فېلىيەتونغا دائىر مۇھاكىمە ئۇستىدە ئوتتۇرىغا چىققان بىر نۇقتىنىزەر قىزغىن مۇنازىرە قوزغىغان. شائىر، فېلىيەتونچى يې يەنىڭ: «فېلىيەتون يازىدىغان فېلىيەتونچىلار ھازىرقى جەمئىيەتتىكى ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم» لەردۇر، دەيدۇ؛ سۇشۆشەن: ياق، ئۇنداق ئەمەس، دەيدۇ؛ چېن سىشۇن بولسا: ئۇنداق ئەمەس مۇنداق، دەيدۇ. يىرىن ئەپەندى بولسا يې يەنىڭ ئەپەندىنىڭ قاراشلىرىنى تەستىقلەيدۇ. بۇ نۇقتىنىزەرلەر ئۇستىدىكى مۇنازىرە يەنە داۋام قىلىدىغاندەك تۇرىدۇ. خەنزۇ تىلىدىن پايدىلىنالمايدىغان ئوقۇرمەنلەرنىڭ، بولۇپمۇ ئەدەبىيات ھەۋەسكارلىرىنىڭ ئۆلگە ياكى ئىبرەت ئېلىشىغا يارىدىمى تېگىپ قالسا ئەجەب ئەمەس، دېگەن ئارزۇ بىلەن بۇ يەردە ئۇچ پارچە تەقرىزنى قىسمەن ئۆزلەشتۇرۇپ تەرجىمە قىلدىم.

-توختى باقى ئارتىشى

«فېلىيەتونچى ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم» دېگەن گەپكە ھەيرانمەن

سۇشۆشەن

ھازىرقى جەمئىيەتتىمىزدە «ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم» كىم؟ دەپ سوئال قويۇلسا، ھەتتا ئومۇمىيەخەلقىنىڭ رايىغا قويۇلغان تەقدىردىمۇ فېلىيەتونچى، دەپ جاۋاب بېرىشى ناتايىن. لېكىن 2000-يىل نويابىردا «خەلق» گېزىتى جەنۇبتە ئاچقان «فېلىيەتون مۇھاكىمە يىغىنى» دا شائىر، فېلىيەتونچى يې يەنىڭ ھازىرقى جەمئىيەتتىمىزدە «ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم» فېلىيەتون يازغۇچىلار، فېلىيەتونچىلاردۇر، دېگەن كۆز قاراشىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇ:

«ھازىرقى كۇندە فېلىيەتون يېزىۋاتقان ئادەملەر پارتىيىنى، خەلقنى ئەڭ قىزغىن سۆيۈدىغان ئادەملەردۇر، يېڭى دەۋرنىڭ(ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم) لىرىدۇر. چۇنكى ھازىرقى كۇندە راست گەپ قىلىدىغان، ھەق گەپنى قىلىپ رەھبەرلەرگە پىكىر بېرەلەيدىغان، خەلق ئىچىدە، ئىجتىمائىي تۇرمۇشتا مەۋجۇد بولۇپ تۇرغان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش توغرىسىدا پارتىيىگە، دۆلەتكە تەلەپ قويالايدىغان ئادەم قانچىلىك چىقار؟ پارتىيىگە، خەلققە ئىلتىجا

قىلالايدىغان ئادەم ئەڭ ياخشى ئادەمدۇر» دەيدۇ.

يې ئەپەندى گەپنى تولىمۇ بىر تەرەپلىمە قىلىپ قويدى. كىچىككىنە بىر كۇرۇھ، چاغلىق بىر جامائەت ئالدىدا (تولىسى ياشىنىپ قالغان 20نەچچە ئادەم قاتناشقان يىغىن) دا، فىلىيەتونچىلار «ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم» دەيدىغان دەۋر ئالامىتى بار تەرىپىنى ئوتتۇرىغا قويۇشتا مەزھەپچىلىك خاھىشى يوقمۇ؟ ئەگەر فىلىيەتونچىنى «ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم» دەيدىغان بولساق، ئازادلىق ئارمىيە جەڭچىلىرىنى نېمە دەپگۈلۈك؟ خىيانەتچىلىككە قارشى تۇرۇش ئىدارىسىنىڭ كادىرلىرىنچۇ؟ 1مىليارد 300مىليون ئاھالىنى بېقىۋاتقان جۇڭگو دېھقانلىرىنىچۇ؟ خىزمەتتىدىن بوشاشقا رازى بولغان، دۆلەت، كارخانىغا يۈك بوپقېلىشنى راۋا كۆرمىگەن جۇڭگو ئىشچىلىرىنى نېمە دەپگۈلۈك؟ بىرەر-يېرىم يىل مائاش ئالالمىسىمۇ دەرسخانىغا كىرىپ دەرس ئۆتۈشنى توختاتمىغان خەلق ئوقۇتقۇچىلىرىنى نېمە دەپگۈلۈك؟ . . . ئۇلار «ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم» ئەمەسمىكەن؟ ئەجىبا، ئۇلار «راست گەپ» قىلمامدۇ؟ «ھەق گەپ» نى قىلمامدۇ؟ «رەھبەرلىككە پىكىر بېرىش» كە پېتىنمامدۇ؟ ئۇلار جەمئىيىتىمىزگە ئازدۇر-كۆپتۇر تۆھپە قوشمىدىمۇ؟ ئۇلارنىڭ قوشقان تۆھپىلىرى فىلىيەتون يازغۇچىلارنىڭكىچىلىك، فىلىيەتونچىلار-نىڭكىچىلىك يوقمۇ؟

فىلىيەتونچىلار راست گەپ قىلىدۇ، لېكىن راست گەپ قىلىدىغانلار يالغۇز فىلىيەتونچىلارلا ئەمەس. دەۋرىمىز داۋاملىق ئىلگىرىلىمەكتە، جەمئىيىتىمىز داۋاملىق راۋاجلانماقتا، دۆلىتىمىز داۋاملىق قۇدرەت تاپماقتا، بۇ ئەھۋالنى ئەمگەكچى خەلقنىڭ تىرىشچ ئىشلىشىدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ. دېمەك، «ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم» فىلىيەتونچىلار ئەمەس، ئەمگەكچى خەلقتۇر.

بۇنىڭ تەتۇرىسىچە، بەزى ئادەملەرنىڭ نەزىرىدە فىلىيەتونچىلار، فىلىيەتون يازغۇچىلار ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم ئەمەس، بەلكى ئەڭ نەپرەتلىك ئادەمدۇر. راست گەپتىن قورقىدىغان، ھوقۇقنى دەستەك قىلىپ ئىشلىتىشكە ئاشىق بوپقالغان ئادەملەر، تەختتە ئولتۇرغان چېغىدا جامائەتنىڭ ئاتالمىش «ياخشى چاكىرى» بولۇۋالىدىغان، تەختتىن چۈشكەندە چىرىپ كېتىدىغان ئادەملەر، ئۇچىغا چىققان سولچىللىق دەۋرىنى سېغىنىدىغان ئادەملەر فىلىيەتونچىلارنى ھەممىدىن بەك يامان كۆرىدۇ. فىلىيەتون نەشتەر، نەيزە رولىنى ئويناۋاتقان ئۇ ئادەملەر بۇلۇڭ-پۇشقاقلار-دا چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىدۇ. مەن بىر پارچە فىلىيەتون يازغانلىقىم ئۈچۈن، ماشىنا ھەيدەشنى بىلمىدىغان 60نەچچە ياشلىق بىر قېرى ئادەمدىن تىل-ھاقارەت ئىشتىتىم. ئۇ تېلېفوندا ماڭا گەپ بەرمەي ۋاتىلداپ: «1مىليارد 300مىليون ئاھالە ئىچىدىن خۇچاڭچىڭ ۋە چېڭ كېجىيەدەك چىرىك ئۇنسۇرلارنىڭ چىققانلىقى ناھايىتى نورمال ئەھۋال. ‹ قىزىل قوغدىغۇچى › لارمۇ‹ مەدەنىيەت ئىنقىلابى › داۋامىدا تارىخنى ئىلگىرى سۈردىغۇ! » دېدى. سۆزىنىڭ ئاخىرىدا: «خەپ، كوچىدا ماشىنا بىلەن سوقۇپ ئۆلتۈرۈۋەتمەيدىغان بولسام. . . » دەپ تەھدىتمۇ سالدى. فىلىيەتون يازىدىغان ئادەملەر ئەنە شۇنداق ئادەملەرنىڭ نەزىرىدە كاللىسى بىر قازاندا قاينىمايدىغان سىنىپىي دۈشمەندۇر. شۇ تېلېفونىنى ئالغاندىن كېيىن ھەقىقىي چۈشەندىمكى، جۇڭگودا دېموكراتىيىنى يولغا قويۇش تولىمۇ تەس ئىكەن.

فىلىيەتونچىلار ھېچقاچان «سۆيۈملۈك ئادەم» بولالمىغان ئەمەس. لۇشۈن «سۆيۈملۈك» بولغان ئەمەس، ئۇ، ئۆز دەۋرىدە فىلىيەتون يازغانلىقى ئۈچۈن قانچىلىك تىل- ئاھانەتكە قالمىغان؟ «ئۈچ ئائىلىلىك كەنت» دىكى ۋۇخەن فىلىيەتون يازغانلىقى ئۈچۈن ئاھانەتكە قالدى، ئاخىرى ئۆزىنى كۆلگە تاشلاپ ئۆلۈۋالدى. دېڭ تۈمۇ «راست گەپ قىلىش» قا جۇرئەت قىلغانلىقى ئۈچۈن «موللام گىزىت چىقىرىپتۇ، ئۆلۈك تاپ كىزىت چىقىرىپتۇ» دەپ ھاقارەتلەندى، ئۇمۇ «راست گەپ قىلغان» لىقى سەۋەبى بىلەن ئۆز جېنىغا زامىن بولدى - ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالدى. ھازىرقى ۋاقىتتا فىلىيەتون يېزىۋاتقان بەزى ئادەملەرنىڭ بىر نەچچە پارچە فىلىيەتون يېزىش بىلەنلا ئۆزلىرىنى «ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم» دەۋالغىنى خۇددى فېئودال شاھزادىلەرنىڭ تەختكە چىقىشقا ئالدىراپ كەتكەنلىكىگە ئوخشاش بىر ئىش ئەمەسمۇ؟ ھازىرقى كۇندە لۇشۈندەك «ئىجتىمائىي تەنقىد» بىلەن، «مەدەنىيەت تەنقىدى» بىلەن شۇغۇللىنالايدىغان كىم بار؟ كىممۇ ۋۇخەن، دېڭ تۈلاردەك فىلىيەتون يولىدا جاندىن كېچەلەيدۇ؟

فىلىيەتونچىلار «سۆيۈملۈك ئادەم» ئەمەس، پەقەت ھۆرمەتلىك ئادەملەردۇر. چۈنكى ئۇلار باشقا نۇرغۇن ئادەملەرگە ئوخشاش راست گەپ قىلالايدۇ. راست گەپ قىلىدىغان ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ھۆرمەتكە سازاۋەر بولىدۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ سۆيۈملۈك بولۇشى ناتايىن. لېكىن فىلىيەتونچىلار جامائەت ئالدىدا راست گەپ قىلىدىغان بولغاچقا، ئادەتتىكى ئادەملەردىن غەيرەتلىكرەك، ئەقىللىقراق بولىدۇ. فىلىيەتونچىلار تولا چاغلاردا دەرد تارتقان دەردمەنلەردۇر، ئۇلار ئادەتتىكى ئادەملەرگە ئوخشاش قۇياش نۇرىدا ياشاۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار ئادەتتىكى ئادەملەرگە قارىغاندا قارا ئاغۇلۇقنى، رەزىللىكلەرنى كۆپرەك كۆرىدۇ، ئۇنى بايان قىلىپ قورسىقىنى بوشىتىۋالمىسا دەردى چىقمايدۇ. شۇنداق بولسىمۇ، قورسىقىدىكىنى ھەقمەتەن خالىغىنىدەك بايان قىلالايدىغان فىلىيەتونچى زادى قانچىلىك؟

بۇ تەقرىز «فىلىيەتون گىزىتى» نىڭ 2001-يىل 27-فېۋرال سانىغا بېسىلغان.

بىرنەچچە سوئال
چېن سىشۇن

سۇشۆشەن ئەپەندىنىڭ: «‹ فىلىيەتونچى ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم › دېگەن گەپكە ھەيرانمەن» سەرلەۋھىلىك ماقالىسىنى ئوقۇپ چىققاندىن كېيىن، خۇددى كېكىردىكىگە قىلتىرىق تۇرۇپ قالغان ئادەمدەك بوپقالدىم. ئويلىغانلىرىمدىن سۇ ئەپەندىگە بىرنەچچە سوئال قويغۇم كەلدى، يېشىپ بەرسىكەن.

بىرىنچى، «جىنتەيدىكى فىلىيەتون مۇھاكىمە يىغىنى» شان-شەۋكەتلىك نام بېرىش يىغىنى ئەمەس، مەنسەپ، ئوردىن بېرىش يىغىنىمۇ ئەمەس، ئۇنۇڭ باھالاش يىغىنىمۇ ئەمەس. يې يەنىڭنىڭ فىلىيەتونچىيىكى زامانىدىكى ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەمدۇر، دېگىنىنىڭمۇ ئاساسى بار، ناھايىتى ئادەتتىكى بىر گەپ. بۇنىڭ فىلىيەتوننىڭ ئابرويى، يازغۇچىنىڭ ئىززىتىنى ئۆستۈرۈشكە مەلۇم پايدىسى بار. (ئىززەتنى ئۆستۈرۈش يازغۇچىنىڭ ئۆزىگە باغلىق، ئەلۋەتتە) ؛ فىلىيەتون يازغۇچىلار بۇنىڭدىن خۇشھال

بولۇشى كېرەك، بۇ گەپنى ماقۇل كۆرسۇن ياكى كۆرمىسۇن، ئۆپكىدىمەي چىرايلىق مۇزاكىرىلەشكەنى ياخشى ئىدى. لېكىن سۇ ئەپەندى خۇددى پۇلىنى قەرزگە بېرىپ قويغاندىن كېيىن ئالالمىغان ئادەملەردەك قاتتىق ئۆپكىدەپ كېتىپتۇ، ماقالىسىدا فېلىيەتونچىلارنى ھەدەپ كەمسىتكەندىن تاشقىرى، يامان گەپلەر بىلەن قاپساپتۇ. ئۆزىنى كەسپداش دەپ بىلگەن بۇ ئادەمنىڭ خىيالى نېمىدېكى - تاق؟!

ئىككىنچى، يې يەنىڭ ئۆزىنىڭ قاراشلىرى ۋە نۇقتىئىنەزىرىنى ئىلمىي مۇھاكىمە يېغىندا ئوتتۇرىغا قويۇشتا ھېچقانداق چەكلەش يوق. لېكىن سۇ ئەپەندى خۇددى پۇلىنى قەرزگە بېرىپ قويغاندىن كېيىن ئالالمىغان ئادەملەردەك قاتتىق ئۆپكىدەپ كېتىپتۇ، ماقالىسىدا فېلىيەتونچىلارنى ھەدەپ كەمسىتكەندىن تاشقىرى، يامان گەپلەر بىلەن قاپساپتۇ. ئۆزىنى كەسپداش دەپ بىلگەن بۇ ئادەمنىڭ خىيالى نېمىدېكى - تاق؟!

ئىككىنچى، يې يەنىڭ ئۆزىنىڭ قاراشلىرى ۋە نۇقتىئىنەزىرىنى ئىلمىي مۇھاكىمە يېغىندا ئوتتۇرىغا قويۇشتا ھېچقانداق چەكلەش يوق. لېكىن سۇ ئەپەندى بۇ ئەينەكنى بىر كىچىك گۇرۇھ (سۇ ئەپەندى بۇ «گۇرۇھ» نى سىياسىي بەدنام بىلەن ئاتىغان)، بىر جامائەت يېغىنىدا «دەۋر ئالامىتى بار تەرىپ» نى ئوتتۇرىغا قويغانلىقىنى «مەزھەپچىلىك خاھىشى يوقمۇ؟» دەپ ئەينەكپتۇ. قېنى ئېيتىپ باقسۇنچۇ: پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئورگان گېزىتى ئاچقان يېغىندا، شۇنچىلىك سۆز ئەركىنلىكى يوقمۇ؟ ئازغىنە ئادەم قاتناشقان يېغىندا سۆزلىسە، مەزھەپچىلىك قىلغانلىق بولسا، ئادىمى كۆپ سورۇندىكىسى نېمە قىلغانلىق بولىدۇ؟

ئۆچىنچى، سۇ ئەپەندىنىڭ قارىشىچە، مەلۇم ئادەملەرنى ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم دەيدىغان بولساق، قالغان ئادەملەر سۆيۈملۈك بولماسمىش. مېنىڭ قارىشىمچە، بەزى ئادەملەر شۇنداق تەرىپنى ئوتتۇرىغا قويۇشتا ئاساسەن راست گەپ قىلىشتىن قورقۇپ يۇرگەنلىكىمىزنى نىشانغا ئالغان. (يې ئەپەندى بۇ يەردە) يۇرەكلىك، جىگەرلىك فېلىيەتونچىلاردىن ئۆگىنىشنى، پارتىيە ۋە خەلق مەنپەئىتى ئۈچۈن ھەرخىل ناچار ھادىسىلەرنى تۇگىتىشنى، زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا ھەممە بىردەك كۈچ چىقىرىشنى تەشەببۇس قىلماقچى. ئىجتىمائىي ئەھمىيەتتىن قارىشىمىز لازىمكى، بۇ يەردە فېلىيەتونچىلارغا تاج كەيدۇرۇۋاتقان، ئۇنى كۆتۈرۈپ، بۇنى چۆكۈرۈپ، باشقا ئەمگەكچىلەرنى فېلىيەتونچىلاردەك سۆيۈملۈك ئەمەس دەۋاتقان گەپ يوق.

ئۆزۋاقتىدا، ئامېرىكىغا قارشى تۇرۇپ چاۋشيەنگە ياردەم بېرىۋاتقان چاغدا، پىدائىيلار قوشۇنىدىكى جەڭچىلەرنى «ئەڭ سۆيۈملۈك كىشىلەر» دەپ تەرىپلىگەنلىكىمىز ئۇلارغا كۆيۈنگەنلىك ئىدى، بۇ ئەھۋال ئۆز ۋاقتىدا خەلقىمىزنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك قىزغىنلىقىنى ئاھايىتى زور دەرىجىدە ئۇرغۇتقانىدى. لېكىن ھېچكىم ھېچقاچان ئۆز ۋاقتىدىكى ئازادلىق ئارمىيىنى، ئىشچىلارنى، دېھقانلارنى ۋە ئىنقىلابىي كادىرلارنى پىدائىيلار قوشۇنىدەك سۆيۈملۈك ئەمەس، دېمىگەن.

«ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم» دېگەن تەرىپنى فېلىيەتونچىلارغا نىسبەتەن مەجھۇل گەپ دەيمىز، بۇنداق تەرىپنى خەلق يۇرىكىدىن چىقىرىپ ماقۇللىغاندا ھېسابقا ئۆتىدۇ. لېكىن دەككىسى بېرىلگەن، بېرىلمىغان ئادەملەرنىڭ ماقۇللىشىنى ھەرگىز ئۈمىد قىلماسلىق كېرەك. راست گەپتىن قورقمىغان، ھوقۇقنى دەستەك قىلىۋالمىغان، خىيانەتچىلىك بىلەن چېرىپ كەتكەن، ھەددىدىن ئارتۇق «سول» چىللىق دەۋرىنى سېغىنمىغان ئادەملەرنىڭ فېلىيەتونچىلارنى يامان كۆرگەنلىكى سەۋەبى بىلەن ئۆزىمىزنى پەسلەشتۈرۈپ، ھۆركۆپ كەتمەسلىكىمىز لازىم.

سۇ ئەپەندى ماقالىسىدا: «(ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم) فېلىيەتونچىلار ئەمەس، ئەمگەكچى خەلقتۇر، دەپتۇ. غەلىتە گەپ. ئەجىبا، فېلىيەتونچىلار ئەمگەكچى بولماي، ئېكسپىلاتاتسىيىچىمىكەن؟ سۇ ئەپەندى، سىز بۇيەردە يەنە بىر كىچىككىنە ساۋات خاتالىقى سادىر قىپسىز. سىزنىڭچە بولغاندا، «ئەمگەكچىلەر قاتارىدا فېلىيەتونچىلاردىن باشقا ئادەملەرنىڭ ھەممىسى ئەڭ سۆيۈملۈك» دېسەك تېخىمۇ ئېنىق بولىدىكەندۇق. شۇنى بىلىشىمىز لازىمكى، ھازىر فېلىيەتونچىلارنىڭ بىرمۇنچىسى ياخشى يېزىۋاتىدۇ، ئۇلار شەخسىي غەرەزلىك بولمىغاچقا ھۆركۆپ-قورۇنۇپ ئولتۇرماي، خەلق مەنپەئىتى ئۈچۈن گەپ قىلىۋاتىدۇ، پەزىلىتى يۇكسەك؛ ياۋۇز-ئۆكتەم كۆچلەرگە قارشى جەسۇرانە كۈرەش قىلىۋاتىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن خەلقنىڭ مېھىر-مۇھەببىتى ۋە ئىززەت-ھۆرمىتىگە نائىل بولماقتا. مېنىڭ بىلىشىمچە، جەنۇبتىكى مەلۇم گېزىتكە فېلىيەتون يېزىپ تۇرۇدىغان مەلۇم يازغۇچىلارنىڭ بەزىسى ئېغىر زىيانكەشلىككە ئۇچرىغان، ھەتتا جېنى تەھلىكىدە قالغان. سۇ ئەپەندىنىڭ بايان قىلغانلىرىغا قارىغاندا، ئۇ ھەم زىيانكەشلىككە ئۇچرىغانلارنىڭ بىرى ئىكەن، شۇڭا بۇ ئاستە تەسىراتقا ئىگە بولسا كېرەك.

سۇ ئەپەندى ماقالىسىنىڭ ئاخىرىدا: «قورسىقىدىكىنى ھەقىقەتەن خالىغىنىدەك بايان قىلالايدىغان فېلىيەتونچى زادى قانچىلىك؟» دەپ سوئال قويۇپتۇ. قورساقتىكىنى خالىغانچە بايان قىلىش تامامەن سۇبېيېكتىپ ئەھۋال ئەمەس، ئۇنىڭدا ئوبېيېكتىپ ئامىللار بار. مەسىلەن، بەزى جايلارنىڭ رەھبەرلىرى مېنىڭ گېپىم گەپ، دەيدۇ؛ بەزى جايلاردا پارتىيىنىڭ جامائەت پىكرى نازارەتچىلىكى پرىنسىپىنى ئىجرا قىلىش تەس؛ «كەسپداش» لارنىڭ يوشۇرۇن ئاتىدىغان ئوقلىرىمۇ يوق ئەمەس، ئەلۋەتتە. سۇ ئەپەندىنى مىسال قىلساق، بەزىلەر يىغىندا ئۆزىنىڭ بىرەر كۆز قارىشىنى ئوتتۇرىغا قويسا، ئۇنىڭغا دەرھاللا «مەزھەپچى» لىك قالپىقىنى كەيدۇرگەن. بۇنداق ئەھۋالدا كىممۇ «قورسىقىدىكىنى خالىغىنىچە بايان قىلىش» قا جۇرئەت قىلالىسۇن؟ يې يەنىڭىنى مەشھۇر يازغۇچى دەپ ھېسابلاش مۇمكىن. ئۇ شۇنداق كۆرگۈلۈكلەرگە ئۇچرىغان يەردە تېخى نامى چىقمىغان باشقا يازغۇچىلار توغرىسىدا بىرنېمە دېمەك تەس. ئۇلار «ئىچىگىلا يۇتۇپ، تېشىغا چىقمىرالمايدۇ» غان ھالغا قېلىشى مۇمكىن.

بۇ تەقرىز «فېلىيەتون گېزىتى» نىڭ 2001-يىل 23-مارت سانىغا بېسىلغان.

چۆچۈشۈك نېمە ھاجىتى؟

يىرىن

سۇشۆسەن ئەپەندىنىڭ «فېلىيەتون» گېزىتىگە بېسىلغان «(فېلىيەتونچى ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم) دېگەن گەپكە ھەيرانمەن» سەرلەۋھىلىك ماقالىسىنى ئوقۇپ ھاياجانلاندىم ۋە لېكىن «چۆچۈپ» كەتمىدىم.

پىچاق سۆڭەككە تاقالمايدىغان بىر-ئىككى ئېغىز گەپ قىلاي، سۇ ئەپەندىگە تەسەللىي بوپقالسۇن.

شائىر، فېلىيەتونچى يې يەنىڭ ئەپەندى «خەلق گېزىتى» تەرىپىدىن چاقىرىلغان «جەنۇبىدىكى

قىلىۋاتقان مۇھاكىمە يىغىنى» دا «ھازىرقى كۈندە قىلىۋاتقان ئادەملەر يېڭى دەۋردە پارتىيىنى ھەممىدىن بەك قىزغىن سۆيىدىغان، خەلقنى ھەممىدىن بەك قىزغىن سۆيىدىغان، ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەملەردۇر» دېگەن سۆزى سەممىي، ھەققانىي سۆز، دۇرۇس گەپ! ئادەملەر ئادەتتە ئۆنى-بۇنى كۆرگەندە، ئاڭلىغاندا، تەسىرلەنگەندە كۆڭلىگە كەچكىنىنى دەيدۇ؛ «بىرتەرەپلىمە» لىكتىن خالىي بولالمىسىمۇ سۆزلەيدۇ، چۈنكى ئۇ قورسقىدىكى راست گەپ، سەممىيەت. يې ئەپەندى: «ھازىرقى كۈندە راست گەپ قىلىشقا، جېنىڭ گەپ قىلىشقا جۈرئەت قىلىدىغان. . . قانچىلىك ئادەم بار؟» دەپتۇ. مانا بۇ ھەممە ئادەم ئىچىدە بىلىدىغان، لېكىن تېشىغا چىقىرالمايدىغان ئىشتۇر. بىراق قىلىەتونچىلار بولسا ھېچنەرسىدىن قورقۇپ قالماي، جاننى ئالقانغا ئېلىپ قويۇپ تۇرۇپ، قورقماي راست گەپ قىلالايدۇ، زامانىنىڭ بۈگۈنقىلىرىغا تىل تەككۈزۈپ، «پارتىيە ۋە خەلقنىڭ غېمىنى يەيدۇ»، ئۇلارنى «ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم» دېگەن تەرىپ دەل جايىغا چۈشكەن، جاراڭلاپ تۇرۇدىغان توغرا تەرىپتۇر، بۇنىڭغا چۆچۈپ كېتىشنىڭ نېمە ھاجىتى؟! مېنىڭچە مەيلى قېرى، ياش بولسۇن، مەيلى قىلىەتونچى ياكى قىلىەتون ھەۋەسكارى بولسۇن، ھەق گەپنى قىلىشقا، راست گەپ قىلىشقا، پاكىتنى سۆزلەشكە جۈرئەت قىلىدىكەن، شۇنداق تەرىپلىنىشكە ھەقلىقتۇر. ئاز-پاز ئاشۇرۇۋەتكەن بولسىمۇ ھېچ گەپ يوق. چۈنكى ئۇنداق بولۇشى سەممىيەتنىڭ يەنى ئاق كۆڭۈللۈكنىڭ سەۋەبىدىن، ھاياجانىنىڭ كۈچىدىن بولۇشى مۇمكىن. تەرىپ ۋە تەۋسىپ، ياخشى سۆيەت بىلەن ماختاش تەييار تۇرۇدىغان، پالانى-پۆكۈنى ئادەملەرگە بەخشەندە قىلىپ بېرىدىغان نەرسە ئەمەس، بەلكى ۋىجدانىي، ئەقلىي مۇقەررەرلىكتۇر.

.. لېكىن قەدىرلىك قىلىەتونچىلار بەزىلەرنىڭ نەزىرىدە ھەقىقەتەن «ئەڭ نەپرەتلىك ئادەم» دۇر، بۇنىڭدا شەك يوق. بۇ خۇددى ھەققانىيەت بار يەردە جاھالەت بولغىنىغا ئوخشاش بىر ئىش. راست گەپ قىلىدىغان ئادەم بار يەردە راست گەپ قىلغان ئادەمنى يامان كۆرۈدىغان ئادەمنىڭ بولۇشى مۇقەررەر. سەھنىگە چىققاندا ئۆزىنى «خەلقنىڭ چاكىرى» مەن دەۋالىدىغان، خۇددى مۇشۇكنىڭ يۈز يۇيغىنىدەك ئوماق، يۇمشاق - مۇمىن بولۇۋالىدىغان، سەھنىنىڭ دالدىسىغا ئۆتكەندە ھوقۇقنى سۈيىئىستېمال قىلىدىغان ئادەملەر، ھەددىدىن ئاشقان سولچىللىق دەۋرىنى چۈشەكەپ مەدەت تىلەيدىغان ئادەملەر يوق ئەمەس. قىلىەتونچىلار نەشتەر، بىگىز بولۇپ رول ئوينىغاندا، ئۇلار قاراڭغۇ بولۇڭلاردا دالدىلىنىپ تۇرۇپ چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىدۇ، يەنە تېخى چىشىنى غۇچۇرلاتقىنى ئاز كەلگەندەك ماشىنامنى ھەيدەپ چىقىپ ئاۋۇال سېنى سوقۇپ ئۆلتۈرىمەن، دەپ ئاشكارا خەپلەيدۇ.

مىللەت، دۆلەت نۇقتىسىدىن ئېيتقاندا قانداق كۈچ ئۇلۇغ بولىدۇ؟ لۇشۈن قەدىرلىكمۇ، قەدىرلىك ئەمەسمۇ؟ لۇشۈننىڭ ئىنسانىي سۈپىتى، جىگىرى - جاسارىتى، ئوت يۈرەكلىكى، مۇھەببەت ۋە نەپرىتىنىڭ ئېنىقلىقى، قەيسەرلىكى، باسقان ئىزىدىن ئاخىرغىچە تايمايدىغانلىقىھەممىگە ئايان. بىر دەۋرنىڭ ئۇلۇغ ئادىمى بولغان ماۋزېدۇڭمۇ ئۇنى «ئەڭ» دېگەن سۆزلەر بىلەن تەرىپلىگەن، لۇشۈننى تارىختا قەلىمى جۇلالاپ شولا چېچىپ تۇرۇدىغان، مىسلى كۆرۈلمىگەن مىللىي قەھرىمان، دەپ تەرىپلىگەن. ۋىجدانىنىڭ، ئەقلىنىڭ مانا شۇنداق نامايەندە ۋەكىلى «ئەڭ سۆيۈملۈك ئادەم» دېمىن قىلىشامدۇ؟ ئۇنى ئۆچمەنلىك بىلەن يوقىتىۋېتىش مۇمكىنمۇ؟

---

3. ئاپرىل سانىغا بېسىلغان.
بۇ ساتىرا خەنزۇچە: «قىلىەتون گېزىتى»نىڭ 2001-يىل توختى باقى ئارتىشى: 79ياش، ئاتاقلىق تەرجىمەشۇناس، جۇڭگو لۇشۈن تەتقىقاتى ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، شىنجاڭ لۇشۈن تەتقىقاتى ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى(M1)

تەھرىراتتىن ئالاھىدە ئۇقتۇرۇش

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ ئۇيغۇر يېزىقىدىكى نەشرىياتچىلىق «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى بىلەن خەنزۇ يېزىقىدىكى نەشر ئەپكارى «غەربىي دىيار مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنى ئېنىق پىرقلەندۇرۇشكە ئاسان بولسۇن ئۈچۈن ژۇرنىلىمىزغا ئەسەر، خەت، پۇل چېكى، ئالاقە، كىتاب - ژۇرنال، ماتېرىيال ئەۋەتكۈچى ئورۇن ۋە شەخسلەر ئادرېسىمىزنى ئۇيغۇر ۋە خەنزۇ يېزىقلىرىدا ئېنىق قىلىپ: ئۇرۇمچى شەھرى ئىستىقلال يولى 72-قورۇدىكى «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمگە - 收部编辑维文编缉«新疆文化»杂志乌鲁木齐市团结路 72 号 دەپ يېزىشىنى ئۇمىد قىلىمىز. پوچتا نومۇرىمىز:830001

- كامالىي ئېھتىرام بىلەن:«شىنجاڭ مەدەنىيىتى»ژۇرنىلى ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى

تەپەككۇر تاربخىغا تولۇق قىلىما

ئابلەت قەيۇم

1

كىشىلەر قۇياشنى ئۇلۇغلايدۇ. قۇياشقا چوقۇنۇش، قۇياشنى خۇدا، دەپ تونۇش كىشىلەرنىڭ قۇياشقا بولغان ئىخلاس-ئەقىدىسىنى ئىپادىلەيدۇ. ھەقىقەتەن قۇياش ھاياتلىقنىڭ شەكىللىنىشىدە ۋە مەۋجۇد بولۇپ تۇرۇشىدا ناھايىتى زور رول ئويناپدۇ. قۇياش بولمىسا ھاياتلىقنىڭ شەكىللىنىشى ۋە مەۋجۇد بولۇپ تۇرۇشى مۇمكىن ئەمەس. ئۇنداقتا قۇياش شۇ قەدەر شەپقەتلىكمۇ؟ قۇياش بولسىلا جانلىقلار ھاياتلىق كاپالىتىگە ئېرىشەلەمدۇ؟

قۇياش ئالەمگە ئىسسىقلىق ۋە يورۇقلۇق تارقىتىدۇ. ئۇ، يەرشارىنىلا ئەمەس، پۈتكۈل قۇياش سىستېمىسىنى يورۇتۇپ تۇرىدۇ. مېركۇرىي، ۋېنېرا قاتارلىق پلانېتلارنىڭ قۇياش بىلەن بولغان ئارىلىقى تېخىمۇ يېقىن بولۇپ، قۇياشنىڭ ئۇلارغا بېرىدىغان يورۇقلۇق ۋە ئىسسىقلىقى يەرشارىغا بەرگەندىكىدىن كۆپ ئارتۇق بولىدۇ. شۇنىسى يەرشارىدىن باشقا قۇياش ھەمراھلىرىدا ھاياتلىقنىڭ ياشاۋاتقانلىقى بايقالمىدى. دېمەك، قۇياش بولمىسا جانلىقلار ياشىيالماسلىقى مۇمكىن. بىراق قۇياش بولسىلا ھاياتلىقنىڭ مەۋجۇد بولۇپ تۇرالىشىمۇ ناتايىن.

قۇياش ناھايىتى كۆچلۈك رادىئاتسىيە-لىك نۇر تارقىتىدۇ. بۇ نۇر جانلىقلارغا ھاياتلىق بەخش ئەتمەستىن، ھاياتلىقنى ھالاك قىلىدۇ. مۇشۇنداق بىر سەۋەبنى ئۆز ئىچىگە ئالغان يەر شارىدىن باشقا قۇياش پلانېتلىرىدا ھاياتلىق مەۋجۇد بولۇپ تۇرالمايدۇ. شۇنىڭدەك ھاياتلىقنىڭ مەۋجۇد بولۇپ تۇرىشىمۇ قۇياشنىڭ شەپقىتىدىن بولمايدۇ. ئەگەر قۇياشتىن كەلگەن قاتتىق نۇرلار يەر شارى مۇھىتىغا بۆسۈپ كىرىلسە، يەرشارىنىڭ ھاياتلىق مەنزىرىسى پۈتۈنلەي نابۇت بولىدۇ. دېمەك، قۇياش بولغانلىقى ئۈچۈنلا ئەمەس، قۇياشنىڭ ھالاكەتلىك نۇرلىرى يەرشارىغا بۆسۈپ كىرىلمىگەنلىكى ئۈچۈن يەرشارىدا ھاياتلىق مەۋجۇد بولۇپ تۇرالايدۇ. شۇڭا قۇياشنى يەرشارىدىكى ھاياتلىقنىڭ ھەقىقىي شەپقەتچىسى دېگىلى بولمايدۇ. ئۇنداقتا ھاياتلىقنىڭ ھەقىقىي شەپقەتچىسى زادى نېمە؟

ھاياتلىقنىڭ ھەقىقىي شەپقەتچىسى قۇياشنىڭ ھالاكەتلىك نۇرلىرىنى توسۇپ، ئۇنى ھاياتلىقنىڭ ئېھتىياجىغا مۇناسىپ ھالدا تەڭشەپ بېرىدىغان ئاتموسفېرا. ناۋادا ئاتموسفېرانىڭ قالقانلىق رولى

بولمسا، قۇياشنىڭ بولۇش - بولماسلىقى هاياتلىقنىڭ بولۇش - بولماسلىقى ئۇچۇن بەربىر. شۇڭا ئاتموسفېرا هاياتلىقنىڭ هەقىقىي شەپقەتچىسى سۇپىتىدە تونۇلۇشى ۋە قوغدىلىشى، خۇددى قۇياشقا ئوخشاشلا ئىلاهىي ئىخلاس بىلەن ئۇلۇغلىنىشى كېرەك.

2

ئوت ئاتەشپەرەسلەرنىڭ ئىلاهى. ئىنسانلار ئەزەلدىن ئوتنى ئۇلۇغلاپ كەلدى. ئىنسانلارنىڭ ئوتنى ئىلاهلاشتۇرۇشى، ئوتنى ئۇلۇغلىشى ئوتنىڭ ئىنسانلار تۇرمۇشىدىكى ئەهمىيىتى بىلەن مۇناسىۋەتلىك ئىدى. دەرۋەقە، ئوت ئىنسانلار تۇرمۇشىدا ناهايىتى زور رول ئوينىدى. ئىنسانلار ئوت ئارقىلىق يېمەكلىكلەرنى پىشۇرۇپ يېدى، سوغۇقتىن مۇداپىئەلەندى، زاۋۇتلارنى، ماشىنىلارنى هەرىكەتلەندۇردى. ئىنسانلارنىڭ پىرومىتىغا بولغان ئىخلاسىمۇ دەل ئوت سەۋەبىدىن ئىدى. شۇنىسى ئىنسانلار ئوت ئۇستىدىكى هېساباتىغا ئەزەلدىن بىرتەرەپلىمە قاراپ كەلدى. «كىرىم» بىلەنلا هېسابلىشىپ، «چىقىم» بىلەن تۇزۇكرەك هېسابلىشىپ باقمىدى. ئەمەلىيەتتە ئوت ئىنسانلارغا مەنپەئەت ئېلىپ كېلىش بىلەن بىرگە هېسابسىز بالايى-ئاپەتلەرنىمۇ ئېلىپ كەلدى. ئالدى بىلەن، ئۇ ئىنسانلارنىڭ تەبىئەت بىلەن ماسلىشىش ئىقتىدارىنى تۆۋەنلىتىۋەتتى، غايەت زور بوستانلىقلارنى، شەهەر-قەلئەلەرنى ئۆرتەپ، سان-ساناقسىز ئادەم، هايۋانلارنى كۆيدۈرۈۋەتتى، هاۋانى مسلىسىز دەرىجىدە بۇلغىدى. ئوتنىڭ ئەڭ ئېغىر ئاقىۋەتلىرى ئىنسانلارنى قىستاپ كەلمەكتە. يەرشارىدىكى يېقىلغۇلار بارغانچە ئازلىماقتا، ئىنسانلار ئاخىرى بىر كۈنى نېفىت بىلەن كۆمۈردىن ئايرىلماي قالمايدۇ. كەلگۈسىدىكى يېڭى ئېنېرگىيە ئەۋلادلىرىدىن ئۈمىدۋار بولغان هالدا كۆمۈر بىلەن نېفىتنىڭ ئورنىنى ئۆسۈملۈكلەر باسىدىغان ئېهتىماللىقىنى نەزەردىن ساقىت قىلغان تەقدىردىمۇ هاۋانىڭ زىيادە ئىسسىشى تۇپەيلىدىن ئوتنىڭ ئۆسۈملۈكلەرگە بولغان تەهدىتى تېخىمۇ زورىيىدۇ. شۇ چاغدا ئىنسانلار ئوت ئۇستىدە ئويلىنىشقا كېچىككەن بولسىمۇ، ئوتنىڭ ئۆزلىرىگە ئەكەلگەن پاجىئەلىك ئاقىۋەتىنى تونۇپ يېتىدۇ. ئۇنداقتا، ئوت بولمىغان بولسا ئىنسانلارنىڭ ياشىشى ۋە تەرەققىي قىلىشى مۇمكىن بولارمىدى؟

ئىنسانلار ئوتقا ئېرىشىشتىن ئىلگىرىكى ناهايىتى ئۇزۇن زامانلارنى ئوتسىز ئۆتكۈزگەنىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئادەمدىن باشقا جانلىقلارنىڭ هەممىسى ئەزەلدىن هازىرغىچە ئوتسىز ياشاپ كېلىۋاتىدۇ. دېمەك، ئوت بولمىغان بولسىمۇ ئىنسانلار يەنىلا ياشاپ كېلىۋەرگەن بولاتتى.

ئوت ئىنسانلار جەمئىيىتىنىڭ تەرەققىي قىلىشىدا ئېنېرگىيىلىك رول ئوينىغان بولسىمۇ، ئىنسانىيەت ئالىمگە نىسبەتەن پاسسىپ ئېنېرگىيە هېسابلىنىدۇ. ئېنېرگىيە ئۇقۇمى كۆپ خىل تۈرلىنىشلەرگە ئىگە بولۇۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە غەيرىي ئوت مەنبەلىك ئىسسىقلىق ئېنېرگىيىلىرى كەڭ كۆلەمدە قوللىنىلىۋاتىدۇ. يەنە كېلىپ، ئىسسىقلىق ئېنېرگىيىسىدىن باشقا ئېنېرگىيە مەنبەلىرى، جۈملىدىن سوغۇق ئېنېرگىيە مەنبەلىرىمۇ ئېچىلىۋاتىدۇ. دېمەك، ئوت بولمىغان بولسىمۇ ئىنسانلار جەمئىيىتى يەنىلا تەرەققىي قىلىپ كېلىۋەرگەن بولاتتى. بەلكىم تەرەققىيات سۈرئىتى، تەرەققىيات دەرىجىسى جەهەتلەردە بەلگىلىك پەرقلەرگە ئۇرۇلۇشى مۇمكىن، بىراق بۇ پەرقلەر هەرقانچە يۇقىرى مۆلچەرلەنگەن هالەتتىمۇ ئىنسانلارنىڭ ئوت سەۋەبىدىن مەهرۇم بولغانلىرىنى هەرگىز قامدىيالمايدۇ. بۇلاردىن شۇنى جەزم قىلىشقا بولىدۇكى، ئوت ئۆزىنىڭ ئىلاهىي نوپۇزىنى مەڭگۈلۈك ساقلاپ قالالمايدۇ.

3

كىشىلەر ئەمەلدارلارنىڭ ئادىل، ئىقتىدارلىق بولۇشىنى ئۈمىد قىلىدۇ. ئادالەتسىز، ئىقتىدارسىز ئەمەلدارلاردىن يىرگىنىدۇ. شۇنداق بولسىمۇ ئادىل، ئىقتىدارلىق ئەمەلدارلار بەك ئاز، ئىقتىدارسىز ئەمەلدارلار بەك كۆپ بولىدۇ. بۇ زادى نېمە ئۈچۈن؟ بۇنىڭدا مۇنداق ئۈچ تۈرلۈك سەۋەب بار:

1. ئادىل، ئىقتىدارلىق كىشىلەرنىڭ ئەمەلىي-مەنسەپ كۆزلىمەسلىكى، ئادالەتسىز، ئىقتىدارسىز كىشىلەرنىڭ ئەمەلپەرەسلىكى. بەزى كىشىلەرنىڭ ئەمەلدارلىق لاياقىتى بولسىمۇ، ئەمەلدارلىققا ئىنتىلمەيدۇ هەم بۇنى ئېسىل پەزىلەت، دەپ قارايدۇ. بەزى كىشىلەرنىڭ ئەمەلدارلىق لاياقىتى بولمىسىمۇ، ئەمەلدار بولۇش ئۈچۈن جان-جەهلى بىلەن ئىنتىلىدۇ هەم بۇنى «خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىش روهى» دەپ ئاتىۋالىدۇ. بۇ هال ئەمەلدارلار تەبىقىسىدە ئادىل، ئىقتىدارلىق ئەمەلدارلار ئاز، ئادالەتسىز، ئىقتىدارسىز ئەمەلدارلار كۆپ بولۇشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

ئەمەلدارلىق لاياقىتىگە ئىگە بولمىغان كىشىلەرنىڭ ئەمەلدارلىققا ئىنتىلىشى پەسكەشلىك هېسابلانغاندەك، ئەمەلدارلىق لاياقىتىگە ئىگە كىشىلەرنىڭ ئەمەلدارلىققا ئىنتىلمەسلىكى ئېسىل پەزىلەت هېسابلانمايدۇ. چۈنكى ئېسىل پەزىلەت خەلق ئۈچۈن ئىشلەش روهىنى شەرت قىلىدۇ. شۇڭا، ئەمەلدارلىققا ئىنتىلمەسلىكتىن ئىبارەت پاسسىپ روهخەلقپەرۋەرلىك پەزىلىتى بىلەن سىغىشالمايدۇ. ئەمەلدارلىق لاياقىتىگە ئىگە كىشىلەرنىڭ ئەمەلدارلىققا ئىنتىلىشى ئۇلارنىڭ ئىنسانىي ئوبرازىغا هەرگىز نۇقسان يەتكۈزمەيدۇ. چۈنكى ئۇ هەقىقىي خەلقپەرۋەرلىك روهىنى ئىپادىلەيدۇ. بۇ خۇددى جەڭچىنىڭ ۋەتەن، خەلق ئۈچۈن پىداكارلىق بىلەن جەڭگە ئاتلانغىنىغا ئوخشايدۇ. ئەمەلدارلىق لاياقىتىگە ئىگە بولمىغان كىشىلەرنىڭ ئەمەلدارلىققا ئىنتىلىشى هەرگىزمۇ ئېسىل پەزىلەت هېسابلانمايدۇ، ئۇلار گەرچە خەلق ئۈچۈن ئىشلەش بايرىقىنى كۆتۈرۈۋالغان بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئۆز شەخسىيىتىنى چىقىش قىلغان بولىدۇ. بۇ خۇددى دۇشمەن جاسوسنىڭ قارشى تەرەپ قوشۇنى ئىچىگە سوقۇنۇپ كىرىۋالغىنىغا ئوخشايدۇ.

2. ئادىل، ئىقتىدارلىق كىشىلەرنىڭ چەتكە قېقىلىشى، ئادالەتسىز، ئىقتىدارسىز كىشىلەرنىڭ قەدىرلىنىشى. جەمئىيەتنىڭ تەشكىلاتچىلىق ئىستىلى

بۇزۇلۇپ، خەلقپەرۋەرلىك پرىنسىپى قۇرۇق شوئارغا ئايلىنىپ قالغان شارائىتتا پەلەكنىڭ چاقى تەتۇر ئايلىنىشقا باشلايدۇ. ھاكىمىيەت خەلقنىڭ ھاكىمىيىتى بولماي، خەلقنىڭ نامىدىكى ھۆكۈمرانلارنىڭ ھاكىمىيىتى بوپقالىدۇ. يارامليقلارنى ئىشقا قويۇش خەلقنىڭ ئىرادىسىگە ئويغۇن، ھاكىمىيەتنىڭ تەقدىرىگە پايدىلىق بولسىمۇ، ئۇلار چەتكە قېقىلىدۇ. يارامسىزلارنى ئىشقا قويۇش خەلقنىڭ ئىرادىسىگە خىلاپ، ھاكىمىيەت ئۇچۇن خەۋپلىك بولسىمۇ، ئۇلار قەدىرلىنىدۇ. بۇ ھال ھاكىمىيەت سورۇنلىرىدا ئادىل، ئىقتىدارلىق ئەمەلدارلار ئاز، ئادالەتسىز، ئىقتىدارسىز ئەمەلدارلار كۆپ بولۇشتەك ۋەزىيەتنى شەكىللەندۇرىدۇ. بۇ ھەقتە ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر ئەدىب ھەزرىتى نىزامىددىن ئەلىشىر نەۋائىي مۇنداق يازىدۇ:

شاھ يانسا فەرزىن كەبىي كاجلەر مەقام ئېتمىش، نىتاڭ،
راستروۋلەر ئېرسەدىن گەرتۇتسەلەر روھتەك قىران.

بۇ مىسرالاردا كاززاپ - پەسكەش ئادەملەرنىڭ شاھنىڭ يېنىدىن ئورۇن ئالىدىغانلىقى شاھمات تاختىسىدا شاھنىڭ يېنىغا تىزىلىدىغان، خالىغان يۆنىلىشتە يول يۈرۈدىغان پەرزىن (گەردە) گە، ئادىل - ھەققانىيەتچى كىشىلەرنىڭ چەتكە قېقىلىپ قالىدىغانلىقى شاھمات تاختىسىنىڭ ئەڭ چېتىگە تىزىلىدىغان، پەقەت توغرا يۆنىلىشتىلا يول يۈرۈدىغان روھ (توپ) قا تەدبىق قىلىنىدۇ. يارامليقلارنى چەتكە قېقىپ، يارامسىزلارنى ئەتىۋارلايدىغان ھاكىمىيەت تەشكىلاتچىلىق ئاتموسفېراسى زىيادە بۇزۇلغان، خەلقنىلا ئەمەس، ماھىيەتتە ئۆزىنىمۇ ئويلىمايدىغان، ئۆز پۇتىغا ئۆزى پالتا چاپىدىغان ھاكىمىيەت بولۇپ، بۇنداق ھاكىمىيەتنىڭ تەقدىرى مۇنەرزلىك بىلەن ئاخىرلىشىدۇ.

3. ئادىل، ئىقتىدارلىق ئەمەلدارلارنىڭ تەرەپدارلىقىغا ئېرىشەلمەسلىكى، ئادالەتسىز، ئىقتىدارسىز ئەمەلدارلارنىڭ تەرەپباز لىقىغا دۇچ كەلمەسلىكى. كىشىلەر ئەمەلدارلارنىڭ ئادىل، ئىقتىدارلىق بولۇشىنى ئۈمىد قىلسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئادىل، ئىقتىدارلىق ئەمەلدارلارنىڭ چەتكە قېقىلىشىغا ئۆز مەنپەئىتىنىڭ زىيانغا ئۇچرىشى ھېسابىدا قارشىلايدۇ، ئۇلار ئۇچۇن ھەققانىيەتنى ياقىلاپ، ئاكتىپ ئىنكاس قايتۇرالمايدۇ. ئۇلار يەنە ئادالەتسىز، ئىقتىدارسىز ئەمەلدارلاردىن نەپرەتلەنسىمۇ، ئۇلارنىڭ ئەمەل سورۇنلىرىدىن شاللىنىشىغا كۇشەندىلەرچە مۇئامىلە قىلالمايدۇ. بۇنداق ئەھۋالدا تەبىئىيكى، ئادىل، ئىقتىدارلىق ئەمەلدارلار ئازلاپ، ئادالەتسىز، ئىقتىدارسىز ئەمەلدارلار كۆپىيىدۇ.

جەمئىيەتنىڭ تەشكىلاتچىلىق ئىشلىرىغا بىپەرۋالىق بىلەن قاراش كىشىلەردىكى ئىجتىمائىي مۇڭازىنەت سېزىمىنىڭ پەۋقۇلئاددە ئاجىز، ئۆزىنى قەدىرلەش، جەمئىيەتكە مەسئۇل بولۇش ئېڭىنىڭ تولىمۇ تۆۋەن ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ. مۇئەييەنكى، ئۇ، ئۆز تەقدىرىگە بىپەرۋالىق قىلغانلىق بولۇپ ماھىيەتلىشىدۇ.

4

بەزى كىشىلەر شەخسىيەتچىلىك، شۆھرەتپەرەسلىك، ھەسەتخورلۇق، شەھۋانىيلىق قاتارلىق مەنپى ئىللەتلەردىن قاتتىق پەرھىز قىلىدۇ، قاتتىق يىرگىنىدۇ. شۇڭا، ئۇلار بۇ خىل ئىللەتلەردىن خالىي كىشىلەر سۈپىتىدە جەمئىيەتنىڭ ھۆرمىتى ئېھتىرامىغا ئېرىشىپ، ئەك ئالىي ئىخلاس بىلەن ئۇلۇغلىنىدۇ. شۇنداقتىمۇ بۇ كىشىلەرنى شەخسىيەتچىلىك، شۆھرەتپەرەسلىك، ھەسەتخورلۇق، شەھۋانىيلىق قاتارلىق مەنپى ئىللەتلەردىن پۈتۈنلەي خالىي كىشىلەر دېگىلى بولمايدۇ. ھەرقانداق نورمال ئادەمدە شەخسىيەتچىلىك، ھەسەتخورلۇق، شەھۋانىيلىق قاتارلىق مەنپى مىقدارلار مەلۇم دەرىجىدە بولىدۇ. ئەگەر بۇ خىل مەنپى مىقدارلاردىن خالىي ئادەم بار دېيىلسە، ئۇنداق ئادەمنى نورمال ئادەم دېگىلىمۇ بولمايدۇ.

ئۇنداقتا شەخسىيەتچىلىك، شۆھرەتپەرەسلىك، ھەسەتخورلۇق، شەھۋانىيلىقتىن قاتتىق پەرھىز قىلىدىغان ۋە قاتتىق يىرگىنىدىغان كىشىلەرنى ساختا قىياپەتلىك دېيىش كېرەكمۇ؟ ياق، بۇ كىشىلەر ھەقىقەتەن پەزىلەتلىك، ئالىيجاناب كىشىلەر. ئۇلارنىڭ ئەخلاقىي پەزىلىتى ۋە ئالىيجانابلىقى يۇقىرىدا ئېيتىلغان مەنپى مىقدارلاردىن خالىي بولغانلىقىدا ئەمەس، بەلكى ئۇلارنى كونترول قىلالىغانلىقىدا. دېمەك، ئالىيجانابلىق ۋە پەسكەشلىكنىڭ ئۆلچىمى ئىنسان روھىنىڭ يامان سۈپەتلىك مەنپى مىقدارلاردىن خالىي بولۇش - بولماسلىقىدا ئەمەس، ئۆز روھىيىتىدىكى يامان سۈپەتلىك مەنپى مىقدارلارنى كونترول قىلغان - قىلالمىغانلىقىدا كۆرۈلىدۇ. ئۆزىدىكى يامان سۈپەتلىك مەنپى مىقدارلارنى كونترول قىلالىغانلار ئالىيجاناب، كونترول قىلالمىغانلار پەسكەشلەر، دەپ قارىلىدۇ.

5

يامان ئادەملەرنىڭ ياخشى قىياپەتكە كىرىۋېلىشى بۆرىنىڭ قوي تېرىسىگە ئورۇنۇۋېلىشىغا ئوخشىتىلىدۇ، شۇنىڭدەك بۆرىنىڭ قوي تېرىسىگە ئورۇنۇۋېلىشى رەزىل قىلمىش، دەپ قارىلىدۇ. ئۇنداقتا بۆرىنىڭ قوي تېرىسىگە ئورۇنۇۋېلىشى راستتىنلا ئەيىبلەشكە تېگىشلىك رەزىل قىلمىشمۇ؟

بۆرىنىڭ قوي تېرىسىگە ئورۇنۇۋېلىشى ئەقىل - پاراسەتنىڭ ئالامىتى بولۇپ، ئۇنىڭ ئەقلىي قىممىتى سەلبىي خاسلىققا ئىگە ئەمەس. چۈنكى بۆرە قوي تېرىسىگە ئورۇنۇۋېلىپ قويلارغا پاراكەندىچىلىك سالغىنىدەك، قويلارمۇ ئوخشاش ئۇسۇل بىلەن بۆرە تېرىسىگە ئورۇنۇۋېلىپ، بۆرىنىڭ ئەدىپىنى بەرسە بولىدۇ. ئەمەلىيەتتە ئىنسانىيەت جەمئىيىتىدە بۇنداق ئىشلار كۆپ كۆرۈلىدۇ. دۇشمەن جاسوسلىرىنىڭ قارشى تەرەپكە سوقۇنۇپ كىرىۋالغىنىدەك، قارشى تەرەپ ئادەملىرىمۇ دۇشمەن فورمىسى بىلەن نىقابلىنىپ، دۇشمەن سېپىگە كىرىۋېلىپ، دۇشمەننىڭ بۇرىتىغا چالما تىزىدىغان ئىشلار مۇھىم كۇرەش تاكتىكىلىرىدىن بىرى بولۇپ سانىلىدۇ.

دېمەك، بۆرىنىڭ قوي تېرىسىگە ئورۇنۇۋېلىشى ئەيىبلەشكە تېگىشلىك رەزىل قىلمىش ئەمەس، بەلكى بۆرىنىڭ قوي تېرىسىگە ئورۇنۇۋېلىپ قىلغان يامان ئىشلىرى ئەيىبلەشكە تېگىشلىك رەزىل قىلمىش. ۋەھالەنكى، ئەمەلىي تۇرمۇشتا ئەيىبلەشكە تېگىشلىك

نەق ئىشلار ئەيىبلەنمەي، ئەيىب ھېسابلانمايدىغان ئىشلار ئەيىبلىنىدىغان، ئوقۇنى نىشانلىمىغان ئۆزىگە ئاتماي سايىسىگە ئاتىدىغان ئىشلار كۆپ ئۇچرايدۇ.

6

نۇرغۇن كىشىلەر مۇكاپات، نام-ئاتاقنى ئېرىشىشنى ئارزۇ قىلىدۇ. پۈتۈن كۈچى بىلەن مۇكاپات، نام-ئاتاق ئۈچۈن كۈرەش قىلىدۇ. مۇكاپات، نام-ئاتاق ئۇلارنىڭ نەزىرىدە ئىقتىدار، مۇۋەپپەقىيەت، نام-شەرەپنىڭ ماركىسى ھېسابلىنىدۇ. دەرۋەقە مۇكاپات، نام-ئاتاق بىلەن ئادەمنىڭ ئىجتىمائىي سالاھىيىتى ئوتتۇرىسىدا ئوڭ تاناسىپلىق مۇناسىۋەت بولۇشقا تېگىشلىك بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ھەرقاچان ئۇنداق بولۇۋەرمەيدۇ.

1. مۇكاپات ۋە نام-ئاتاق نەتىجىلەر نەرۋىغە نىسبەتەن ھەقىقىي بولۇشى ناتايىن. بەزى نەتىجىلەر جەمئىيەتنىڭ ئېتىراپ قىلىشىغا ئېرىشكەن تەقدىردىمۇ ھېچقانداق مۇكاپاتقا ئېرىشەلمەيدۇ. بەزى نەتىجىلەر جەمئىيەتنىڭ ئېتىراپ قىلىشىغا ئېرىشەلمىگەن تەقدىردىمۇ مۇكاپاتلىغۇچىلار تەرىپىدىن ئېتىراپ قىلىنغاچقا، مۇكاپاتقا ئېرىشىدۇ. ھەزىدە جەمئىيەتنىڭ ئېتىراپ قىلىشىمۇ ياكى مۇكاپاتلىغۇچىلارنىڭ ئېتىراپ قىلىشىمۇ مۇكاپاتلىنىش سالاھىيىتىنىڭ ھەقىقىي ئۆلچىمى بولالمايدۇ. چۈنكى بەزى نەتىجىلەر ناھايىتى يۇقىرى ئىلمىي قىممەتكە ئىگە بولسىمۇ، جەمئىيەتنىڭ ياكى مۇكاپاتلىغۇچىلارنىڭ ئېتىراپ قىلىشىغا ئېرىشەلمەي، مۇكاپاتلىنىشتىن مەھرۇم قالىدۇ. تارىختا مېنىدىلنىڭ ئىرسىيەت قانۇنلىرىغا ئوخشاش قانچىلىغان شانلىق نەتىجىلەرنىڭ تەقدىرى شۇنداق بولغان. دېمەك نەتىجىلەرنىڭ ھەقىقىي دەرىجىسى جەمئىيەتنىڭ ياكى مۇكاپاتلىغۇچىلارنىڭ ئېتىراپ قىلىشىغا، مۇكاپاتلىنىش، مۇكاپاتلانماسلىققا ئەمەس، ئىلمىي، ئىجادىي قىممىتىگە باغلىق بولىدۇ.

2. ئەڭ ئالىي مۇكاپات ۋە ئەڭ ئالىي نام-ئاتاق ئەڭ ئالىي نەتىجىلەرگە بېرىلىشى ناتايىن. مۇكاپات، نام-ئاتاق باشقىلارنىڭ باھالىشى ئارقىلىق بېرىلىدىغان بولغاچقا، باھالىغۇچىلارنىڭ سەۋىيىسىنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرايدۇ. باھالىغۇچىلارنىڭ ناقابىللىقى، باھالاش شەرتلىرىنىڭ ناباب بولۇشى تۈپەيلىدىن ياخشىلىرى شاللىنىپ، ناچارلىرى مۇكاپات، نام-ئاتاق ئالىدىغان ئەھۋاللارمۇ كۆرۈلىدۇ. شۇڭا ئۆز قىممىتىنى مۇكاپات، نام-ئاتاق ئارقىلىق ئۆلچەش ئىشتىياقى ئاقىلانە ئىشتىياق ھېسابلانمايدۇ.

3. مۇكاپات، نام-ئاتاق ھەۋىسى بار كىشىلەر ئاگاھ بولغايكى، مۇكاپات، نام-ئاتاقلارنىڭ ھەممىسىلا قىممەتلىك بولۇۋەرمەيدۇ. ئىنسان قېلىپىدىن چىققان ئىپلاس ئىگىلەرنىڭ ياكى قاراقورساق، نادان-ناكەسلەرنىڭ مۇكاپات، نام-ئاتاقلىرىغا ئىنتىلىش ھەم ئېرىشىش ئادەم ئۈچۈن شان-شەرەپ كەلتۈرمەيلا قالماستىن، ئادەمنىڭ شەنىگە مەڭگۈلۈك داغ كەلتۈرىدۇ. شۇڭا مۇكاپات، نام-ئاتاق مۇئامىلىسىدە مۇكاپات، نام-ئاتاق دەپلا خۇددىنى يوقىتىپ قويماي، كىمنىڭ، قانداق شەرتلەر بويىچە بېرىلىدىغان قانداق مۇكاپات ھەم قانداق نام-ئاتاق ئىكەنلىكىگە قاراش كېرەك

مۇكاپاتلىنىش، نام-ئاتاق قازىنىش ئۈچۈن يارىتىلغان نەتىجىلەر تېگىشلىك نەتىجە ياراتقانلىقى ئۈچۈن بېرىلگەن مۇكاپات، نام-ئاتاقلار كەبىي خالىس بولمايدۇ. شۇڭا ئەڭ ياخشىسى مۇكاپات، نام-ئاتاق ئۈچۈن ئەمەس، ھەقىقىي مۇكاپات، نام-ئاتاقلىق ئىشلار ئۈچۈن كۈرەش قىلغان دۇرۇس.

7

سەددىچىن سېپىلى دۇنياۋى زور قۇرۇلۇشلار-نىڭ بىرى. جۇڭگولۇقلارنىڭ نەزىرىدە ئۇ بىر مۆجىزە شۇنداقلا جۇڭگولۇقلارنىڭ پەخرى. ئۇنداقتا، سەددىچىن سېپىلىنى ھەقىقەتەن جۇڭگولۇقلارنىڭ قىممەتلىك تەۋەررۈكى ھەم جۇڭگولۇقلارنىڭ پەخرى دېيىشكە بولامدۇ؟

دەرۋەقە، سەددىچىن سېپىلىنى جۇڭگو خەلقى ياسىغان. بىراق جۇڭگو خەلقى بۇ قۇرۇلۇشنى ۋەزنگە چۈشلۈق ئەھمىيىتى نۇقتىسىدا تۇرۇپ ئەمەس، ھۆكۈمرانلارنىڭ ئىرادىسى بويىچە قۇرۇپ چىققان. ئۇ، جۇڭگو ئەمگەكچىلىرىنىڭ قان-تەرى بىلەن قۇرۇلغان ھۆكۈمران سىنىپلارنىڭ ھويلا تېمى، سانسىزلىغان جۇڭگو پۇقرالىرىنىڭ قەبرىسى. شۇڭا ئۇنى قەدىمكى زامانىنىڭ بۇيۇك قۇرۇلۇشلىرىدىن بولغان كارىز، ئۇلۇغ قانال ۋە بۈگۈنكى كۈندىكى سەنئىيا سۇ ئامبىرى قاتارلىق قۇرۇلۇشلارغا سېلىشتۇرغىلى، چوڭ قۇرۇلۇش دېگىلى بولسىمۇ، ئۇلۇغ قۇرۇلۇش دېگىلى بولمايدۇ. تارىخىي قۇرۇلۇشلارنىڭ مەدەنىيەت يادىكارلىقى قىممىتىگە ئىگە بولۇشى ئۈچۈن ئۇنى كىم، قانداق مەقسەت بىلەن قۇرۇپ چىققان بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، مەلۇم دەۋر، مەلۇم ياكى مەلۇم مىللەتنىڭ مەدەنىيەت - سەنئىتى ۋە باشقا تارىخىي ئەھۋالاتلىرىدىن بىشارەت بېرەلەيدىغان، بەلگىلىك تارىخىي تەقىقات قىممىتىگە ئىگە بولۇشى كېرەك. بۇ جەھەتتىن سەددىچىن سېپىلىنى جۇڭگودىكى خان سارىيى، قەدىمىي قەبرىلەر ۋە مىڭئۆيلەر بىلەن تەڭ ئورۇنغا قويغىلىمۇ بولمايدۇ.

بۇ قۇرۇلۇش گەرچە «جۇڭگو خەلقى ئەمگەكچان خەلق» دېگەن ھۆكۈمنى دەلىللەپ بېرەلىسىمۇ، «جۇڭگو خەلقى باتۇر، ئەقىل-پاراسەتلىك خەلق» دېگەن پىكىرگە مۇناسىپ كەلمەيدۇ. سەددىچىن سېپىلى قانداق سەۋەب، قانداق مەقسەت بىلەن قۇرۇلغان بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، پايدىسى زىيىنىنى قامدىيالمايدىغان بۇنداق زور قۇرۇلۇشنى قۇرۇپ چىقىش باتۇر، ئەقىل-پاراسەتلىك خەلق ئۈچۈن ئەقىلغە سىغمايدۇ ياكى بىر خەلقنىڭ ئۆزىنىڭ باتۇرلۇقى، ئەقىل-پاراسىتىنى نامايىش قىلىشى ئۈچۈن بۇنچىلىك زور بىھۇدە بەدەل تۆلىشىنىڭمۇ ھاجىتى يوق. بۇ جەھەتتىن قارىغاندا، سەددىچىن سېپىلى جۇڭگولۇقلارنىڭ پەخىرلىنىشىگە ئەرزىيدىغان كاتتا قۇرۇلۇش ئەمەس، جۇڭگولۇقلار ئۈنى ھۆكۈمرانلارنىڭ ئەخمىقانىلىقىدىن كېلىپ چىققان غايەت زور تراگېدىيىنىڭ خاتىرىسى، دەپ بىلىشى ھەم ئۆز ئوبرازىغا نۇقسان يەتكۈزىدىغان قاراڭغۇ تارىخنىڭ گۇۋاھچىسى، دەپ تونۇشى كېرەك.

ئاپتور: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى تۇرپان ئازسانلىق مىللەتلەر باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىلىرىنى تەربىيىلەش مەركىزىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى(M1)

ربئاللمقنسك قاتلىرنى ۋاراقلاپ

ئابدۇلئەھەد ئابدۇر مشد بەرقي

1

ئوتتۇرا ئاسىيا تارىخىدا ئۆتكەن مەشھۇر ئىمپېراتور ئاقساق تېمۇر بىر پۈتى قىسقا، بىر كۆزى قىسىق ئادەم ئىكەن. بىر كۈنى ئۇ ئوردىسىغا بىرنەچچە رەسسامنى چاقىرتتىپ رەسىمىنى سىزدۇرۇپتۇ.

بىرىنچى رەسسام ئاقساق تېمۇرنى پۈتلىرى ساپساق، كۆزى بىجىرىم بىر ئادەم سۈپىتىدە سىزىپتۇ. ئاقساق تېمۇر بۇ رەسسامنى كالتەكلەشكە بۇيرۇپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ قورقۇپ كەتكەن ئىككىنچى رەسسام ئاقساق تېمۇرنى تۇرقى - سىياقى قانداق بولسا شۇ پېتى - ئاقساق، كۆزى قىسىق ھالەتتە سىزىپتۇ. ئاقساق تېمۇر رەسىمگە قاراپ بۇ رەسسامنىمۇ كالتەكلەشكە بۇيرۇپتۇ.

ئۈچىنچى رەسسام ئىككى كەسپدىشىنىڭ ئېچىنىشلىق تەقدىرىنى كۆرۈپ، بىر ھازا ئويلانغاندىن كېيىن رەسىمنى سىزىشقا كىرىشىپتۇ. ئۇنىڭ رەسىمىدە تەسۋىرلىنىشچە، جاڭگالدا بىر كىيىك قېچىپ كېتىۋاتقان، ئاقساق تېمۇر ئاقساق پۈتى بىلەن تاشقا دەسسەپ ئوقيا تارتىپ، قىسىق كۆزىدە كىيىكنى قارىغا ئېلىۋاتقانىكەن. . . ئاقساق تېمۇرگە بۇ رەسىم بەك ياراپ كېتىپتۇ ۋە رەسسامنى كاتتا مۇكاپاتلاپتۇ.

بۇبىر ئىبرەتلىك ۋە تولىمۇ چوڭقۇر مەزمۇنلۇق ھېكايە.

تەپەككۇرى نىسبەتەن گال ياكى تەپەككۇر قىلىشقا ئىنتىلمەيدىغان ئادەم ئۆچۈن ئېيتقاندا، ئۇ ياشاۋاتقان مۇھىت ياكى كۆزى كۆرگەن، قۇلىقى ئاڭلىغان ئىشلار دۇنيانىڭ ئومۇمىي مەۋجۇدلۇقى ۋە ئاددىي ھالدىكى رېئاللىقىدۇر. ئۇنىڭ ئۆچۈن ئېيتقاندا، رېئاللىق پەقەت رېئاللىق دېمەكتۇر. كۆز ئالدىدىكى نەرسىلەر رېئاللىقنىڭ ھەممە قىسمىدۇر. تەپەككۇر قىلغۇچى ئۆچۈن ئېيتقاندا، رېئاللىق ئۇنداق ئاددىي بولمايدۇ، سەزگۈ ئەزالىرىنىڭ تونۇغان رېئاللىقى پەقەت رېئاللىقنىڭ بىزگە يۇزلەنگەن مەلۇم قىسمىدۇر. رېئاللىقنىڭ بۇ بىر پارچىسى ھەرگىزمۇ پۈتكۈل رېئاللىقنىڭ ئۆزى ئەمەس. دۇنيا ئوقۇپ تۈگەتكىلى بولمايدىغان سېھىرلىك كىتاب. رېئاللىق شۇ كىتاب قۇرلىرىدا روشەنلىشۋاتقان ھەقىقەتتۇر. خرىستىئان دىنىنىڭ بىر پوپى: «دۇنيادا بىرلا خىل ‹ ئىنجىل › مەۋجۇد، ئەمما ھەر بىر خرىستىئان مۇرتىنىڭ ‹ ئىنجىل › نى چۈشىنىشى بىلەن ‹ ئىنجىل › نىڭ ئەسلى مەنىسى قوشۇلۇپ نۇرغۇن يېڭى ‹ ئىنجىل › پەيدا قىلغان» دېگەن مەنىدىكى بىر گەپنى قىلغان. يەنە بىر مىسال: ئىككى ئادەم سەپەرگە چىققان، بىرسى يېتەرلىك ئوزۇقلۇق بىلەن يولغا چىققان، ئىككىنچىسى تەبىئەت توغرىسىدا يېزىلغان بىر پارچە كىتابنىلا ئېلىۋالغان، نەتىجىدە بىرىنچى كىشىنى يېرىم يىلدا ياۋايى ھايۋانلار يەۋەتكەن، ئىككىنچى كىشى بولسا، كىتابنىڭ ياردىمىدە ياۋايى ھايۋانلارنى تۈتۈپ يەپ، ئاخىرقى مەنزىلگە بىخەتەر يەتكەن. رېئاللىقمۇ دەل مۇشۇ ئىككى مىسالدىكى

مەنىدىن خالي ئەمەس. «ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئىزاھلىق لۇغىتى» دە رېئاللىق «ئوبيېكتىپ مەۋجۇد بولۇپ تۇرغان بارلىق شەيئىيلەر، ئوبيېكتىپ مەۋجۇدىيەت» دەپ ئىزاھلىنىدۇ. ھەقىقەتەن رېئاللىق يۇقىرىقى ئىزاھتىكىدەك پەقەت بىر، لېكىن كۆزەتكۈچىنىڭ كۆزى بىلەن ئۇچراشقاندىن كېيىن ئۇ ھەرخىل تۇرلىنىدۇ. كۆزەتكۈچى بۇ قاتلارنىڭ مەلۇم بىر قىسمىنى كۆرگەن بولىدۇ، بۇ قاتلار ماھىيەتتە رېئاللىقنىڭ قاتلىرىدۇر. مىسالى، ئالدىمىزدا بىر ئىستاكان سۇ بولسۇن، تەپەككۇرى ئاددىي ئادەم ئۇچۇن ئېيتقاندا، ئۇ پەقەت بىر ئىستاكان سۇ، چوڭقۇرراق تەپەككۇر قىلىدىغان ئادەم ئۇچۇن ئېيتقاندا، ئۇ بىر سۇئىسىملىك ماددا، ئوكسىگىن بىلەن ھىدروگىندىن تۇزۇلگەن، خىمىيىلىك تۇزۇلۇشى H_2O، بۇ ئىككى ئادەم نەزىرىدىكى سۇنىڭ رېئاللىقى ياكى سۇنىڭ ماھىيىتى قانداق پەرققە ئىگە؟ قايسى خىل رېئاللىق سۇنىڭ ماھىيەتلىك رېئاللىقىغا ۋەكىللىك قىلالايدۇ؟

يەنە مىسال ئالساق، ئالدىڭىزدا بىر ئادەم سىزگە قاراپ كۈلۈمسىرەپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇنداقتا شۇ چاغدىكى رېئاللىق ئۇ ئادەمنىڭ سىزگە قاراپ كۈلۈمسىرىشىمۇ ياكى كۈلۈمسىرەش كەينىگە يوشۇرۇنغان مۇددىئاسىمۇ ۋەياكى شۇ مۇددىئانىڭ كەينىدىكى مۇددىئاسىمۇ؟

بىز بۇ ئەھۋالنى تەھلىل قىلساق، كۈلۈمسىرەش شۇ چاغدىكى رېئاللىقنىڭ بىرىنچى قاتلىمى، كۈلۈمسىرەش كەينىدىكى مۇددىئا رېئاللىقنىڭ ئىككىنچى قاتلىمى، مۇددىئانىڭ كەينىدىكى مۇددىئا رېئاللىقنىڭ جەۋھىرى بولۇشى مۇمكىن.

مۇشۇ ئەھۋالغا ئاساسەن خۇلاسە چىقارساق مۇنداق يەكۈنگە ئېرىشىمىز: بىر قىسىم كىشىلەر كۆزى كۆرگەن، قولىقى ئاڭلىغان رېئاللىقنى رېئاللىقنىڭ ئۆزى، دەپ قارايدۇ. بۇنداق قاراش خاتا ئەمەس، لېكىن ئىلمىيلىك كەمچىل. مەسىلەن، بىر ئادەم ئۇچۇن ئېيتقاندا، بىر تال ئۇرۇق پەقەت بىر تال دان بولسا، يەنە بىرئادەم ئۇچۇن ئۇ بىرتال ئۇرۇق بىر باغلام ئەنجە ياكى خامان بولۇشى مۇمكىن.

يەنە بىر قىسىم كىشىلەر سەزگۈ ئەزالىرى ئارقىلىق بىلگەن رېئاللىقنى تەپەككۇر كۆزى بىلەن كۆزىتىدۇ، مۇلاھىزە قىلىدۇ، ئۇنىڭدىكى ماھىيەتلىك ۋە ماھىيەتسىز نەرسىلەرنى ئايرىپ چىقىدۇ، شۇ ئارقىلىق رېئاللىقنىڭ ماھىيىتىگە يېقىنلاشماقچى بولىدۇ. يەنە بىر قىسىم كىشىلەر سەزگۈ ئەزالىرى ئارقىلىق ئېرىشكەن رېئاللىق بىلەن تەپەككۇر كۆزى تاسقاپ چىققان رېئاللىقنى مۇۋەپپەقىيەتلىك بىرلەشتۈرىدۇ ۋە رېئاللىقنىڭ ماھىيىتىگە چەكسىز يېقىنلايدۇ. بۇلار ھەقىقىي تەپەككۇر قىلغۇچىلاردۇر.

مىللەتنىڭ ئوخشىماسلىقى تۇپەيلىدىن، ئۇلارنىڭ تەپەككۇر ئادىتىمۇ ئوخشاشمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۇن ئۇلارنىڭ رېئاللىقنى ئىدراك قىلىشىمۇ ھەرخىل بولىدۇ. ئۇلارنىڭ مەۋجۇدىيىتىدىكى بۇ خىل ئالاھىدىلىك تەبىئى ھالدا ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي تەقدىرىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ. بىر مىللىي توپنىڭ تەپەككۇر خاھىشى رېئاللىقنىڭ تاشقى قاتلىمىنى رېئاللىقنىڭ ماھىيىتى دەپ تونۇسا، ئۇلارنىڭ تەقدىرى رېئاللىقنىڭ يادروسىنى رېئاللىقنىڭ ماھىيىتى دەپ بىلىدىغان مىللەتلەرگە قارىغاندا، شۇرلۇق بولىدۇ. مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا، بەدىئىي تەپەككۇرغا ئەھمىيەت بېرىپ پەلسەپىۋى تەپەككۇرغا سەل قارىغان مىللەتلەرنىڭ تەقدىرىمۇ ئانچە ياخشى بوپكەتمەيدۇ.

قىسقىسى، رېئاللىقنىڭ ماھىيىتىنى تەپەككۇر كۆزى بىلەن يالىڭاچلاپ چىقىش رېئاللىققا ئاكتىپ تەسىر كۆرسىتىشنىڭ ئاچقۇچىدۇر. تەقدىرنىڭ تەدبىرىدە دېيىلگەندەك، رېئاللىقنىڭ ماھىيىتىنى تونۇش، ئۆزىنى تونۇش، ئۆزى ھەققىدە ئىلمىي يەكۈنگە ئىگە بولۇش، ئۆزىنى ئۆزگەرتىش، ئۆز تەقدىرىنى ئۆزگەرتىشنىڭ مۇقەررەر ئالدىنقى شەرتىدۇر.

2

مەرھۇم يازغۇچى زوردۇن سابىرنىڭ 20-ئەسىر ئۇيغۇر تارىخىنىڭ ئەڭ قان-ياشلىق ۋە جەڭگىۋار سەھىپىلىرىدىن بىرى بولغان 1940-يىللار ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئىنقىلابى تارىخىنى يورۇتۇشقا بېغىشلانغان ئېپوس خاراكتېرلىك رومانى «ئانا يۇرت» 20-ئەسىرنىڭ ئەڭ ئاخىرقى يىللىي ئۇيغۇر جەمئىيىتىدە ئەدەبىيات ھادىسىسى سۈپىتىدە (مۇھەررىردىن) قالتىس زىلزىلە قوزغىدى. رومانىنىڭ باھاسى قىممەت، تراژى كۆپ بولسىمۇ، بىر-ئىككى ئاي ئىچىدىلا سېتىلىپ تۈگەپ، قايتا نەشر قىلىنىشى نەچچە يىلدىن بېرى ئېقىپ يۇرۇۋاتقان: «ئۇيغۇرلار كىتاب ئوقۇمايدۇ» دېگەن بىر تەرەپلىمە، ھاقارەتلىك سېپىستىق گەپنى چىققان يېرىگە تىقىۋەتتى.

رومانىنىڭ مۇۋەپپەقىيىتى زادى نەدە؟ رومان ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئىنقىلابىنىڭ شانلىق سەھىپىلىرىنى يورۇتۇپ بېرىشكە بېغىشلانغانلىقى ئۈچۈن شۇنداق مۇۋەپپەقىيەت قازاندىمۇ ياكى باشقا سەۋەبمۇ بارمۇ؟

تارىخ قايتا تەكرارلانمايدىغان، ئۆزگەرتكىلى بولمايدىغان ئۆتمۈشتۇر. ئۆتكەن كۈنلەر بىزدىن قانچە يىراقلاشقانسېرى شۇنچە غۇۋالىشىدۇ، شۇنچە سىرلىق تۇس ئالىدۇ، نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ تارىخنى ۋاراقلاپ بېقىش ئىستىكىنى قوزغايدۇ. ماھىيەتتە بۇ ئىستەك بۇگۈنكى رېئاللىق - تارىخنىڭ بۇگۈنكى تەتبىقسىنىڭ سەۋەبىنى ئىزدەپ كۆرۈش تۇيغۇسىدىن كېلىپ چىققان تارىخىي رېئاللىقنىڭ ماھىيىتىنى قىدىرىپ بېقىشقا ئۇرۇنۇش جەريانىدۇر.

كۆز ئالدىمىزدىكى رېئاللىقنى سەزگۈ ئەزالىرىمىز بىلەن بىۋاستە سېزىپ، قەلب كۆزىمىز بىلەن ماھىيىتىگە چۆكۈپ ئانالىز قىلىش، بىۋاستە تۇيغۇ بىلەن تاراشلاپ بېقىش مۇمكىن. تارىخنى بۇنداق قىلغىلى بولمايدۇ. تارىخنى بۇنداق ئانالىز قىلىش ھوقۇقى تارىخ ئېقىمىنىڭ ئەينى دەۋرىدىكى تەپەككۇر ئىگىلىرىگىلا مەنسۇپتۇر.

كېيىنكىلەرنىڭ قولىغا ئۆتكەن تارىخ ئەسلى تارىخ بىلەن خېلى زور دەرىجىدە پەرقلىنىدىغان ياكى

تارىخچىلارنىڭ كۆزىتىش ئىقتىدارىنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچرىغان ۋەياكى مەلۇم مۇددىئانىڭ تۇرتكىسىدە مەلۇم دەرىجىدە ئۆزگەرتىلگەن، تارىخچى ھېسسىياتى بىلەن ھەقىقىي تارىخنىڭ قوشۇلۇشىدىن ھاسىل بولغان تارىختۇر. شۇڭا، ھەقىقىي تارىخقا ئېرىشىش ئۈچۈن ئۇرۇنۇش ياكى تارىخي ھادىسىلەرنىڭ يېلتىزىنى كولاپ بېقىشقا ئىنتىلىش تارىخ تەتقىقاتىنى ئۇزۇلمەس ئېنېرگىيە بىلەن تەمىنلەيدۇ. يەنە نۇرغۇن تارىخي ھادىسىلەر يېللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن تارىخ يازغۇچىنىڭ ئېھتىياجى ياكى چەكلىمىسى تۈپەيلىدىن باشقىچە تۈس ئالىدۇ ياكى بۇرمىلىنىدۇ. بۇ خىل ئامىل تارىخنى قېلىن بىر قەۋەت سىرلىق پۇركەنجىگە ئورايدۇ. تارىخي رومان ئۆلۈك تارىخنى بەدىئي تەپەككۇرنىڭ ياردىمىدە تىرىلدۇرۇشكە ئۇرۇنۇش جەريانىدۇر. لېكىن بىر پارچە تارىخي رومانىنىڭ يېزىلىپ پۈتكەنلىكى مەلۇم دەۋر تارىخىنىڭ تىرىلگەنلىكى ئەمەس، بەلكى تارىخنىڭ تارىخ ھەۋەسكارلىرى سەزگۈ ئەزالىرىنىڭ تارىخ بىلەن تېخىمۇ يېقىن ئۇچرىشىشى ئۈچۈن مەلۇم دەرىجىدە كونكرېتلاشقانلىقىدۇر. تارىخي رومان يەنە بەدىئي ئەسەر بولۇش سۈپىتى بىلەن ئەينى دەۋر رېئاللىقىدىن ئىبارەت سۈمرۈغنىڭ بۈگۈنگە ئېشىپ قالغان ئىسكىلىتىنى قايتىدىن سۈمرۈغ ھالىتىگە كەلتۈرۈش جەريانىدۇر. بۇ جەريان تارىخ ئىلمىنىڭ ئۆزىگە خاس ئىلمىي تەتقىقات يولىدىن ئايرىلىپ قالسا، بىز سۈمرۈغ دەپ قۇراشتۇرغان گەۋدە ئەملىيەتتە توخۇ بولۇپ چىقىشى، ھەتتا ھېچنېمىگىمۇ ئوخشىماسلىقى مۇمكىن.

«ئانا يۇرت» ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئىنقىلابىي تارىخىغا بېغىشلانغان تۇنجى يىرىك ئەسەر ئەمەس. يازغۇچى ئابدۇراخمان قاھارنىڭ 1980-يىللىرى نەشر قىلغان «ئىلى دولقۇنلىرى» رومانى بۇ ھەقتە تۇنجى قېتىم رويapقا چىققان يىرىك ئەسەردۇر. بۇ ئىككى ئەسەرنىڭ ئوخشاشلىقى، ئىككىلىسى ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئىنقىلابىنىڭ تارىخىنى يورۇتۇپ بېرىشنى مەقسەت قىلغان. ھەر ئىككى رومانىنىڭ باش قەھرىمانى دېھقان ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققان يېگىتلەر. لېكىن ئىككى ئەسەرنىڭ ئېرىشكەن مۇۋەپپەقىيىتى ئوخشاش ئەمەس. «ئىلى دولقۇنلىرى» رومانى ئەينى دەۋر چەكلىمىسى ۋە باشقا تۇرلۇك سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ، ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئىنقىلابىدىن ئىبارەت مەلۇم دەرىجىدە سىرلىق تارىخنىڭ تاشقى ـ ھادىسىۋى قاتلىمىنى ئەكس ئەتتۈرۈش بىلەن چەكلەنگەن. «ئانا يۇرت» رومانىدا بولسا، بۇ تارىخنىڭ ھادىسىۋى ـ تاشقى قاتلىمىدىن بۆسۈپ ئۆتۈپ، رومانداۇ ئەكس ئەتتۈرۈلگەن رېئاللىق تارىخي رېئاللىقنىڭ ماھىيىتىگە تېخىمۇ چوڭقۇر يېقىنلاشتۇرۇلغان. ئەلۋەتتە، بىر پارچە رومانىنى مۇۋەپپەقىيەتكە ئىگە قىلىدىغان ئامىل بۇلا ئەمەس، تىل، ئوبراز ئامىللىرىنى چەتكە قاقالمايمىز.

1980-يىللاردا ئېلان قىلىنغان، 1910-يىللاردا يۈز بەرگەن قۇمۇل دېھقانلار ئىنقىلابىغا بېغىشلانغان ئىككى رومان ـ ئايشەم ئەخمەتنىڭ «ئۆچمەس ئىزلار» بىلەن ئابدۇرېھىم ئۆتكۈرنىڭ «ئىز» رومانىدىمۇ يۇقىرىقى ھادىسە مەۋجۇد. ئالدىنقى رومان شۇ دەۋر رېئاللىقىنىڭ ھادىسىۋى قاتلىمىنى ئىپادىلەش بىلەن قانائەت تاپقان بولسا، كېيىنكى رومان رېئاللىقنىڭ ماھىيىتىگە ئىچكىرىلەپ كىرگەن. ئەمما بۇ خىل سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق «ئۆچمەس ئىزلار» بىلەن «ئىلى دولقۇنلىرى» نىڭ ئەينى تارىخي رېئاللىقنى ئەكس ئەتتۈرۈشكە تىرىشىشى يولىدىكى قۇرۇلۇش خاراكتېرلىك تۇنجى قەدەمنى باسقانلىقىدەك ئالاھىدە رولىنى ئىنكار قىلمايمىز. ئايشەم ئەخمەت بىلەن ئابدۇراخمان قاھار بۇ قۇرۇلۇشنىڭ پەلەمپىيىنى بەرپا قىلدى. ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر بىلەن زوردۇن سابىر بولسا، شۇ پەلەمپەي ئارقىلىق يەنە بىر قەدەم ئىلگىرىلىدى.

ئەينى دەۋر تارىخي رېئاللىقنىڭ ماھىيىتى زادى نەدە؟ ئابدۇراخمان قاھار بىلەن زوردۇن سابىر ئەمدىلا بۇ تارىخنىڭ ئالدىنقى بىر نەچچە بېتىنى ئۆرۈپ كۆردى. بەلكىم تارىخنىڭ ماھىيىتى تارىخنىڭ تېخىمۇ ئىچكىرىسىدە بولۇشى مۇمكىن .

3

قارىماققا خەلقىمىز ناھايىتى سەزگۈر، ئۇلارنىڭ تەپەككۇرى ئۆز دائىرىسىدىن ھالقىپ كەتكەن. تارىخنىڭ بوران ـ چاپقۇنلىرىدا بەكمۇ ئۇزاق قېتىلىپ ـ سوقۇلۇش جەريانى ئۇلارغا تارىخي نەتىجىلەر سەۋەبىنىڭ يېگانە ياكى تاق لېنىيىلىك ئەمەسلىكىنى تونۇتقان بولسا كېرەك. ئۇلارنىڭ ئەڭ قىزىق ئالاھىدىلىكى شۇكى، ئىشتىنىنىڭ چۈشۈپ قالغانلىقى بىلەن كارى يوق ئامېرىكىنىڭ سابىق پرېزىدېنت كلىنتونىنىڭ ئاشنىسى ھەققىدە زوق-شوق بىلەن مۇلاھىزە قىلىشىدۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ مۇلاھىزىلىرى شۇنچىلىك ئاددىي، يۈزە، ئاساسلىنىدىغان پاكىتلار مەتبۇئاتلاردا خەۋەر قىلىنغان «جەڭنىڭ توققۇزۇ رەڭ، بىرسى جەڭ» دېگەندەك خاراكتېر ئالغان يۈزەكى تاشقى ھادىسىلەر. . .

ھازىرقى دۇنيادا بىر مىللەتنىڭ سىياسىيغا قىزىقماسلىقى بىر ئاپەت. لېكىن بۇ ئاپەت ھەممىشە شۇ مىللەتنىڭ ئىچكى خاراكتېرلىك ئاپىتىدۇر. بۇ خىل ئاپەت يا ئۇلارنى سىياسىينىڭ سىرتىغا چۆرۈپ تاشلايدۇ، يا بولمىسا سىياسىينىڭ ئەڭ ئەجەللىك قاينىمىغا تاشلايدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، بىرمىللەتنىڭ سىياسىيغا ھەددىدىن زىيادە قىزىقىشىمۇ شۇ مىللەت ئۈچۈن دۇنياۋى خاراكتېرلىق ئاپەتتۇر.

، سىياسىيغا قىزىقىش ـ قىزىققاندىمۇ سادىدا، گومۇشلارچە قىزىقىش، سىياسىي رېئاللىقنىڭ قاتلىرىنى ۋاراقلاپ باقماي، ئەڭ تاشقى سىياسىي ھادىسىلەرنى سىياسىينىڭ ماھىيىتى دەپ بىلىپ قېلىش ئۇيغۇر مىللىتىگىلا خاس بولغان ئالاھىدە سىياسىي ھادىسە.

ھازىرقى دۇنيا بىر سىياسىي دۇنيا. بىز كۆزىتىۋاتقان رېئاللىقمۇ مەلۇم سىياسىي رېئاللىق ئۈستىگە قۇرۇلغان رېئاللىق. دېمەك، بۇ خىل رېئاللىقنىڭ يەنە بىر ماھىيىتى دەل ئۇنىڭ سىياسىي رېئاللىق بولغانلىقىدا.

سىياسىيئونلارنىڭ نەزىرىدە دۇنيا بىر شاھمات

تاختسى. بىر دۆلەت، بىر مىللەت شۇ شاھمات تاختسىدا ئوخشىمىغان رول ئالغۇچىلار. تارىخ پەقەت بىر مەيدان شاھمات جەريانىدۇر.

سىياسىي رېئاللىق، رېئاللىققا ئوخشاش نۇرغۇن قاتلارغا ئىگە، ھەربىر قاتقا مەلۇم سىياسىي مەنا يوشۇرۇنغان. بۇ خىل رېئاللىقتا رېئاللىقنىڭ يادروسىغا ئۆتكۈر تەپەككۇر كۆزى، كۆزىتىش ئىقتىدارى بولمىسا يەتكىلى بولمايدۇ.

مىسالى، بىر دۆلەت پرېزىدېنتىنىڭ يەنە بىر دۆلەتكە زىيارەتكە بېرىشى قارىماققا بىر نورمال دىپلوماتىيە پائالىيىتى. مانا بۇ شۇ رېئاللىقنىڭ ئەڭ سىرتقى قاتلىمى، يەنى ئاشكارا قاتلام. ئادەتتە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سىياسىي مۇلاھىزىسى مۇشۇ ئاشكارا قاتلامدىن ھالقىپ كەتمەيدۇ ۋە مۇشۇ قاتلامدىكى بەلگىلەرنى ئايلىنىپ دەۋر قىلىدۇ. پرېزىدېنتنىڭ زىيارەت مەقسىتى ئىككىنچى قاتلام. بۇ قاتلامنىڭ يېرىمى يوشۇرۇن، يېرىمى ئاشكارا بولىدۇ ۋە ياكى ماھىيەتلىك تەرىپى يوشۇرۇن، ماھىيەتسىز تەرىپى ئاشكارا بولىدۇ. ئىككىنچى قاتلام رېئاللىقنىڭ ماھىيىتىمۇ؟ شۇنداق بولۇشى ناتايىن. ئۇچىنچى قاتلام زىيارەت ئارقىلىق ئېرىشكەن نەتىجە. تۆتىنچى قاتلام نەتىجە ئۆز ئىچىگە ئالغان مۇددىئا ۋە نەتىجە كەينىدىكى مۇددىئا. ئۇنداقتا بۇ يەردىكى رېئاللىقنىڭ ماھىيىتى نېمە؟

يۇز بېرىۋاتقان خەلقئارا ۋەزىيەتكە ئائىت ھەرقانداق دەققەت قىلىدىغان بولساق ۋە ئۇلارنى تەرتىپلىق مۇھاكىمە قىلساق، نۇرغۇن كۆتۈلمىگەن نەتىجىلەرگە ئېرىشىمىز.

1991-يىلى سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى پارچىلىنىپ، دۇنيادا دەرىجىدىن تاشقىرى دۆلەتنىڭ پەيدا بولۇشى، سوۋېت تەھدىتىنىڭ يوقىلىشى، ئاخىرلىشىشى ئامېرىكىنىڭ ھەربىي خىراجەتنى ئازايتىشىغا تۈرتكە بولدى. لېكىن ئاندىن بىرنەچچە يىل ئۆتۈپ، ئامېرىكىنىڭ سىياسەت بەلگىلىگۈچىلىرى بۇ خىل ۋەزىيەتنىڭ ئۆزىگە تازا پايدىلىق ئەمەسلىكىنى سېزىپ قالدى. ئامېرىكا ئىقتىسادىنىڭ زور بىر قىسمىنى تەشكىل قىلغان قورال-ياراق تەتقىق قىلىش، ئىشلەپچىقىرىش كارخانىلىرى، شىركەتلىرى ھەربىي خىراجەتنى ئازايتىش دولقۇنىنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپ، قورال-ياراق تەتقىقاتى مەبلىغىدىن قىسىلىشقا باشلىدى. بۇ خىل ئەھۋال داۋاملىشىۋېرىپ ئامېرىكىنىڭ دەرىجىدىن تاشقىرى دۆلەتلىك ئورنىغا ۋە دۆلەت ئىقتىسادىنىڭ تەرەققىياتىغا پاسسىپ تەسىر كۆرسىتەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئامېرىكىنىڭ قورال-ياراق تەتقىقاتىنى جانلاندۇرۇش، قورال-ياراق كارخانىلىرىنى يېڭى پۈرسەت بىلەن تەمىنلەش ئۈچۈن يېڭى بىر پىلان - NMD - باشقۇرۇلىدىغان بومبىدىن مۇداپىئەلىنىش لايىھىسىنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ لايىھىنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلۇش سەۋەبلىرىنى خەلققە مۇنداق چۈشەندۈردى:

1. سوغۇق مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇش ئاخىرلاشتى، سوۋېت تەھدىتى تۈگىدى. لېكىن شىمالىي چاۋشىيەن، كۇبا، لىۋىيە، ئىراق، ئىراندەك ئامېرىكىغا دۈشمەنلىك نەزىرى بىلەن قارايدىغان، دەرىجىدىن تاشقىرى قىرغۇچى قوراللار ۋە باشقۇرۇلىدىغان ھومبا تېخنىكىسىغا ئىگە دۆلەتلەر ھېلىمۇ مەۋجۇد. ئامېرىكا زېمىنىنى ئۇلارنىڭ تەھدىتىگە ئۇچرىمايدۇ، دېگىلى بولمايدۇ.

2. تېررورىزم دۇنيادا يېڭى بىر خەۋپكە ئايلاندى. يەنەبىر نەچچە يىلدىن كېيىن خەلقئارالىق تېررورلۇق گۇرۇھلىرى ئاتوم قورالى، بىئو-خىمىيە-لىك قورالارغا ئىگە بوپقېلىشى ۋە شۇ ئارقىلىق ئامېرىكا تۇپرىقىغا ھۇجۇم قىلىشى مۇمكىن.

ئامېرىكىنىڭ بۇ خىل تەشەببۇسىغا ماسلىشىپ، ھوللىۋۇدتىكى كىنو شىركەتلىرى بۇ ھەقتىكى تېررورلۇق فىلىملىرىنى ئارقا-ئارقىدىن بازارغا سالدى. لېكىن كىنو دېگەن كىنو، بۇنداق ئىشلار رېئاللىقتا يۈزبەرمىسە، قايىل قىلىش كۈچى ئۇنچە چوڭ بولمايدۇ. ئىشەنچسىز دۆلەتلەرنىڭ ئامېرىكىغا ھۇجۇم قىلىشى مۇمكىن ئەمەس.

ئىنتايىن قىزغىنلىق ۋە ئالدىن كۆرەر تەرەپ شۇكى، ئامېرىكا سىياسەت بەلگۈلىگۈچىلىرىنىڭ بۇ پەرىزى ناھايىتى تېزلا ئىسپاتلاندى. 1993-يىلى ئوكلاھوما شىتاتىدا غايەت زور پارتلاش يۈز بەردى. 1995 ۋە 1998-يىللىرى ئارقا-ئارقىدىن يۈز بەرگەن ئامېرىكىلىقلار نىشانلانغان پارتلىتىش دېلولىرى ئامېرىكىنىڭ ئىچى-سىرتىنى زىلزىلىگە كەلتۈردى. نەچچە مىڭ ئادەم ئۆلۈپ، يارىلاندى. ئامېرىكا ھۆكۈمىتى بۇ ۋەقەلەرنىڭ پىلانلىغۇچىسىنى ئۆزىنىڭ 1980-يىللاردىكى سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى تۇرۇشتىكى ئىتتىپاقدىشى، ئافغانىستاندا ئامېرىكىنىڭ غايەت زور ھەربىي ياردىمىگە ئېرىشىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى پارتىزانلىق ئۇرۇشتا تۆھپە كۆرسەتكەن سەئۇدى ئەرەبىستانلىق باي ئوسامانى بىن لادېن، دەپ قارىدى. ئىلگىرى ھۆكۈمەتنىڭ باشقۇرۇلىدىغان بومبىدىن مۇداپىئەلىنىش سىستېمىسى بەرپا قىلىشىغا پاسسىپ پوزىتسىيە تۇتقان ئامېرىكا پۇقرالىرى بىردىن ئاكتىپ پوزىتسىيىگە ئۆتتى.

يەنە بىر مىسال، سوۋېت ئىتتىپاقى پارچىلانغاندىن كېيىنكى مەركەزدىن قېچىش خاھىشى تۇپەيلىدىن، مۇستەقىل دۆلەتلەر بىرلەشمىسىدىكى نۇرغۇن دۆلەتلەر سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ۋارىسى رۇسىيىنىڭ تەسىرىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئاكتىپ دىپلوماتىيە پائالىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ، غەربنىڭ كۈچلۈك دۆلەتلىرى بىلەن قويۇق مۇناسىۋەت ئورناتتى. رۇسىيە ئۇلاردىكى تەسىرىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن نۇرغۇن ھەرىكەت قىلغان بولسىمۇ، نەتىجىسىز ئاياغلاشتى. لېكىن 1999-يىلى يازغا كەلگەندە ۋەزىيەتتە بىردىن كومېدىيىلىك ئۆزگىرىش يۈز بەردى. پەرغانە رايونىدىكى ئىسلام ئەسلى دىن تەرىقەتچىلىرىنى مەركەز قىلىپ تەشكىللەنگەن جۇمە نامەنگانىي رەھبەرلىكىدىكى توپىلاڭچىلارنىڭ قىرغىزىستان، ئۆزبېكىستان قاتارلىق دۆلەتلەردىكى ھەرىكەتلىرى بۇ دۆلەتلەرگە غايەت زور خەۋپ بولۇپ تۇيۇلۇپ، ئۇلارنىڭ ئالدىراپ رۇسىيە بىلەن بولغان قويۇق مۇناسىۋەتنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشى ۋە رۇسىيىنىڭ كۈچى ئارقىلىق توپىلاڭچىلارغا تاقابىل

تۇرۇشىغا تۇرتكە بولدى. رۇسسىيە ھەرخىل ۋاستىلەرنى قوللىنىپ يېتەلمىگەن مەقسىتىگە جۈمە نەمەنگانىيىنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى بىلەن ھېچقانداق بەدەلسىز يەتتى. ئۇنداقتا جۈمە نەمەنگانىي رۇسىيىنىڭ، ئوسساما بىن‌لادىن ئامېرىكىنىڭ ئادىمىمۇ؟ ناتايىن. لېكىن ئۇلارنىڭ مەۋجۇدلۇقى بۇ دۆلەتلەرگە بىۋاستە پايدا كەلتۈردى. بەلكىم بۇ نۇقتىنى جۈمە نەمەنگانىي ۋە ئوسساما بىن‌لادىن ئۆزىمۇ ھېس قىلىپ باقمىغان بولۇشى مۇمكىن. بۇ يەردە مۇنداق بىر سىياسىي ئويۇن فورمۇلىسىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىش مۇمكىن: سەن قىلمۇاتقان مەلۇم ئىش ماھىيەتتە سەن پەرەز قىلىپمۇ باقمىغان مەلۇم كىشى ۋاستىلىق ھالدا ساڭا قىلدۇرۇۋاتقان ئىش بولۇشى مۇمكىن. ئۇ كىشىمۇ ئۆزى بىلمەي باشقا بىرسىنىڭ دېپىغا ئوسسۇل ئويناۋاتقان بولۇشى مۇمكىن. ئۇنداقتا بۇ يەردىكى رېئاللىقنىڭ يادروسى نەدە؟ بۇ يەردە ئاشكارا بولغان رېئاللىقنىڭ قاتلىمى زادى قانچە؟

بىز تېلېۋىزوردا كۆرۈۋاتقان، رادىئودا ئاڭلاۋاتقان دۇنيا پەقەت رېئاللىقنىڭ ئاددىي‌بىر تاشقى ۋارىقى. سىياسىي رېئاللىقنىڭ ئەڭ ماھىيەتلىك قاتلىرى ئادەتتە كۆپىنچە ھالدا مەخپىي قالىدۇ. بۇ مەخپىيەتنى ئەڭ سەگەك كىشىلەرلا ھېس قىلىپ يېتەلەيدۇ.

ھازىر يۇز بېرىۋاتقان بالقان يېرىم ئارىلىدىكى ئالبانلار مەسىلىسىمۇ دۇنيادىكى سىياسىي ئويۇنلارنىڭ ماھىيىتىنى ئېچىپ بېرىدىغان ئەڭ جانلىق مىسالدۇر.

ياۋروپادا كوممۇنىزم ھەرىكىتى مەغلۇب بولغاندىن كېيىن يۇگوسلاۋىيىدە ئەشەددىي مىللەتچى، مۇستەبىت، غەرب بىلەن قارشىلىشىش خاھىشىغا ئىگە مىلوشېۋىچ تەختكە چىقتى ۋە ئىزچىل غەرب بىلەن تىركىشىپ كەلدى. بۇ جەريانىدا غەرب مىلوشېۋىچنى تەختتىن چۈشۈرۈش ئۈچۈن ئۇنىڭ بارلىق دۈشمەنلىرى بىلەن مەخپىي بىرلەشتى ياكى ئۇلارغا ياردەم بەردى. ھەتتا كۇسۇۋودىكى ئالبانلارنى قوغداش نامىدا يۇگوسلاۋىيىگە ھاۋادىن ھۇجۇم قىلدى. ئاخىرى2000-يىلى مىلوشېۋىچ تەختتىن چۈشۈپ، غەربپەرەس كوشتونىچا يۇگوسلاۋىيىگە پرېزىدېنت بولدى. شۇنىڭ بىلەن بالقان ۋەزىيىتىدە كومېدىيىلىك ئۆزگۈرۈش يۈز بەردى. يۇگوسلاۋىيە ئارمىيىسى بىلەن شىمالىي ئاتلانتىك ئوكيان ئەھدى تەشكىلاتى ئارمىيىسى بىرلىشىپ ھەربىي مانېۋىر ئۆتكۈزۈشكە ، ئالبانلارنى ئورتاق چەكلەشكە كىرىشتى. ئۇنداقتا غەرب دۆلەتلىرى زادى كىمنىڭ دوستى؟ ھېچكىمنىڭ دوستى ئەمەس، پەقەت مەنپەئەتنىڭ دوستى، خالاس.

ھازىرقى دۇنيانى مۇنداق دەپ تەسەۋۋۇر قىلىش مۇمكىن: ئۆزىنىڭ شەخسىي مەنپەئىتىنى چىقىش قىلمىغان ھېچقانداق ئىتتىپاق ۋە دىپلوماتىيە مەۋجۇد ئەمەس. ئىنسانىيەت ھېلىمۇ ئاتالمىش ئىنسانپەرۋەرلىك شوئارى بىلەن ئۆزىنى گوللاپ يۇرىدۇ. ھەقىقىي ئىنسانپەرۋەرلىك بولسا بەكمۇ يىراقتا تاشلىنىپ قالغان. . .

4

- رېئاللىق بىر ئېغىزغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭ ماھىيىتى تىنچ سۈتەكتىدىكى قاينامغا ئوخشايدۇ. شۇڭا تارىخىي ئۆزگىرىشلەرشۇنداق تۇيۇقسىز، ئويلىمىغان چاغدا يۈزبېرىدۇ.

- خاتىرە دەپتىرىمدىن

مەشھۇر ئەرەب خەلىپىسى ھارۇن رەشىد ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈش جەريانىدا پات-پات پۇقراچە ياسىنىپ، خەلق ئىچىگە بېرىپ ئۆز سىياسىتىگە ئائىت ئىنكاسلارنى يىغقان ۋە بۇ ئىنكاسلاردىن ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈش جەريانىدا جانلىق پايدىلانغان. . .

بۇ بىر قەدىمىي شۇنداقلا زامانىۋى ھېكايە.

ھاكىمىيەت ئۆچۈن ئېيتقاندا، ئۆز سىياسىتى ئارقىلىق بەرپا قىلىنغان رېئاللىق ئەڭ چىن رېئاللىق بولۇشى ناتايىن. شۇڭا ھاكىمىيەت ئۆز خەلقىنىڭ رېئاللىقىنى بىلىش، كۆزىتىشكە موھتاج. ئاۋام نەزىرىدىمۇ ھاكىمىيەتنىڭ ئاشكارا سىياسىي رېئاللىقى دۆلەتنىڭ سىياسىي رېئاللىقىنىڭ ماھىيىتى بولۇشى ناتايىن. . . شۇڭا ئاۋام سىياسىيغا دىققەت قىلىدۇ ۋە سىياسىي رېئاللىقنى بىلىپ بېقىشقا ئىنتىلىدۇ. بۇ خىل ئىنتىلىش بىر كىشىنىڭ ئۆز سىياسىي تەقدىرىنىڭ ئەڭ چوڭ مۇمكىنلىكىنى تەسەۋۋۇر قىلىشىغا تۈرتكە بولىدۇ. بۇ خىل تەسەۋۋۇر بىر ئادەمنىڭ ئەتراپىدىكى رېئاللىقنى تونۇشىغا، رېئاللىققا تەسىر كۆرسىتىشىگە ئاجايىپ رول ئويناىدۇ.

بىر دەۋر سىياسىي رېئاللىقنىڭ ئىلغارلىقى نۇرغۇن كىشىنى بەختلىك قىلسا، سىياسىي رېئاللىقتىكى قالاقلىق ئوخشاشلا نۇرغۇن كىشىنى بەختسىز قىلىدۇ.

بىر ئادەمنىڭ سىياسىي رېئاللىقنى چۈشىنىش دەرىجىسى شۇ ئادەمنىڭ تەقدىرىگە بىۋاستە تەسىر كۆرسىتىدۇ. سىياسىي رېئاللىقنىڭ ماھىيىتىگە يەتكەنلەرنىڭ تەقدىرى ھەمىشە ئۆز قولىدا بولسا، نەزىرى سىياسىي رېئاللىقنىڭ تاشقى قاتلىمىنى كېسىپ ئۆتەلمىگەنلەرنىڭ تەقدىرى تەقدىرنىڭ قولىدا بولىدۇ. تەقدىر ئۇنى خالىسا ئاسمانغا ئاتىدۇ، خالىسا يەرگە تاشلايدۇ. تارىخىمىزدىكى نوزۇكۇم پاجىئەسى، تۆمۇر خەلىپە، خوجىنىياز ھاجى، سەيىت نوچى تراگېدىيىسى ھەر بىر ئويغاق ئادەم ئۈچۈن دەرسلىك.

زوردۇن سابىر «ئانا يۇرت» تا پىرسوناژلىرىنىڭ تەقدىرى ئارقىلىق بۇ خىل رېئاللىقنى يەنە بىر قېتىم ئەكس ئەتتۈردى. رومانىدىكى نۇرغۇن پىرسوناژلار ئۆزىمۇ بىلمەي ئىنقىلابچى بوپقالدى، ھەتتا ئۆزۈم مۇنداق ئىش ئۈچۈن ئۆلۈۋاتىمەن، دەپ قاراپ تۇرۇپ باشقا ئىش ئۈچۈن جېنىنى سېلىپ بېرىپ، ئۆز ئۆلۈمىنىڭ ماھىيىتىنى بايقاشقا قادىر بولالمىدى.

رېئاللىق شۇنداق سىرلىق ۋە جىلۋىگەر. ئۇ سىزنىڭ ۋە مېنىڭ، سانسىزلىغان مەنلەرنىڭ ئەقىل كۆزى ئارقىلىق ۋاراقلىشىنى كۈتۈپ تۇرماقتا.

2001-يىل، 19-ئىيۇن، ئۇرۇمچى

ئاپتور: شىنجاڭ ماۋارىپ ئىنستىتۇتى ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنىڭ لېكتورى(M1)

مۇبارەكتامە

- «شىنجاڭ مەدەنىيتى»ژۇرنلى نەشر قىلىنغانلىقىنىڭ 50يىللىقى ۋە 250سان چىققانلىقىغا بېغىشلايمەن

نۇرمۇھەممەت توختى

1

ئېگىز-ئېگىز تاغ باشىدىن
سىيرىلدىم تۇزگە.
قىزىل گۈلنىڭ غۇنچىسىدەك
ئېگىلدىم سىزگە.

- خەلق قوشىقى

ئادەم قەلبى دائىم نامەلۇم بىر خىل هاياجانغا تەشنا بولۇپ تۇرىدۇ. ئەدەبىياتتا بۇ خىل تەشنالىقنى قاندۇرغۇچى ئامىل شېئىرىي پىكىر ۋە شېئىرىي هېسسىيات. هاياجانلاندۇرۇش جەهەتتە نەسرىي ئەسەرلەر ۋە نەزەرىيىۋى مۇھاكىمىلەر تەرتىپ بويىچە شېئىردىن كېيىن تۇرىدۇ. بۇ، ئەدەبىيات بىلەن ئۇنىڭدىن بەھرىلەنگۈچى مۇناسىۋىتىنىڭ ئەسلى يارىتىلىشى ياكى هازىرقى زامان سۆزى بويىچە ئېيتقاندا، ئىچكى قانۇنىيەت. ئەمما كېيىنكى چاغلارغاكەلگەندە بۇ يارىتىلىشتا ياتلىشىش كۆرۈلدى. كىشىلەر هاياجانىنى شېئىرىيەت چوققىلىرىدىن سىيرىلىپ چۈشۈپ، نەزەرىيىۋى مۇھاكىمىلەرنىڭ چوڭقۇرلۇقىدىن تېپىۋالغاندەك قىلىدۇ.

ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 90-يىللىرىدىن باشلاپ داغدۇغىسىز ، بۇرۇقتۇرما، كۆل سۆيىدەك دولقۇنسىز تۇرمۇش شېئىرىي هاياجانىنى

سوۋۇتىۋەتتى. ئارقىدىنلا ھاياجىنىنى ھېكايە-پوۋېستلاردىن ئىزدەش يۈزلىنىشى رومان دالىلىرىدىن ئىزدەشكىچە سوزۇلۇپ باردى. ئاردىدا قىستۇرما بولغان ئەدەبىي ئاخبارات ھاياجانلىرىمۇ ئۇزاق داۋام قىلمىدى. ئۇلار ھاياجان ئۆزلۈكسىزلىكى بىلەن تەمىن ئېتەلمىدى. تۇرۇپ كۆتۈرۈلۈپ، تۇرۇپ پەسىيىپ تۇرغان قىزغىنلىقتىن كەلگەن ھاياجان تەشنالىقنى قاندۇرالمىغۇدەك دەرىجىدە ئەمەس ئىدى. گەرچە ئوقۇرمەنلەر قاتلىمىنىڭ يېڭىلىنىپ بېرىشىغا ئەگىشىپ، ئۇلار كۆتۈرگەن ھاياجان نىمجان ھالەتكە چۈشۈپ قالمىسىمۇ، لېكىن كېيىنكى ئەۋلادلارنىڭ باشتىن كەچۈرگەنلىرىمىزگە بولغان چۈشەنچىسىنىڭ كەملىكىدىن، ئۇلارنىڭ دەۋرىدە يەنىلا ئومۇمىي ھاياجان دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلەلمىشى ناتايىن. تېخى ھازىر نەسرىي ئەدەبىيات قىزغىنلىقىنىڭ شېئىرىي ئەسەرلەر ئۈچرىغان مۇئامىلىگە گىرىپتار بولۇش يۈزلىنىشى كۆرۈلمىگەن بولسىمۇ، ئەمما بۇ قىزغىنلىقنىڭ نەزەرىيىۋى مۇھاكىمىلەر پەيدا قىلغان ھاياجاندىن خېلىلا تۆۋەن تۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپتىمىز.

ئۆپچۆرىمىزگە ئازراق دىققەت قىلىدىغان بولساق، ئىخلاسمەن ئوقۇرمەنلەرنىڭ تەشنا بولغان ھاياجىنىنى شېئىرلىرىمىزدىن، ھېكايە-پوۋېست، رومان - قىسسىلىرىمىزدىن كۆرە نەزەرىيىۋى مۇھاكىمىلەردىن ئېلىۋاتقانلىقى ئايان بولىدۇ. بۇ، ئەسىر ئاخىرىدىكى ئون يىلدا ئىزچىل شۇنداق بوپكەلدى. دەسلەپتە ئېتىنىك نۇقسانلار، ئۆزلۈكتىن ياتلىشىشلار ھەققىدىكى مۇھاكىمىلەر يۈرەكلەرنى دۇپۇلدەتكەن بولسا، ئارقىدىنلا يېڭى پەلسەپىۋى پىكىرلەر ، ئەسىر ئاخىرىدىكى ئويلار، تارىخىي مەدەنىيەت قاتلاملىرىمىزنى قىدىرىشلار ھاياجانلىرىمىزنى تولۇقلاپ تۇردى. كىشىلەر ئۈچراشقانلىرىدا ئەنە شۇ ماقالىلەر ھەققىدىلا پاراڭلىشىدىغان بولدى. قەغەزگە چۈشۈرۈلمىگەن مۇھاكىمىلەر قىزىپ كەتتى. كىشىلەرنىڭ پاراڭلىرىدىن ھاياجان بالقىپ تۇراتتى. . .

ھاياجانغا ئېرىشىش ۋاستىلىرىمىزدا تەتۇر سىيرىلىش كۆرۈلدى دېگىنىمىز ئەنە شۇ. ھاياجان بەخش ئېتىش ۋە ھاياجانغا ئېرىشىش جەھەتتىكى بۇ خىل تەتۇر سىيرىلىشنىڭ يۈز بېرىشىدىكى سەۋەبلەر كۆپ خىل بولسىمۇ، خەلقىمىز ئىچىدە نەزەرىيىۋى مۇھاكىمىلەر چوڭقۇرلۇقىغا شۇڭغۇيالمىغۇدەك قاتلامنىڭ يېتىشىپ چىقىۋاتقانلىقى ئاساسىي ئامىل بولۇشى مۇمكىن. ئىككى-ئۈچ يىل بۇرۇن دىققەتكە سازاۋەر بولغان «شېئىرىي مىللەت» ۋە «پەلسەپىۋى مىللەت» توغرىسىدىكى مۇھاكىمىلەرنى ئەسكە ئالساقلا، بىزدە «پەلسەپىۋى مىللەت» كە خاس ئاممىلارنىڭ بىخلىنىۋاتقانلىقىنى

مۇئەييەنلەشتۈرۈشكە بولىدۇ ۋە بۇنى بىز ھاياجانلىنىش جەھەتتىكى تەتۇر سىيرىلىشنىڭ ئاخىرقى نۇقتىسىغا چۈشۈشىمىزنىڭ سەۋەبى قىلىپ كۆرسىتىمىز. ئاپتونوم رايونىمىزدا ئالىي مەكتەپ پۈتتۈرگەنلەر ئومۇمىي نوپۇسنىڭ 14.5% نى ئىگىلەيدىكەن، ساپاسى نەزەردىن ساقلىت قىلىنغان بۇ سان گەرچە تەرەققىي تاپقان ئامېرىكىنىڭكىدىن ئون ھەسسە تۆۋەن بولسىمۇ، بۇنىڭدىن يەنىلا بىزدىمۇ خېلى كۆلەملىك زىيالىيلار توپى شەكىللەنگەنلىكىنى بىلۈۋالالايمىز. زىيالىيلار توپىنىڭ شەكىللىنىشى «پەلسەپىۋى مىللەت» كەئايلىنىشىنىڭ باشلانغانلىقىدىن بىشارەت بولۇشى مۇمكىن. بۇ، تەتۇر سىيرىلىشنىڭ ئاخىرقى نۇقتىسىغا جەم بولۇشىمىزدىكى سەۋەبلەرگە يەنە بىر مىسال بولالايدۇ.

بەلكىم بىز، تەشنالانغان ھاياجاننى كۆپرەك ئاشۇ دادىل ماقالىلەر، يېڭىچە پىكىرلەر كەلتۈرۈپ چىقاردى، دېيىشكە ھەقلىق بولۇشىمىز مۇمكىن. بۇ خىل قاراشنىڭ ۋەزنى خېلى جىڭ باسىدۇ. ئۇزاق مەزگىل دۇچار بولغان پەلسەپە نامراتلىقى، نەزەرىيە بىرخىللىقى ۋە ئىدېئولوگىيە قاتمالىلىقىدىن كېيىن، بىرەر يېڭىچە پىكىرنىڭ ھاياجان پەيدا قىلىشى تەبىئىي كۆرۈلىدىغان ئەھۋال. تەشنالىقنى ئالدىنقىسى پەيدا قىلىدۇ، ھاياجان كېيىنكىسىنىڭ مەھسۇلى.

بىزنى ھاياجان بەخش ئەتكۈچى يېڭى پىكىرلەردىن كىم خەۋەردار قىلدى؟ دېگەن مەسىلىدە توختىلىدىغان بولساق كۆز ئالدىمىزدا بىر پارلاق سەھىپە ئايان بولىدۇ. باشقا مەجمۇئەلەرنى نەزىرىمىزدىن ساقىت قىلىشقا ھەقلىق بولماسلىقىمىز مۇمكىن. لېكىن يۇلتۇزلارنىڭ ئىچىدە نۇرلۇقراقى چولپان بولغاندەك، ئۇ يەنىلا نەزىرىمىز دائىرىسىدە ئەڭ ئاۋۋال چاقنايدۇ. ئۇھازىرغىچە 250سان چىقىپتۇ، 50يىل نەشر قىلىنىپتۇ. مۇبارەك بولسۇن!

2

ئوي ئويلايسەن، ئوي ئويلايسەن،
ئويچىمىدىڭسەن؟
تاغ باغرىدىن كېتەلمەيسەن،
قويچىمىدىڭسەن؟
- خەلق قوشىقى

يېقىنقى ئون يىلدىن بېرى نەزەرىيىۋى ماقالىلەر، چوڭقۇر مۇھاكىمىلەر تەسىرىدىن ئىزچىل ھاياجان ئىچىدە يۈردۇم. ھەسرەتكە چۆكتۈم ۋە ئۇمىدكە تولدۇم. ھەسرەتلىرىم ئۇمىدلىرىمنى

كۆمۈپ تاشلىغان ياكى ئۇمىدلىرىم ھەسرەتلىرىمنى ئۇنتۇلدۇرغان چاغلار بولدى. ھەسرەت ئۆتمۈشكە، ئۇمىد كەلگۈسىگە تالىق بولغاچقا، قەلبىم كۆكىدە كۆپرەك ئۇمىد قۇشى پەرۋاز قىلىپ تۇردى. ئۇنى ئاشۇ يېڭىچە پىكىرلەر قاناتلاندۇرغانىدى. مەسىلەن، زورۇقۇشلىرى دائىرىسىدىن ھالقىپ چىققان ئاشۇ پىكىرلەر كۆڭلۈم خالىغان گەپلەرگە، كۆڭلۈم خالىغان گەپلەر بولسا، ئاشۇ پىكىرلەرگە ئۆخشايتتى. قەلبىمدىكى ھاياجان بەلكىم ئاشۇ ئۆخشاشلىق ئارىسىدىن چىقىلغان چاقماق بولۇشى ئېھتىمال. زۆرۈر بولغان گەپلەرنىڭ كىمنىڭ ئېغىزىدىن چىقىشى مۇھىم ئەمەس. مېنىڭ ياكى باشقىلارنىڭ كۆڭلىدىكى گەپلەرنى تېپىپ ئېيتىش بولسا، بىلىم، ئىقتىدار ۋە جاسارەتكە باغلىق ئىشتۇر. ئاشۇ خىل ئەسرلەرنى دوستلار ئارا تەۋسىيە قىلىشىپ، بىرلىكتە مۇتالىيە قىلغان چېغىمىزدا، مۇئەللىپلەرگە تەئەللۇق مۇبارەك نام تىلىمىزغا قايتا-قايتا جارى بولۇپ تۇردى. قەلبىمىز تۆرىدىن ئورۇن ئالدى. ئۇلارنى تۆرگە ئۆزىنىڭ سىل ئەمگەكلىرى باشلاپ چىققانىدى. ئالىمانە پەككۇر ئىزچىللىقى، داھىيانە پىكىر ھۆھەرلىرى، ئېغىر ۋە لوگىكىلىقى كۆچلۈك جۈملىلەردىن ئىراده، ماتانەت ۋە باتۇرلۇق، زېرەكلىك، بىلىمدانلىق ۋە ئۇنىڭدىن شەكىللەنگەن پەزىلەت - تەقدىم قىلىشچانلىق بالقىپ تۇراتتى. يىراق ئۆتمۈشنىڭ شان-شەلتەنەتلىرى، جاھىلىيەتنىڭ داغ-كىر ۋە ھەسرەت - نادامەتلىرى، كەلگۈسىنىڭ غەم ۋە ئۇمىد - ئىستەكلىرى ئايان بولاتتى. بىز ئاشۇ سەھىپىلەردە ئۆتكەن ئۇزاق ئەسرلەردىكى بوۋىلار بىلەن، مۇتەپەككۇر ئالىملار بىلەن، زامانداش بايراقدارلار بىلەن مۇڭدىشاتتۇق-تونۇشاتتۇق. ياق، بىزده ئۇلار بىلەن مۇڭداشقۇدەك سالاھىيەت يوق. سالاھىيەتلىك مۇئەللىپلەر بىزنى ئۇلارنىڭ سۆھبىتىگە باشلاپ كىرەتتى. قانچە ئەستايىدىل قۇلاق تۇتساڭ، شۇنچە تىرەن مەنالارنى ئاڭلايتتىڭ. ھەممە ئىش ئايان بولغاندەك، چۈشىنىكسىز ھېچنېمە قالمىغاندەك تۇيۇلاتتى. بەزىده گىرىمسەن، تۇمانلىق ئۆتمۈشنىڭ پايانسىز جاڭگاللىرىغا تاشلىسا، تۇرۇپ كەلگۈسىنىڭ زەڭگەر كۆكىگە پەرۋاز قىلدۇراتتى. يوقالغان يوللار ئۇستىدىن كۆمۈلگەن ئىزلارنى ئېچىپ، كەلگۈسىگە يېتىدىغان چىغىرنى كۆرسىتىپ بېرەتتى. سوئاللارنى پەيدا قىلاتتى ۋە جاۋاب بېرەتتى. يەنە يېڭى سوئاللار باش كۆتۈرەتتى ۋە بىز ئاشۇ ئالتۇن سەھىپىلەرگە يەنە يېپىشاتتۇق. بىزمۇ ئاستا-ئاستا يۈزە ئويلايدىغان «ئويچى» دىن «ئوي ئويلايدىغان ئويچى» غا ئايلىنىپ باراتتۇق. ئاشۇ سەھىپە ۋە سەترىلەر گويا بىلىم ۋە مەنالار خەزىنىسىنىڭ يۈكسەك تېغى، بىز «تاغ باغرىدىن كېتەلمىگەن قويچى» ئىدۇق. مەنالار تېغىنىڭ ئاھاڭرەبا چوققىلىرى بىزنى تۆمۈر كۆكۈنلىرىنى ئۆزىگە تارتقاندەك تارتاتتى. ئېسىل ۋاراقلارنى پۈرلەشتۈرۈشكە كۆزىمىز قىيمايتتى. كېلەڭسىز ژۇرنالنى كۆتۈرۈپ يۈرۈشمۇ ئەپسىز ئىدى. ئەشۇ سەترىلەرنى يانچۇق دەپتىرىمگە كۆچۈردۈم. بۇ، ئادەتكە ئايلاندى. مانا ھازىر ئالدىمدا ئاشۇ خاتىرىلەر ئېچىقلىق تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ ھەممە يەتلىرى «تەرمە» بىلەن تولغان. ھەممىسى كۆچۈرۈلمە. ئۇنىڭ ھەممىسىنى سېنىڭ سەھىپىلىرىڭدىن كۆچۈرگەنمەن. مەن ھازىرغىچە 250سان چىقىپسەن، 50يىل نەشر قىلىنىپسەن. 30يىللىق كۆمۈش توي، 50يىللىق ئالتۇن توي، 70يىللىق ئالماس توي... دېگەن گەپلەر بىزدىمۇ تارقالدىغۇ. سېنىڭ ئالتۇن تويۇڭغا مۇبارەك بولسۇن!

3

- كىم سەن؟ - دەپ سورىدى ئۇ دەرۋىشتىن، - كىيىملىرىڭگە قارىغاندا يىراق مەملىكەتلەردىن كەلگەنگە ئوخشايسەن؟...
- مەن دۇنيانى كېزىپ يالغانلار دېڭىزىدىن ھەقىقەت ئارىلىنى ئىزدىگۈچىمەن.
- «چىڭگىزخان» دىن

-مەن كىم؟ - دەپ سورايمەن مەنمۇ ئۆزۈمدىن تەرمىلەر كۆچۈرۈلگەن خاتىرەمگە قاراپ ئولتۇرۇپ. سوئال بىر، جاۋاب مىڭ. جاۋاپ ئەشۇ سەھىپىلەردىن - نەزىرىمده شەكىللەنگەن، ماكان قاتلاملىرىدىن ھالقىپ، زامان پايانسىزلىقىغا سوزۇلغان بۇيۇكلۇكتىن، Nنىچى دەرىجىلىك كوئوردىنات سىستېمىسىنىڭ Oنۇقتىسىدىن بالقىپ چىقىدۇ. ئاشۇ سوئالنى قاچاندۇر بىر چاغدا ئۆزىگە قويۇپ باققانلارنىڭ ھەممىسى جاۋاب بېرىدۇ.

- «ئۆزىنى بىلگەن رەببىنى بىلىدۇ» دەيدۇ مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام تۇنجى بولۇپ.

- «ئادەم پەقەت ئۆزىنى بىلگەندىلا رەببىنى بىلەلەيدۇ» دەپ ئۇزارتىدۇ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا بىر قاپ سامانغىمۇ يارىمىغان پەرىدىدىن ئەتتار خۇش پۇراقلارغا كۆمۈلۈپ ئولتۇرۇپ.

- «ساڭا نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئۆزۈڭگە ئۆزۈڭدىنمۇ يېقىن نەرسە بارمۇ؟ ئۆزۈڭگە ئەڭ يېقىن بولغان ئۆزۈڭنى بىلەلمىسەڭ، ئۆزۈڭدىن تاشقىرىقى نەرسىلەرنى قانداق بىلىسەن؟» دەپ تەنە قىلىدۇ ئەبۇ ھامىد مۇھەممەد ئىبىن مۇھەممەد ئەل غەززالىي.

- «ئىنسانىڭ نەچچە مىڭ يىللىق تارىخى ئۆز ماھىيىتى بىلەن ئىنسانىڭ ئۆزىنى تونۇش ۋە

ئىختىرا قىلىش تارىخىدۇر. . . » دەپ خۇلاسىلايدۇ ئەسەد سۇلايمان مىڭ يىللار كەينىدىن ()نۇقتىغا كېلىۋېتىپ. . .

يەنە سوئاللارغا كۆمۈلىمەن. ئۆزۈمنى بىلىۋېلىشىمنىڭ مۇھىملىقى ئايان بولغان بىلەن ، ئۆزۈمنىڭ كىملىكى ئايان بولمايدۇ. رەببىمنى بىلمەسلىكىم ئۆزۈمنى بىلمەسلىكىمنى كەلتۈرۈپ چىقارغانمۇ ياكى ئۆزۈمنى بىلمەسلىكىمدىن رەببىمنى بىلمەي يۈرەمدىمەن؟ ئېنىق بولمايدۇ. يەنە: «كىم مەن؟» دەپ تەكرارلايمەن. ئابدۇشۈكۈر مۇھەممەتئىمىن ۋاكالىتەن جاۋاب بېرىدۇ:

ـ «ئادەم مەيلى تۇغما قابىل ياكى ساھىبجامال بولسۇن، مەيلى ئۇ يۇقىرى دەرىجىلىك سىياسىيئون ياكى جامائەت ئەربابى بولسۇن، مەيلى ئۇ ئىقتىساد ياكى ئىلىم ـ پەن، سەنئەت بىلەن شۇغۇللانغان بولسۇن، ئۇنىڭ كامالەت ۋە مەئىشەت دەرىجىسى ، شەخسىي ئىززىتى ۋە رىقابەت كۈچى، بەخت ۋە تەقدىر ـ قىسمەتلىرى ، ئاخىرقى ھېسابتا شەخسىي ئىرادىسى ياكى مۇناسىۋەت ئەۋزەللىكلىرى تەرىپىدىن ئەمەس، بەلكى ئۇ ھالقىپ ـ قاتقىپ چىقىپ كېتەلمەيدىغان ئۇ تەۋە ئېتنىك تۇركۈمنىڭ ئومۇمىي ھالەت چەمبىرىكى تەرىپىدىن بەلگىلىنىدۇ. . . » ، « . . . ئادەم ئۆچ نەرسىدىن ھالقىيالمىشى تەس. ئۇ، زامان، ماكان ۋە ئۆزى تەۋە بولغان مەدەنىيەت تۇركۈمىدىن ئىبارەت. . . » ، « . . . نامەردلىك ـ مەلۇم مەنىدە ساناقسىز كىشىلەر پادىسىنىڭ روھىي ھالىتى بولۇپ، ئۇنىڭ يىلتىزى ماكان، زامان، تۇركۈم ساپاسىدىن تەركىب تاپقان مەسخىرىلىك تارىخىي قاتلامدا. . . »

راسا چۈشىنىپ كېتەلمەيمەن. ئالىم ئۆزىنىڭ زېھنىك نەزەرلىرى بىلەن بۇنى كۆرۈپ يېتىدۇ ۋە تېخىمۇ ئېنىق چۈشەندۈرۈشكە تىرىشىدۇ:

ـ «مەن. . . كەتمەن تۇرمۇشنىڭ يىلتىزى ۋە شېخى قىلىنغان ماكان، زامان، مەدەنىيەت تۇركۈمىدە ياشىدىم، ـ دەپ ئېنىقلاشتۇرىدۇ ئۇ ، ـ . . . ماكان، زامان، تۇركۈم ساپاسىنىڭ تارىخىي قاتلىمى تۇپەيلى، مەنمۇ خۇددى ﴿يىپەك يولى﴾ بېكىتىلگەن زامانلاردىكى دادام، بوۋام ھەم چوڭ بوۋاملاردەك تەقىپ، تۇنقۇن ۋە باغلاق رىيازەتلىرىدىن خالىي بولالمىدىم. . . »

خېلى چۈشىنەرلىك بولىدۇ. ھەممىز چۈشىنىمىز. ھەر بىرىمىز ئۆز سوئاللىرىمىزغا ئەڭ ئىخچام ئېنىقلىما ئىشلەپچىقىرىشقا تىرىشىمىز. كۆپ تەبىرلەر بېرىلىدۇ. ھەممىسى توغرا ۋە مۇكەممەل، خاسلىقى كۆچلۈك، ھەممە تەبىرلەر تەبىر بەرگۈچىگىلا تەئەللۇق. مەن كىم؟

ـ مەن تەرمىلەر كۆچۈرۈلگەن خاتىرىنىڭ ئوقۇغۇچىمەن!

سەن مېنىڭ ئەڭ قىيىن سوئاللىرىمغا جاۋاب تېپىپ بېرەلىگەن قۇرئەندازىمسەن. 250سان چىقىپسەن، 50يىل نەشر قىلىنىپسەن. سېنىڭ 50يىللىقىڭنى تەبرىكلەش كېرەك.

مەن خوتەن شەھىرىدە، 1970ـيىللاردا ئوغرىلىقچە نان سېتىلىش بىلەن داڭ چىقارغان «ئۈچ بۈرجەك بازار» غا ـ بۈگۈنكى قىزىلگۈل بازىرىغا بارىدىم. خېمىيىۋى ئوغۇت بىلەن ئەي بېرىلگەچكە، قىزىلگۈل پۈرىقىنىڭ يوقىتىپ ياتلىشىشقا يۈزلىنىپتۇ. پوچتىخانا ۋاكالىتەن يەتكۈزۈپ بېرىدىغان يات ۋە سۈنئىي يېتىشتۇرۇلگەن گۈللەرنى ئالغۇم كەلمىدى. مەن ئەتە ـ تاڭدا يۇرۇقتاشنىڭ قاشتېشى چايقاپ ئېقىۋاتقان قىرغاقلىرىغا چىقمەن. ئۇ يەردە تەبىئىي ئۆسكەن ياۋا گۈللەر پۈراق چاچىدۇ، بىنەپشىرەڭ گۈللەيدۇ. ئۇنىڭدىن دەستە تىزىمەن. تېخى ھېچكىم بۇنداق ئېسىل گۈلدەستىنى يارجانانىغا تۇتۇپ باقمىغان! قوبۇل قىل، تەبرىكمىنى قوبۇل قىل. . .

4

سەن كىمنىڭ ئوغلىسەن، ئويلىساڭچۇ؟
ـ م. باغراشنىڭ ماقالە ماۋزۇسى

«مەن كىم؟» گە بېرىلگەن ئېنىقلىمىنى مۇكەممەللەشتۈرۈش ئۈچۈن «بىز كىم؟» نى ئېنىقلىۋېلىش زۆرۈر بولىدۇ. N نىچى دەرىجىلىك كوئوردىنات سىستېمىسىنىڭ O نۇقتىسىدا سۆھبەت قىزىپ كېتىدۇ. ئىشتىراكچىلار سانجاق ـ سانجاق. قەدىمدىن ھازىرغىچە، چوڭدىن كىچىككىچە، ئوقۇغۇچىدىن ئالىمغىچە ھەممىسى سۆز قاتىدۇ:

ـ «ئۆزىنىڭ تارىخىنى بىلمىگەن مىللەت ـ باشقىلارنىڭ ئالدىدا قۇل مىللەت» دەپ قولىنى پۇلاڭلىتىدۇ گېرمانىيە دەرسخانىسىدا لېيودىۋىگ فېيرباخ.

ـ «ھەرقانداق بىر مىللەت ئۆزىگە ، ئۆز قىممىتىگە توغرا باھا بېرەلمەيدىكەن ، ئۇ مەۋجۇد بولۇشتىن قالىدۇ» دەيدۇ فېرىدىرىخ نېتزىي.

ـ «مىللەت ـ ھەر زامان، ھەر قاچان ئۆزىنى ئەينەن كۆرسىتىدىغان ئەينەككە موھتاج» دەيدۇ ئەنۋەر مەتسەئىدي كونكرېتلاشتۇرۇپ.

«گويا زۇلمەتكە ئوخشايدىغان 500يىل داۋامىدا . . . تارىم ۋادىسى. . . ئاستا ـ ئاستا بەللىرى

مۇكچەيگەن، ساقاللىرى چاڭگىلاشقان، ژۇجۇدى قېرىغان بىر بوۋايغا ئايلاندى. نەۋائىيدىن كېيىنكى 500يىلغا يېقىن داۋاملاشقان مىللىي مەدەنىيىتىمىزدىكى 〈ۋاكۇئۇملۇق〉 ئەمەلىيەتتە ئىچكى جەھەتتىكى روھىي مەھكۇملۇق بىلەن تاشقى جەھەتتىكى تەنھا يېتىملىكنىڭ مەھسۇلى ئىدى... نەۋائىينىڭ ئىجادى ئارقىلىق تىكلەنگەن پىكىر كامالىتى قايتا مەيدانغا كەلمىدى. ئەقلىيلىك پرىنسىپلىرىدىن خالىي، تەپەككۇر نامراتلىقى ھۆكۈم سۈرگەن ۋە جاھالەت تۇمانلىرىغا ئورالغان تۇرغۇنلۇق دەۋرى باشلاندى... ئۇزاق مۇددەتلىك تۇرغۇنلۇق مىللەتنىڭ پىسخىك تىندۇرمىسىنى قېرىتىپ، روھىيەت قۇرۇلمىسىنى قېلىن لاتقىلار بىلەن كۆمۈپ تاشلىغانىدى. ئۇلار بىرخىللىقنى، رايىشلىققا ۋە جاھاننىڭ رەڭىتارىغا كۆنۈككەنىدى. ئۆزىنى ئۆزى ھەرىكەتلەندۈرەلمەيتتى، قوزغىتالمايتتى، ھەيدىيەلمەيتتى... » دەپ ھەسرەت چەكتى ئەسەد سۇلايمان غېرىبلىق بىلەن. ئۇنىڭ دوكتورلۇق تەقىسىنىڭ لېنتىلىرى زامان شامالىلىرىدا ئۇچۇپ تۇراتتى.

- «ئۇلاردا ئەجدادلىرىنىڭ مەنىۋى بايلىقلىرىنى ئىجادىي راۋاجلاندۇرۇش - ئالغا سىلجىتىش روھى بولمىدى. ئۇلار پەقەتلا ئوقىدى، ماختىدى ۋە تەقلىد قىلىپ تۇزدى. لېكىن ئۇلارنىڭ ھارغىن روھى پىكىر ۋە تەپەككۇردىن يىراق ئىدى. ئون ئەسىرلىك تارىخىي جەريانىدا، ئۇلار ئىنسانىيەتنىڭ ئىززەت-غۇرۇرى، بەخت-سائادىتىنى ئىلگىرى سۈرۈدىغان ھەرقانداق بىر بايقاشنى رويابىقا چىقىرالمىدى. ئۆتمۈشتىن قالغان ئىدىيە سىستېمىلىرىغا بىرەرمۇ يېڭى ئۇقۇم قوشالمىدى... » دەپ يەنمۇ چوڭقۇرراق ئېچىپ تاشلىدى ئارنولد گىببۇن.

- «بۇ يەرگە (قەشقەرغە) ئىسلام دىنى كەينىچىلەپ كىرىپتۇ... » دەپ نادامەت چەكتى مۇسا جارۇللا...

Nنىچى دەرىجىلىك كوئوردىنات سىستېمىسىنىڭ Oنۇقتىسىدا سۆھبەت قۇرغانلارنىڭ يەنە نېمىلەرنىدۇر دېگۈسى بارەدەك قىلاتتى. كۆكتىن: «شۇنداق قىلىپ، نېمە ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىقتى؟» دېگەن سوئال چۈشتى. ئالىم-مۇتەپەككۇرلارنىڭ دىققەت مەركىزىنى - پىكىر يۆنىلىشىنى بۇرايدىغان ۋاقىت كەلگەنىدى.

- «ئۇلارنىڭ بىر توپ سەبرچان، ئۆتمۈشكە سېغىنغۇچى مۇرىتلىرى بولسا، كېيىنكى دەۋرنىڭ بىر يۈرۈش رايىش ۋەزخانلىرىغا ئايلاندى» دەپ گېپىنىڭ داۋامىنى چۈشۈردى ئارنولد گىببۇن.

- «نادانلىقىمىز تۈپەيلى تەقدىرىمىز تۈز سۈيىدەك ئاچچىق بولۇپ كېتىۋەردى. ئەڭگۈشتەرلىرىمىز ئېتىبارسىز قېلىۋەردى. يول بەلگىسى يوق يوللاردا ئېغىز-بۇرنىمىزنى قان قىلىپ كېتىۋەردۇق. كۆرمىگەن كۈنىمىز قالمىدى...» دېدى يالقۇن روزى.

- «تارىم ۋادىسى ئۇزاقتا سوزۇلغان غېرىبلىق ئازابى ئىچىدە كلاسسىك دەۋردىن ھازىرقى زامان دەۋرىگە كىرىپ كەلدى» دېدى ئەسەد سۇلايمان.

- «بۇ يەر 21-ئەسىرگە دېھقانچىلىق بىلەن كىرىپ دېھقانچىلىق بىلەن چىقىپ كېتىدىغان بولدى...» دەپ ھەسرەت چەكتى ئابدۇقادىر جالالىددىن. ئۇنىڭ ھەسرىتى قوش ئىدى. چۈنكى «ئۇنىڭ بۇيىل خوتۇنى يوق» ئىدى.

- «مىللىتىمىز ئەقىل مىللىتى دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلەلىگەن بولسىدى، ھەرگىزمۇ ھازىرقىدەك چوڭىمىزدىن كىچىكىمىزگىچە قىلغىلى ئىش يوقتەك غېتىلداپ ئۇسسۇل ئويناپ يۈرمىگەن بولار ئىدۇق» دېدى ئىبراھىم ئەمەت.

- «كىتاب - ژۇرنال سېتىۋالىدىغانلار... ھاراق-تاماكا سېتىۋالىدىغانلاردىن ئاز. گېزىت-كىتاب ئوقۇيدىغانلار بىكار لەلەڭشىپ يۈرۈپ پىتنە-پاسات توقۇيدىغانلاردىن ئاز. قانداق قىلسام بىرەر كەسىپ ئىگىلەپ كېرەكلىك ئىشلارنى قىلالايمەن، دېگەنلەر ئۇستىدە پىلان سوقىدىغانلار بىلىيارد تاختىسى ئۇستىدە تاش سوقۇدىغانلاردىن ئاز...» دېدى ئەنۋەر مەتسەئىدي كونكرېتلاشتۇرۇپ.

- «زەئىپلىشىش ئىجادىيەت كۈچىنىڭ يوقالغانلىقىدىن، بۆلۈنۈش جەريانىنىڭ باشلانغانلىقىدىن دېرەك بېرىدۇ. زەئىپلىشىش سەۋەبى ماددىدا ئەمەس، روھىيەتتە، سىرتقى ئامىللاردا ئەمەس، ئىچكى ئامىللاردا بولىدۇ. زەئىپلىشىش - ئىچكى كېسەللىكلەردىن كېلىپ چىقىدۇ. بەلكى مۇقەررەر ھالدا ھادىسە سۈپىتىدە ماددىي سەۋەبلەردىن ئاۋۋال روي بېرىدۇ» دېدى ئارنولد توينبىي.

- «خەلققە يېتەرلىك جاسارەت ئاتا قىلىدىغان نۇرغۇن زۆرۈر نەرسىلەردىن ۋاز كېچىلسە، مىللەت ئاستا-ئاستا خارابلىشىدۇ» دېدى مونتسكيۇ.

- «مەلۇم بىر مەدەنىيەت سىستېمىسىدا ئورتاق بىر روھىي بىرلىكنى تۇتۇپ تۇرغۇچى چوڭ كېلىمات ئۆز تەڭپۇڭلۇقىنى يوقاتقان ھامان ئۇنى تەشكىل قىلىپ تۇرغان ئۇششاق كېلىماتلارغا مەنىۋى يوقىتىش ئەكېلىدۇ. بۇنىڭ نەتىجىسىدە مىللەتنىڭ گىننىنى ساقلاپ تۇرغۇچى ئىچكى پىسخىك تىندۇرمىدا بوشلۇق شەكىللىنىدۇ» دېدى ئەسەد سۇلايمان.

- «ئىدىيىمىز ئىجتىمائىي غايىمىزدىن چەتنەپ، ھوقۇققا بولغان ھېرىسمەنلىككە بۇرۇلغىنىدا، ئۇ چاغدا ئەنە شۇنداق مەستخۇش ۋە

غالجىرلاشقان ھالەتتە ، بىز نورمال بولمىغان بىر دۇنيادا ياشاپ قالىمىز. ئۇ يەردە بىزنىڭ كۈچ-قۇدرىتىمىز ساغلام بولمايدۇ، ئەركىنلىكىمىز ئەركىن بولمايدۇ» دېدى رابىندىرانات تاگور.

- «ئىنسانىيەتنى مىسلىسىز پاراقلىققا ئېرىشتۈرگەن ئېتىقاد سۈسلىشىپ ، پۈل كارنايلىرىدىن چىقىۋاتقان جەلپكار سىمفونىيە ئادەملەرنى تەۋەككۈلچىلىككە، قارامىلىققا، رەھىمسىزلىككە ئۈندەپ، كەلگۈسى دۇنياغا بولغان ئىشەنچ - ئەقىدىنىڭ بوھرانىدىن شەپە بەرمەكتە» دېدى مەتتۇرسۇن ئابدۇللا.

- «تەلەي دۇنيانىڭ ھېچقانداق بىرىپىردە بۇ يەردىكىدەك تۇتۇرۇقسىز ئەمەستۇر» دېدى مونتسكيۇ.

- «خوتەن بېشىدىن دەھشەتلىك كۈنلەرنى ئۆتكۈزدى» دەپ كونكرېتلاشتۇردى ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن جاھالەت دەۋرى ئۈستىدە توختىلىپ. كۆكتىن، ياق، Nنىچى دەرىجىلىك كوئوردىنات سىستېمىسىدا قاياقنىڭ كۆك ئىكەنلىكىنى بەلگىلەش پۈتۈنلەي ئەھمىيەتسىز، كۆكتىن ئەمەس، غايىبتىن سوئال چۈشتى.

- سەۋەب نېمىدە؟

- «ئىجادكارلىقى بولمىغان مىللەتنىڭ ئەركىنلىكى ۋە مۇستەقىللىقىمۇ بولمايدۇ» دەپ جاكارلىدى ئاتاتۈرك ئاناتولىيىدىكى ئەڭ يۈكسەك چوققىلارنىڭ ئۈستىگە دەسسەپ تۇرۇپ.

- «جەسۇرلۇق - ھەرقانداق بىر قەۋمنىڭ ئىسمى -جىسمىغا لايىق مىللەت بولۇپ تۇرالىشنى كاپالەتكە ئىگە قىلىدىغان ئەڭ مۇھىم مەنىۋى دەسمىي، بۇ دەسمىيدىن ئايرىلىپ قالغان مىللەت ، يوقىلىش يولىدا بارغانسېرى ئۇزاپ كېتىۋاتقان مىللەت سانىلىدۇ» دېدى تەكلىماكانىي «ئەزھەر» دە ئوقۇۋاتقان چېغىدا.

- «بىر مىللەت ئۇچۇن ئەڭ ئېغىر خۇرسەندى ئىللەت - ئۇنىڭ جاسارەتسىزلىكى، ساختا ئېپتىخار ۋە بىكار تەلەپلىكى» دەپ سۆز قاتتى ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن : - « بىر مىللەتنىڭ ئۆزىنى بىلىشى ، دۇنيانى بىلىشى ۋە مۇشۇ بىلىشلەردىن شەكىللەنگەن ئالغا قاراش - ئالغا ئىلگىرىلەش ئېڭى، ئۆزىگە چۈشلۈق روھىيەت قۇدرىتى ، بۇ روھىي قۇدرەتنى سىرتلاشتۇرۇپ ھەرىكەتكە ئايلاندۇرالايدىغان دادىل كۈرەش قىلىش جاسارىتى بولمىسا . . . بەربىر بىكار» .

- «كۇنسېرى يىمىرىلىۋاتقان مىللىي ئاڭ ۋە ئېتىقاد كرىزىسى بىزنىڭ ئىرادىسىز، بېلى بوش ئەبگالارنىڭ ۋۇجۇدىدا بىر خىل ھامان بىچارىلىك ۋە مىسكىنلىكنى چىللاپ تۇرۇدىغان ئوسال خاراكتېرنى شەكىللەندۇرۇپ قويغان. ئۇ بولسىمۇ، مەھكۇم مىجەزلىك ۋە مەزلۇم تەبىئەتلىكتۇر» دەپ قوشۇلدى تەكلىماكانىي.

- «بىزنىڭ تەپەككۇر جەھەتتىكى چېكىنىشىمىز - مىللەتنى ھالاكەتكە ئاپىرىدىغان ئەڭ ئەجەللىك مەسىلىدۇر. تەپەككۇرى ساغلام بولمىغان مىللەتنىڭ روھىيىتىنىڭ ساغلام بولۇشى مۇمكىن ئەمەس» دېدى ئىبراھىم ئەمەت.

- «مىللەت گۈدەكلىكىنىڭ سەۋەبىنى ئەڭ ئاۋۋال زىيالىيلارنىڭ مەسئۇلىيىتىدىن ئىزدەش لازىم» دېدى خەنزۇ مۇتەپەككۇرى خې شىن سۆز قېتىپ: - « زىيالىيلار سەرگەردانلارنىڭ ئىستىخىيىلىك ھەرىكىتىنى نەزەرىيە، نىشان، غايە ۋە تاكتىكا بىلەن تەمىنلەيدۇ. سىياسىي داھىي ئۇلارنى تەشكىللەيدۇ. . . » .

- شۇنداق. «زىيالىيلار بىر مىللەتنىڭ باشلاپ ماڭىدىغان سەركىلىرى ھېسابلىنىدۇ. بىراق بىزنىڭ سەركىلىرىمىز خەلقنىڭ ئەمەس، ھەتتا ئۆزىنىمۇ توغرا يولغا باشلىيالمايۋاتىدۇ. . . » دەپ غەزەپلەندى باتۇر روزى.

- «بىزدە مىللەت ئىدىئولوگىيىسىنى دۇنياۋى ئېقىمغا ئەكىرىدىغان بىر تۈركۈم زىيالىيلارنىڭ ماسلىشىشچان مېخانىزملىق قۇرۇلمىسى بارلىققا كەلمىدى. . . » دېدى ئابدۇقادىر جالالىددىن.

- «مىللەتنى زامانىۋى تەپەككۇر ۋە دۇنيانىڭ ھازىرقى تەرەققىيات قەدىمىگە يېتەكلەشتىن ئىبارەت بۇ بۇيۇك روھىيەت بىناكارلىقىنى يەنىلا زىيالىيلار ئۈستىگە ئېلىشى لازىم. زىيالىيلار ئالدى بىلەن ئۆزىنى تونۇپ، ئىدىيىسىنى تەلتۆكۈس ئازاد قىلىپ، ئادەم بولۇشنىڭ تۈنجى ئۆتكىلىدىن ئۆتەلمىسىلا . . . » دېدى ئىبراھىم ئەمەت.

- «ئەپسۇسكى، ئۇلار ھەسەتخورلۇق، ئىزا-ئاھانەت، زىيانكەشلىك، چېقىم ۋە خورلۇقتا ئەڭ كۆپ ئۇچىرىغۇچىلاردۇر. شۇنداقتىمۇ ئۇلار بەك بەرداشلىق، كۆتۈرۈشلۈك، قېيداشتىن خالىي. مىللەت ئېڭىنىڭ يۈكسەكلىكىدە تۇرىدۇ. بۇ روھىيەت ئەزىمەتلىرى غەپلەتكە بوي بەرمىگەنلىكى ئۈچۈن چېكىدىغان قايغۇ-ھەسرىتى ھەممە ئادەمنىڭكىدىن تولا. بىراق بۇ ئۇلارنىڭ شەخسىي ئازابى بولماستىن، بەلكى بىر ئەلنىڭ، شۇ ئەل خەلقىنىڭ ئازابىدۇر» دېدى مەتتۇرسۇن ئابدۇللا يەنە.

- «ئۇلار ھەرھالدا تارىختىن، دۇنيادىن، ھەقىقەت ۋە ئادالەتتىن خەۋەردار. . . يېڭىلىقنىڭ بولۇپ تۇرۇشىنى، مۇئەييەن تەرتىپ قېلىپى بەكمۇ سۆرۈلۈپ كەتمەسلىكىنى ناھايىتى ئاددىي ۋە مۇمىدۋار خاھىش قىلىشقان . . . ئۇلار چۆلدە كۆرۈنۈدىغان ئالۋۇندەك بار دېسە بار، يوق دېسە يوق قىسقا ئۆمۈرلۈك ھوقۇق ئەھلىگە قارىغاندا، خەلق

تۇركۈمى قوينىدا يالتىراپ تۇرغان بىر باھا گۈھەرلەر... ئۇلار يۇقىرىنىڭ قۇلى، تۆۋەننىڭ خوجىسىلىق ماھىيەتلىرىنى ئۆزگەرتمىگەن ئوتتۇرا ئەسىرلەرنىڭ نەسەبىتەن ۋۇجۇدان مۇختارىيىتىگە ئىگە ئىكەنلىكى بىلەن مەغرۇر...» دەپ قوشۇپ قويدى ھۆرمەتلىك ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن.

رېئاللىقىم ـ كەچمىشىم ۋە سەۋەب ھەققىدىكى سۆھبەتلەر كىملىكىم ھەققىدىكى سوئالنى تېخىمۇ ئېنىقلاشتۇرغانىدى. N نىچى دەرىجىلىك كوئوردىنات سىستېمىسىنىڭ O نۇقتىسىغا ـ خاتىرجەم سەھىپىلىرىگە تىكىلدىم. ھەممىسى ئىز ۋە يەنە ئىز ئىدى. ئاشۇ ئىزلارنى بويلاپ ماڭسام، تولىمۇ يىراقلارغا كېتىپ قالاتتىم. رېئاللىقا قايتىشىم زۆرۈرىدەك تۇيۇلدى. بىزنىڭ كىملىكىمىز ئېنىق بولغاچقا، ئۆزۈمنىڭ كىملىكىم ھەققىدە سەل كېيىنرەك خۇلاسە چىقارسامۇ بولاتتى. ھويلامدىكى خوراز چىللىدى، قۇشقاچلار ۋېچىرلاشتى. رېئاللىقا قايتتىم. سەن 250 سان چىقىپسەن، 50 يىل نەشر قىلىنىپسەن. تەبرىكلەش كېرەك. كاككۇك ۋە قارلىغاچنىڭ سايرىشى 50 يىللىقىڭنى تەبرىكلىگەن شادىيانە بولسۇن، مۇبارەك!

5

سېنىڭمەنۇ سېنىڭمەن،
سېنىڭ بولماي كىمنىڭمەن؟
ئاتۇشنىڭ بازارىدىن
سېتىۋالغان قۇلۇڭمەن.
ـ ئاتۇش خەلق ناخشىسى

O نۇقتىغا قايتىپ كەلدىم. ئۆزۈمگە بېرىلگەن باھانى بىلگۈم بار ئىدى. مۇتەپەككۇرلارنىڭ كۆزلىرىگە ئۇمىد بىلەن تىكىلدىم. ئۇلار مەقسىتىمنى چۈشەندى:

ـ «قۇل دېگەندە يۈرەك، شىجائەت ۋە جاسارەت بولمايدۇ. چۈنكى ئۇ ماددىي تۇرمۇشتا پەقەت ۋە پەقەت خوجايىنىنىڭ قولىغا قاراقلىق. مەنىۋى تۇرمۇشتا بولسا، خوجايىنىنىڭ ئېغىزىنى ماراقلىق. خوجايىنى نېمىنى(يە) دېسە شۇنى يەيدۇ، خوجايىنى نېمىنى(دە) دېسە، شۇنى دەيدۇ...» دېدى تەكلىماكانىي قىلچە يۈز خاتىرە قىلمايلا ۋە ئارقىدىنلا قوشۇپ قويدى: «مەھكۇم مىجەزلىك ۋە مەزلۇم تەبىئەتلىكلىكنىڭ كاساپىتىدىن مۇتلەق قۇلچىلىقنىڭ پاتقىقىغا پېتىپ قالغان بۇ خىلدىكى ئادەملەر ئەمەلىيەتتە ھېچبىر مەسىلىنىڭ ئادالەت بىلەن ھەل قىلىنىشىغا يار-يۆلەك بولالمايدۇ...»

ـ «قۇللۇقتا ئادەتلىنىپ قالغان ئادەمدىن سۆيگۈ تەلەپ قىلىش ـ خۇددى مۇرىدىن گەپ تەمە قىلغانغا باراۋەر... بىزدە قۇللۇقتا ئادەتلىنىپ قېلىش پسىخىكىسىغا گىرىپتار بولمىغانلاردىن زادى قانچىلىكى چىقار؟» دېدى باتۇر روزى.

ـ «... بىزنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىك ئادەملىرىمىزدە ... سىياسىي ئاڭ شەكىللەنمىگەن. سىياسىي ئاڭ ئورنىغا چېچىلاڭغۇلۇق، ۋەتەنپەرۋەرلىك ئورنىغا سانقىنلىق ـ مۇناپىقلىق باش كۆتۈرگەن...» دېدى ئىبراھىم ئەمەت. ئۇنىڭ سۆزى باتۇر روزىنىڭ سوئالىغا جاۋاب ئىدى.

ـ «مەنمەنلىك ـ نادانلىقنىڭ بىر چوققىسى» دېدى ئىبراھىم ھەققۇلۇق.

ـ «نادان ـ ئېشەك، ھەتتا ئېشەكتىنمۇ بەتتەر. ئېشەكنى قاياققا ھەيدىسەڭ شۇ ياققا ماڭىدۇ. نېمىنى ئارتساڭ شۇنى كۆتۈرىدۇ. ئۇنىڭدا ئەقىل-پاراسەت دەۋاسى يوق. بەرسەڭ توق، بەرمىسەڭ ئاچ، ئۇ بىر بىچارىدۇر... نادان ھەتتا يۇقىرىقى سۆپەتلەردىنمۇ خالىي، زاتى بىلىم لىباسىدىن مەھرۇم. ئۇنىڭ ئىشى تەكەببۇرلۇق، گېدىيىش، خىيالىدا يۈز خىل تەشۋىش ۋە ئەندىشە...» دېدى ھەزرىتى نىزامىددىن ئەلىشىر نەۋائىي.

ئۆزۈمنى يەنمۇ ئېنىقراق بىلۈۋالغانىدىم. لېكىن روھىم چۈشۈپ كەتتى. خىجىللىقتىن چوڭقۇر، قاراڭغۇ، قورقۇنچلۇق، يىلان-چايانلار مىغىلداپ يۈرگەن ھاڭغا چۈشۈپ كېتىۋاتقاندەك قىلاتتىم. گەرچە كىملىكىمگە ئېنىق تەبىر بېرىش مۇمكىنلىكى تۇغۇلغان بولسىمۇ جۈرئىتىم يوق ئىدى...

بالىلىرىمنىڭ ئانىسى ـ مومىيىم كىردى. دىققىتىم چېچىلدى. N نىچى دەرىجىلىك كوئوردىنات سىستېمىسىدىكى ئەنجۈمەن بۇزۇلدى. مومايىنىڭ ئېيتقىشچە، كىمدىندۇر تېلېفون كەپتۇ. چۈشتىن كېيىن ئىدارىدا ماڭاش تارقاتقۇدەكمىش.

سەن 250 سان چىقىپسەن، 50 يىل نەشر قىلىنىپسەن. سېنى تەبرىكلەش كېرەك. ساڭا سوۋغات ئالاي دەيمەن، لېكىن ئاينىڭ ئاخىرىدا...

6

«نا ئۇمىد ـ شەيتان»
ـ ئۇيغۇر خەلق ماقالى

ئۇزاق ۋە مەنىسىز تەشۋىشلەردىن كېيىنىمۇ خاتىرەم سەھىپىلىرىگە تىكىلىپN نىچى دەرىجىلىك كوئوردىنات سىستېمىسىنىڭ يىراق ۋە يېقىن جايلار، ئۇزاق ئۆتمۈش ۋە بۈگۈن ئىشتىراك قىلالايدىغان ئەنجۈمەنىگە قايتىپ كەلدىم. نېمىشقىدۇر سۆھبەت ئەمدى ئوربىتىسىدىن چىقىپ، «شۇنداق قىلىپ نېمە ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىقتى؟» دېگەن سوئالنىڭ رېلىسىغا چۈشۈۋالغانىدى. يالقۇن

روزى تۇنجى بولۇپ ئېغىز ئاچتى:
- «. . . ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچى ناھايىتى كۈچلۈك ئىدى. . . پاختىنىڭ ئىچىدە چوغ ساقلايدىغان تەقدىر ئىلاھى مىللىي ژۇجۇدىمىزدىكى (بۇ خىل) نەچچە مىڭ يىللىق ھاياتىي كۈچكە باي ئىرسىي گېنىنىڭ ئۇنداق ئوڭاي يوقالمايدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ بەردى. يوشۇرۇن كۈچكە باي بۇ مىللەتنىڭ پۈرسەت ۋە تاللاش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشسىلا ئۆزىنىڭ ھاياتىي كۈچىنى نامايان قىلالايدىغانلىقى يەنە بىر قېتىم ئىسپاتلاندى. . . »
- «ئەتراپىمىزدا ھەممە ئىشلار يۈز بېرىپ تۇرسىمۇ ، مەن كانتقا ئوخشاش دىيانەت ئۈ دۇنياسىلا غەلىبە قىلىدۇ، دەپ قارىمايمەن. دىيانەت ھەر كۈنى غەلىبە قىلىۋاتىدۇ. قاباھەت ئويلىغىنىمىزدىنمۇ ئاجىز» دېدى نەجىب مەھفۇز سۆز ئېلىپ.
- «بىر مىللەتنىڭ بۈيۈك تاللاشقا دۇچ كەلگەن دەقىقىلىرى ھامان شۇ مىللەت تارىخىنىڭ بۇرۇلۇش نۇقتىسى بوپقالىدۇ. ئۇزاق دەۋرلەر مابەينىدە مىللەتنىڭ ئىجتىمائىي گەۋدىسىگە ئاستا-ئاستا توپلانغان، ئىچكى مەنىۋى قۇرۇلمىسىنى سۇغۇرۇپ كەلگەن يوشۇرۇن پسىخىك جۇغلانما دەل ئاشۇ بۈيۈك تاللاشقا دۇچ كەلگەن ھەل قىلغۇچ پەيتتە، گويا يەر تېگىدە مىليون يىللار ئۇخلاپ ياتقان ماگما دەك بىراقلا پارتلاپ چىقىشى مۇمكىن. . . » ، « . . . ھەر قانداق بىر مىللەتنىڭ بىر ئۇلۇغ ئىشتا تاللاشقا دۇچ كېلىشى . . . ۋەياكى مەلۇم بىر سىرتقى مەدەنىيەتنىڭ قاتتىق غىدىقلىشىغا ئۇچرىشى، ھامان ئۇنىڭ ژۇجۇدىدىكى يوشۇرۇن ھاياتىي كۈچنى ، پسىخىك قۇرۇلمىسىنى قايتىدىن يېڭىلايدۇ ۋە ئۇنىڭغا يېڭى مەزمۇن قوشىدۇ» ، « . . . بىر مىللەتنىڭ دېھقانلىرى مەۋجۇد بولمىدىكەن، شۇ مىللەتنىڭ مەنىۋى تىندۇرمىسىدىكى ماھىيەتلىك ئېنېرگىيە مەڭگۈ ئۇزۇلۇپ قالمايدۇ. ئۇزاق نۆۋەتتىدە شۇ مىللەتنىڭ دېھقانلىرى سىرتقى مەدەنىيەتنىڭ غىدىقلىشى ۋە رادىئاتسىيىلىشىگە ئۆز ژۇجۇدىدىكى جاھىللىقى بىلەن قارشىلىق كۆرسىتىپ، ئىككى مەدەنىيەتنىڭ ئۇچرىشىشىدىن كېلىپ چىققان تەڭپۇڭسىزلىقنى تىنچلاندۇرىدۇ» ، «دېھقان مىللەتكە خاس ئاسان ئۆزگەرمەيدىغان ، جاھىل، سىغدۇرۇشچان روھىي تىندۇرما، مىللىتىمىز مەدەنىيەت پسىخىكىسىنى شەكىللەندۈرگەن مۇھىم ئامىللارنىڭ بىرىدۇر. . . » دېدى ئەسەد سۇلايمان.
- «ئۆزبېكنىڭ شانلىق تارىخىنى يارىتالىغان خەلق ئۇنداق تارىخنى قايتا يارىتالمىشى مۇمكىن. ئەمما ئىجادىيەت ئىقتىدارىنىڭ قىممىتى مۇمكىنلىك بىلەن ئەمەس، ئەمەلدىكى ئىجادىيەت سەمەرىلىرى بىلەن ئىسپاتلانغان قىممەتتۇر» ، « . . . ئىنسانىنىڭ ھايات قىممىتى ئوڭۇشسىز مۇھىت بىلەن ئېلىشىش ئارقىلىق رويابقا چىقىدۇ. . . » دېدى ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن سۆز ئېلىپ: - « . . . ئارىف - ئويغانغان ئىنسانىنىڭ خىزمىتى ئويغىتىشتىن ئىبارەت. ئۇنىڭ ئەندىشە قىلىدىغىنى - ئۆزبېكنىڭ پاجىئەسى ئەمەس، بەلكى مىللەتنىڭ ئومۇمىي پاجىئەسى! . . . » ، « بىر مىللەت ئومۇمىي ئويغىنىش دەۋرىدە بىر كۈن كېچىكىپ ئويغانسا، بىر يىل ئارقىدا قېلىشى تۇرغان گەپ. . . » ، « مىللەت ئۆچۈن ئۇ قانىسى ئېتىنىك تۇركۇم بولسۇن ، تارىخ سەھىپىسى ۋە دۇنيا سەھنىسىدە مەۋجۇد بولۇپ تۇرۇشتا زۆرۈر شەرتلەر ناھايىتى نۇرغۇن بولسىمۇ، ئۇنىڭ بىرىنچى شەرتى ۋە ھەممە ۋاقىت بېسىپ ئۆتۈشكە تېگىشلىكى ئۇنىڭ روھىيەت قۇرۇلمىسىدۇر. مىللەت ئۆزىنىڭ ئىپتىدائىي دەۋرلىرىدىلا دىنىي ئېتىقاد، مۇراسىم، ئادەت، ئالەم ۋە كىشىلىك قاراشلىرى ئارقىلىق ئۆزىنىڭ روھىيەت رېتىمىنى تۇزىدۇ. مىللەت ئۆچۈن ئۇنىڭ يۇقىرى كامالەتكە قەدەم قويۇشى بۇنداق بىناكارلىقنى تەقەززا قىلىپلا قالماستىن ، ھەتتا ئۇنىڭ مەۋجۇد بولۇپ تۇرىشى، ئۆز ئىقتىدارىنى جارى قىلدۇرۇشى ئۆچۈنمۇ بۇنداق روھىيەت قۇرۇلمىسىنى ئالدىنقى شەرت قىلىدۇ. . . »
ھۆرمەتلىك ئالىم «نېمە قىلىش كېرەك؟» دېگەن تېمىغا ئۆتۈش زۆرۈرىيىتىنى جاكارلىغانىدى. باشقىلارنىڭ ئېغىزىمۇ بەس-بەستە ئېچىلدى.
- «ئۆزبېكنىڭ دۇنيادىكى ھەقىقىي مەنىسىنى تېپىش - تەبىئەتنىڭ ئىرادىسىگە ئەڭ ئۇيغۇن كېلىدىغان ھوقۇق. بۇنداق ھوقۇقنىڭ ھەققانىيەتتىن پۈتكەن پۈتلىرى بار، ئۇنىڭ بىلەن ماڭغاندا پەقەت ئادالەت دۇشمەنلىرىلا ۋايسايدۇ. . . » ، « . . . ئانا تېما بىر مىللەت ياكى بىرەر دەۋر ئۈچۈن ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا تەقەززالىقتۇر، بۇنى ھېچكىم ئېيتىپ بەرمەيدۇ، ئاقىللار ئۆزى تاپىدۇ. . . » دېدى ئابدۇقادىر جالالىددىن ۋە ئاخىرىدا: «ئىسلام دىنى ئەرەب يېرىم ئارىلىنى ، پېتىر ئىسلاھاتى رۇسىيىنى، گەندى روھى ھىندىستانىنى قۇتقۇزدى. . . » دەپ قوشۇپ قويدى.
- «پۈرسەت ۋە تاللاش ئىمكانىيىتى بولمىغان مۇھىتتا ئالەمشۇمۇل تالانت ئىگىلىرىمۇ ئادەتتىكىچە ياشاپ، توپا ئاستىغا كىرىپ كېتىدۇ. . . ئەلۋەتتە ئۇرۇش بولمىسا، سۇلتان ساتۇق بۇغراخاننىڭكىدەك ئارغامچاق بولسىمۇ سۆرەمگە سالمىدىغان، ئوغۇزخاننىڭكىدەك ئۆتكۈر نەيزە بولسىمۇ تونۇرغا كۆسەي قىلمىدىغان، چىنتۆمۇر باتۇرنىڭكىدەك مىسران قىلىچ بولسىمۇ چامغۇر ئاقلاشقا ئىشلىتىلمىدىغان گەپ. شۇڭا پۈرسەت ۋە تاللاشقا ئېرىشىش بەكمۇ مۇھىم. . . » دېدى يالقۇن روزى.
- «مىللەت پەلسەپە بىلەن قورالانماي تۇرۇپ ئۆزىنى تونۇشى ئەسلا مۇمكىن ئەمەس. . . » دېدى ئىبراھىم ئەمەت.
- « كىشىلىك ھاياتنىڭ ، مەۋجۇدلۇقنىڭ يولى پىداكارلىق بىلەن ئېچىلىدۇ. ئىستىقبالنىڭ يولى بولسا، جەڭگىۋارلىق بىلەن كېڭىيىدۇ» دېدى تەكلىماكانىي.

- «مىللەت ئۆز كۆچىگە تايىنىپ مەۋجۇد بولماقچى بولسىكەن، باشقىلارغا ئوخشىمايدىغان قىممەت ئۆلچىمىگە ئىگە بولۇشى كېرەك»، «كىشىلەرنى قەتئىيلىككە ئۈندەيدىغان ھەرقانداق نەرسىنى مەدھىيىلەڭلار» دەپ سۆز قاتتى فېرىدىرىخ نېتسزې.

- «خەلقىمىز ئۆزى ھەربىر قورالىدا ياكى ھەربىر سىستېما ۋە ياكى فورمىدا ئۆزىنى كۆرسەتسە، ئۆزىنىڭ ئىجاد قىلىشى، كەشپ قىلىش جەھەتتىكى خاس روھىنى جارى قىلدۇرالىشى، ئۆز ئەقلىنىڭ مۇناسىپ پائالىيەتلىرىنى قاتناشتۇرالىشى، ئومۇمەن تەرەققىياتنىڭ ھەربىر دولقۇنىدا ئۆز جىلۋىسىنى كۆرسەتسە، ئۆچرىتالىشى كېرەك»، «... شەرت شۇكى، جەمئىيەتنىڭ ھەربىر كۈچ نۇقتىسى (ھەربىر مىللەت، ھەربىر ئۇيۇشما، ھەربىر شەخس) ئۇنىڭدىن ئۆز ئەركىن ئىرادىسىنىڭ جەۋھەر ئىزلىرىنى تاپالىشى كېرەك» دېدى ئابدۇقادىر جالالىددىن سۆز قىستۇرۇپ.

- «كىشىنى تاشقى شارائىتنىڭ خوجايىنى دەرىجىسىگە كۆتۈرۈش ئورنىغا ئۇنى بۇ شارائىتقا بويسۇندۇرغان ئاسىيا جەمئىيىتىنى ئىسلاھ قىلىش كېرەك» دەپ سۆز قاتتى ئۆزۈندىن بېرى جىممىدە ئولتۇرغان كارل ماركس ئاپئاق ساقىلىنى سىلاپ. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن نېمىگىدۇر پۇشايمان قىلغاندەك بىر ئىپادە چاقنايتتى.

- «ھەر قانداق مىللەتنىڭ دوستى ئالدى بىلەن ئۆزىدىن ئىبارەت» دېدى ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن.

- «بىر مىللەت، بىر خەلق ئومۇمىي گەۋدە سۈپىتىدە نېمىنى ئويلاپ يېتەلىسە، نېمىنى تونۇيالىسا، نېمىنى ئۇلۇغلىسا، بۇ، شۇ مىللەتنىڭ ئېڭى بولىدۇ. بىر مىللەت نېمىنى قىممەت دەپ قارىسا، شۇنىڭ ئۈچۈن كۈرەش قىلىدۇ» دېدى مەتتۇرسۇن ئابدۇللا.

- «سىرتقى تەسىر ئىچكى ئېنېرگىيە ئارقىلىق رول ئوينايدۇ» دېدى ئەسەد سۇلايمان.

- «ئاخلىسام ئىمانلىق ئادەمدىن بىرسى بولسىلا... قىيامەت قايىم بولماسمىش، خۇدا ئۇيغۇرلارنى ئىمانى بار يازغۇچىسىدىن ئايرىمىسۇن» دېدى باتۇر روزى.

- «روھىي ئاجىزلىق بارلىق قۇللۇقنىڭ ئانىسى، شۇڭا ئىنسان ئۆز تەقدىرى ھەققىدىكى بۇيۇك قۇرۇلۇشنى خاراكتېر تەربىيىسىدىن باشلىشى كېرەك» دېدى يەنە ئابدۇقادىر جالالىددىن.

- «كەلگۈسى بۇ يەردىن باشلىنىدۇ» دەپ قولىنى كۆتۈردى ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن. ئالىمنىڭ قولى مەشئەلدەك لاۋۇلداپ يورۇقلۇق چىقاردى...

كۆپ غۇۋا نەرسىلەر ئېنىق بولغاندەك تۇراتتى. دىل يورۇپ روشەنلىشىۋاتاتتى. شەپەق N نىچى دەرىجىلىك كوئوردىنات سىستېمىسىنىڭ O نۇقتىسىنى يورۇتتى. ياق، ئۇنىڭ يورۇتقىنى نۇقتا ئەمەس، خاتىرەمنىڭ سەھىپىلىرى ئىكەن. بىلدىم: ئۇ 250 سان چىقىپتۇ، 50 يىل نەشر قىلىنىپتۇ. تەبرىكلەش كېرەك ئىدى. خىيالىمغا زەمبىرەك سېتىۋېلىش كەلدى. زەمبىرەك بىلەن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان كېچە ئاسمىنىغا سالىۋېت ئاتسام، بۇ مېنىڭ تەبرىكىم بولاتتى ئەمەسمۇ، ئەمما...

7

ئاش تۇرمىغان باداڭدىن،
بىلىمى يوق كاداڭدىن،
ساقايمىغان سارادىن
ھەزەر ئەيلەڭ دوستلۇرۇم.
- «يەكەن خەلق قوشاقلىرى» دىن

1996-يىلى دېكابىردا، بېيجىڭدىكى «خەلق» سارىيىغا 1300 نەپەردىن كۆپرەك شائىر-يازغۇچى جەم بولغانىدى. دىققەت بىلەن كۆزەتسە، ئۇلار نورمال ئادەملەرگە ئانچە ئوخشاپ كەتمەيتتى. مەن يېنىمدىكى مەتتىمىن ھوشۇر ئەپەندىگە قاراپ:

- بۇلارنى كۆرۈپ نېمىشقىدۇر «سارالڭ» ئېسىمگە كەپقالدى، - دېدىم پىچىرلاپ.

- سارالڭ بولمىسا يازغۇچى - شائىر بولاتتىمۇ، ھەممىسى سارالڭ، - دېدى «سارالڭ» نىڭ ئاپتورىمۇ پىچىرلاپ تۇرۇپ.

ئۇ بەلكىم چاقچاق - ھەزىل بىلەن جاۋاب بەرگەن بولۇشى مۇمكىن. لېكىن ئاشۇ گەپلەردىن كېيىن نېمىشقىدۇر خېلى ئۇزۇنغىچە شۇ ھەقتە ئويلاپ يۈردۈم. ئۆز نېرۋىلىرىمغا قارىتا تۇنجى گۇمان شۇ چاغدا پەيدا بولدى. ئەينەككە قاراپ باقتىم. كىيىنىشلىرىم، تۇرقۇم، قاراشلىرىم قاچاندۇر بىر چاغدا كۆرگەن سارالڭلارنىڭكىگە، سارالڭلارنىڭ كىيىنىشلىرى، تۇرقى-قاراشلىرى مېنىڭكىگە ئوخشايتتى. پىكىر-خىياللىرىمىزنىڭ ئوخشايدىغان-ئوخشىمايدىغانلىقىنى بىلمەيتتىم. پەرق شۇ ئىدىكى، تاھازىرغىچە كىشىلەر مېنى ئۇلارنى ئاتىغاندەك «سارالڭ» دەپ ئاتىمىغانىدى. بۇنى ئاڭلىمىغانىدىم. ئاڭلاتمىغان بولسا بۇ باشقا گەپ.

1998-يىلى ئالىي مەكتەپتىن چاقىرىق كەلگەن، لېكىن ئىقتىسادىي ئەھۋالى يار بەرمەي بىچارە بوپقالغان بىر قىز ئۆچۈن ئوقۇش پۇلى ھەل قىلىمەن، دەپ چېپىپ يۈرگەن شائىر روزى سايىتقا ھەمراھ بولۇپ خوتەن ۋىلايەتلىك خەلق ئىشلار باشقارمىسىنىڭ «شورباغ ئۆستەڭ» بويىدىكى قورۇسىغا باردىم. ئىدارە بىناسىنىڭ يېرىمى ئىشخانا، يېرىمى نېرۋا كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسى ئىكەن. ھويلىدا ئىككى-ئۈچ نەپەر ئاق خالاتلىق دوختۇر ئاپتاپ ئىسسىنىشىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇلارمۇ بارلىق خوتەنلىكلەردەك شائىر روزى سايىتنىڭ تونۇيدىكەن. بىز كىرگەندە ئۇلار ئورنىدىن تۇرۇپ شائىرنى ھۆرمەت بىلەن قارشى ئالدى. قول ئېلىشىپ كۆرۈشتۇق. شائىر تۇيۇقسىز ئېغىز ئاچتى:

ـ مۇنۇ ئاغىنەمنىڭ نېرۋىسىدىن ئازراق چاتاق چىققانتى، ھەرقايسىلىرىغا كۆرسىتىپ باقاي دەپ چىقىشىم، ـ دېدى ئۇ كۈلمەي تۇرۇپ.

دوختۇرلار ماڭا بۇرۇلدى. ئۇلارنىڭ قاراشلىرى بەئەينى ساراڭلارغا قارايدىغان قاراش ئىدى. مەنستىمەي، ئىچ ئاغرىتماي، خۇددى ئۇلاغ بازىرىدا بىرىنى ئات-ئېشەكنى كۆزەتكەندەك سوغۇق نەزەر بىلەن باش-ئايىغىمغا قاراپ چىقتى. شۇ تاپتا ھەرقانداق چىرايلىق گەپ بىلەن ئۆزۈمنى ئاقلىسام ئۇلار ئىشەنمىگەن، ساراڭ دېگەن ئۆزىنى ئوڭ دەپ تۇرۇۋالىدۇ، دەپ ئويلىغان بولاتتى. ئۇلار مەندىن گەپ سوراپ مېنى تەكشۈرمەكچى بولدى. مەن نېمە قىلارىمنى، نېمە دېيەرىمنى بىلمەي قالدىم. گەپ قىلسام ساراڭنىڭ گېپى، كۈلسەم، ساراڭنىڭ كۈلكىسى، قاپىقىمنى تۇرسەم، ساراڭنىڭ غەزەپلىنىشى بولغان بولاتتى. خۇداغا شۈكرى، شۇ ئەسنادا شائىر يەنە ئېغىز ئاچتى. مەن چىدىغان بىلەن ئاشۇ سوغۇق قاراشلارغا شائىرنىڭ تەبىئىتى چىدىمىغانىدى:

ـ چاقچاق قىلىپ قويدۇم. بىز باشقا بىر ئىشقا كەلگەنتۇق. ھەمدۇللا چۈجاڭنىڭ ئىشخانىسى قايسى قەۋەتتىكىن؟ ـ دېدى ئۇ مېنى تارتىپ.

بىز دوختۇرلاردىن ئايرىلدۇق. بىنانىڭ ئىشكىدىن كىرىپ كېتىۋېتىپ ئارقامغا بۇرۇلۇپ قارىسام، دوختۇرلار تېخىچە ماڭا قاراپ تۇرۇپتۇ. قاراشلىرى بەئەينى ساراڭلارغا قارايدىغان قاراش ئىدى. ئۇلار شائىرنىڭ ئالدىنقى چاقچىقىغا ئىشىنىپ، كېيىنكى گېپىگە ئىشەنمىگەندەك قىلاتتى. بىز ئىزدەيدىغان ئادىمىمىزنى تاپالماي ھايالشمايلا بىنادىن يېنىپ چىقتۇق. دوختۇرلار بىلەن خوشلىشىپ ئىدارە دەرۋازىسىدىن چىقىپ كەتكىنىمىزگە قەدەر ئۇلار شائىرنى ئەمەس، مېنى بەكرەك كۆزەتتى. قاراشلىرى ساراڭغا قارايدىغان قاراش ئىدى. كېيىن خېلى كۈنلەرگىچە ئاشۇ نېرۋا كېسەللىكلىرى دوختۇرلىرىنىڭ قاراشلىرى يادىمغا كەلسىلا، كاللامدىن بىر قاپاق مۇزلۇق سۇ تۆكۈلگەندەك شۇركۈنۈپ، تىترەپ يۈردۈم.

ئۆزۈمنىڭ ئوڭ ياكى ساراڭلىقىمنى ئايرىيالماي يۈردۈم، مەن ئوڭمۇ ياكى ساراڭ؟ بۇ تاھازىرغىچە ئېنىق بولمىدى...

بۇ قېتىم تەبرىكنامە يازاي دەپ ئويلىغىنىمدا، گەرچە ئىلگىرى ئۈنۈڭان باھالايدىغان چاغدا ھۆرمەتلىك مۇئاۋىن مۇدىرىمىز: «مېنى ماقالە يازالمايدۇ» دېگەن ۋە «مەسئۇل ئىجرائىيە باش مۇھەررىر» يازغان ماقالەمنى «سەۋىيەسى بەك تۆۋەنكەن» دېگەن بولسىمۇ، يەنىلا ئۆزۈمنى چاغلىماي باشتىكى سەھىپىلەرنى يېزىپ بولغىنىمدا، ئۆزۈم ئىجاد قىلمىغان سۆز-تېرمىن ۋە سەتىرلەردىن ماقالە تۈزگىنىمنى ئوڭلۇقمۇ ياكى ساراڭلىقمۇ، دەپ ئويلاپ قالدىم. ئىلگىرى ئىككى قېتىم ئۆزۈمنىڭ ئوڭ ياكى ساراڭلىقىمغا ھۆكۈم چىقىرالمىغانلىقىم يادىمغا كەلدى. بۇ قېتىممۇ چوقۇم شۇنداق بولاتتى. ئەمما ماقالە دېگەننى (بولۇپمۇ ئۈنۈڭان ئىچۈن يېزىلىدىغان ماقالىلارنى) بۇ كىتابتىن ئىككى-ئۈچ جۈملە، ئۇ ماتېرىيالدىن تۆت-بەش قۇر كۆچۈرۈپ ياكى باشقا تىللاردىن ئوغرىلىقچە تەرجىمە قىلىپ يېزىشىدۇ، دېگەن ئاقما گەپ ئېسىمدە بار ئىدى. مەن ماقالەمنى پۈتۈنلەي كۆچۈرۈپ، كۆچۈرمە ماقالە قىلىپ چىققانىدىم. شۇڭا ماقالەم ھېلىقى «تۆۋەن سەۋىيە» دىن ھالقىپ چىقالمىغان بولۇشى مۇمكىن، دەپ ئويلىدۇم. تەبرىكنامە يازغۇدەك سالاھىيىتىمىنىڭ بار-يوقلىقىنى ئويلاپ كۆرسەم، مەسىلە چوڭ ئەمەستەك بىلىندى. تېخى ساراڭلىقىم ئېنىق بېكىتىلمىگەچكە، بۇنداق سالاھىيەت مەندىمۇ بولۇشى مۇمكىن.

ئامرىقىم، 250سان چىقىپسەن، 50يىل نەشر قىلىنىپسەن. سېنى تەبرىكلەيمەن. مۇبارەكلەپ چاچقۇ چاچىمەن. نىمشېھىت ئەرمىيە ئېلى دامۇللا سايرامىي قەلەمدىكى، ھېلىقى شېرىن تۇغۇلغاندا ئەۋەتىلگەن يۇلتۇزلار مېنىڭ چاچقۇم، ھەسەن-ھۈسەن شارپا مېنىڭ سوۋغام بولسۇن! يەنە 50يىل، يەنە 250سان نەشر قىلىنىشىڭغا تىلەكداشمەن.

2001-يىل 12-ئىيۇن، خوتەن(M2)

بۇ سان 2001 ـ يىل 10-مايدا تۇنجىقا يوللاندى، 2001 ـ يىل 30 ـ ئىيۇلدا باسمىدىن چىقتى. تەھرىرلىگۈچى: قۇربان مامۇت(M1)، رىسالەت مۇھەممەت (M2)، بېكىتكۈچى: قۇربان مامۇت

بىر ئوقۇرمەنىڭ

يۇرەك سۆزى

چاڭقاش ۋە چاقناش

ـ ئابدۇكېرىم خوجىئابدۇرېھىمنىڭ «ئون سەككىز يۆەن، ئون سەككزمىڭ ئالەم، ئالتە تەخسە تاماق»نامىلىق ماقالىسىگە ئىلاۋە

ئابدۇغوپۇر مۇھەممەدى

«يىپەك يولى» دىكى ئۆزىمىز جاراڭلاتقان كولدۇرما ساداسىدا ئۆزىمىز ئەللەيلىنىپ، خورەك ئاۋازى تازا ئەۋجىگە چىققانىدى...

ـ ياكى تاڭ خورىزى بولغىن ياكى خورەكچى بول...

ـ نېمىشقا؟

ـ خورەكچى بولساڭ ئۆزۈڭ ئويغىنالمىغان تەقدىردىمۇ باشقىلارنى ئويغىتالايسەن ئەمەسمۇ!؟

بۇ كىمنىڭ سەپسەتىسىكىنتاڭ، ئىشقىلىپ بىز بۇنىڭ ئەمەلىي مىسالى (قۇربانى) بولدۇق، باشقىلار بىزنىڭ خورىكىمىزدە كۆزلىرىنى ئېچىشتى...

يېڭى مىڭ يىلغا چېلىنغان قوڭغۇراق سىگنالى ئاخىرى بىزنىمۇ ئاز-تولا سەگىتتى، بولمىسا ئىسراپىل ئەلەيھىسسالامنىڭ قىيامەت كۈنى مەشھەرگاھقا توپلىنىش ئۈچۈن تارتقان سۈرە ئاۋازى ياكىرىغۇچىلىك ئۇخلارمىدۇقكەن-تاڭ! نېمىلا بولمىسۇن كۆزىمىزنى ئاچتۇق، بىراق مۇگدىگەن ۋۇجۇدىمىزنىڭ بېقىنىدىن پويىزلار سۈرۈپ ئۆتۈپ كەتسە، ئايروپىلانلار بېشىمىزغا سۈركىشىپ ئۇچتى. . . بىر قۇتۇپتا نۇر تېزلىكىدە قاتلىنىۋاتقان يېڭىلىقلار... يەنە بىر قۇتۇپتا ھاڭۇېقىش، ياتسىراش... ھەتتا بۇلار ئۇچۇاق تاماق يېگەندەكلا ئادەتتىكى، دائىملىق پىسخىكىلىق ئىنكاسقا ئايلانغان.

«ئون سەككىز يۆەن، ئون سەككزمىڭ ئالەم، ئالتە تەخسە تاماق» تا، ئاپتور ھاياتنىڭ ئاچچىق-چۈچۈكلىرىنى يەتكۈچە تېتىغان قۇربانلىق سۈپىتىدە مەنسۇبىيەتتىكى ۋە تۇرمۇش رېئاللىقىمىزدىكى بۇزۇلۇش، رەزىللىك ۋە ئاچچىق قىسمەتلەردىن ئەلەمزادە بولغان، ئېغىر خۇرسىنغان ھالدا پەردازسىز قەلەم تارتىدۇ.

بىز ئۇچۇن خەلقئارادىكى يېڭىلىقلار ئەمەس، ئۆز ئەتراپىمىزدىكى «يېڭىلىقلار» مۇ يېتىپ ئاشاتتى. شۇڭا ئالەمشۇمۇل ئىشلارمۇ بىزلەرنىڭ دىققىتىمىزنى تارتمايتتى. ئابدۇخالىق ئۇيغۇرىي ئۆززامانىسىدا كىشىلەرنىڭ ماشىنىنى كۆرۈپ ھەيران قېلىشقىنىدىن ئېچىنغانىدى. بىراق ھازىر بەزىلەرنىڭ بوپكېتىۋاتقان شۇنچە ئىشلاردىن ھەيرانمۇ قالمايۋاتقانلىقىدىن، سىرتقى غىدىقلاشلارنىڭ كارقىلمايۋاتقانلىقىدىن ئېچىنىش مۇمكىن.

بىزلەر بىر ئىشنى مەن قىلالمىسام بالام قىلىدۇ، دېگەن ئۇدۇم بىلەن كۆپ ئارمانلىرىمىزنى ئەۋلادلارغىلا ئامانەت قالدۇرىمىز. ئۆزىمىز قورساق

ئون سەككىز يۇەن، ئون سەككىز مىڭ ئالەم، ئالتە تەخسە تاماق

ئابدۇكېرىم خوجىئابدۇرېھىم

1

بالامنى ۋېلىسىپىتنىڭ ئالدىغا مىندۈرۈپ ئۆيدىن بازارغا - كىچىككىنە تەنزىمنى ئېچىۋېلىش ئۈچۈن يولغا چىقانىدىم. قۇياشمۇ خېلى بۇرۇن ئۆيدىن چىققانىكەن. 1- ئاي قاراقىش بولغاچقىمۇ ئاقۇش مىكروسكۇب كەتمەيدۇ، پەقەت ئۆتكۈر ۋىجدانىي كۆزىمىز بولسىلا كۇپايە.

شەھەر مەركىزىدە ئۇسسىغىنىمىزدا «كوكاكولا» ۋە ياكى گازلىق سۇ، ئېچىرقىغان بوۋاقلا بولسا ئانا سۈتى كۇپايە. قۇملۇقتا چاڭقىغان كىشى سوغۇق بۇلاق سۈيىگە تەشنا. شۇنداق، سۈنى سىڭگەن يەرگە سېپىش، ئاغرىقلا قاراپ دورا بېرىش بەكمۇ ئاقىلانىلىق. «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» نىڭ ئىسسىق - دىمىقتا چاڭقىغان ھەربىر قەلب ئىگىسىنىڭ ئارمىنىنى ئۆزىگە نىشان قىلغان شەربەت بۇلىقى ئىكەنلىكى ھەممىنىڭ سەممىي ئىقرارى. ئىشچى - خىزمەتچىلەرگە مەجبۇرىي يېزىلدۇرۇدىغان ژۇرناللارچۇ؟ رىقابەت ئېڭىدىن خالىي، مۇشتىرىلەر- دىن غېمى يوق بىر قىسىم ژۇرناللارنىڭ سۈپىتىنىڭ چېكىنىشى بىزنى مەيۇسلەندۇرىدۇ. بىراق رىقابەت قۇملۇقىدا باشقىلارغا ھامان مۇزدەك بىر يۇتۇم سۇ تۇتۇشنى ئۇنتۇپ قالمىغان ئاز بىر قىسىم ژۇرناللىرىمىز ھېلىمۇ دىلىمىزدىكى ئىشەنچ، ئارمان كۆچىتىنى سۇغۇرۇپ تۇرماقتا. «ئۇنىڭغا پۇلىمىز بىلەنلا ئەمەس، قەلبىمىز بىلەن مۇشتىرى بولىمىز» دەيدۇ خەلق. چۈنكى ئەزەلدىن تەكلىماكانىنىڭ ھىدىنى پۇراپ ياشاپ كەلگەن بۇ خەلققە ئۇسسۇزلۇق يېتىپ، چاڭقاق قەلبى چاك-چاك يېرىلغان. ئۇنىڭغا ئالىي دەرىجىلىك شامپان تېتىمايدۇ، پەقەت مۇزدەك، پاكىز بۇلاق سۈيى ئۇ يۇرەكلەرنى قاندۇرالايدۇ، قەلب تۇرىدە ئۇمىد نۇرىنى چاقنىتىدۇ.

يەر شارى ھېلىمۇ ئۆز ئوقىدا ئوك ئايلانماقتا. لېكىن بەزىدە ئېغىر سىلكىنىشلىرىدىن ئۇنىڭ خۇرسىنىشلىرىنى ئاڭلىغاندەك بولىمىز. ئىنسانلارنىڭ شەخسىيەتچى، ئالدىراڭغۇ خاراكتېرى ئۆچۈر دەۋرىگىمۇ بىرگە سوڭدىشىپ كىرگەچكىمىكىن، نۇرغۇن بىمەنىلىكلەر پۇتلىشىپ يۇرىدۇ. بىراق تالاي ئاقىللىرىمىز بىمەنىلىك ئىچىدىن چىن مەنالارنى قىدىرالايدۇ. چۈنكى ھەرقانداق كىسەلنى ئاللا داۋاسى بىلەن بىللە چۈشۈرگەنىكەن، دورا ئىزدىسەكلا ئۇمىدكى - داۋامۇ بار.

2001-يىل 24-ئىيۇن، قەشقەر

ئاپتور: قەشقەر شەھەر 4-ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى(M1)

چاك-توزان، ئىس-تۈتەك كەڭرى يول، دەل-دەرەخ، ئېگىز بىنالارنى، قاپقارا ئىس پۇركۇپ چوقچىيىپ تۇرغان تۇرخۇنلارنى تەبىئىي خىرەلىك قوينىغا ئالغانىدى. پەقەت ئۆتكۈر نۇر چېچىۋاتقان قۇياشلا ئادەمنىڭ كۆزۈش سەزگۈسىگە ئۆزىنىڭ نۇرلۇق ۋە مۇقەددەسلىكىنى نامايان قىلاتتى.

ـ دادا، هازىر ئاخشام بولدىما، ـ دەپ سوردى تۆت ياشلىق قىزىم.
ـ ياق، تاك ئاتقىلى نەۋاق، ئاۋۇ قۇياشنى كۆرمىدىڭىزمۇ؟ ـ دېدىم.
ـ ئەجەب ھەممە يەئەشۇنداق (گۈڭگا ـ خىرە دېمەكچى بولسا كېرەك) ـ ئاخشام بوغاندەك تۇيىدا؟
ـ سوردى قىزىم گۆدەكلەرچە قىزىقىش بىلەن.
مەن قىزىمنىڭ قىزىقىش ئىچىدىكى بىمەنە سوئاللىرىغا ئاچچىقلاش ياكى بىزار بولۇش تۇيغۇسىدا تومتاق، چۈشەنمەكسىز، خۇشياقمىغاندەك جاۋاب بېرىشنى خالىماي، ئۇ قوبۇل قىلالىغۇدەك يۇمشاق تىل بىلەن تەپسىلىي چۈشەندۈرۈشكە تىرىشتىم. بۇ مەندىكى بالىلارنى ھەممە نەرسىنىڭ ئەسلى قىياپىتى، ھەقىقىي ماھىيىتى، پايدا-زىيىنى، ئۆزى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى تولۇق چۈشەنمەسلىكى، دەپ سىركە پىيازلىق بىلەن ئۇشتاق سۆزلەپ، چۈشەندۈرۈپ تەربىيلەۋاتقان يېڭىچە خۇسۇسىيىتىم بولسا كېرەك. شۇڭا:
ـ سىزگە شۇنداق تۇيۇلغىنى بىلەن، ھازىر ئەتىگەن. ئاۋۇ قۇياشقا قارا، ئاخشام بولغانداۋاۋۇ ياققا (غەرب تەرەپنى كۆرسەتتىم) كىرىپ كېتىدۇ، تاك ئېتىپ ئەتىگەن بولغاندا ماۋۇ ياقتىن (شەرق تەرەپنى كۆرسىتىپ) چىقىپ سىزگە كۈلۈپ بېرىدۇ، ـ دېدىم.
ـ ئۇنداق بولسا، بازاغا بارغاندا ماڭا قۇياشتىن بىنى ئېپىبە جۇما دادا، مەن قۇياشنى ئۆينايمەن، توك قاچقاندا ئۆيگە ئەكىيىپ كۈلدۈيمەن، ـ دېدى.
ـ بالام، قۇياشنى ماگىزىندا ساتمايدۇ، دۇنيادا پەقەت بىرلا قۇياش بار، ئۇنى ھېچكىم ساتالمايدۇ، سېتىۋالالمايدۇ، ـ دەپ ئۆزۈمنىڭ كۆز قارىشىمنى چۈشەندۈرۈشكە باشلىدىم. بالام بالىلارچە كاجلىق قىلىپ: ياق، چوقۇم ئېپىبىيىسە، دېگىنىچە بۇتناپ قېيىدىغاندەك قىلدىيۇ، ھەرنېمە بولسا قەغىشلىكتىن توختىدى.
بالام سورايدۇ، مەن چۈشەندۈرىمەن. ۋېلىسىپىتنى كۈچەپ تەپكىنىم بىلەن بالام يول باشلايدۇ. قولۇم رولدا، دائىم مېڭىپ كۆزۈمگە سىڭىپ قالغان تونۇش يول. سەزگۈلىرىم ۋېلىسىپىتنىڭ تەڭپۇڭلۇقىنى ساقلاشقا دادىل قوماندانلىق قىلىدۇ. بىر خىل غايىۋى ئۇمىد بىلەن يول يۈرۈۋاتىمەن. مەنزىلىمگە يېتىپ بارسام، تەنزىمگە ئۇشتاق-چۈشەك مال تىزىمەن-دە، خېرىدارىم بولمىسىمۇ مۇكچىيىپ ئولتۇرۇپ، كىتاب ئوقۇغاچ خېرىدار كۈتىمەن. سودام بولسا-بولمىسا، تىجارىتىم يۈرۈشسە-يۈرۈشمىسە «كور خېرىدار» نى ساقلاپ تەنزىمنى ئاچمىسام بولمايدۇ. ئايال قوشنام بىر چاغلاردا: «تىجارەت دېگەن غايىب ئوقەت، بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى بولىدۇ. ھەر كۈنى ئىككى كوي كىرىم بولۇپ تۇرغان ئۆيگە بەرىكەت ياغمىدۇ» دېگەنىدى. مەن ئاشۇ بەرىكەتلىك ئىككى يۈەن پايدىنى ئېلىپ ئائىلەمگە ئۇمىد، ئىشەنچ، خۇشھاللىق ئاتا قىلىشنى ئۇمىد قىلاتتىم. ئۇمىد ئۇمىدسىزلىككە ئايلىنىپ، باج، بازار باشقۇرۇش، ئىجارە ھەققىنى ئالغان پايدا بىلەن تۆلىيەلمىگەندە لېۋىمنى چىشلەپ كۈن ئۆتكۈزۈش - زېرىكىشنى ھېسىش مەقسىتىدە تەنزە ئاچقاچ كىتاب ئوقۇيمەن. . . ئىككى ئىشتىن بىرنى قىل، يا تەنزەڭنى ئېچىپ خېرىدار كەلسە ئوبدان مۇئامىلە قىلىپ مال سات، كەلمىسە كېلىدىغانلارنى چىداپ ئولتۇرۇپ كۈت؛ بىر بولسا جىم ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇ، قورسىقىڭ ئاچ قالسىمۇ مەيلى، بىرۇاقلىق تامىقىڭغا پۇل يەتمىسىمۇ كىتاب سېتىۋال. قېنى، قايسى ئىشىنىڭ پايدىسى كۆپ ئىكىن؟ دۇكان (تەنزە دېمەكچى) ئېچىۋېدىڭ سەي-كۆكتاتنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىۋاتىدۇ، قورساق ئاچ كىتاب ئوقۇسا نېمىگە پايدىسى، ھۆكۈمەت كۆپ كىتاب ئوقۇغان «دانىشمەن» لەرگە بىرموچەن پۇل بىكاردىن بەرمەيدۇ، دەپ ئىككى يولدىن بىرىنى تاللاشقا پۈرسەت بەرسە، مەن ئىككىلەنمەي كىتاب ئوقۇشنى تاللىۋېلىشىم، مەنپەئەت ئالغىلى بولمايدىغان ئۇشتاق تىجارەتتىن ۋاز كېچىپ، بىر كۈن بولسىمۇ قورساق ئاچلىقىنى كۆڭۈل ئازادىلىكى بىلەن گوللاپ، ئۆزۈم رازى بولغان ھوزۇر-ھالاۋەتلىك تۇرمۇش قاينىمىدا ئۆلۈشكە رازى ئىدىم. تەھقىقى، ئۆزۈم قىزىقىدىغان، ئۆزۈمنى ئۆزۈمگە تونۇتىدىغان، ھەقىقىي ئىنسان روھىيىتىنى نامايان قىلىپ، ئۆزۈم بىلەن زاماناداش كىشىلەر ۋە ياش ئەۋلادلارنىڭ بەخت-سائادىتى، ئۇمىد-ئىشەنچى، ھاياتىي كۈچى ئۇرغۇپ تۇرۇدىغان بۇگۈنى ۋە كەلگۈسىگە مەشئەل بولۇشقا ئەرزىيدىغان ياخشى كىتاب-ژۇرنال بولسا، قاغجىرىغان يۈرىكىمگە ياقاتتىم.

2

ئۇيغۇرلار قايسى ۋاقىت، قايسى زاماندا بۆرىنى توتېم قىلىپ، «قۇنقۇزغۇچى خۇدا» دەپ ئۆلۈغلىغانلىقىنى ئېنىق بىلمەيمەن. ئوغۇزخانغا يول باشلاپ ماڭغان كۆك بۆرە ۋەقەسىدىن كېيىن بۆرىنى توتېم قىلىش باشلانغان، دەپ كەسكىن جاۋاب بېرىۋەتسەك يەڭگىلتەكلىك بوپقالار. بىر قېتىم ياخشىلىق قىلىش ئارقىلىق ئۆلۈغلۇق تەختىگە چىققان ئىش تارىختا بىرلا قېتىم يۈز بەرگەن بولسا كېرەك.
ئادەم ئۆزى ياشىغان مۇھىتنىڭ ھاۋاسى، سىياسىي ۋە ئىجتىمائىي كەيپىياتىنىڭ تەسىرىگە ماسلىشىپ چوك بولىدۇ. ئىككىنچى بىرخىل ياخشى مۇھىت بىلەن ئۇچراشقاندا ئوبدان كۈتۈلۈپ تەربىيلەنسىمۇ ياكى مەجبۇرىي ئۆزگەرتىش ئېلىپ بارسىمۇ، دەسلەپكى مۇھىتتىن نەپەس ئېلىپ يېتىلدۈرگەن تەبىئىتى، مىجەز-خاراكتېرىنى دەماللىققا ئۆزگەرتەلمەيدۇ. «سەن، ئىتنى باغلاپ قويسا تۇرمايدىغان ئادەمسىز، قاقاس چۆل-جاڭگالدا چوك بولغىنىڭ ئۈچۈن، تىمتاستلىق ھۆكۈم سۈرگەن زېرىكىشلىك چۆل-جەزىرىدەك ۋۇجۇدىڭدا ھازىرغىچە ئۆزگەرمىگەن ياۋايىلىق، ئادەملەر بىلەن چىقىشالماسلىق، مۇئامىلەڭدىكى قوپاللىق قاتارلىق ناچار تەبىئىتىڭ پەقەت ئۆزگەرمىدى. ئەيىپ-نۇقسانلىرىڭنى بەزى كۈلدۈرۈپ، بەزى خاپا قىلىپ كۆرسەتتىم، تەربىيە ۋە ياردەم قىلدىم،

ئۆزگەرتەلمىدىڭ. سۆزۈمنىڭ مىسالى بۇ يىل (2000-يىلنى دېمەكچى) ئۇرۇمچىگە بېرىپ ئوچ-تۆت ئاي تۇردۇڭ، قايتىپ كېلىشىڭدە زامانغا لايىق بىرەر قۇر كىيىم كىيىپ كېلەلمەپسەن. جاڭگالدا ئۆسكەن ياۋايى تەبىئەتلىك ئادەمنىڭ ئۆزگەرمەس خۇي-پەيلىدىن قورقىسا، ھەزەر قىلسا بولغۇدەك» دېدى بىر يېقىن ئاغىنەم. ئۇنىڭ چاقچاق ئارىلاش بۇ تەنە گېپى جاڭگالدا ئۆسكەن بۆرىنىڭ تەبىئىتىدەك ياۋۇزلۇق، قانخورلۇق، قارامليق چۆكمىلىرىنىڭ ئاستىدا ئۆلۈپ يوقىلىۋاتقان نومۇس - خىجالەت سېزىملىرىمنى ئويغىتىپ، يۈرىكىمنى لەرزىگە سالدى.

خەيرىيەت، جاڭگالدا تۇغۇلۇپ، ئۆسۈپ يېتىلىپ خۇددى ياۋۇز بۆرىنىڭ جەسۇرلۇقىنى ئۆگىنىۋاتقان ئوماق، قورقۇمسىز كۆچۈكلىرىدەك قىغىتىپ ئوينىغانلىرىم، مەكتەپ يېشىغا يەتكەندە بالىلىق جۇرئىتىم بىلەن بىرمۇنچە قويلارنى ئالدىمغا سېلىپ، يايلىتىپ، «يەپ قويماي» قوتانغا ھەيدەپ كەلگىنىمنى ئويلىسام، بۆرە تەبىئەتلىك ئەمەسلىكىمنى ھېس قىلىمەن. مىڭ ئەپسۇس، بىر يىلى بېقىۋاتقان قويلارنى ئوتلاققا قويىۋېتىپ كىتاب ئوقۇشقا قىزىقىپ كېتىپتىمەن. ئىككى قوي توپتىن ئايرىلىپ باشقا قوي توپىغا قوشۇلۇپ قالغاندا، قوي ئىگىلىرىنىڭ سېتىپ يەپ قويغانلىقى سەۋەبىدىن ئاتا-ئانامنىڭ ئاچچىق زىيانغا چىدىمايدىغانلىقى ئەدەپلىگەنلىكى ئېسىمدىن چىقمايدۇ. جاڭگالدا تۇغۇلۇپ ئۆسكەنلىكىمنى ئېتىراپ قىلغاندا، قوي يېمەيدىغان، كىتاب ئوقۇشقا ئامراق، بىلىمگە خۇشتار «بۆرە» ئوخشايمەن.

راست، جاڭگالدا يېتىشتۇرگەن ياۋايى تەبىئەت، خاراكتېر -خۇسۇسىيەت ئۇرۇمچىدەك مەدەنىي شەھەردە ئۆچ ئاي تۇرسامۇ ئۆزگەرمەپتۇ. ئۇرۇمچىگە بېرىشتىكى مەقسىتىم، جاھان كۆرۈپ، ياۋايىلىشىپ خىرەلەشكەن كۆڭۈل كۆزۈمنى ئېچىش، ئائىلەمنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىنى ياخشىلاش ئۈچۈن ئوبدانراق بىرەر ئىشنىڭ پېشىنى‌تۇتۇپ، «ئادەم» دەك ياشاش ئىدى. دوستۇمنىڭ ئېيتقان سۆزلىرىنى ئىختىيارسىز ئويلاپ قالدىم. قارىغاندا، دوستۇم توغرا ئېيتقان ئوخشايدۇ. جاڭگالدا يېتىلگەن تەبىئەتنى شەھەر ئۇرۇمچىگە بىرەر كىچىك. ئەسلىدە ئۇرۇمچىگە بىرەر تىجارەتنىڭ ئېپى بوپقالارمىكىن، جاھان كۆرۈپ، كۆزۈم ئېچىلىپ قالارمىكى دەپ كەلگەنىدىم. مەندەك ئىش كۆرمىگەن سەھرا بۆرىسىدىن ئۇچقۇر قاتناش ۋاستىلىرىدا تىللىرىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇرۇپ، ئۇياقتىن -بۇياققا چېپىپ يۈرگەن شەھەر بۆرىلىرى يامان چىقىپ كەتتى. ئۇلارغا «يەم» بوپكەتكىلى قىل قالدىم. «بۆرە» تۇرۇپ «بۆرە» لەرنىڭ ئارىسىغا سىڭىمىدىم. ئۇزۇق تاپالماي تىلىمنى ساڭگىلىتىپ، باشقا «بۆرە» لەرنىڭ ئولجىنى ھوزۇرلىنىپ چاپناپ، تىتىپ يەۋاتقانلىقىغا قاراپ شۆلگەيلىرىم ئېقىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ ياۋۇز ئەپتىگە تەڭ كېلەلمەيتتىم. «بۆرە» قېرىنداشلىرىمدىن رەھىمدىللىك، ھېسداشلىق كۈتۈپ ياتسام، ئاچلىقتىن ئۆلۈدىغان گەپ. تېخى خىرىس قىلىپ تۇرغان ۋەھشىي شىر-يولۋاسلارمۇ بار ئىكەن. ئاخىرى جان بېقىش ھەلەكچىلىكىدە باققاللىق قىلدىم، ھەركۈنى بەش-ئون كويدىن پايدا ئېلىپ، بۇ مەدەنىي شەھەردە ياشاپ بولماق تەسكە چۈشتى. خىيالىمچە، تىجارىتىم رونىق تېپىپ قالسا كۆپرەك تۇرۇپ، چوڭقۇر بىلىملەرگە ئېرىشمەكچى ئىدىم. كومپيۇتېر ئۆگىنىش كۈرسىغا قاتنىشىش پۈرسىتىنى ئىزدەيتتىم. ئەھۋال پۈتۈنلەي ئارزۇيۇمنىڭ تەتۈرىسىگە قاراپ يۈزلەندى. تىجارىتىم ئاقساپ سېتىۋالغان ھۆل مال سېسىق ۋە ناچار چىقىپ، بار دەسمىيدىن ئايرىلدىم.

مەدەنىي شەھەردە ياشاپ يا تۇلكىگە، يا بۆرىگە، يا يولۋاسقا ئوخشىمايدىغان ھەرتەرەپكە چېپىۋاتقان ئەقىللىق «ياۋۇز» لار توپىدىن ئايرىلىپ، قەشقەرگە كېتىشكە مەجبۇر بولدۇم. جاڭگالدا تۇغۇلۇپ ئۆسۈپ يېتىلدۇرگەن ياۋايى بۆرە تەبىئىتىم بىلەن چوڭ شەھەرنىڭ ئىجتىمائىي، سىياسىي، ئىقتىسادىي مۇھىتىغا ماسلىشالمای ئۆز يۈرتۇمدا پەيدا بولدۇم. خەق نېمە دېسە دەۋەرسۇن، ھەممە جەھەتتىن تەرەققىي قىلغان چوڭ، مەدەنىي شەھەردە ئادەملەرنىڭ پىسخىك ھالىتى - روھىيەت قاتلىمىنى ئەقىل كۆزۈم بىلەن كۆزىتىپ ، سېلىشتۇرۇپ تەھلىل قىلىپ ياشاپ ئۆتكەن، ياشاۋاتقان، بۇنىڭدىن كېيىن ياشايدىغان جاھاننى كۆرۈپ كەلدىم. ئەسلى ماھىيىتىدىن جاھان بۇ ئەمەس ئىدى. ئەسلىدە بىز ياشاپ كەلگەن جاھان ئۆزئارا يار-يۆلەك بولىدىغان مېھرىبانلىق، ئىناق ۋە خاتىرجەم ياشاپ يۈكسىلىش ۋە ئۈيۇشۇشچانلىقنى نامايان قىلىدىغان قەۋم روھى، ئىجتىمائات بىلەن ئۆگىنىش - ئۆگىتىش بىلەن يۈكسەلگەن ئىنسانلار دۇنياسى ئىدى. يالغان گەپ، بىلەن ئاكا-ئىنى قېرىنداشلىرىمنى قاقتى-سوقتى قىلىپ داغدا قويۇشنى، يۈكسەك ئارزۇ-ئارمانىنى كۆپۈككە ئايلاندۇرۇپ، ئاتا-ئانامنى زار قاقشىتىشنى ئۆگەنمىدىم. ئۆگەنگىنىم، ھالال ئېلىم-سېتىم - باققاللىق بولدى.

ئويلاپ باقسام، دېھقانچىلىقنى ئاساسىي كەسىپ قىلغان ئاتا-بوۋام، ئەجدادىم دەسلەپتە ئۆزىنىڭ بېغىدىن چىققان ئۆرۈك-شاپتۇل، ئەنجۇر-ئانار، ئۈزۈم-ئامۇتلىرىنى سېتىپ باققاللىق قىلىپ ئۆينىڭ تۇز-چېيىغا دەكازا قىلغان؛ بارا-بارا تەرەققىي قىلىپ ھەرخىل ئېسىل قول ھۈنەر بويۇملىرىنى ساتىدىغان، يېزا-قىشلاقلارنى ئارىلاپ مالغا مال ئالماشتۇرۇدىغان، ئۇيقۇدىكى تارىم ۋادىسىدا تۆگىلەرگە يەرلىك مەھسۇلاتلىرىنى ئارتىپ، كولدۇرما تەكشىش قىلىنىدىغان ھاياتلىق مېلودىيىسىنى ياڭرىتىپ يېراق يېزا-سەھرالارغا، كېيىنچە ئوتتۇرا، غەربىي ئاسىيا ۋە ياۋروپا ئەللىرىگە ئاپىرىپ سېتىپ بۇيۇك «يىپەك يولى» نى ئاچقان، «يىپەك يولى» مەدەنىيىتىنى دۇنياغا تارقاتقان. ئۇزاق تارىخىي جەريانىدا ئەشۇ «يىپەك يولى» نىڭ بۇيۇك كارۋانلىرى جاھان ئەھلىنى ھەيرەتتە قالدۇرۇپ، ئۆزلىرىگە ھېرىس-ھەۋەس نەزىرىدە قارىتقان. شۇڭا ئەجدادلىرىمىز يېرىم دېھقان، يەرنىڭ خانى - سۇلتانى؛ يېرىم تىجارەتچى - سودىگەر، تۇتاشتۇرغان دۇنيانى، دېگۈم كېلىدۇ. بەرھەق، قايسى دېھقان ئۆزى توقىغان ماتا-چەكمەن، خۇرجۇن

- تاغار، پالاسلىرىنى، ئىگىرگەن پاختا يىپ، توقۇغان زىلچا- گىلەملىرىنى ، ئۆزى باققان قوي- كالا، توخۇ- ئۆردەكلىرىنى ، ھۆل- قۇرۇق مېۋە - چۈنلىرىنى ساتمايدۇ، دەيسىز؟ دېھقانچىلىقىدىنمۇ تىجارەتچىلىكى گۈللەپ پۈتكۈل دۇنياغا مەدەنىيەت تارقان ئاشۇ پەم- پاراسەتلىك ، جەسۇر ئەجدادلىرى- رىمىنىڭ كۆمۈلۈپ ئۇنتۇلۇشقا باشلىغان تىجارەت كەسپىنى يېڭىباشتىن باشلىغىنىمغا ئىچ- ئىچىدىن پەخىرلەنسەم، بۇلارنى ئويلاپ ئۆز ئىشىمنى تېخىچە ئېقىش تاپقۇزالماي ، ئۆزۈمنىڭ نەرسىلىرىمنى ئەمەس، ئۆزگىلەردىن سېتىۋالغان نەرسىلەرنى سېتىپ ئازغىنە پايدا بىلەن قانائەت قىلىپ، ياشاش قانۇنىيىتىم مۇشۇنداق دەپ، «يىپەك يولى» ۋادىسىنىڭ پۇقراسى، ئاشۇ مۇقەددەس يولنى ئېچىپ، كېڭەيتىپ تەرەققي قىلدۇرغان ئۇلۇغ ئەجدادنىڭ ۋارىسى - ھەغداسىمەن دەپ كېرىلىپ يۈرگىنىمگە ئۆلگىدەك خىجىل بولىمەن.

ئوغۇزخان بوۋامغا بۆرە يول باشلاپ ئۇيغۇرلارغا بۆرە توتېمىنى قوبۇل قىلدۇرغانىكەن. ئەجدادلىرىمىز ئۆزىنىڭ ئەقىل پاراسىتى ، جۈرئەت- رىغبىتى بىلەن «يىپەك يولى» نى تەرەققي قىلدۇرۇپ شەھەر مەدەنىيىتى شەكىللىنىپ ، مەلۇم باسقۇچقا قەدەم قويغاندا بۆرىنىڭ سېھرىي كۈچى ئاجىزلىشىپ ئاستا- ئاستا ياۋۇزلۇقنىڭ سىمۋولىغا ئۆزگىرىپ ئۇنتۇلۇپتۇ.

كېيىنچە ئۇيغۇرلار ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىن ئۇيغۇرلارنىڭ روھىي قۇرۇلمىسى، مەدەنىيەت، پىسخىك تىندۇرمىسىدا چوڭقۇر ئۆزگىرىش يۈز بەردى. بۇ دىن ئۇيغۇرلارنى ،سلىدىكى ئەنئەنىسىدىن ، دىنىدىن ۋاز كەچتۈرگەن ولسىمۇ، ئۇيغۇرلار يەنە ئىسلام دىنى ئارقىلىق ئۆزىنىڭ پارلاق مەدەنىيىتىنى ياراتتى. كېيىن باشقا ئىسلام ئەللىرىدە يۈز بېرىپ باقمىغان ئۇيغۇر ئىسلام تارىخىدىكى خوجىلار جېدەللىرى، «جاھالەت پىرلىرى» نىڭ نەيرەڭلىرى ۋە دەھشەتلىك دىنىي قىرغىنچىلىقلار بۇ يەردە رويابقا چىقتى. «ئاللانىڭ شېرىكى يوق» دېگەن ئەقىدىگە يات ھالدا سوپى- ئىشانلار كىشىلەرنىڭ «ھاجىتىنى راۋا، دەردىگە داۋا قىلىدىغان» مىسلى كۆرۈلمىگەن مۇشرىكلارغا ئايلاندى. ئىسلام چۈشەنچىسى خۇنۇكلەشتى، ئېتىقادقا زور دەرىجىدە زىيان يەتتى، ئىسلام دەپ ئېتىقاد قىلغىنى چىن ئىسلام بولماي قالدى.

ئۇزاق يىل ياشىغان بۇ ئۇلۇغ، مۇقەددەس ماكاندا ئەقىل بىلەن بەرپا قىلغان «بۈيۈك كارۋان يولى» - يەنى ھازىرقى ئاتالمىش «يىپەك يولى» (مۇھەررىرىدىن) دا ئۇزاق يول يۈرۈپ ھاردۇق يەتتىمۇ ياكى ئاخىرى دۇنيا تەرىپىدىن تاشلىنىپ كەتتۇقمۇ «يىپەك يولى» نى ئۇنتۇشقا باشلىدۇق. ئاشۇ مۇقەددەس، دۇنياغا مەشھۇر «يول» نىڭ ۋارىس - ھەغداسى تۇرۇپ، جاھان يېڭىلىقلىرىغا كۆزىمىزنى چەكچەيتىپ، تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدۇق. تۇرتۇش، نوقۇش، پەرۋاسىز سوقۇپ ئۆتۈشلەردىن كېيىن خىيالدىن ئويغىنىپ، دەررۇ بىر نەرسە ئېسىمىزگە كەلگەندەك چۆچۈپ تۇرۇپ يانچۇقلىرىمىزنى كولاپ باقتۇق، يۈرىكىمىزنى سىيلاپ باقتۇق. خېلى مۇھىم نەرسىمىز ئىزسىز يوقاپتۇ. ھالقىلىق پەيتتە جاننى تىكىپ ياردەم بېرىدىغان جەسۇرلۇق، پىداكارلىق ئۇرۇنغا پايدا- مەنپەئەتنى دەپ ھەتتا ئاتا- ئانىمىزدىنمۇ كېچىدىغان رىياكارلىقنى، مېھرىبانلىق ، ئىللىق تەبەسسۇم لەۋزىدىن پارتلاپ چىقىدىغان مەردلىك - ساداقەت ئۇرۇنغا نامەردلىك، قىزىلكۆزلۈكنى، دىل سۆيۈنگىدەك، كېيىنكىلەر ئۆرنەك ئالغۇدەك ھەقىقي مېھىر- مۇھەببەت ئۇرۇنغا بىر- بىرىمىزنىڭ پۈتىغا پالتا چاپىدىغان ساختا رىقابەتنى، ھالاللىق، ئىمان- ئېتىقاد ئۇرۇنغا ھوقۇق ۋە پۇلغا چوقۇنۇشنى ھەممىدىن ئەلا بىلدۇق. خەق ئۆزىنىڭ مىللىي ئەنئەنىسى، خاسلىقىنى ساقلاش، نۇرلاندۇرۇش ئۈچۈن ئەزىزلەپ ۋارىسلىق قىلسا، بىز ئەجنەبىيلەرنىڭ ساختا- ئېزىتقۇ، سەلبىيلەشكەن ئادەتلىرىنى قارا- قويۇق يېڭى مەدەنىيەت، دەپ قارىغۇلارچە قوبۇل قىلىپ، پارلاق مىللىي مەدەنىيىتىمىزنى خارلىدۇق. ئۆيگە ئىككى چىلەك پاكىز سۇ ئەكىرسەك، ئۇنىڭ بىر چېلىكىدە يۇز يۇيۇپ قول چايقاپ، مېۋە- چېۋە ، سەي- كۆكتات يۇيۇپ بولغاندىن كېيىن سىرتقا تۆكۈۋېتىدىغان ، يەنە بىر چېلىكىنى چاي قاينىتىپ، تاماق ئېتىپ، ئىچىپ تۈگىتىدىغان - ھەممە ئادەمگە ئورتاق بىر ئادەت بار ئىدى. سىرتقى مەدەنىيەتنىمۇ شۇ تەرىزدە ئۆز ئېھتىياجىمىزغا ماس- مۇۋاپىق كەلگۈدەك قوبۇل قىلساق بولاتتى. ئەمما ئىككى چىلەك سۇنى ئۆيىمىزگە ئەكىرىپ «يۇندا» سىنىمۇ قوشۇپ ئىچىپ، ئەقىل بۇلىقى تەكتىدىن ئۇرغۇپ چىقىدىغان پەم- پاراسەت، غۇرۇر- جۈرئىتىمىزنى بۇلغىۋەتتۇق. ئاھ، بۆرە، سەن ھازىر ياۋۇز تەبىئىتىڭ بىلەن مەندىن يىراقلىشىپ كەتتىڭ. ئوغۇزخانغا يول باشلاپ ھاياتلىققا ئېرىشتۈرگەن مۇلايىم، پاك نىيەت، جەسۇر بۆرە، قېنى سەن؟ ماڭا بىر ئۇچراشساڭ، يىغلىشىپ كۆرۈشەرمىزمۇ ياكى ھۆرپىيىشەرمىزمۇ! ؟

3

يۇقىرىقى ئىككى بۆلەكتە ئۆتكۈر زېھنىڭىزنى تاغدىن- باغدىن سالغان ئەرزىمەس پاراڭ بىلەن تالجىقتۇرۇپ بىلجىرلاپ كېتىپتىمەن. رەنجىمەڭ، ئاساسىي گەپكە ئەمدى كەلسەكمۇ كىچىكمەس، دەپ ئويلايمەن.

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنىڭ ھەربىر سانىنى قولۇمغا ئېلىپ ئوقۇۋاتقىنىمدا، نەچچە كۈن ئاچلىقتىن ئېچىرقىغان، ئاچكۆزلۈك بىلەن بىرنەرسە ئىزدەۋاتقان ئادەمگە ئوخشاپ قالىمەن. ژۇرنالنى ئوقۇپ بولۇپ روھىي ئاچلىقىم پەسكويغا چۈشكەندەك بولىدۇ، مۇھەببەتنىڭ ۋىسال پەيتىگە كۆكۈل قانمىغاندەك ، ژۇرنالنى قايتا ئوقۇپ لەززەتلىنىش ئىستىكىي يەنە قوزغىلىدۇ. ئوقۇيمەن، ھوزۇرلىنىمەن. روھىي ئاچلىق، چاڭقاقلىقتىن ئىبارەت پىسخولوگىيىلىك بوشلۇق «تەخسىسى» نى قولۇمغا ئالسام تولغاندەك، يەرگە قويسام بوش

قالغاندەك بىئارام بولىمەن، كەيپىياتىم بۇزۇلىدۇ. ئەشۇ ئۇچ يۈەنلىك بىر نۇسخا ژۇرنال (ئاپتور بۇ يەردە ژۇرنىلىمىزنىڭ 2001-يىلدىن بۇرۇنقى يەككە باھاسىنى كۆزدە تۇتىدۇ. ژۇرنىلىمىزغا دۆلەتتىن بېرىلىدىغان بارلىق راسخوت توختىتىلغانلىقى ئۈچۈن 2001-يىلدىن باشلاپ يەككە باھاسى بەش يۈەنگە، يىللىق مۇشتىرى ھەققى 30 يۈەنگە ئۆستۈرۈلدى. - مۇھەررىردىن) دا ئون سەككىزمىڭ ئالىم، جاسارەتلىك، ئەركەك سۇ ئىچكەن ھەقىقىي ئادەم، پەھلىۋان سۈپەت غەيۇر ئوغلان؛ روھى مىسكىن، چۆللەردە ئازغان، قورساق ئۈچۈن، نام-مەنپەئەت ئۈچۈن ياشاپ تىركىشۋاتقان، ئۆزى ھايات لېكىن يۈرەك-باغرى ئۆلگەن ھەرىكەتچان ئىسكىلىت ۋە مۇسكۇل دۆۋىسى؛ ئىزتىراپ، ھودۇقۇش، تېڭىرقاش، قورقۇشتىن يېلىنىپ ياش تۆكۈش؛ يۇقىرى پەللىگە ئىنتىلىپ تىركىشىش، جان تىكىپ باتۇرلارچە ئېلىشىش؛ . . . كۆچلۈك ھايات رىقابىتى، قۇدرەتلىك ئىقتىسادىي، سىياسىي مۇھىت ئىچىدە ئۆز مەۋجۇدلۇقى، تەرەققىياتى ۋە كېلەچىكى ئۈچۈن قەيسەرلىك بىلەن كۈرىشۋاتقان ئۇيغۇر روھى، ئۇيغۇر پسىخىكىسى مۇجەسسەم.

«بالام، پۈتكۈل دۇنيادا بىرلا قۇياش بار، ئۇنى ماگىزىندا ساتمايدۇ، ھېچكىم سېتىۋالالمايدۇ» دەپ بالامغا ھەققەتنى توغرا چۈشەندۈرمەي، ئۇنى ئالداپ قويغانلىقىمنى ھېس قىلدىم. قۇياش نۇرىدىن بەھىرلىنىشنى بىلىدىغان ئادەملەرگە نىسبەتەن قۇياشنى ھەرخىل ئېھتىياج ئۈچۈن ئىشلەتكىلى بولىدىكەن. قۇياش بىلەن يەرشارىنىڭ ئۆز ئوربىتىسىدا ئايلىنىش قانۇنىيىتىدىن ھاسىل بولغان كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ ئۆزلۈكسىز دەۋرىيلىشىش ۋاقتىمۇ ئەقىللىق ئىنسانلارنىڭ قولىدا بولغانلىقى ئۈچۈن قۇياشنى ئۆزىنىڭ قىلالايدۇ. كۆڭلۈمنى نۇرلاندۇرۇپ، قەلب ئېتىزىمغا نۇر-ھارارەت بېرىۋاتقان قولۇمدىكى نۇرلۇق «قۇياش» («شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى) غا ھەربىر قارىسام، قۇرلاردا، قانقان مىسرەڭ ماڭلايلاردىن سىرغىپ چۈشكەن ئاچچىق تەرلەر، دەردمەنلەرنىڭ كۆزىدىن سىرغىغان ھەسرەتلىك ياشلار، باتۇرلارنىڭ يارا ئېغىزلىرىدىن ئېقىۋاتقان قان - چىن ھەقىقەتلەر يالتىراپ يەتتە قىتئە (زاغرا تىل بىلەن ئېيتقاندا ئون سەككىزمىڭ ئالەم)، ئوخشىمىغان ئىرق-مىللەت، ھەرخىل تىل-يېزىق. . . كۆز ئالدىمدا ئەينەن نامايان بولىدۇ.

سەن نۇرلۇق قۇياش، ئون سەككىزمىڭ ئالەم، ھەر يىلى ئالتە قېتىم يېيىشكە بولىدىغان ئالتە تەخسە مەززىلىك تاماق، ماغدۇرسىز تەنگە كۈچ-قۇۋۋەت، ۋۇجۇدىمىزغا روھىي ئوزۇق؛ «قۇياش» نۇرىدا ئۇيغۇر جەمئىيىسى، ئېتىز-دالىلاردا ئۇيغۇر ناخشىسى، نەچچە ئېرا ئالمىشىپ پەيدا بولغان تەكرىتاغلىرى، كوئېنلون، قاراقۇرۇم، ئالتۇنتاغ، ئالتاي تاغ تىزمىلىرى - جەسۇر ئۇيغۇرنىڭ قامەتلىك سىماسى؛ تەكلىماكان قۇملۇقى، لوپنۇر - ئىبنۇر كۆللىرى، كۈسەن-كروران دۆلىتى - پارلاق مەدەنىيەت ھەمدەپنە قىلىنغان ئۇيغۇرنىڭ قەبرىستانلىقى؛ كەچكى شەپەق نۇرۇڭىدا ئۇيغۇرنىڭ دەردلىك كەچمىشى، قان-داغلىق ئۆتمۈشى، جەسۇر ئوغلان - ئوت يۈرەكلەرنىڭ ئۇنتۇلغان قەھرىمانلىق داستانى، قىزىل قانىنىڭ ئەكسى جۇلالىنىدۇ.

«قۇياش» نۇرىدىن ھەممە ئادەم ئوخشاش، تەڭ بەھىرلەنسە، ھوزۇر-لەززەت ئېلىپ ئۇرغۇپ تۇرۇدىغان ھاياتىي كۈچكە تولسا، دەپ ئۈمىد قىلىمەن. لېكىن ھېلىقى ئائىلىگە بەرىكەت ياغدۇرىدىغان «ئىككى يۈەن» پۇلنىڭ ئىشى ئۈمىدىمنى كۆپۈككە ئايلاندۇرىدۇ. ئاشۇ ئىككى يۈەن بىلەن بىر ئادەم بىر كۈن جان ساقلايدۇ. توققۇز كۈنلۈك ھاياتلىق مەنبەسىدىن ۋاز كەچمەك نەقەدەر قىيىن-ھە؟ ئەدناسى، مەنمۇ ئون سەككىز يۈەنگە ئېشىنىپ بولالماي 2001-يىللىق تاۋاممىڭ پۇرىقىنى پۇرايدىغان، «قۇياش» نىڭ جامالىنى كۆرۈدىغان «بېلەت» سېتىۋالالمىدىم. ھەرھالدا ئۈمىدۋارمەن: «قۇياش» ئۈپۈقتىن چىقسىلا ئۇنىڭ جامالىنى كۆرىمەن، بەھر ئالىمەن، روھىي ئوزۇقىدىن قۇۋۋەت تاپىمەن.

«غەربىي رايوننى كەڭ كۆلەمدە ئېچىش - گۈللەندۇرۇش» ئىستراتېگىيىسى ئوتتۇرىغا چىقماستا، ئىش ئورنىدىن قالدىم. تىرىشتىم، تەر تۆكتۇم، ياشاش ئۈچۈن تەلمۇردۇم، ئەمما ئىقتىسادىي كاپالەتكە ئېرىشەلمىدىم. روھىي ئوزۇق ئاتا قىلغۇچى «قۇياش» نۇرىدىن كۈچ ئېلىپ ئۈچ يىل كۈتتۇم، ئاخىرى، «ئېچىش - گۈللەندۇرۇش» قوشۇننىڭ بىر ئەزاسى بوپقالدىم. بىكار تۇرسىمۇ چىدىغىلى بولمايدىغان سەرەتان تومۇزدا ئىچ باغرىم كاۋاب بولغۇدەك ھارارەتكە بەرداشلىق بېرىپ تەر تۆكتۇم. سېمونت كۆتۈرۈپ، تاش چوقۇپ قۇرغاق ھاۋادا «جەڭ» قىلدىم، ئىقتىسادىي كاپالەتكە ئېرىشتىم. ئىشئورنۇمدا ھايۋاندەك، كوچىلاردا «ئادەم» دەك ياشىدىم. بۇ خىل ياشاشنىڭ راھىتى نېمىدېگەن تاتلىق، نېمانچە لەززەتلىك-ھە؟! قىش كىرگەندە ۋاقىتلىق بولسىمۇ ئىشسىز قالدىم. خوجايىن جاپالىق ئىشلەپ ئۇنۇم ھاسىل قىلىپ، پايدا-قىممەت يارىتىشىمدا خۇشلۇقىدىن ھېجىيىپ كۈلۈپ كەتكەنىدى. باھار كەلگەندە مېنىڭ يەنە لازىم بولىدىغانلىقىمنى ئويلىماي قۇرۇق قول قايتۇردى. ئازراق بولسىمۇ تۇرمۇش يارەدىم پۇلى تەلەپ قىلسام، ئاچچىق غەزەپتىن ھومايدى. ئۇنىڭ دېيىشچە، قىشلىق تۇرمۇش يارەدىم پۇلىنى ئىشلەپ ئېلىپ بولغانمىشمەن. ئۇنداقتا، ئۇ ئۆزى بەلگىلىگەن ئىشلەش - ئىش ھەققى ئېلىش بويىچە يەرگە كەتكەندۇ؟ بۇ ھەقتە بۇلتۇر شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق باش ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىغا بىر پارچە تەلەپ - ئىنكاس يازغانىدىم. خەت يېتىپ بارمىدىمۇ، يېتىپ بارسىمۇ ئېتىبار قىلمىنمىدىمۇ، بىلمىدىم. غەربنى مۇشۇ تەرىزدە «ئېچىپ - گۈللەندۇرۇدىغان» ئوخشايمەن، دەپ ئويلىدۇم. ئادەم ئىش ئورنىدىن قالغان بىلەن قورساق، سالامەتلىك ۋە مەنۋى تۇرمۇش . . . ئىش ئورنىدىن قالمايدىكەن. ئىش ئورنۇمدىن قېلىۋېدىم، ئائىلەمگە بەرىكەت ئارقىلىق خۇشھاللىق، ئىناقلىق ئەكېلىدىغان ئىقتىسادىي كاپالەت ئۈزۈلدى، دوستلۇرۇممۇ مەندىن يىراقلاشتى، ئايالىممۇ چىراي

ئاچمايدۇ، ھەتتا بالام ئۇنى-بۇنى ئېلىپ بېرەلمىگىنىمگە بۇتناپ - قېيداپ: «دادام دېمەيمەن» دەپ قەغىشلىك قىلىدۇ. ئىش ئورنىدىن قېلىش - دوست-بۇرادەرلەردىن ئايرىلىش، ئۇرۇق-تۇغقان، قېرىنداشلار ئارىسىدا پاسىل پەيدا قىلىپ ياتلىشىش دېگەن گەپ. غەربىي رايونىنى كەڭ كۆلەمدە ئېچىش - گۈللەندۇرۇش» ئىستراتېگىيىسى غەربىي رايوندىكى تەرەققىياتقا موھتاج. بۇ، پۇرسەتنى چىڭ تۇتىدىغان خەلق ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم. قانۇن-نىزام گۈللەندۇرۇشنىڭ ئاساسى، تىنچلىق - مۇقىملىق تەرەققىياتنىڭ ئانىسى. مەركەزنىڭ سىياسەت - بەلگىلىمىلىرى ئىنتايىن توغرا، ئەمما تۆۋەندە، يېراق يېزا-قىشلاقلاردا ئەمەلىيلىشىشى، ئىجرا قىلىنىشى تەكشى ئەمەس ياكى ئەمەلىيلەشمەيۋاتىدۇ. «ئېچىش - گۈللەندۇرۇش» نىڭ ماھىيىتى ئىقتىساد، گۈللىنىشنىڭ مەركىزى نۇقتىسى ئىقتىسادىي تۇرمۇش، كەلگۈسى مەقسىتىمىز ئورتاق، بايا‌شاد ياشاش. دارۋىننىڭ «تەدرىجىي تەرەققىيات نەزەريىسى» بويىچە ئېيتقاندا كۆچلۈكلەر بىلەن ئاجىزلار ئوتتۇرىسىدىكى رىقابەتتە ئاجىزلارنىڭ چوقۇم شاللىنىپ كېتىشى ئەمەس.

مەركەزنىڭ قانۇن-نىزام، سىياسەت-قارارلىرى يۇقىرىدىن تۆۋەنگە چۈشكەندە ئۆزگەينى بويىچە ئىزچىل ئىجرا قىلىنغان بولسا، غەربىي رايوندىكى دېھقان ئاممىسى ماڭا ئوخشاش ھەركۈنى ئىككى يۈەن تاپىمەن، دەپ سارغايماس بولغىيتتى؛ نى-نى ئوقۇش يېشىدىكى بالىلار ئەشۇ ئىككى - ئۈچ يۈەن ۋەجىدىن ئوقۇشسىز قېلىپ «باۋمۇ - بالا باققۇچى» بولۇشقا مەجبۇر قىلىنماس ئىدى («شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى 2000-يىل 6-سانىدىكى جۇرئەت دۆلەت، ئابدۇرېھىم دۆلەتنىڭ «ئۇلارنىڭ تەقدىرىگە كىم مەسئۇل؟» ناملىق مۇھاكىمىسىگە قارالا. - مۇھەررىردىن) ؛ 50-60 ياشلىق «قېرى» لار ئالدىراپ ئەجەل شارابى ئىچمەي، 21-ئەسىرنىڭ ئىللىق قۇياشىغا كۆلۈپ باققان بولاتتى. قاچان تۇغەركىن سىياسىي قاتمالليق؟ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلىنى مەمۇرىي خادىملار، ھوقۇق يۇرگۈزۈۋاتقان بەزى ئېسىلزادە - «ئاق ياقىلىق» لارئوقۇپ تۇرامدىغاندۇ؟! ئوقۇسا نېمە ئۈچۈن شۇنداق ئېنىق ئەمەلىي - رېئال مەسىلىلەرنى مۇقىم بىر مەۋقەدە تۇرۇپ ياخشى بىر تەرەپ قىلالمايدۇ. بۇ خۇددى «ئىش ئەھلى بولمىغانلارنىڭ ئىش ئۇستىگە كېلىشى قىيامەت قايىم بولۇشنىڭ بىشارىتىدۇر» («ھەدىس شەرىف» دىن) دېگەندەك ئىش ئەمەسمۇ؟ غەربىي رايوندىكى بەزى رەھبەرلەر «راستتىنلا ئۆزەكنىڭ چۈشىدىغان» («شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى 2000-يىلى 6-سانىدا ئېلان قىلىنغان «ئۇنۇتۇلماس مۇلاھىزىلەر» نامىدىكى «غەربىي رايوننىڭ رەھبەرلىرى ئۆزەكنىڭ چۈشىسە ئىكەن» ناملىق مۇھاكىمىگە قارالا. - مۇھەررىردىن) ۋاقىت يېتىپ كەلدىمۇ؟ دېھقاننى ئويلىمىسا، دېھقان ئۈچۈن ياخشى ئىش قىلىپ بېرەلمەسە، ئۇلارغا «رەھبەر» بوپقالغىنىغا خىجىل بولمامدىغاندۇ؟! ئەي دانا رەھبەرلەر، سىلەر ئۆز ۋاقتىدا غەربىي رايوننى كەڭ كۆلەمدە ئېچىش - گۈللەندۇرۇش چاقىرىقىنى مەركەز بىلەن يەرلىك ئوتتۇرىسىدا كۆۋرۈك بولۇپ يەتكۈزگەنىدىڭلار. ئەمدى تارىخىي پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ تەرەققىيات يولىغا ماڭغان خەلق ئاممىسىنىڭ ئالدىدا توسالغۇ بولۇۋاتقىنىڭلارنى ئويلامدىغانسىلەر؟ دېھقانلىنىڭ «چاكىرى» بولماي، ئۇلارغا «يۇك» بوپقالغىنىڭلاردىن ئۇيالمامسىلەر؟!

ئىلىم-پەن خادىملىرىنىڭ قەدىرسىز ئورنى، خەلق ئوقۇنتۇچىلىرىنىڭ تۇراقسىز مەۋقەدە لىكۈشپ دىپلوم، ئۇنۋان ئۈچۈن چېپىپ، ئوقۇ-ئوقۇتۇش سۈپىتىنىڭ ناچارلىقى بىلەن كارى بولماي، ھەدىسە سىياسەت - بۇيرۇق ئۆگىنىپ، بالىلارغا شوئار توۋلىتىپ، «كۈن كەچ بولسا، پۇل بەش بولسا» دەپ مەسئۇلىيەتنى سىياسىي بۇيرۇقتا ئارتىپ قاراپ تۇرغىنىغا نېمە دېگۈلۈك. بۇ، ئەسلى ماھىيىتىدىن ئۆزىمىزنى ئالدىغانلىق، ھازىرقى خىزمەت ئورنىمىز ئارقىلىق ئېرىشىپ تۇرۇدىغان كىچىككىنە مەنپەئەتنى دەپ كەلگۈسى ئەۋلادلىرىمىزغا گۆر كولىغانلىق! . . . مەن يېزىپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى ۋە باشقا مەتبۇئاتلارغا ھەرخىل سۇپەتلىك - ئېسىل ئەسەرلەرنى ئەۋەتىپ مەزكۇر ژۇرنالنى «قۇياش» كەبىي نۇر چاچىدىغان، كىشىلەرگە مەنىۋى زوق ئاتا قىلىپ يۇرەكنى يايرىتىدىغان، «مىللەتنى ئۆز-ئۆزىگە تونۇتىدىغان، ئۆزىنىڭ ھازىرقى ھالىتىنى بىلىش، ھېس قىلىش نۇقتىسىدىن ئويغا سالىدىغان» («روزى سايىت: «شېئىر شائىرنى يازىدۇ، شائىرنىڭ ھەيكىلى ئۆزشېئىرلىرى بىلەن تىكلىنىدۇ»، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى، 2000-يىل 6-سان)، ئۆزلۈك ئەينىكى بولالايدىغان نادىر ئەسەرلەر بىلەن تەمىنلىگەن يازغۇچى - شائىرلارغا ئاپىرىن ئوقۇدۇم. يېزىش، تەسەۋۋۇر قىلىشتىن ئىبارەت ئىجادىي ئەمگەكنىڭ نەقەدەر مۇشكۈللىكىنى تونۇپ يەتكەنلىكىم ئۈچۈن ئوقۇش، زوق ئېلىش پۇرسىتىنى قولدىن بەرمەيمەن. دەردمەنگە ياش تۆكۈپ ئورتاقلىشالمىغىنىم ئۈچۈن، بىر قىسىم يازمىلىرىمنى كۆيدۈرگەن چاغلىرىم بولغان. مەن ھازىرغىچە قەلەم ھەققى ئېلىپ باقمىدىم. نامرات بولساممۇ تەمە قىلمايمەن. ئالغانلارنىڭ ئېيتمىشچە، يازغاننى مازاق قىلىپ، كىچىك بالىلارغا ھېيت-بايراملىق بەرگەندەك، مىڭ خەتكە 12 - 18 يۈەنگىچە قەلەم ھەققى بەرگۈدەك. يازغۇچى-شائىر، خەتتات-رەسساملارنىڭ ئەجىر-مېھنىتىنى قەدىرلەيلى. ئوقۇرمەنلىرىمىز ئۆز ئالدىغا، ئىجادىي يوسۇندا بىر پارچە سالام خەت يېزىپ باقسا، مېنىڭ قەلەم ھەققى توغرىسىدا «پەسكەش» لەرچە

ئېغىز ئاچقىنىمنى توغرا چۈشىنەر ئىدى (قېنى كىم هازىرقى شارائىتتا ۋىجدانىي بىلەن: «مەن پەسكەش ئەمەس» دېيەلەيدۇ). هەقىقىي يازغۇچى - شائىر قەلەم هەققى ئۈچۈن قەلەم تەۋرەتمەيدۇ، بەلكى خەلقى، ۋىجدانى، ئادەملىك بۇرچى ئۈچۈن يۈرەك قېنىنى سەرپ قىلىپ يازىدۇ، ئىجاد قىلىدۇ. شۇ سەۋەبتىن «قۇياش» نۇرىدا «هەقىقىي ئەدەبىيات جىلۋە قىلىپ ئۆزىنىڭ مەۋجۇدلۇقىنى جاكارلىدى، ئۇنىڭ ئەتراپىدا هەقىقىي روهىيەت ئالىمى شەكىللەندى» (ئوسمانجان ساۋۇت: «تەڭرىتاغ» ژۇرنىلى 2000-يىل 4-سان). يازغۇچى - شائىرلار نۇرغۇن بەدەل تۆلەپ يېزىپ پۈتتۈرگەن ئەسەرنىڭ «دوقمۇش - ئاچال» لارغا پۈتلىشىپ ئېلان قىلىنماي قايتۇرۇلۇشى، شۇ ئەسەرلەرنىڭ ناچارلىقى ئەمەس، بەلكى خەلقنىڭ كۆڭلىدىكى دېيەلمىگەن سۆزلەرنىڭ ئۇدۇل - پەردازلانماي ئوتتۇرىغا چىققانلىقىدىن ئىدى. ئەپسۇس، «بىر ئادەم ۋەتىنى ئۈچۈن، خەلقى ئۈچۈن شۇنچە قەهرىمانلىق كۆرسەتسە، ئۇنى كۈتۈۋالىدىغىنى يالغۇزلۇق، سەرگەردانلىق، نامراتلىق، ئازاب - ئوقۇبەت بولارمۇ؟» (ئوسمانجان ساۋۇت: «تەڭرىتاغ» ژۇرنىلى 2000-يىل 4-سان).

چوڭ يىغىن - مەجلىسلەردە دەبدەبىلىك ئېلان قىلىنىدىغان نۇتۇق، چاقىرىق، خۇلاسە، خىزمەت دوكلاتى، قانۇن - نىزام... قاتارلىق «ئەسەرلەر» كاتىب تەرىپىدىن يېزىلىپ، ماشىنكىدا كۆپەيتىلىپ باشلىقنىڭ ئاغزى ئارقىلىق «نەشر» قىلىنىدۇ. كاتىبلار «ئەسەر» نى ئىجادىي يوسۇندا يازماي، ماتېرىياللاردىن تېرىپ - تۆشەپ قۇراشتۇرۇپ، ئايدا ئىككى-ئۈچ قېتىم «ئەسەر» ئارگىنالىنى تەييارلاپ بەرگىنىگە بەش - ئالتە يۈزدىن، هەتتا ئۇنىڭدىن كۆپ مائاش ئالىدۇ (بۇ يەردە كاتىبلارغا كۆز قىزارتقىنىم ئەمەس، روشەن سېلىشتۇرما تەرىقىسىدە قوللانىدىم). كۆچۈرۈلگەن، قۇراشتۇرۇلغان «ئەسەر» نىڭ ئەسلى ئاپتورى بىلەن ئۇنى «نەشر» قىلدۇرغان رەهبەرنىڭ قەلەم هەققى، ئەجىر هەققى، تەرلەش - دۇدۇقلاش هەققى، مەسئۇلىيەت هەققى... هەممىسى قوشۇلۇپ ئادەمنى هەيران قالدۇرىدۇ. يازغۇچىنىڭ هەققى بولسا، گېزى كەلگەندە ئاشۇ ئېسىل - ئۆلمەس ئەسەرنى پۈتتۈرگىچە چىراغ يېقىپ سەرپ قىلغان توك ۋە چەككەن تاماكىسىنىڭ پۇلىغا بويلاشمايدۇ.

يازغۇچى - شائىرلارنىڭ تەسەۋۋۇر كۆچىگە، خەلقنى تەربىيىلەپ ئۈيۇشتۇرۇش - ئويغىتىش ماهارىتىگە، بىر ئەسەرنى ۋۇجۇدقا چىقىرىش ئۈچۈن سېڭدۇرگەن ئەجىر-مېهنىتىگە سەل قارىمايلى... مىللىتىمىزنىڭ پىسخىك قۇرۇلما ئارقىلىق قىدىرىپ تەكشۈرگۈچىلىرىگە ئەهمىيەت بېرەيلى، مازاق قىلمايلى. ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرى خەلق بىلەن يۈز كۆرۈشىدىغان مەنىۋى مۇنبەر (گېزىت-ژۇرنال، نەشرىيات ساهەسى) لىرىنىڭ هۆلىنى كولىمايلى. مۇهەررىرلىرىمىزنىڭ يۈرىكىنى مۇجۇپ يىلىكىدە سۇ ئىچمەيلى. ئۇن نەچچە يىلنىڭ ئالدىدا زېمىن ئېكولوگىيىسىنىڭ بۇزۇلۇشىغا قارشى چىنىنى پىدا قىلىپ، ئېكولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇقنىڭ بۇزۇلۇشىنى توسىيالماي هەسرەتتە ئۆلۈپ كەتكەن باھاۋىددىن ئاتىنىڭ ئېچىنىشلىق پاجىئەسى (توختى ئايۇپنىڭ «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى 1989-يىللىق 2-، 3 (قوشما) سانىدا ئېلان قىلىنغان «ئاھ، يەر» ناملىق پوۋېستىدىكى باش قەهرىمان باھاۋىددىن ئاتىنىڭ ئۆلۈمى) دىن هەسرەت چېكىپ يۈرگىنىمىزگە ئون يىل بولغاندىلا، 21-ئەسىرنىڭ بوسۇغىسىغا قەدەم قويغان ناهىيىنىڭ هاكىمى، ۋىلايەتنىڭ ۋالىيسى، ئاپتونوم رايوندىكى نازىر... قاتارلىق خەلق قۇرۇلتىيى، سىياسىي كېڭەش ۋەكىللىرىدىن بەزىسى خەلق قۇرۇلتىيى هەيئەت رىياسىتىگە چۆچۈگەن هالدا ئېكولوگىيىلىك تەڭپۇڭلۇقنى قوغداش، پاكىز مۇهىتنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش هەققىدە تەكلىپ لايىهە سۇندى، خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىللىرى ئويلانغان، چۆچۈشتىن ئويغانغان هالەتتە لايىهىنى قوبۇل قىلىپ، مۇزاكىرىگە قويۇپ تەخىرسىز ماقۇللاشتى. يازغۇچى توختى ئايۇپ ئاكا ئون يىلنىڭ ئالدىدا هازىرقى ئەشۇ ئون-يىگىرمە خەلق قۇرۇلتىيى، سىياسىي كېڭەش ۋەكىللىرى ئوتتۇرىغا قويغان تەكلىپ - لايىهىنىڭ دەسلەپكى كوپىيىسىنى بەدىئىي ئوبراز ئارقىلىق هەممە ئادەمگە جاكارلىغان تۇرسا، ئون يىل ئىلگىرى ئۇلار (خەلق قۇرۇلتىيى، سىياسىي كېڭەش ۋەكىللىرى) نېمە ئىش قىلغان بولغىيتتى؟! بۇ دېگەن هېكايە - پوۋېست دەپ ئېتىبارسىز قاراپ ئوقۇمىغان، ئوقۇپ چۈشەنسىمۇ ئۇ دېگەن ئەدەبىي ئەسەر - توقۇلما دەپ پەرۋاسىز قاراپ يۈرگەن بولغىيمىتتى؟ دەپ ئويلاپ قالىمەن. مۇشۇ ئەهۋالدىن قارىغاندا، يازغۇچى - شائىرلارغا نىسبەتەن مەمۇرىي خادىملاردا توغرا كۆز قاراش، هۆرمەت-ئېهتىرام، ئېتىبار بېرىش، ئېتىراپ قىلىش پوزىتسىيىسىنىڭ تۇرغۇزۇلمىغانلىقى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرىدۇ. نۇرغۇن مائاش ئېلىپ خەلق ئۈچۈن ئەهمىيەتلىك - ياخشى ئىش قىلىپ بېرەلمەيدىغان ئون هەتتا يۈز نەپەر خەلق قۇرۇلتىيى، سىياسىي كېڭەشلەرنىڭ مۇزاكىرىگە ئامراق جانباقتى ۋەكىللىرىدىن ۋىجدانلىق، ئويغاق، ئالدىن كۆرەر، ئەلسۆيەر، تەمەسىز، مېهنەتكەش يازغۇچى - شائىر مىسىك ئەلا.

11-ئەسىردە ياشىغان بۇيۇك مۇتەپەككۇرىمىز يۈسۈپ خاس هاجىپ ئۇلۇغ ئەسىرى «قۇتادغۇبىلىك» نى شاهقا تەقدىم قىلغاندا، شاه ئەسەردىن دۆلەتنى گۈللەندۇرۇش، ئەلنى ئىدارە قىلىش تەدبىرلىرىنى ئۆگەنگەن. ئەي دانا رەهبەرلەر، سىلەر يۈسۈپ خاس هاجىپقا ئالىي ئەمەل-نام بەرگەن ئاشۇ شاهتىنمۇ ئۇلۇغمۇ؟!

غەربىي رايونىنى «ئېچىش - گۈللەندۇرۇش، تەرەققىي قىلدۇرۇش» قوشۇنىنىڭ ئاربىسىدا ياشاپ، ئەقىل كۆزى بىلەن كۆزىتىپ سىلەرگە «كۆز - قۇلاق» بولۇپ رېئال، هەل قىلىشقا تېگىشلىك ئەمەلىي مەسىلىلەرنى ئەينەن ئىنكاس قىلغان، مەدهىيىلىگەن، تەنقىدلىگەن يازغۇچى - شائىرلارغا هەقىقىي ئەهمىيەت بېرىڭلار. «ئورمان - يەر شارىدىكى ئەڭ قەدىمىي، ئەڭ ئەرزان، ئەڭ ئۇنۇملۇك هاۋا تازىلىغۇچ، سۇ ساقلىغۇچ. يازغۇچىلارمۇ ئەڭ ئەرزان، ئەڭ قەدىمىي، ئەڭ ئۇنۇملۇك هالدا تەبىئەت بىلەن ئىنسانلار قەلبىنى تازىلايدىغانلاردۇر. ناۋادا، بىز بارلىق غەيرىتىمىزنى ئىشقا سېلىپ، ئۆزىمىزدىكى هەقىقەتتىن شەكىللەنگەن پاك نەپسىنى سىرتقا چىقارساق، پۈتكۈل دۇنيانىڭ ئاتموسفېراسى يېڭىلانغان ۋە تازىلانغان بولاتتى (سىنگاپورىيازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى، دوكتورۋاڭ رۇڭخوا سۆزى. «تەڭرىتاغ» ژۇرنىلى 2000-يىل 4-سان). سەهنىگە چىقىپ ناخشا ئېيتىش پۇرستىگە ئېرىشەلمىگەن

ناخشىچى جاڭگالدا ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ ناخشىسىنى ئېيتىۋېرىدۇ. تاڭ سەھەردە پادا باققىلى چىققان چوپان يىگىت ناخشىدىن ھوزۇر ئالىدۇ، قويلارمۇ ناخشىنىڭ ئاھاڭىغا ماسلىشىپ ئوتلايدىغان بوپقېلىشى مۇمكىن. جاڭگالغا بېرىپ: «ئىسكەندەرنىڭ مۇڭگۈزى بار ئىكەن» دەپ ۋارقىراپ، جاھانغا پاتماي قالغان پادىشاھنىڭ ئەيىپىنى جاھانغا ئاشكارا قىلغان تازىنىڭ ھېكايىسىنى ئېسىمىزدىن چىقىرىپ قويمايلى.

ئانا قوينىدا تاتلىق ئۇخلاۋاتقان بالىنىڭ سەزگۈسى ئانىنى يېنىڭ باخاشلاش، ھىدلاش-پۇراش ئارقىلىق قانائەت تاپمىسا قەغىشلىك قىلىدۇ. ۋۇجۇدۇمدىكى ھارغىنلىق، سەزگۈمدىكى ئۇيقۇسىزلىقنى ئاستا-ئاستا بېسىشقا باشلىغان تاتلىق ئۇيقۇم تېنىمنى بوشاشتۇرغان مانانلىق -غۇۋا دەقىقىدە، تۆت ياشلىق قىزىم ئەنسىز ۋارقىراپ، ئۇيقۇلۇق ھالەتتە يىغلاپ:

- ئانام قېنى، دادا، ئانام يوق تۇرىدۇ، - دەپ بوينۇمغا گىرە سېلىپ سلكىنىلىدى. شۇنداق توغرا كەپقالغىنىغا ھەيرانمەن: بالام ۋارقىراۋاتقان پەيتته چۇش كۆرگەندەكلا، يۈزلىرىنى تىلىم-تىلىم قورۇق باسقان، ھەسرەتلىك يىغا بۇلۇتلىرى كۆزىنى توسۇۋالغان نۇرانە بىر سىما كۆز ئالدىمدا پەيدا بولغاندەك ، بالام بىلەن تەڭلا بىر ئېغىز گەپنى توۋلاۋاتقاندەك خىرە مەنزىرە پەيدا بولدى. دەققەت قىلسام:

- شائىر قېنى، شائىر يوق تۇرىدۇ، سەن شائىرنى كۆردۇڭمۇ؟ - دېگەن سوئال - نىدا ئاڭلاندى. ئاۋاز چىققان تەرەپكە قارىدىم، زېمىن نىدا قىلغانىكەن. بالامنىڭ يىغىسى مەن بىلەن زېمىن ئوتتۇرىسىدىكى سۆزلىشىش، سىردىشىش مۇلاقىتىنى بۇزۇۋەتتى. ئۇيقۇلۇقتا: «مانا مەن ئانىڭىز» دەپ بالامنىڭ ھىدلاپ - پۇراپ سېزىۋالىدىغان سەزگۈر پۇراش سېزىمىگە بەرمەكچى ئىدىم، بىراق ئالدىيالمىدىم. بالام ئۇيقۇلۇق ھالەتتە ئانىسىنى ئىزدىگەندەك زېمىن ئانامۇ ھەقىقىي بالىسىنى، يەنە كېلىپ شائىر بالىسىنى ئىزدەپ مەندىن سوراپ يۈرگىنىگە ھەيران قالدىم. «شائىر قېنى، شائىر يوق تۇرىدۇ؟» زېمىن ئانامغا قېرىلىق يېتىپ نېرۋىسى ئاجىزلاشتىمۇ، ئەجىبا مەندىن سوراپ قالدى. مەن ئەتراپقا سىنچىلاپ قارىدىم. زېمىن ئانامنىڭ تەكرار سورىغان سوئالىغا: «مانا مەن شائىر» دەپ قايسى ئەركەك جاۋاب بېرىپ ئۆزىنى مەلۇم قىلار؟! پەرزەنت ھىجرانىدا چاڭقىغان باغرىغا ئۆزىنى ئېتىپ: «مانا مەن ئوغلۇڭ» دەپ دىدارلىشارمۇ، دېگەن سوئالنى قويدۇم.

«ئانام يوق تۇرىدۇ» دەپ قەغىشلىك قىلىپ مېنى ئويغاتقان «يىغلاڭغۇ» بالام ئانىسىنىڭ نامراز ئوقۇۋاتقاندىكى دۇرۇتلۇق ئاۋازىنى ئاڭلاپ تاتلىق ئۇيقۇغا كەتتى. كۆزۈمنى ئېچىشتۇرۇپ دەۋرەپ كېلىۋاتقان شېرىن ئۇيقۇمنى زېمىن ئانىنىڭ سوئالى قاياققىدۇ قوغلىدى. مېنى تۇغۇپ چوڭ قىلغان ئانامنىڭ ئەڭ مۇھىم نەسىھىتى ياكى سوئالىدىن ئۇيقۇم غالىب كېلەتتى، ئەمما ئانامنىمۇ بېقىپ چوڭ قىلغان زېمىن ئانىنىڭ سوئالىغا جاۋاب تېپىش ئۈچۈن ئويلاپ قالدىم: شائىر قېنى، ئوغۇلبالىدەك جاسارەت قېنى؟! ئورۇمچىدە تۇرغان ۋاقتىمدا ۋاقىت چىقىرىپ يېزىپ تاماملىغان «دىن، مايمۇن، شائىر» ناملىق داستانىمنىڭ خاتىمىسىگە بېرىلگەن بىر كۇبلىت شېئىر يادىمغا كەپقالدى:

ھايۋان بىلەن ئىنسانلارنىڭ پەرقىنى
بىلەلمىدىڭ، سوراپ كۆردۇڭ نەرقىنى.
ئىككى پۇتلۇق «ھايۋان» بولدۇڭ، ئاھ، ئېسىت،
ئەقىل قايدا، ئاراڭدىكى ئەر قېنى؟!...

خوش، «قۇياش» نۇرىدىن بەھىر ئالايلى، ۋۇجۇدىمىزدىكى «تىندۇرما ئەخلەت» دۆۋىسى ئاستىدا ئۆلۈۋاتقان روھىمىزنى تىرىلدۇرسۇن. ئۇچ يۈەنگە بىر «قۇياش» سېتىۋالغىلى بولىدىكەن. «قۇياش» بىزنى ئىزدەپ چۆللەردە ئېزىقتۇرمىسۇن. ئاھ «قۇياش» ، جامالىڭنى بۇلۇت توسمىسۇن، ئۇيقۇلۇق كۆڭۈللەر ئۇيقۇسىنى ئاچسۇن! سېخىي نۇرىڭنى ئايىماي سەپ، كۆڭۈل ئاسمىنىدا ئەبەدىي نۇر چاچ!

2001-يىل يانۋار، يېڭىشەھەر

ئاپتور: قەشقەر يېڭىشەھەر ناھىيىسىدىن، مەدىكار، بۇ يازما ئۇنىڭ تۇنجى ئېلان قىلىنغان ئەسىرى (M1)

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى مۇھەررىرلىرىنىڭ تەھرىرلىك مەسئۇلىيىتە نومۇرى

باش مۇھەررىر قۇربان‌ماموت(M1) مۇئاۋىن باش مۇھەررىر رىسالەت مۇھەممەت(M2)

ئۇلۇغ ۋەتەنپەرۋەر ئىنقىلابچى شائىر ئابدۇخالىق ئۇيغۇرىي (1933 ـ 1901) تۇغۇلۇتىنىڭ 100يىللىقىنى خاتىرىلەيمىز

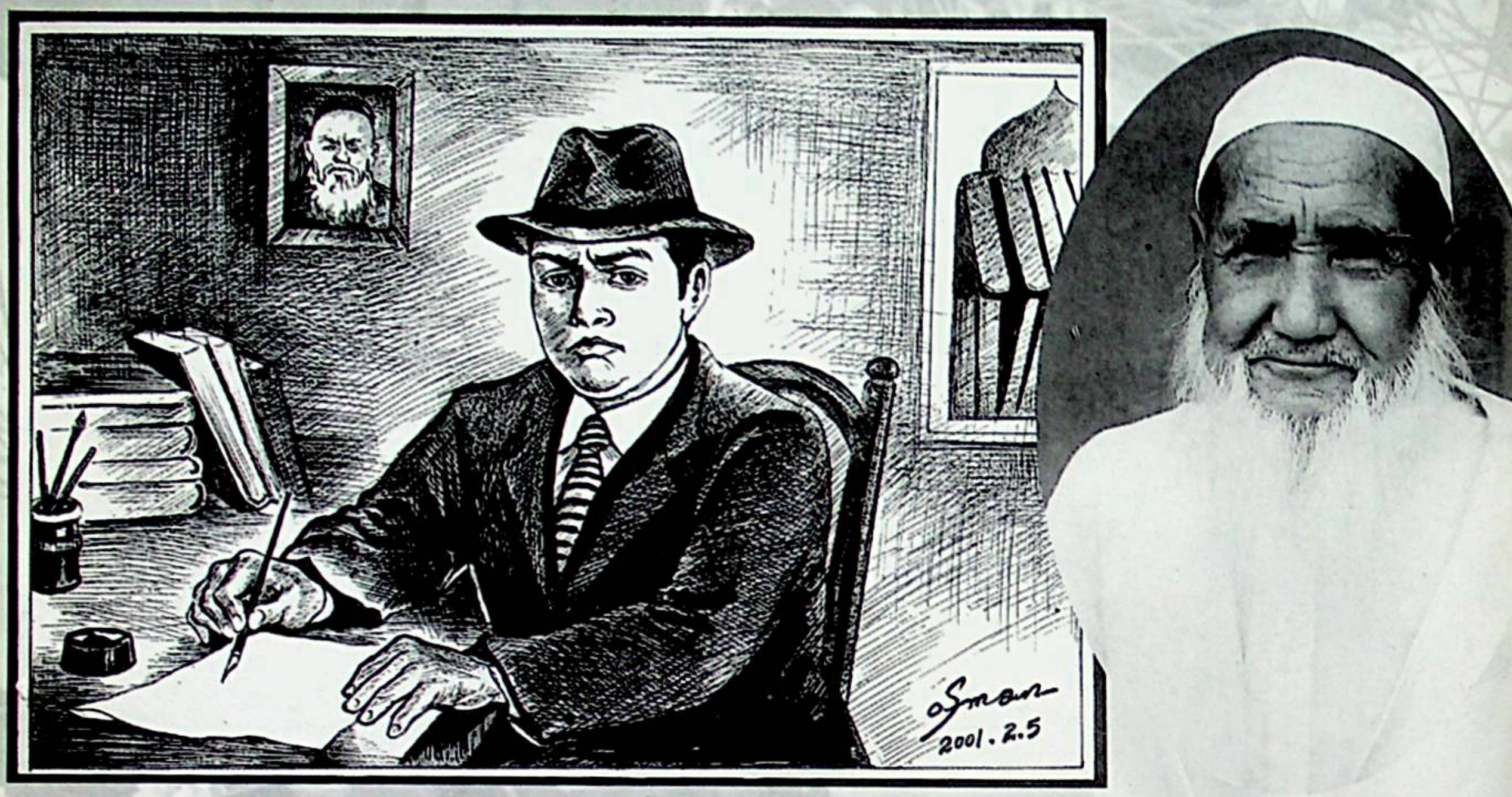

ئۇلۇغ ۋەتەنپەرۋەر ئىنقىلابچى شائىر ئابدۇخالىق ئۇيغۇرىي رەسسام: ئوسمانجان ئابلىز

شائىرنىڭ هازىر هايات بىردىنبىر ئىنىسى ـ يۇرت مۇتەئەللىمى، جامائەت ئەربابى ئابدۇساتتارهاجىم ئابلىز خوجامنىياز فوتوسى

«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» 2001 ـ يىل 4 ـ سان
(قوش ئايلىق ئۇنىۋېرسال ئەدەبىي ژۇرنال)

《新疆文化》 (维吾尔文)
综合性文学双月刊

ش ئۇ ئا ر مەدەنىيەت نازارىتى تەرىپىدىن چىقىرىلدى
«شىنجاڭ مەدەنىيىتى» ژۇرنىلى تەهرىر بۆلۈمى تۈزۈپ نەشر قىلدى
خەلقئارالىق نومۇرى:ISSN1008—6498
مەملىكەتلىك نومۇرى:CN65—1073/G2
مەملىكەت ئىچى ۋە چەتئەللەرگە تارقىتىلىدۇ
ئادرېس: ئۇرۇمچى شەهىرى ئىتتىپاق يولى 72ـ قورۇ
پوچتا نومۇرى: 830001 تېلېفون:2856942
«شىنجاڭ گېزىتى» باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
ئۇرۇمچى شەهەرلىك پوچتا ئىدارىسىدىن تارقىتىلىدۇ
مەملىكەتنىڭ هەر قايسى جايلىرىدىكى پوچتخانىلار مۇشتېرى قوبۇل قىلىدۇ

主办:新疆维吾尔自治区文化厅
编缉出版:《新疆文化》杂志编缉部
国际标准刊号:ISSN1008—6498
国内统一刊号:CN65—1073/G2
发行范围:国内外发行
地址:乌鲁木齐市团结路 72 号
邮编:830001 电话:2856942
印刷:《新疆日报》印刷厂
发行:乌鲁木齐市邮局
订阅:全国各地邮局

پوچتا ۋاكالەت نومۇرى: 22 ـ 58 باهاسى: 5 يۈەن

邮发代号:58—22 定价:5 元